T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN PROGRAMI

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ VE HİLE TESPİT YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Celil DUMAN

Danışman
Doç. Dr. Nilgün KAYALI

MANİSA-2023

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN PROGRAMI

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ VE HİLE TESPİT YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Celil DUMAN

Danışman
Doç. Dr. Nilgün KAYALI

MANİSA-2023

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum "FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ VE HİLE TESPİT YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/07/2023

Celil DUMAN

İmza

ÖZET

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ VE HİLE TESPİT YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir işletmenin performansı finansal raporlama ile ortaya konulur. Söz konusu finansal raporun, doğru ve gerçek bilgileri sunması işletmenin bütün taraflarının menfaatleri açısından önem arz eder. Ancak şirket içerisinde kötü niyetli çalışanlar veya yöneticiler, şirkete dair finansal raporlamada birtakım hilelere başvurabilmektedir. Hileli finansal raporlama olarak adlandırılan bu durum; kelebek etkisi yaratarak, büyük felaketlere ve kayıplara sebep olabilmektedir. Bu nedenle işletmelerde finansal raporlamada hilenin tespiti, önlenmesi için etkin bir denetim mekanizmasının varlığı gerekli ve önemlidir.

Finansal raporlamada hile denetimi ve hile tespit yöntemlerinin değerlendirilmesine yönelik yapılan bu çalışmada hem nitel hem nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada nicel araştırma kapsamında 112 SMMM, 7 YMM ve 33 Bağımsız Denetçi olmak üzere toplamda 152 katılımcıya anket uygulanmıştır. Nitel araştırmada ise 3 YMM, 3 bağımsız denetçi ve 4 SMM ile mülakat yapılarak, finansal raporlamada hile denetimine yönelik görüş ve önerileri içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Nicel araştırma sonucuna göre katılımcıların hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları cinsiyete, yaşa, mesleki tecrübeye, mesleki sertifikaya, çalışma şekline, yıllık müşteri sayısına göre değişmemektedir. Mezuniyet derecesine göre hile prosedürü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş, lisans mezunlarının hile prosedürü puan ortalamalarının daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Hata ve hileleri önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Nitel araştırma sonuçlarına göre muhasebe meslek mensuplarının hile denetimi ve hile tespit yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu, yasal mevzuatın finansal raporlamada hile önlenmesinde yeterli olduğu ancak muhasebe hilesinin tespiti ve önlenmesi kapsamında uygulama aşamasında problemler yaşandığı çalışmada ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Hilesi, Hile Denetimi, Hileli Finansal Raporlama, Hile Tespit Yöntemleri

ABSTRACT

The performance of a company is demonstrated by financial reporting. It is important for the interests of all parties of the business that the financial report presents accurate and true information. However, malicious employees or managers within the company may resort to some fraud in the financial reporting of the company. This situation, which is called fraudulent financial reporting, can create a butterfly effect and cause great disasters and losses. For this reason, the existence of an effective control mechanism is necessary and important for the detection and prevention of fraud in financial reporting in companies.

Both qualitative and quantitative research methods were used in this study, which was conducted to evaluate fraud auditing and fraud detection methods in financial reporting. In the study, a questionnaire was applied to a total of 152 participants, including 112 CPA, 7 CPA and 33 Independent Auditors within the scope of quantitative research. In the qualitative research, interviews were conducted with 3 CPAs, 3 independent auditors and 4 SMMs, and their opinions and suggestions on fraud auditing in financial reporting were analyzed by content analysis method.

According to the results of the quantitative research, the attitudes and fraud procedure scores of the participants towards detecting and preventing mistakes and frauds don’t change according to gender, age, professional experience, professional certificate, working style, and annual number of customers. A significant difference was found between the fraud procedure according to the degree of graduation, and it was revealed that the fraud procedure score averages of undergraduate graduates were higher. A positive correlation was found between the attitude towards preventing errors and frauds and the fraud procedure. According to the results of the qualitative research, it has been revealed in the study that the accounting professionals have sufficient knowledge about fraud auditing and fraud detection methods, that the legal regulations are sufficient to prevent fraud in financial reporting, but there are problems in the implementation phase within the scope of detection and prevention of accounting fraud.

Keywords: Accounting Fraud, Fraud Auditing, Fraudulent Financial Reporting, Fraud Detection Methods.

ÖNSÖZ

Doktora öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi manevi her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, doktora tez çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren, her daim öğrencisi olmakla gurur duyacağım, başta danışman hocam Sayın Doç.Dr. Nilgün KAYALI' ya ve değerli eşi hocam Prof.Dr. Cevdet A. KAYALI'ya, doktora öğrenim sürecimde kendisinin öğrencisi olma şerefine ulaştığım, ömrüm boyunca her daim manevi evladı olmaktan onur duyacağım, hayat duruşu ile kendisini lider olarak örnek aldığım, yaşadığım her zorlukta anne şevkatiyle, adeta hayatıma dokunurcasına, beni cesaretlendiren İşletme Bölüm Başkanı Sayın Prof.Dr. Semra ÖNCÜ'ye, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum bilgi ve tecrübesi ile doktora öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi manevi her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, her daim öğrencisi olacağım Sayın Prof.Dr. Ayşe Necef YERELİ'ye, tez sürecimde bilgi ve tecrübesi ile tüm zorlu aşamalarında destek olan Sayın Prof.Dr. Tülin CANBAY'a ve Prof.Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ'ye ilkokuldan, doktoraya kadar öğrenim hayatıma katkıda bulunan, bütün öğretmenlerime, çalışmamın araştırma sürecinde destek veren Eskişehir Yeminli Mali Müşavirler Oda Başkanı Sayın Halil CABAR'a, Emine TÜRKMEN ER'e ve Oğuz DUMANOĞLU'na, doktora tez çalışma sürecimde yayın ve kaynak desteğinde bulunan değerli ağabeyim Uzm. Erdal AKILLI'ya, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü idari personeline, doktora öğrenimim süresince bana sonsuz sabır ve anlayış gösteren değerli eşim Rabia DUMAN, kızım Ceyda DUMAN ve oğlum Bilge Kağan DUMAN'a, her koşulda yanımda olan kıymetli aileme ve bütün sevdiklerime yürekten teşekkür ederim.

Celil DUMAN

Manisa, 2023

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ v
ÖZET vi
ABSTRACT vii
ÖNSÖZ viii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR xiv
TABLOLAR LİSTESİ xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ xviii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 4
İŞLETMEDE HİLE 4
1.1. HİLE TANIMI 4
1.2. HİLE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR 8
1.2.1. Usulsüzlük 8
1.2.2. Suistimal 9
1.2.3. Yolsuzluk 9
1.2.4. Finansal Mühendislik ve Yaratıcı Muhasebe 11
1.2.5. Manipülasyon 12
1.3. HATA KAVRAMI VE HATA YAPMA NEDENLERİ 15
1.4. HİLE VE HATA ARASINDAKİ FARKLAR 17
1.5. HİLE TÜRLERİ 17
1.5.1. Çalışan Hileleri 18
1.5.2. Yönetim Hileleri 19
1.5.3. Yatırım Hileleri 20
1.5.4. Satıcı Hileleri 21
1.5.5. Müşteri Hileleri 21
1.6. HİLE ÜÇGENİ TEORİSİ 22
1.6.1. Baskı 23
1.6.2. Fırsat 25
1.6.3. Haklı Gösterme 25
1.7. HİLE DÖRTGENİ 26
1.8. HİLE AĞACI 27

1.8.1. Yolsuzluk 30
1.8.2. Varlıkların Kötüye Kullanılması 31
1.8.3. Finansal Tablo Hileleri 31
1.9. MUHASEBE HİLE YÖNTEMLERİ 32
1.9.1. Yaratıcı Muhasebe 33
1.9.2. Kar Yönetimi 33
1.9.3. Agresif Muhasebe 34
1.9.4. Hileli Finansal Raporlama 35
1.9.5. Büyük Temizlik Muhasebesi 36
1.9.6. Karın İstikrarlı Hale Gelmesi 36
1.9.7. Muhasebe Hata ve Usulsüzlükleri 37
1.10. HİLENİN TARAFLARI 39
1.11. HİLEYE BAŞVURMA NEDENLERİ 39
1.11.1. Hisse Senedi Fiyatlarına Müdahale 40
1.11.2. Yöneticilerin Ücret ve Prim Arttırma ve Firmayı Ele Geçirme Çalışmaları 40
1.11.3. Politik ya da Yasal Düzenlemelerden Kaynaklanan Maliyet Azaltma 41
1.11.4. Ödenecek Vergiden Kaçınma 42
1.11.5. Firma Performansını Daha İyi Gösterme 42
1.11.6. İçerden Bilgi Alanların Ticareti 43
1.11.7. Borçlanma Maliyetlerini Azaltma 43
1.11.8. Karı İstikrarlı Hale Getirme 43
1.11.9. Yeni Fonlar Yaratma 44
1.12. İŞLETMELERDE HİLENİN ÖNLEMESİ 44
1.12.1. Etik ve Dürüst Olma Kültürünün Varlığı 44
1.12.2. Hile Yapılma İhtimali Azaltılması ve Ceza Düzenlemeleri 45
1.12.3. İhbar (Whistleblowing) Uygulamaları 46
1.12.4. Çalışanları Gözlemleme ve Denetleme 46
İKİNCİ BÖLÜM 48
FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ 48
2.1. FİNANSAL TABLOLARDA HİLE DENETİMİ 48
2.1.1. Finansal Tablolarda Hile Denetimi Kavramı 48
2.1.2. Hile Göstergeleri (Kırmızı Bayraklar) 49
2.1.3. Finansal Raporlamada Yapılan Hileler 51

2.1.3.1. Giderlerde Yapılan Hileler 51
2.1.3.2. Gelirlerde Yapılan Hileler 55
2.1.3.3. Varlık ve Borçlarda Yapılan Hileler 56
2.1.4. Hile Tespit Yöntemleri 58
2.1.4.1. Geleneksel Yöntemler 58
2.1.4.1.1. Örnekleme Yöntemi 58
2.1.4.1.2. Analitik İnceleme Prosedürleri 60
2.1.4.1.3. Sürekli Denetimler 60
2.1.4.1.4. Kırmızı Bayraklar Tekniği 62
2.1.4.1.5. Çapraz Denetim Tekniği 62
2.1.4.2. Proaktif Yöntemler 62
2.1.4.2.1. Veri Madenciliği Yöntemi 63
2.1.4.2.2. Karar Ağacı Modeli 63
2.1.4.2.3. Benford Yasası 64
2.1.4.2.4. Yapay Sinir Ağları 64
2.1.4.2.5. İmhoff ve Eckel Modeli 65
2.1.4.2.6. Healy Modeli 65
2.1.4.2.7. DeAngelo Modeli 66
2.1.4.2.8. Jones Modeli 66
2.1.4.2.9. Düzeltilmiş Jones Modeli 67
2.1.4.2.10. Endüstri Modeli 67
2.1.4.2.11. Kothari Modeli 68
2.1.4.2.12. Lacker ve Richardson Modeli 68
2.1.4.2.13. Barton ve Simko Modeli 68
2.1.4.2.14. Beneish Modeli 69
2.1.4.2.15. Spathis Modeli 70
2.2. HİLE İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI YASAL DÜZENLEMELER 70
2.2.1. Ulusal Düzenlemeler 70
2.2.1.1. Türk Ticaret Kanunu 70
2.2.1.2. Sermaye Piyasası Kanunu 71
2.2.1.3. Vergi Usul Kanunu 72
2.2.1.4. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kanunu 73
2.2.1.5. Türkiye Denetim Standartları (BDS 240 VE FFDS5) 73

2.2.2. Uluslararası Düzenlemeler 75
2.2.2.1. Sarbanes Oxley Yasası 75
2.2.2.2. COSO Raporları 76
2.2.2.3. SAS 99 77
2.2.2.4. Uluslararası Denetim Standartları 79
2.3. HİLE İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR 79
2.3.1. Ulusal Kuruluşlar 80
2.3.1.1. Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu 80
2.3.1.2. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu 81
2.3.1.3. Sermaye Piyasası Kurulu 82
2.3.2. Uluslararası Kuruluşlar 83
2.3.2.1. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) 83
2.3.2.2. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) 83
2.3.2.3. COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) 84
2.3.2.4. International Fraud Group (IFG) 86
2.4. ULUSLARARASI DÜZEYDE YAŞANAN HİLE SKANDALLARI 86
2.4.1. Enron Skandalı 87
2.4.2. Worldcom 87
2.4.3. Parmelat 88
2.4.4. Xerox 89
2.4.5. Toshiba 89
2.5. FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ İLE İLGİLİ TEZLER 90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 110
FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ; ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ 110
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ 110
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM 111
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 112
3.4. ARAŞTIRMADA VERİLERİN ANALİZİ 112
3.5. GÜVENİLİRLİK ANALİZİ 113
3.6. NORMALLİK ANALİZİ 114
3.7. BULGULAR 115
3.7.1. Nicel Araştıma Bulguları 115
3.7.2. Nitel Araştırma Bulguları 124

3.7.2.1. Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Bilgilerinin Analiz ve Değerlendirilmesi 125
3.7.2.2. Muhasebe Meslek Mensuplarının Hileli Finansal Raporlama Hakkında Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi 134
3.7.2.3. Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hile Denetimi Hakkındaki Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi 145
3.7.2.4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hilenin Önlenebilirliği Hakkındaki Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi 156
3.7.2.5. Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hile Denetimine Yönelik Yasal Mevzuatın Yeterliliği Hakkındaki Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi 163
SONUÇ VE ÖNERİLER 166
KAYNAKÇA 181
EKLER 203

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACFE (USİUD)	Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği
AICPA	Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
ASB	Denetim Standartları Kurulu
BA Formu	Ticari İşlemlerde Mutabakat İçin Alıcı Tarafından Hazırlanan Form
BS Formu	Ticari İşlemlerde Mutabakat İçin Satıcı Tarafından Hazırlanan Form
PD/DD	Piyasa Değeri / Defter Değeri
BD	Bağımsız Denetçi
BDS 240	Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları
BDS 315	Önemli Yanlışlık Risklerin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi
BDS 330	Bağımsız Denetçinin Değerlendirilmiş Risklere Karşı Yapacağı İşler
COSO	Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission – Ticaret Komisyonuna Sponsor Olan Kurumlar Birliği
FFDS	Faizsiz Finans Denetim Standartları
FFK	Faizsiz Finans Kuruluşları
FIFO	First In First Out- İlk Girdiler, İlk Çıkar
HHTYEÖYT	Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board – Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu
ICT	ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu
IFAC	Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IFG	International Fraud Group – Uluslararası Hile Grubu
ISA 700	Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama
ISA 701	Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi
ISA	Uluslararası Denetim Standartları

KGK	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
LIFO	Last In First Out- Son Girdiler, Son Çıkar
md.	Madde
M_i	Manipülasyon Olasılığı
NFV	Net Faaliyet Varlıkları
PCAOB	Halka Açık İşletmeler Muhasebe Gözetim Kurulu
PS	Poliçe Sahipleri
QR	Quick Response
ROA	Aktif Karlılık Oranı
SAS 53	Hatalı İşlemlerin Ortaya Çıkartılmasında ve Raporlanmasında Denetçinin Sorumluluğu
SAS	Statement of Accounting Standards – Muhasebe Standartları Beyanı
SEC	Securities and Exchange Commission- ABD Menkûl Kıymetler ve Ticaret Komisyonu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SMMM	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SOX	Sarbanes-Oxley Yasası
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
USD	Amerikan Doları
VUK	Vergi Usul Kanunu
vd.	Ve diğerleri
YHS	Yatırım Hesabı Sahipleri
YMM	Yeminli Mali Müşavir

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Finansal Raporlamada Hile İle İlgili Kullanılan Kavramların Özellikleri . 15
Tablo 2: Müşterinin Uyguladıkları Hileler 22
Tablo 3: Hilelerin Görülme Sıklığı ve Maliyeti 29
Tablo 4: Hile Tarafları..... 39
Tablo 5: Sürekli Denetim ve Geleneksel Denetimin Karşılaştırılması 61
Tablo 6: SAS No. 99 79
Tablo 7: Finansal Raporlamada Hile Denetimi ile İlgili Ulusal Doktora Tezleri 91
Tablo 8: Finansal Raporlamada Hile Denetimi ile İlgili Ulusal Yüksek Lisans Tezleri 98
Tablo 9: Finansal Raporlamada Hile Denetimi ile İlgili Uluslararası Doktora Tezleri 106
Tablo 10: Geçerlik ve Güvenilirlik Analizi..... 114
Tablo 11: Normallik Analizi 114
Tablo 12: Katılımcıların Demografik Bilgilerinin Dağılımı 115
Tablo 13: Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum (HHTEÖYT) Madde Yük Değerleri..... 116
Tablo 14: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular..... 117
Tablo 15: Katılımcıların Yaşlarına Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular ... 118
Tablo 16: Katılımcıların Mezuniyet Derecesine Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular..... 119
Tablo 17: Katılımcıların Mesleki Tecrübesine Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular..... 119
Tablo 18: Katılımcıların Mesleki Sertifikalarına Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular..... 120

Tablo 19: Katılımcıların Çalışma Şekline Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular 121
Tablo 20: Katılımcıların Yıllık Müşteri İşletme Sayısına Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular 122
Tablo 21: Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 123

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Enron Hisse Senedi Fiyatlarındaki Değişim 5
Şekil 2: Yolsuzluk Türleri 11
Şekil 3: Hile Üçgeni..... 23
Şekil 4: Hile Dörtgeni..... 27
Şekil 5: ACFE Hile Ağacı 28
Şekil 6: COSO Küpü 86
Şekil 7 : Nitel Araştırma Modeli 111

GİRİŞ

Dünya üzerinde gerçekleşen ticari faaliyetlere ilişkin finansal bilgilerin gerçeği yansıtması, söz konusu işlemlerle ilgili bütün taraflar açısından önemlilik arz eder. Öyle ki gerçek dışı ya da hileli yapılan bir finansal işlem, kelebek etkisi yaratarak; söz konusu işlemlerle ilgisi olmayan tüzel veya gerçek kişileri bile etkilemektedir. Bu nedenle mali verileri oluşturan, finansal tabloya dönüştüren kişi veya kurumlarla söz konusu bilgileri denetleyen ve sonuçları kamuoyuna açıklayanlara ciddi görevler düşmektedir. Söz konusu bilgilerin şeffaf, ölçülebilir, karşılaştırılabilir, objektif, kanıtlanabilir, gerçeğe uygun, hatasız ve hilesiz olarak oluşturulması, o bilgilerin ait olduğu finansal tabloların kalitesini gösterirken, finansal tabloların ait olduğu şirketlerin gerçek performansını, bütün kullanıcılarla paylaşır. Küresel ekonominin hizmetine sunulan gerçeğe uygun finansal bilgi, kullanıcıların finansal hedeflere ulaşmasında doğru planlamaları yapmasını ve doğru finansal kararlara uygun hamleler yapmasına esas teşkil ederek bireyin refahından, toplumun refahına gidecek ekonomi düzeninin oluşmasını sağlayacaktır.

İşletmeler faaliyetlerini sınırlı kaynaklarla yürütme durumunda olan ekonomik birimlerdir. Sınırlı kaynak varsayımı altında en yüksek verime ulaşabilmek için, işletmelerin iki temel soruya cevap aramaları gerekmektedir. Bunlar "gerçekten olması, gerekenin yapılıp, yapılmadığı" ve "yapılanların ne ölçüde iyi olduğu"dur (Taner ve Öncü, 2000:3).

Finansal kararların ne derece hayati önemi olduğunu; yanlış uygulanan ekonomi politika ve uygulamalarının çok ciddi sonuçlar doğuracağı, 2008 yılında yaşanan Mortgage örneğinden yola çıkarak ifade edilebilir. ABD'de başlayan Mortgage uygulaması, ABD'nin serbest piyasa ekonomisine uygun olarak sistemin taraflarına borçlanmaya özendirme etkisi yapmış, kişi ve kurumlarda sanal gelir yaratarak, 2008 yılında ekonomide krize sebebiyet vermiştir. Kriz ABD ile sınırlı kalmayıp, dünyaya yayılarak milyonlarca insanın işini kaybetmesine -sadece Çin'de 20 milyon insan işsiz kaldı- neden olmuştur (Stiglitz, 2012:11).

Finansal kararların alınmasına en önemli kaynak olan finansal tabloların güvenilir olmaması, gerçeği yansıtmaması ve doğru bilgilere sahip olmaması, yani hatalı ve hileli finansal işlemlerle manipüle edilmiş bir hale dönüşmüş olması durumunda da alınan kararlar, ekonomi düzenini bozabilecek, küresel finansal krizlere neden olabilecektir. Hileli finansal raporlamada; finansal bilgilerin nicelik ve

nitelik yönünden sorunlu olmasından kaynaklı olarak bu bilgilere dayalı alınan kararların isabetliliği de tartışmalıdır (Türkmen, 2010:1).

Enron, Worldcom , Parmelat, Xerox, Toshiba gibi şirketlerde yaşanılan hileli finansal raporlama eylemlerinin, çalışanların, yöneticilerin veya ortakların kendi çıkarlarını toplumun çıkarlarından önde tutması sonucunda meydana geldiği, doğurduğu sonuçlarla kelebek etkisi yaratarak küresel olarak milyonları olumsuz olarak etkilediği ve günümüzde büyük muhasebe, raporlama ve denetim skandalları olarak akademik literatürde yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında hileli finansal raporlamanın, muhasebenin temel kavramlarından sosyal sorumluluk kavramıyla bağlantılı olduğu değerlendirilecektir.

Finansal tablolarda yapılan manipülasyonlar, muhasebe bilgi kullanıcılarını çeşitli risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Söz konusu manipülasyonlar ya da hilelerin; denetim sırasında ortaya çıkarılması çok güç olmakla beraber uygulanan farklı hile tespit yöntemlerinin etkinliği ile gerçeğe uygun finansal tabloların oluşturulması hedeflenmektedir. Ancak söz konusu finansal raporlamada yapılan hilelerin var olmasının nedeninin insan unsuru olmasından kaynaklı olarak, hile tespit yöntemlerinin de zaman içerisinde işlevselliğini yitirmesi, bu nedenle dinamik yeni yöntemlerin denetim birimlerince uygulanması gerekmektedir. Ancak finansal raporlarda hile tespiti zor ve yorucu bir süreçtir. Çünkü her bir hile, iyi bir finansal argümanla desteklenmiştir. Örneğin aslında gerçekleşmeyen bir satış işlemine, finansal tabloda yer veren kişi, aynı zamanda söz konusu hileli satışın yapıldığını iddia ettiği kişi ile anlaşarak gerekli belgeleri, hileli satış işlemine göre düzenlemiştir. Dolayısıyla söz konusu finansal tabloların gerçeği yansıtması noktasında sorumluluk alan denetçinin, finansal tablolarda yapılan hilelerin ortaya çıkarılmasındaki eylemleri, samanlıkta iğne aramaya benzemektedir.

Bu çalışmanın amacı finansal tablolarda yapılan hile kavramının kapsamlı incelenmesi, Eskişehir ilindeki muhasebe meslek mensuplarının; hata ve hileleri tespit ve önleme konusundaki bilinç ve tutumları, hile prosedürleri etkinliği konusundaki değerlendirmeleri üzerine bir nicel bir araştırma ve finansal raporlamada hile denetimi konusunda nitel bir araştırma (mülakat yöntemi) ile muhasebe meslek mensuplarının hile denetimi konusunda görüşlerinin alınarak içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmesi, hilelerin tespit edilmesini ve önlenmesini sağlayacak güncel ve etkili öneriler koymaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmakta; birinci bölümde İşletmelerde Hile başlığında; hile tanımı, hile ile ilgili kavramlar, hata kavramı, hata kavramı nedenleri, hile ve hata arasındaki farklar, hile türleri, hile üçgen teorisi, hile dörtgeni, hile ağacı, hile yöntemleri, hilenin tarafları, hileye başvurma nedenleri, işletmelerde hilenin önlenmesi konuları incelenmiştir. İkinci bölümde Finansal Raporlamada Hile Denetimi başlığında, finansal tablolarda hile denetimi kapsamlı şekilde açıklanmış olup, hile ile ilgili ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler, hile ile ilgili ulusal, uluslararası kuruluşlar, hile ile ilgili uluslararası düzeyde yaşanan skandallar ve büyük bir kısmı son beş yılda yapılmış olan; finansal raporlamada hile, hile denetimi konularında ulusal ve uluslararası akademik çalışmaların yer aldığı ve çalışmamızın temel esaslarına genel bir çerçevede bakmamızı sağlayacak olan akademik tezler yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Uygulama başlığı altında Eskişehir ilinde 152 muhasebe meslek mensubunun hata ve hileleri önleme konusundaki bilinç ve tutumları ve hile prosedürleri etkinliği üzerine yapılan nicel araştırma ve 10 farklı muhasebe meslek mensubuna yönelik yapılan nitel araştırmaya yer verilmiş, sonuç ve öneriler başlığında çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlara ve finansal raporlamada hilelerin önlenmesine yönelik etkili ve güncel önerilere yer verilirken, kaynakça bölümünde çalışmanın oluşturulmasında yararlanılan kaynaklara ve ekler bölümünde araştırmanın anketi ve mülakat sorularına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞLETMEDE HİLE

Bu bölümde muhasebede hilenin kavramı, hile ile ilgili kullanılan kavramlar, muhasebede hata kavramı, hata yapma nedenleri, hile ve hata arasındaki farklar, hile türleri, hile üçgeni teorisi, hile dörtgeni, hile ağacı, muhasebede hile yöntemleri, hilenin tarafları, hileye başvurma nedenleri, işletmelerde hileyi önleme konuları detaylı şekilde ele alınmıştır.

1.1. HİLE TANIMI

TDK (Türk Dil Kurumu) Güncel Türkçe Sözlüğünde Hile "*Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika*" şeklinde tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/)

Hilenin taşıdığı anlamlar duruma göre kayırma, usulsüzlük, aldatma, haksız menfaat sağlama ve rüşvetin yanında sahtecilik, hırsızlık ve komplo gibi eylemleri ifade etmekte, bu eylemleri kavramak amacıyla kullanılmaktadır (Bozkurt, 2009: 60).

Diğer bir deyişle hile, herhangi bir iş yerinde çalışan personelin, çalıştığı işletmenin varlıklarını ve kaynaklarını uygunsuz ve kötü bir niyetle kullanması, ele geçirerek haksız bir kazanç sağlaması olmaktadır. Hile, geçmişten günümüze çok eski zamanlarda dahi bulunmakta, günümüzde ise işletmelerin çok boyutlu zararlar etmesinin yanında iflaslarına kadar büyük sonuçları olan, ahlaki ilkelere uymayan bir eylem olmaktadır (Pehlivanlı, 2011: 3).

Hile genel bir şekilde iletmenin farkındalığının bulunmadığı bir şekilde çalışanlarına hile adına bir fırsat ortamı yaratmasıyla meydana gelmektedir. Hile çoğu zaman bir şirketin yeterince etkili bir yönetiminin olmamasından ya da güvenilir çalışan seçilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu gibi birçok hile etkeni bulunmasının yanında bu durumlar sonucu işletmede büyük zararlar oluşabilmektedir. Hile risklerinin en yoğun olduğu şirketler ise küçük şirketler ya da aile şirketleri olmaktadır. Türkiye'de hile denetimi adına önemin yeterli olmadığı görülmekte, bu durumun da hile problemleriyle sık karşılaşılmasına sebebiyet verdiği söylenmektedir (Erdem, 2014: 39).

Yönetim kademelerinde olan başarısızlık, mali tablolar içerisinde yapılmış olan manipülasyonlar ve başarısızlık ve manipülasyon sonucu meydana gelen şirket skandalları, şirketlerin mali tablolarındaki kaliteyi ve denetim süreçlerinin sorgulanmasına yol açmaktadır (Sevim ve Eliuz, 2007: 61). Bu durumun en iyi örneği Enron Skandalı olmaktadır (Franklin vd., 2019: 539).

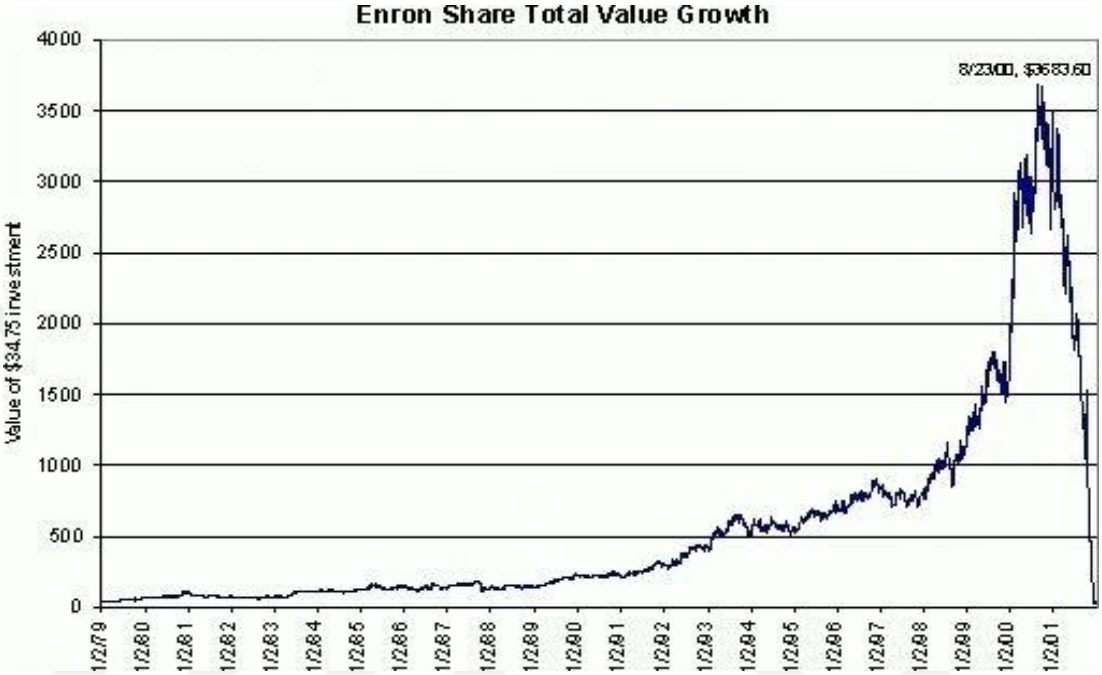

Şekil 1: Enron Hisse Senedi Fiyatlarındaki Değişim

Kaynak: (https://tr.pinterest.com/pin/730427633293417877/)

Şekil 1'de Enron hisse senetlerinin yükselişi ve düşüşü gösterilmektedir. Enron skandalı modern iş tarihinin gördüğü ve en büyük kayıpların yaşandığı bir yolsuzluk skandalı olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Stok fiyatlarının 2000 yılında en yüksek değere ulaşmasının ardından 2001 ve 2002 yıllarında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu skandalın bir diğer özelliği ise hile ve yolsuzlukla mücadele adına oluşturulmuş Sarbanes Oxley adlı yasanın çıkarılmasındaki temel nedenlerden olmasıdır (Franklin vd., 2019: 540).

Mali tablolar adına güvenin tekrardan sağlanabilmesi adına işletme içerisinde bir denetim komitesinin bulunması önem arz etmektedir (Sevim ve Eliuz, 2007: 61). Hile kavramını incelerken karşımıza bir diğer kavram olan hata kavramı da çıkmakta, bu kavramların birbirinden çok farklı olduğu, karıştırılmaması gerektiği düşünülmektedir. Hata genel olarak muhasebe kayıtlarındaki ihmalin, dikkatsizliğin veya muhasebede etkin olamamanın çağrışımını yapan, ayrıca bu durumlarda bir

kasıtsızlığın söz konusu olması gereken bir yanlış olmaktayken, hile ise içerisinde gizliliğin olduğu, hile eyleminde bulunan kişinin kişisel bir çıkarının olduğu durumları simgelemektedir.

Ayrıca hileyle birlikte işletmenin ya da kişilerin zarar görmesi olağanlık taşımaktadır. Hilenin sınıflandırması hileli finansal raporlama ve varlıkların kötüye kullanılması olarak iki farklı şekilde yapılmaktadır. Hileli finansal raporlama, finansal tablo kullanıcıları tarafından kasıtlı bir şekilde gerçeklerin yansıtılmadığı verilerin tablolarda gösterilmesi ya da gerçek verilerin gösterilmemesi olarak tanımlanmaktadır. Varlıkların kötüye kullanılması ise hileyi yapan bireyin işletmenin varlıklarını çalması ya da zimmetine para aktarması olarak tanımlanmaktadır (Doğan ve Kayakıran, 2017:108).

Hata ile hile sıklıkla karıştırılmaktadır. Aralarındaki farklardan en temeli ise kasıtın olup olmadığı şeklindedir. Hatanın dikkatsizlik ve ihmalden kaynaklanmasının yanında hilede kesin bir şekilde menfaat söz konusu olmaktadır. Ortak olarak iki olgu da işletmeye büyük zararlar verebilmektedir. Hata genel olarak finansal tablolar üzerinde kasti bir durumun söz konusu olmadığı aksaklıklar veya eksiklikler olarak tanımlanırken, hilenin tanımı kasti bir aksaklığın veya rakam ve açıklama eksikliğinin olduğu durum olmaktadır (Altıntaş, 2010: 151).

Burada finansal tablolarda hile kavramı ile yaratıcı muhasebe ya da finansal mühendislik kavramlarını da değerlendirmemiz gerekecektir. Bu iki kavramda tıpkı hile ve hata arasında bağ kurulması gibi karıştırılmaktadır. Finansal tablolarda yapılan hile; kasıtlı olarak yasaların veya standartların koymuş olduğu kurallar dışında belli kişi ve grupların menfaatlerine yönelik aldatma amacıyla yapılan eylemleri içerirken, yaratıcı muhasebe ise yasaların veya standartların esnekliklerinden yararlanarak şirketin olumlu yönlerini öne çıkarma çabasıdır. Yaratıcı muhasebe yasaları çiğnememekte, sadece işletmenin kendi çıkarlarına hizmet etmek için muhasebe esnekliğini kullanma eylemidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, yaratıcı muhasebe de, hileli finansal raporlama gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Yüksel ve Kayalı, 2019:38).

Türkiye'de problemlerin sık yaşanmasının kontrol sistemi eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bağımsız bir denetçinin şirket içinde hilenin bulunduğuna dair kanıtı olduğu zaman ilgili hilenin gerçekliğine dair gerekçeleri ve kanıtları ortaya koyarak açıklık getirmesi gerekmektedir (Emir, 2008: 2-3).

KPMG Hile Anketi (2004) incelendiğinde Malezya'da bulunan özel sektör yanında devletin de hileye maruz kaldığı gözlemlenmektedir. PriwaterhouseCoopers Global Ekonomik Suç Anketi (2005) incelendiğinde ise Malezya'nın 100 büyük şirketi içerisinde yaklaşık 4/1 oranında hile yapıldığı tespit edilmiştir (Hile oranı yaklaşık yüzde 23 olarak rapor edilmektedir). Yapılan hilelerin yüzde 70'lik kısmını çalışanlar tarafından yapılan hileler oluşturmaktadır. Bunun yanında küçük çaplı şirketlerde yapılan hilelerin ise raporlarda yer almadığı görülmektedir (Ahmad ve Norhashim, 2008: 145-155).

Anket verileri incelendiğinde iç kontrol sistemi baz alındığında Malezya'nın büyük bir sistemsel eksikliğinin olduğu düşünülmektedir. Sonuçlar Malezya'daki sistemin yetersiz ve eksik olduğunu göstermektedir. Şirket içi hile veya benzer suç teşkil edecek durumların bulunmasının, bu durumların şirket yönetimince kontrol edilememesi veya önlem alınmaması çalışanların haricinde şirket dışı üçüncü şahıslarca şirkete duyulan güvende ve saygıda düşüşe sebebiyet vermektedir. Bu durumlar sonucu şirketin itibarı zedelenmekte, ayrıca yatırımcıların yatırımdan vazgeçmelerine, müşteri veya tedarikçi kaybına yol açmaktadır.

Yönetim dolandırıcılığı da karşılaşılabilecek hile türleri arasında bulunmaktadır. Şirket yönetimi, net gelirini bazı hayali satıcılar kullanarak yüksek gösterebilmektedir. Bu gibi durumların denetçiler açısından büyük bir risk taşıdığı söylenmektedir. Denetçinin bu tarz durumları iyi değerlendirebilmesi gerekmektedir. Kayıtlara geçen ve tutarlılık göstermeyen muhasebe kayıtlarının uygun bir şekilde incelemesini yapmak, kayıtlarla ilgili olan tüm şahısların teşhisini yapmanın yanında incelemesini yapmak, faaliyet hacminde veya seviyesinde tutarsızlığın tespiti adına gelir-net kar değişimlerini uygun bir biçimde hesaplayabilmek adına gerekli olan testleri uygulayabilmek gerekmektedir. Bu hususta denetçinin almış olduğu önlemler büyük pay sahibi olmaktadır. Personelin yapmış olduğu dolandırıcılığın "dolandırıcılık" olarak adlandırılabilmesi ise nakit giriş-çıkışının olması, alacak ve diğer mal varlıklarına bir erişim yolunun bulunmasının yanında mali işlem yapma yetkisinin bulunması gerekmektedir.

Nakit girişinin veya mal varlıklarının kayıtlara geçirilmesi adına görev alan personelin kasti bir şekilde işlemlerin üzerini örtebilmesi olağan bir durum olarak görülmektedir. Hatta bazı şirketlerin borçlarının saklanması adına ilgili tutarları alacaklılar bölümüne kaydettiği bazı durumlar tespit edilmiştir. Denetçinin görevi doğrultusunda bu tarz durumların önüne geçilmesi adına dikkatli bir şekilde inceleme

yapması gerekmektedir. Çünkü bu durumların şirketler üzerindeki zarar payları çok büyük olabilmektedir. Ayrıca bu durumların önüne geçilebilmesi adına verilere erişimin yalnızca bir kişinin kontrolünde bulunmaması gerekmektedir. Bunun yanında işlemlerde bulunan her aşama adına farklı personele görev verilmesi de işlemlerin doğruluğunu artıran bir uygulama olarak görülmektedir. Problemin meydana gelmemesi adına yetkisiz personellerin veri tabanına erişiminin mümkün kılınmaması da gerekmektedir (Emir, 2008: 3-4)

1.2. HİLE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Hileyle ilgili birçok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar genel olarak usulsüzlük, suistimal, yolsuzluk, finansal mühendislik-yaratıcı muhasebe ve manipülasyon olmaktadır. Bu kavramlar aşağıda gösterilmektedir.

1.2.1. Usulsüzlük

Usulsüzlük Arapça kökenli "usul" kelimesinden türemektedir. Usulün kelime anlamı "ilke, yol, kök ve yöntem" olmaktadır. Usulsüzlük ise ilkenin, yolun, kökün ve yöntemin bulunmadığı durumlarda kullanılmaktadır. Usul kelimesinin farklı bilim alanlarında kullanımı olsa da temelde hukuk alanında, yasal düzenlemeler üzerinde belirlenen yöntem ve ilkelerin ifadesinde kullanıldığı görülmektedir (Şenyüz, 2015: 146).

Toplumsal düzenin sağlanması amacıyla gözeten hukuk çerçevesinde geliştirilen usullerin uygulanmaması halinde birtakım ikaz ve yaptırımlarla karşılaşılmaktadır. Usullere uyma zorunluluğu ilgili her şirket, kurumca bulunmaktadır (Dural ve Sarı, 2011: 1-2). Örneğin Türk vergi hukuk kapsamında yapılan usulsüzlükler, vergi kanunu ile getirilmiş olan vergi sorumlu-mükelleflerine yapılacak vergilendirme ile alakalı ve uyma zorunluluğu bulunan usul ve şekil hükümlerine aykırı bir tutum sergilenmesiyle ortaya "usulsüzlük" çıkmaktadır (Çomaklı ve Ak, 2013: 179).

Usulsüzlük tanımları genel olarak mevzuatta "usulsüzlük, vergi kanunlarının şekline ve usulüne ilişkin hükümlerine uyulmamasıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Vergi Usul Kanunu Md. 351). Vergi hukuku içerisinde usulsüzlüklerin genel ve özel olarak iki farklı sınıflandırılması yapılmaktadır. Bu sınıflandırma usulsüzlüklerin

sebebiyet verdiği zararların önemine ve büyüklüğüne göre derecelendirilmektedir (Karakoç, 2014: 179).

Vergi Usul Kanunu (md. 353. ve 355.) özel usulsüzlük içerisinde faturalar, müstahsil makbuzları, serbest meslek makbuzları, gider pusulaları ve diğer belgeler üzerinde yapılan usulsüzlükler değerlendirilmektedir. Bir diğer değerlendirme ise vergi levhalarının bulundurulması, bilgi vermekten çekinilmemesi, gündelik defter kaydı gibi şekli ödevlerin uygulanmaması durumlarında yapılmaktadır (Çiçek ve Herek, 2012: 319).

Türk vergi ceza hukuku çerçevesinde düzenlenmiş olan usulsüzlük fiillerinin sonuçları ve oluş biçimleri doğrultusunda genel ceza hukuku ilkelerinin de göz önünde bulundurulması sebebiyle sonuç olarak kabahat olarak değerlendirilmekte, suç olarak görülmemektedir (Taşdelen, 2010: 15-16).

1.2.2. Suistimal

Suistimal kavramı Kâmus-ı Türki'de vazifeyi meşru olarak sarf etmeme, mahalline uygun kullanmama olarak tanımlanmaktadır. TDK Güncel Türkçe Sözlükte ise suistimal "*Görev, yetki vb.ni kötüye kullanma*" şeklinde tanımlanmaktadır (https://sozluk.gov.tr/). Bu tanımlamalardan yola çıkarak suiistimalin kişinin yetki ve görevlerini kendi menfaatleri ve çıkarları adına kullanması şeklinde tanımlaması yapılabilmektedir. Suistimal ve hata kelimeleri de birbirleri arasında karıştırılmaktadır. Bir kişi hatayı yanlışlıkla, yanılgıyla ve istemeyerek yapmakta ve kasıtsız bir durum olmaktadır. Suistimalde ise ortada bir kasıt ve istek bulunmaktadır (Şemsettin Sami, 2010: 583).

1.2.3. Yolsuzluk

Yolsuzluk, insanların sıklıkla karşısına çıkan, birçok bilim dalı tarafından farklı tanımlamalar yapılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. TDK yolsuzluğu "*görev ve yetkilerin kötüye kullanılması*" olarak tanımlamaktadır (https://sozluk.gov.tr/). TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) yolsuzluğu kamu gücünün özel çıkarlar gözetilerek kötüye kullanılması olarak tanımlanmaktadır (TEPAV, 2006: 23).

Yolsuzluk genel olarak bireyin yapacağı işlemle alakalı olarak yetkisini kötüye kullanması olmaktadır. Ayrıca kapsamlı bir şekilde yolsuzluk, bireyin başkalarının haklarını gasp etmesiyle birlikte kendisinin veya başkasının çıkarları adına fayda sağlamak için yetkilerini kötüye kullanması olmaktadır (Altıntaş, 2010: 154).

Yolsuzluk olgusunun mümkün olabilmesi adına dört unsurun da olması gerekmektedir. Bu unsurlar yetki, yetki veren kurallar, kuralların kişi ya da kişilerce ihlal edilmesi ve çıkar olmaktadır. İlk unsur olan yetkinin kullanımı olmadan bireyin kendine ya da bir başkasına fayda sağlaması olağan dışı olmaktadır (Gür, 2014: 191-192).

Yolsuzluğun meydana geldiği durumlarda yalnızca bir kişinin değil, birden fazla kişinin işin içinde olabileceğini unutmamak gerekmektedir. Bu kişiler içerisinde Yolsuzluk meydana geldiğinde bir kişiden ziyade birden fazla kişinin var olabileceğini değerlendirmek gerekmektedir. Ayrıca yolsuzluk yaptığı değerlendirilebilecek ilk kişi ise yetki sahibi olmaktadır. Kişi, yetkiyle birlikte yolsuzluk veya hile meydana getirebilecek kararlar alabilmekte, kendine veya başkalarına fayda sağlayabilmektedir.

Yolsuzluğun ikinci unsuru olan yetki veren kurallar, genel olarak kamu ve siyasal alan içerisinde yapılmış olan yolsuzlukların incelenmesine müteakip sorunları ve çözüm yollarını düzenleyen bu kuralların yolsuzluğa veya hileye sebebiyet verebilmektedir.

Bir diğer unsur kişi veya gruplar tarafından kuralların ihlali olmaktadır. Ast-üst ilişkisi doğrultusunda yetki veren kişi ya da kişilerce belirlenen kuralların tümüne yetki verilen kişi ya da kişilerin uyması gerekmektedir. Kurallara uyulmadığı takdirde yolsuzlukla karşılaşmak olağan bir durum olmaktadır. Özel veya kamu sektörü içerisinde kişilerin kendine verilmiş olan yazılı kurallara uyumaksızın faaliyet göstermesi halinde yolsuzluktan söz edilebilmektedir,

Son unsur olan çıkar, yolsuzluk kavramı ifade edilirken kişilerin "çıkarları" doğrultusunda yapmış oldukları eylemleri ifade etmesi bakımından önemli bir unsur olmaktadır. Ayrıca kişinin bireysel faydaları adına görevlerini kötüye kullanmalarının ve yasa dışı süreç içerisinde bulunmalarının yolsuzluğu da beraberinde getirdiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir (TEPAV, 2006: 24).

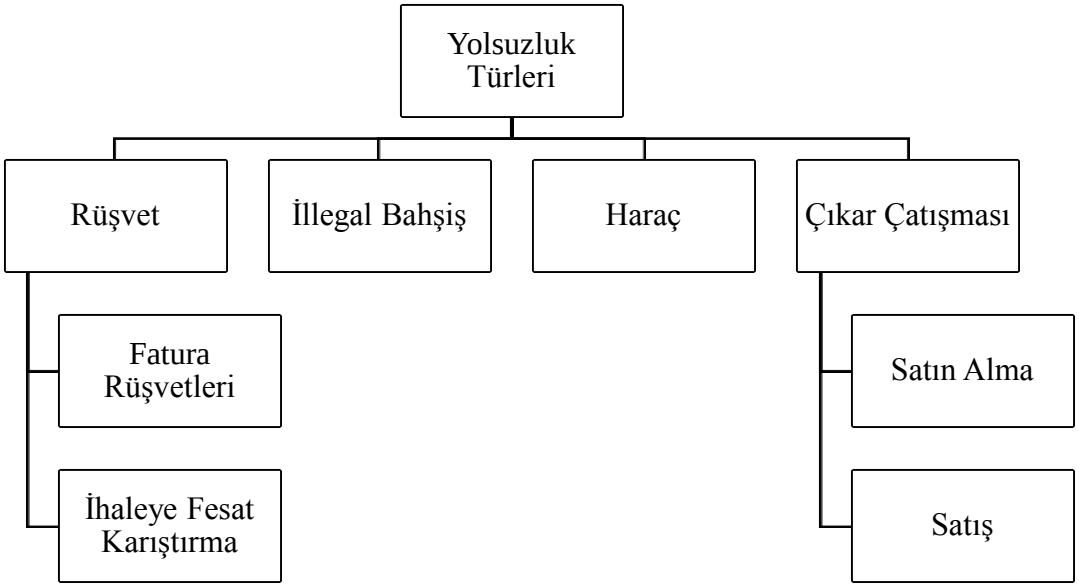

Şekil 2: Yolsuzluk Türleri

Kaynak: Singleton ve Singleton, 2010:63

Şekil 2'de Singleton ve Singleton (2010) yapmış oldukları çalışmada yolsuzluk türlerini rüşvet, illegal bahşiş, haraç ve çıkar çatışması olarak dört farklı kategori olarak belirtmiştir.

1.2.4. Finansal Mühendislik ve Yaratıcı Muhasebe

Finansal mühendislik ve risk yönetimi kavramları birbirine bağlı kavramlar olmaktadır. Bu bağlılığın nedeni ise bir kavramın diğerinin yarattığı sorun adına çözüm olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yatırım firmalarının finansal mühendisleri tercih etmesi genel olarak firmanın ve müşterilerinin finansal piyasada karşılaşabilecekleri risklerin minimum seviyeye indirgenmesi amacıyla olmaktadır. Bu kullanım çoğu zaman piyasa fiyatlarının ve şirketin finansal raporlarının taranması sonucu elde edilen verilerin katalitik analiz süreçleri içerisinde edilmektedir. Karmaşık matematiksel formüllerin kullanımıyla birlikte elde edilen rapor, pazar performans tahmini adına bir belge niteliği taşımaktadır. Finansal mühendislikle sağlanan hizmet, modern dünyadaki yatırım stratejilerinin en önemli parçalarından biri olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca üniversitelerin ve işletme okullarının finansal mühendisliğin öğrenimi adına yüksek bir zaman ayırdığı söylenmektedir. (https://www.netinbag.com)

Yaratıcı muhasebe, kavramsal olarak Anglo-Saxon tarafından literatürde 1970 yılları içerisinde iflas etmiş olan işletmeler adına yürütülen çalışmalarda ilk olarak ortaya çıkmış, sonrasında ise Ian Griffiths'in 1986 yılında yayımladığı Creative Accouting (Yaratıcı Muhasebe) kitabıyla önem kazanmaya başlamıştır (Jones, 2011: 4).

Yaratıcı muhasebenin literatür içerisinde ortak kabul edilen bir tanımlaması bulunmamaktadır. Comiskey tarafından geliştirilmiş, en çok kabul edildiği ülke ABD olan kapsamlı bir tanıma göre yaratıcı muhasebe "genel olarak kabul gören muhasebe ilkeleri kapsamında ya da kapsam haricinde hileli bir finansal raporlama, kazanç yönetimi ve gelirin yıllar itibariyle düzey dengelemesinin yapılması adına kullanılan uygulamaların da kapsandığı, saldırgan tercihlerin benimsenmesinden ziyade veriler ile oynanması adına bir adım atılması" olarak tanımlanmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: 15).

İngiltere'de genel olarak kabul edilen ve dar bir kapsamı olan bir tanımlamaya göre ise yaratıcı muhasebe "avantaj sağlaması, gerçeği göstermekten kaçınılması ya da mevcut verilerin yanıltıcı bir şekilde olduğundan daha iyi sonuçlarının olduğunu göstermek adına kanuni düzenlemelerde bulunan boşluklardan da yararlanarak oluşturulan muhasebe biçimi" şeklinde tanımlanmaktadır (https://languages.oup.com/)

İki tanımlamadan yola çıkarak ABD'de genel olarak yaratıcı muhasebenin hileli uygulamaları içerisinde barındıran bir faaliyet olarak tanımladığı, İngiltere'de ise genel olarak yaratıcı muhasebenin hile içermediği fakat yasalarda bulunan esnekliklerden yarar sağladığı gözlemlenmektedir.

Yaratıcı muhasebe kavramı her ne kadar olumlu bir kavram gibi algılansa da muhasebe kurallarının yanlış ve tamamlanmamış niteliğinden faydalanarak, yönetim tarafından arzulanan sonuca götürmesi, finansal tabloların manipüle edilmesi, şirketlerin yatırımcılara veya potansiyel yatırımcılara daha cazip hale getirmesi, belli çıkar gruplarına hizmet etmesi sebebiyle olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir (Yüksel ve Kayalı, 2019:42)

1.2.5. Manipülasyon

İktisat Terimleri Sözlüğü (2004) manipülasyonu "yönlendirme" olarak tanımlamaktadır (https://sozluk.gov.tr/). Güncel Türkçe Sözlükte ise manipülasyon

"*yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme*" olarak tanımlanmaktadır. Manipülasyon kavramının tanımı genel olarak bilimden bilime farklılık göstermektedir.

Manipülasyon birey ya da kurumların düşüncelerini, görüşlerini, duygularını ve hareketlerini bazı yöntemler kullanarak etkilemeye dayalı bir yöntem olmaktadır. Bu bağlamda manipülasyon uygulayan tarafların çıkarları doğrultusunda hedef aldıkları kitleleri bir şekilde yönlendirmesi uygulamanın temel amacı olmaktadır. Manipülasyon yapanların kişi ya da grupları etkileyerek kendi kararlarını ve düşüncelerini uygulatmaya çalıştığı gözlemlenmektedir.

Manipülasyonda temel olarak, uygulanan kişi için var olan bir olgunun yok olduğuna veya olmayan bir olgunun da var olduğuna inandırmak adına yalan ya da yanlış söylemlerle bilinçli bir şekilde yanlış bir yönlendirilme yapılmakta, bu yönlendirmeyle birlikte bir çıkar sağlanması amaçlanmaktadır. Manipülasyon kavramına birçok bilim dalında, özellikle finans ve muhasebe dallarında sıkça karşılaşıldığı söylenmektedir (Sabuncu, 2019: 40).

SPK (Sermaye Piyasası Kurulu) manipülasyonu işlem ve bilgi olarak iki farklı sınıflandırmada ele almaktadır. Ayrıca manipülasyonu "piyasa dolandırıcılığı" olarak tanımlamaktadır. İşlem bazlı manipülasyonlarda arz ve talebe dayalı olarak sermaye piyasasındaki araçlar üzerindeki değerlerde bir değişim yapılması amacıyla doğruluğu bulunmayan, yanıltıcı bir görüntüye kavuşturulması için yapılan işlemler olmaktadır. Bilgi bazlı manipülasyonda ise genel olarak sermaye piyasası araçlarının değerleri adına yanıltıcı, doğruluğu bulunmayan bilgilerin öne sürülmesi, haberler verilmesi ve söylentiler oluşturulmasının yanında rapor hazırlanması ve bu doğrultuda menfaat sağlanması muhtemel olmaktadır (https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/3/7).

Borsa kapsamında değerlendirildiğinde manipülasyon, yanıltıcı, yalan ve yanlış bilgiler kullanılarak hisse senedi fiyatları üzerinde bir etki yapması sonucu yatırımcıların yanlış bir şekilde yönlendirilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. İktisadi açıdan ise manipülasyonla birlikte arz-talep üzerinde bir fiyat dengesinin oluşmasının engellenmesi, menkul kıymetler üzerinde de gerçek fiyatların belirlenememesi adına uygulanan aldatmacalı bir sistem olarak tanımlanabilmektedir (Kamışlı, 2008: 4-5).

Yanlış bilgileri kullanarak, söylenti oluşturarak yatırımcıların yanlış yönde yönlendirilmesi ya da kıymet değerlerinin bazı yöntemler kullanılarak kasti ve suni

bir şekilde yükseltilmesi ya da azaltılması adına yapılan girişimlere manipülasyon, bu girişimleri yapan kimselere de manipülatör ifadesi kullanılmaktadır. Hileli bir yönlendirme olan manipülasyonda algıların belirli bir noktaya çekilmesi ya da doğrudan fiyat hareketlerine müdahale yapılması istenmektedir (Aksoy, 2020: 3).

İşletmelerin belirli bir dönem içerisinde yayınlamış oldukları raporlarda raporlamış oldukları net kararların muhasebecilerin kullanmış oldukları alternatif ölçüm yöntemlerinden etkilenebilirliğinin olduğu söylenmektedir. Bunun yanında şirket yöneticilerinin alacakları kararların manipülasyonu adına alternatif muhasebe yöntemleri de kullanılabilmektedir. Bu da manipülasyonun raporlanmış olan net kararların, kişi veya kişilerin istekleri doğrultusunda artırılabileceği ve azaltılabileceğini göstermektedir. Ayrıca bu yönlendirme manipülasyon yeteneği olarak nitelendirilmektedir (Copeland, 1968: 101).

Bu bağlamda muhasebe manipülasyonunun içeriği genel olarak dönem karıyla ilgili uygulamalardan oluşmaktadır. Fakat muhasebe manipülasyonunun genel olarak yalnızca gelir tablosu kalemleri bağlamında değerlendirilmesi yanlış bir değerlendirme olmaktadır. Muhasebe manipülasyonunda gelir tablosu kalemlerinin bilançoyla bütünsel değerlendirilmesinin yapılma gerekliliğini bulunmaktadır. Çünkü bilançoda yapılmış olan işlemlerin karşılığı gelir tablosunda bulunmaktadır (Demir ve Bahadır, 2007: 104).

Yöneticilerin muhasebe manipülasyonu kullanmasında bazı amaçlar bulunmaktadır. Bu amaçlardan biri ise yöneticilerin kendileriyle işletmenin arasında olmasının yanında işletmenin toplumla ve yatırımcılarla alakalı olan ilişkileri üzerinde karşılıklı bir refah sağlanması olmaktadır. Yani finansal tabloların gerçek dışı bir gösteriminin yapılmasıyla işletmenin iç-dış çevrelerince bir refah transferinin yapılması amaçlanmakta, bu amaç muhasebe manipülasyonunun en önemli amacı olmaktadır (Stolowy ve Breton, 2000: 6)

Muhasebe manipülasyonu genel olarak çeşitli gelirlerin elde edilebilmesi adına standartların, yasaların ve genel kabulünün olduğu muhasebe ilkelerinin dışına çıkmadan ya da düzenlemelerin tümüyle dışına çıkarak ve kasıtlı bir şekilde finansal tabloların ve bilgilerin ortadan kaldırılması ya da saklanması sonucu gereken konumdan uzaklaşılması, paydaşların yanıltılması veya yanlış karar almaları adına yönlendirilmesiyle birlikte servetin haksız bir şekilde dağıtılmasının yanında ülke ekonomisi ve toplum üzerinde birtakım ciddi problemlere yol açabilecek davranışlar olarak tanımlanabilmektedir (Ocak ve Güçlü, 2014: 133).

Tablo 1: Finansal Raporlamada Hile İle İlgili Kullanılan Kavramların Özellikleri

Hile	**Usulsüzlük**	**Yolsuzluk**	**Suistimal**	**Manipülasyon**	**Yaratıcı Muhasebe**
Kasıtlı olarak yapılır.	Kasıtlı olarak yapılır.	Kasıtlı olarak birden fazla kişiyle yapılır.	Kasıtlı olarak yapılır.	Kasıtlı olarak yapılır.	Kasıt unsuru vardır.
Yasal değildir. Konusu suçtur.	Yasalarda usule uymama söz konusudur. Konusu suç değil, kabahat olarak görünmektedir.	Yasal değil, konusu suçtur.	Yasal değildir. Konusu suç unsurudur.	Yasal değildir. Konusu suç unsuru içermektedir.	Yasanın boşluklarından yararlanma vardır. Konusu suç içermektedir.
Muhasebe verilerini değiştirme veya yok etme amacı vardır.	Yapılan işlemlerin şekil ve usul olarak Vergi mevzuatına uymamasından kaynaklanır.	Özellikle kamu görevi olan kişilerin çıkarlarını ön planda tutmasından kaynaklı 3. kişilerle yaptığı mevzuat dışı işlemlerdir.	Görevini kötüye kullanan kişilerin kendi çıkarlarını gözeterek yaptığı işlemlerdir.	İşletmenin taraflarını kasıtlı olarak yanlış yönlendirme, doğru ve gerçek bilgileri gizleme veya farklı gösterme amacı vardır.	Kötü niyetli kişiler tarafından yasal mevzuatından boşluklarını kullanarak muhasebe veri ve bilgilerinin olduğundan farklı gösterilmesi amaçlanır.

Kaynak: Bu tablo tarafımca oluşturulmuştur.

Tablo 1'de finansal raporlamada hile ile ilgili kullanılan kavramların karşılaştırmalı olarak özellikleri özet olarak sunulmuştur.

1.3. HATA KAVRAMI VE HATA YAPMA NEDENLERİ

Hata, TDK sözlüğünde "Yanlış", "istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılgı" ve "suç, günah, kusur" olmak üzere üç farklı şekilde tanımlanmıştır (https://sozluk.gov.tr/). En geniş kapsamlı olan tanım ise hatanın istemeyerek ve bilmeyerek yapılan bir yanışı, kusuru, yanılma ve yanılgıyı temsil etmesi olmaktadır.

Bu bağlamda hata, bir şirketin çalışanının istemeyerek ya da bilmeyerek yapmış olduğu yanlışlar olarak tanımlanabilmektedir. Hata içerisinde menfaat veya kasıt kavramlarının bulunmadığı görülmektedir. Bir diğer deyişle hata, finansal tablolar üzerinde kasıtsız bir şekilde yapılan tutar ya da açıklama atlanması gibi yanlışlıklar olmaktadır. Muhasebe ilkelerinin uygulanışında değerleme, sınıflandırma ve kayda almanın yanında sunma ve açıklama konularıyla ilgili yapılan herhangi bir yanlışlığın hata olarak değerlendirmesi yapılabilmektedir. Hile ve hata arası en büyük farklılıklardan biri olarak gösterilen hata özelliği "herhangi bir kasıtın bulunmaması" olmaktadır (Kaval, 2005: 64).

Teknoloji ve ekonominin gelişimiyle birlikte işletmelerin büyümesi, işletmelerin yapısının daha karmaşık bir hal almasına sebebiyet vermektedir. Bu karmaşık yapıda muhasebe işlemleri adına görev alan kişilerin yapacağı unutkanlık, dikkatsizlik, bilgisizlik, yanılma ve tecrübesizlik gibi çeşitli nedenlerden meydana gelecek hataların olmasının kaçınılmaz olduğu söylenmektedir. Muhasebe adına yapılması muhtemel hatalar şu şekilde olmaktadır (Pamukçu, 2000: 4-5);

- Şirket personeli tarafından finansal tabloların hazırlanmasında en sık karşılaşılan hata, muhasebe belgelerinin eksik ya da yanlış bir şekilde defterlere işlenmesi olmaktadır. Bu gibi durumlara örnek olarak yıl sonuna yaklaşıldığında bazı satıcılardan gelmiş olan faturaların gözden kaçırıldığı, bu durumda da belgenin ya hiç kayıt altına almadığı ya da satış fiyatlarının yanlış girilmesi sonucu satış, alacak rakamları üzerinde eksiklik-fazlalık olduğu durumlarla karşılaşılmaktadır.

- Şirket çalışanlarınca bazı durumların ya da olayların yanlış bir şekilde yorumlanması sonucunda yapılacak olan tahminlerin yanlış yapılması muhtemel olmaktadır. Örnekle ifade edecek olursak teknolojik bir eskiliği bulunan, satılması mümkün olmayan ürünlerin satılacağının düşünülmesi sonucu stok üzerindeki gerekli karşılıkların ayrılmaması bir hata olarak gösterilmektedir.

- Şirket çalışanlarının hesapların tasnifinde de yanlışlık yapabildiği gözlemlenmektedir. Yani çalışanların bazı masraf kalemi sayılabilecek olan harcamaların duran varlık hesaplarına kaydedilmesiyle ya da kısa-uzun vadeli borçları tam tersi olarak yazılmasıyla "hata" olarak nitelendirilen sonuç ortaya çıkabilmektedir. Muhasebe hatalarının unutkanlık, ihmal, tecrübesizlik ve bilgisizliğin yanında dikkatsizlikle de oluşabileceği tespit edilmektedir.

1.4. HİLE VE HATA ARASINDAKİ FARKLAR

Yapılmış olan fiilde kasıt olup olmaması, hata ve hile arasındaki en önemli fark olmaktadır. Kasıtsız bir şekilde yapılan fiil hata olarak değerlendirilirken, hilede kasıtlı bir fiil söz konusu olmaktadır. Hatalar genel olarak bilgi eksikliğiyle, ihmalkarlıkla ve dikkatsizlikle ilişkilendirilirken, hilede yapılan eylem kesinlikle yapan kişi ya da kişilere bir yarar sağlamaktadır. Temel olarak hile yapanda bir menfaat elde etme amacı bulunmaktadır. Hata yapan bireyde ise eylem sonucu bir zarar durumu olması halinde menfaat elde edilmesi söz konusu olmamaktadır. Hile yapan bireyler, yapmış oldukları faaliyetlerde genel olarak gizliliğe önem vermektedir (Dumanoğlu, 2005: 349).

Hile ve hata kavramları ile ilişkili bir kavram olarak kasıt, bu iki kavramın birbirlerinden farklılığının belirlenmesi adına sık sık kullanılmaktadır. Kasıt, bir failin yapmış olduğu fiilin hukuka aykırılığını ve o fiilden doğabilecek zararları bilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu da kasıtın iradenin bilinçli olarak o yönde kullanımının tercih edilmesi olduğunu göstermektedir (Erol, 2008: 231).

Her ne kadar hilenin hata ile ayrımı basit olarak gözükse de bazı durumlarda hilenin ayırt edilmesi ciddi bir zorlukta olmaktadır. Yapılan eylemde kasıt unsurunun bulunup bulunmadığı fiille alakalı olarak farklı deliller kullanılarak ispat edilmektedir. Standart bir hatada eylemi gerçekleştiren bireyin delilleri yok etmeyeceği düşünülmektedir. Fakat çoğu zaman ortada yalan beyanlar olmasının, delillerin yok edilmeye çalışılmasının, delillerin değiştirilmesinin veya devamlı bir şüpheli davranış sergilenmesinin altında kasıt unsuru bulunduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapılan eylem sonucu dolaylı yoldan ya da dolaysız bir şekilde menfaatin elde edildiğinin saptanması da kasıt unsurundan bahsettirebilecek delillerden biri olmaktadır (Coenen, 2008: 98-99).

1.5. HİLE TÜRLERİ

Hile türleri genel olarak çalışan, yönetim, yatırım, satıcı ve müşteri hileleri olmak üzere beş farklı konu başlığı altında aşağıda incelenmektedir.

1.5.1. Çalışan Hileleri

Çalışanlar tarafından yapılan hileler genel olarak bir çalışanın aktif bir şekilde hizmet verdiği kurum, işletme veya firma içerisindeki varlıklara el koyması şeklinde olmakta, bu kullanım kural dışı kullanımdan kaynaklanan hileler olarak tanımlanmaktadır. Çalışan hileleri direkt ve dolaylı olarak iki farklı şekilde incelenmektedir.

Direkt olarak yapılan çalışan hilelerinde çalışanların çalışmış oldukları işletmeden kendilerine haksız olarak para, demirbaş, mal veya benzer varlıkları aktarması söz konusu olmaktadır. Bunların yapılabilmesi adına çalışanların kendilerine hayali bir işletme dahi kurduğu örnekler bulunmaktadır. Çalışanların böyle yaparak alışverişin gerçekleşmesini sağladığı, fakat alışveriş sonucu ödenecek tutarı kendi zimmetine geçirdiği görülmektedir. Bu işlemlerin sonucunda çalışanlar kendilerine fayda sağlamakta, bu işlemlerde genel olarak üçüncü taraf bulunmamaktadır (Sabuncu, 2019: 78).

Dolaylı hilelerdeyse çalışanın işletme aracılığıyla satıcılara ya da müşterilere bir fayda sağlayarak, üçüncü kişiler aracılığıyla kendisine bir fayda sağlamaktadır. Yani işletmenin ortaya çıkan zararı fark etmeden karşıladığı durumlar meydana gelmektedir (Bozkurt, 2016: 64).

Çalışanların en çok kullandıkları diğer hileler ise işletmede gizli olarak bulunan bilgilerin üçüncü kişilerce öğrenilmesini sağlamak, görev ihlali yapmak veya hukuka aykırı olan uygulamaların aktif olarak kullanımını sağlamak olmaktadır (Uçma, 2011: 3). Çalışan ya da çalışanların işletme kaynaklarını bireysel amaçları adına tepe yöneticilerinin de dikkatini çekmeden kullanmasının işletme adına birçok kayıplara sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu kayıpların oluşmasının asıl sebebinin ise işletmenin tepe yöneticilerinin hile yapan çalışanlara duymuş oldukları güven duygusundan kaynaklandığı düşünülmektedir (Okay, 2011: 72).

Çalışanların yapmış oldukları manipülasyonlar veya hileler işletmenin tamamını önemli ölçüde etkilemekte, bu da hilenin önlenmesi adına işletmede alınacak önlemlerin büyük öneminin olduğunu göstermektedir. Bu önlemler genellikle muhasebeciler tarafından alınmaktadır. Bu önlemlerin muhasebeciler tarafından alınmasının sebebi ise işletme içerisinde yürütülen faaliyetlerden genel olarak haberdar olan, bilgi sahibi olan kişilerin muhasebeciler olmasıdır (Anuk, 2015: 60)

Çalışan hilelerinin bir diğer adı "beyaz yaka suçları" olmaktadır. Bu isimlendirilmenin yapılması da genel olarak bu hilelerin yüksek sosyal statüsü olan, iyi eğitim görmüş kişiler tarafından yapılmasından kaynaklandığı, aynı zamanda topluma sanılandan daha fazla zararının olduğunun gösterilmesi, bir farkındalık yaratılması, bu sayede de mücadele edilmesini sağlamak amacıyla beyaz yaka suçları isimlendirilmesinin yapıldığı ifade edilmektedir (Kayne, 2017: 45).

Çalışan hileleri genel olarak bazı eylemler çerçevesinde yapılmaktadır. Bu eylemlerin başlıcaları (Çelik, 2007: 41);

- Zimmete para aktarılması,
- Kayıt öncesi ya da sonrası yapılan hırsızlık,
- Hayali alıcılar yaratılması,
- Stokların uygunsuz kullanılması ya da çalınması,
- Çek hilesi yapılması,
- Rüşvet alınması,
- Gider hilesi yapılması olmaktadır.

1.5.2. Yönetim Hileleri

Yönetim hilelerinin işletme içerisinde yapılan hile türleri arasında en önemlilerinde biri olmasının yanında bu tür "hileli finansal raporlama" olarak isimlendirilmektedir. Bu tür hilelerin zararları oldukça büyük çapta olmaktadır. Bu hile türü genel olarak tepe yöneticiler tarafından işletmede bulunan finansal tabloların oynanması veya değiştirilmesi şeklinde yapılmaktadır (Bozkurt, 2011: 65).

Yöneticiler tarafından sadece yöneticilere veya işletme sahiplerine üstünlüğün sağlanması adına veya üçüncü kişilerin zarara uğratılması adına yapılacak düzenlemelerin işletmeyi daha iyi konumda göstermesi veya işletmeyi bulunduğu konumdan daha kötü seviyelerde göstermesi gibi sonuçları olmaktadır. Yönetim hileleri iyi ya da kötü sonuçlara göre iki grupta incelenebilmektedir.

İşletme yöneticilerinin vergi kaçırmak amacıyla şirketin kazançlarını saklayarak, giderleri gerçek dışı bir şekilde kaydedip düşüş göstererek ya da stoklar üzerinde oynama yaparak işletmeyi bulunduğu durumdan daha kötü bir haldeymiş

gibi göstermesi bir hile olarak tanımlanmaktadır. Halka açık işletmelerdeyse yöneticilerin işletmenin piyasa değerini artırmak, işletme itibarını yükseltmek amacının yanında kolay ve düşük maliyetli bir kredinin alınabilmesi için hileli yöntemlerle işletme durumu adına daha yüksek bir tablo gösterebilmektedir (Ertikin, 2017: 76).

Yönetim hilelerine karşın denetçilerin her daim önceden hazırlıklı olması ve bazı denetim yollarını izlemesi gerekmektedir. İzlenmesi gereken denetim yolları şu şekilde olmaktadır (Willigham ve Carmichael, 1989: 339)

- Dönem içerisinde yapılmış sıra dışı ve büyük işlemler var ise muhasebe kayıtlarının taramasını ve gözden geçirimini yapmak,
- İlgili tarafların kimliklerini belirlemek ve bu taraflara maddi işlemlerde üçüncü kişilerin dahil olup olmadığını tespit etmek,
- İşlemlerdeki büyüklüğün anlaşılabilmesi adına gelir veya net karlarda olan değişimlerinde içerisinde bulunduğu analitik testler uygulamak.

1.5.3. Yatırım Hileleri

Herhangi bir değere sahip olmayan, asıl bir varlığı bulunmayan, yapılmamış veya işe yararlığı bulunmayan bazı yatırımların yapılması hususunda tarafların yatırımcıları ikna ettiği hileler, yatırım hileleri olmaktadır. Bu tür hilelere genellikle ya hiçbir değeri bulunmayan ya da çok az bir değeri olan yatırımlarda başvurulmaktadır. Bu tür yatırımlarım genellikle hile kuşkusu bulunmayan yatırımcılara satıldığı söylenmektedir (Sabuncu, 2019: 79).

Yatırım hileleri genel olarak hisse senetleri, bonolar, ortaklık, emlak ve emtia gibi alanlarda yatırımcıların kandırılmasına dayalı bir hile türü olmaktadır. Yatırım hileleri işletme içerisinde olabileceği gibi işletme dışında da olabilmektedir. Kişi ya da kişilerin yatırımcılar üzerinde bir varlığı bulunmayan yatırımlar adına para yatırması için ikna etmesiyle meydana gelen hileler için yatırım hilesi adlandırılması yapılmaktadır (Mengi ve Türkmen, 2013: 33).

1.5.4. Satıcı Hileleri

Hilekâr olarak satıcının gösterildiği hilelerde, firmanın mal ya da hizmet aldığı kişilerin, mal-hizmet satmış oldukları firmalara, kendi firmaları ya da firmada görev alan çalışanlar yardımıyla yapmış oldukları hile türü olarak tanımlanmaktadır. Satıcı olan firmaların, satın alan firmaya satmış oldukları mal-hizmette düşük kalite, eksik teslim veya malların değerinden çok daha fazla gösterilmesi gibi hilelere başvurabilme olasılığı bulunmaktadır. Firmaların çalışanla birlikte yapmış olduğu hilelerde ise çalışana rüşvet karşılığında yüksek tutarda bir fatura kestirilerek işletmenin zor durumda kalmasını sağladığı hile yöntemi de bulunmaktadır (Doğan ve Kayakıran, 2017: 174). Satıcı hileleri genel olarak ya yalnızca işletmenin mal-hizmet satın aldığı kişilerce olmakta, ya da işletme çalışanlarıyla ortaklaşa bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

1.5.5. Müşteri Hileleri

Müşteriler tarafından yapılan hilelerde Tüketici Kanunu'nun kasıtlı bir şekilde, yanlış yorumlanmasıyla işletmelerin bazı sebepler gösterilerek suistimal edilmesinin amaçlanabildiği ifade edilmektedir (Özeroğlu, 2014: 186). Bu yanlış yorumlanmanın bilinçli bir şekilde yapılmasının direkt olarak işletmeyi istismar etmeye çalışıldığının bir göstergesi olmaktadır. Müşterilerin mal-hizmet satın aldığı işletmeler karşısında gerçekte elde etmesinin mümkün olmadığı avantajları, işletmeye hileli bir sistemsel faaliyet yürüterek elde ettiği hile türü, müşteri hilesi olmaktadır. Bu hile sonucu malın ödemesinin yapılmadan alınması, ya da malın değerinden daha düşük bir fiyattan alınması gibi örnekler bulunmaktadır.

Müşteri, yapacak olduğu hileyi bireysel veya işletme içi görev yapan çalışan-çalışanlarla gerçekleştirebilmektedir (Erkan ve Arıcı, 2011: 32). Müşteriler bu hileyi kullanarak işletmeyi küçük ya da büyük çapta zarara uğratabilmektedir. Tablo 4'te müşteri hilelerinde karşılaşılmış olan hile uygulamaları gösterilmektedir.

Tablo 2: Müşterinin Uyguladıkları Hileler

Hilenin Yapılma Biçimi	Hilenin Türü
• Müşterinin ödünç alma amacıyla satın aldığı malı daha sonra iade etmesi, • Müşterinin satın aldığı malı, satın aldığı bir satıcı dışında başka bir satıcıya iade etmesi, • Müşterinin öncesinde indirimli bir şekilde aldığı ürünü indirimsiz fiyatıyla iade etmesi, • Kullanıcının kullanımı sonucu eskittiği bir malı performansından memnun kalmama gerekçesiyle iade etmesi.	Ürün İadesi
• Müşterinin başkasının adına verilen ürün-hizmetten yararlanması, • Müşterinin mevcut hizmeti alabilmesi adına sahip olma gerekliliği bulunan niteliklerin kendinde olmaması halinde, varmış gibi göstererek o hizmeti alması.	Anlaşma Şartlarını Çiğnemek
• Üzerinde saklayarak malları çalma, • Müşterinin malları üzerinde saklayarak ya da gizli bir şekilde satış yapılan firmadan ayrılması. • Müşterinin almış olduğu ürünün kutusuna farklı bir ürün koyması.	Hırsızlık
• Müşterinin almış olduğu ürünün etiketini değiştirmesi, • Etiketini değiştirdikten sonra Müşterinin ürünün etiketini değiştirmesine müteakip bilmiyormuş gibi yapması, satıcı ile tartışmaya girerek ürünü istediği fiyattan almaya çalışması, • Müşterinin almış olduğu ürünü farklı bir ürünün kutusuna koyması.	Manipülasyon

Kaynak: Tian ve Keep, 2001: 8

Tablo 2'de müşterilerin uyguladıkları hileler, hilelerin yapılma biçimine göre hangi hile türü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği özet olarak ortaya konmuştur.

1.6. HİLE ÜÇGENİ TEORİSİ

Hile üçgeni teorisi Donald Cressey tarafından geliştirilmiş, hile üçgeninin içerisinde hileyi etkileyen üç unsur şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu üç unsur baskı, fırsat ve rasyonelleştirme olmaktadır (Emir, 2008: 116).

Bir kriminolog olan Cressey, 1950'de insanların yaptığı eylemlerin bir nedeninin olduğunu savunmuş, bu bağlamda hile ile ilgili çalışmalar ve faaliyetler

yürütmüştür. Cressey'in 5 aylık bir süre zarfından 250 suçluyla röportaj yaptığı ve bir suçun işlenmesi adına üç faktörün de olması gerektiği kanaatine varmıştır (Abdullahi ve Mansor, 2015: 39-40). Ardından Albrecht'in 1991'de yayımladığı makalesiyle birlikte Cressey'in hile üçgeni teorisi, bilinen bir araç olarak görülmüştür (Kranacher ve Riley, 2019: 59). Hile üçgeninin literatürde ilk olarak kim tarafından oluşturulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber genel bir kabul olan husus, literatüre Wellz tarafından kazandırıldığı yönündedir (Huber, 2017: 28).

Şekil 3: Hile Üçgeni

Kaynak: Kazan, 2021: 249

Hile üçgeni teorisi Şekil 3'te gösterilmiş olup, 3 farklı unsuru bulunmakta ve bunlar Baskı/Teşvik, Fırsat ve Haklı Gösterme olarak bir sonraki bölümde detaylı olarak ifade edilmiştir.

1.6.1. Baskı

Genel olarak şirket dışı bireysel mali yükümlülüklerin, varlık erişimi bulunan çalışanların ya da yönetimin üzerinde bir baskı oluşturabildiği görülmektedir. Ayrıca çalınmış olan paranın ya da malın gerekçesi olarak eylemi gerçekleştiren kişilerin genel olarak belirli bir görevin ödemesi ya da zor bir mali durum neticesinde başka birine yardım etme zorunluluğunun bulunduğu gösterilmektedir. İşletmeyle nakit ya da çalınması muhtemel diğer varlıklar adına erişim olan kişiler arası gergin bir ilişkinin bulunması, kişilerin işletme varlıklarını kötüye kullanması adına bir motivasyon işlevi görmektedir. Bundan dolayı olumsuz ilişki kaynakları şu şekilde olmaktadır (Negurita ve Ionescu, 2006: 2016: 331).

- Tazminat ve çalışanlara sağlanmış olan fayda planlarıyla ilgili olan ya da beklenen değişiklikler,
- Gelecek zamanlardaki çalışan sayılarında azalma beklenmesi,
- Beklentileri karşılamada başarısız olan personellere terfi, ödül ya da tazminat verilmesi.

Yönetim içerisinde veya işletmede bulunan diğer bölüm çalışanlarının ödüllenmeler veya baskılar neticesinde hayal kırıklığına uğraması muhtemel olmaktadır. Örneğin çalışanların bireysel olan veya olmayan çalışma performanslarına etki eden herhangi bir durum meydana geldiğinde, bu durum çalışanların diğer çalışanların davranışlarına da etki edebilecek bir baskı unsuruna eğilimli olmasına sebebiyet vermektedir. İşletmelerde oluşan bu baskının yalnızca çalışanlarca değil, yatırım uzmanları, banka çalışanları veya diğer bölüm çalışanları tarafından realist ve mantıksal olmayan beklentiler dahilinde de meydana gelebileceği söylenmektedir. Denetim görevlisi açısından baskı unsurundaki en önemli nokta ise baskının bir sınırının belirlenmesinin yanında ahlak dışı davranışların ve mali tablolarda yapılan hileli işlemler olmaktadır. Bu noktaların belirlenmesinin hile riskinin hesaplanmasında önemli bir etken olduğu da ifade edilmektedir. Hile üçgeninin baskı unsuru haricinde de unsurlar bulunması halinde kişilerin hile yapma adına içgüdü artışı etkisi yapması da mümkün olmaktadır (Karabınar ve Akyel, 2009: 693).

Baskı unsuru çalışanların hile yapmaya yönelmesindeki en belirgin etkenler arasında bulunmaktadır. Baskı unsuruna etki eden başlıca etkenler şu şekilde olmaktadır (Buckhoff, 2001: 72);

- Kredi kartı, kumar kaybı, madde bağımlılığı ya da zayıf yatırımlar sonucu oluşan bireysel borçlar,
- Enflasyonun yüksekliği, ekonominin zayıf oluşu, faiz oranlarındaki yükseklik ya da talebin eksik olması sonucu ortaya çıkan iş kayıpları,
- Kişinin yüksek yaşam standartlarını korumak amacının da içerisinde bulunduğu yaşam tarzı.

Finansal baskı ortamında çalışan kişilerin baskının hafiflemesi adına bazı yollara başvurabileceği söylenmektedir. Bu kişilerin hile yapmaları adına fırsat tanınmaması, fırsat tanınacak konumlara getirilmemesi gerektiği ifade edilmekte, bunu yapmanın öngörülebilir sonuçlarının yanında gerçekçi olmayan bir karar olduğu vurgulanmaktadır (Buckhoff, 2001: 72).

1.6.2. Fırsat

Üç temel özellik arasında işletme yönetimi ve işletme sahiplerini en fazla ilgilendiren unsur, fırsat unsuru olmaktadır. Fırsat harici bulunan iki unsura doğrudan bir müdahale bulunmamaktadır. Fakat fırsat unsurunun engellenmesi yöneticiler ve işletme sahiplerince mümkün olmaktadır (Bozkurt, 2009: 117). Hile yapmaya eğilimi olan kişilerin fırsat unsurunun meydana gelmesi halinde genel olarak yakalanmadığını, yakalandığında ise bir şekilde kurtulacağını düşündüğü, bu bağlamda suça yöneldiği düşünülmektedir (Yazıcı, 2018: 848).

İşletme yönetiminin suistimalin tespiti ve önlenmesi adına önlemlerinin alınmadığı ya da yetersiz kaldığı zaman en güvenilir olarak nitelendirilen çalışanın dahi hile yapma fırsatı bulunmaktadır (Azam, 2018: 55). Hilenin yapılabilmesi adına fırsatların azalmasıyla beraber hile olasılığı da düşmekte, bu da hilenin meydana getirdiği zararların da azalmasını sağlamaktadır (Bozkurt, 2009: 117).

İşletmede kontrol adına bir etkinlik bulunmaması halinde de fırsat unsuru meydana gelmektedir. Fırsat unsuruyla beraber hile yolu açılabilmektedir (KGK, 2018: 24). Fırsat ihtimalinin azalması adına iç kontrol yapısının ya da sisteminin geliştirilmesi en önemli yollar içerisinde bulunmaktadır.

Küçük ölçekli işletmelerde işletme sahiplerinin çalışanlarının faaliyetlerini denetlemesi adına olan iç kontrol yapısının büyük ölçekli işletmelerde daha farklı olduğu görülmektedir. Büyük ölçekli işletmelerde denetim komisyonu çalışmaları ve iç denetim faaliyetleri olarak iç kontrol yapısı karşımıza çıkmaktadır. İç kontrol yapısındaki en önemli özellik hile teşebbüsünde ya da hile durumunda bu girişimin ve hilenin saptanması adına başka bir çalışanın veya bir bölümün bulunması olmaktadır (Alıcı ve Türedi, 2014: 127).

1.6.3. Haklı Gösterme

Hile üçgeni içerisinde haklı göstermenin fiilen gerçekleşmiş olan hırsızlığın haklı gösterilmesi adına olay sonrası meydana gelmediği vurgulanmaktadır. Haklı gösterme, suçun fiilen gerçekleşmesinden önce gerekli bir bileşen olarak görülmektedir. Bu da suçun motivasyonunun bir parçası olduğunu göstermektedir. Hileyi fiilen işleyen kişilerin yasadışı davranışlarını bireysel olarak anlaşılabilir bir hale getirebilmesinin yanında güvenilir bir imajın korunması adına da gerekli bir

unsur olmaktadır (Sujeva vd., 2020:15-16). Hile yapanların hileli davranışlarını rasyonelleştirmesiyle beraber fırsat ve baskı arası bir köprü oluşmaktadır.

Haklı gösterme genel olarak, bir çalışanın ahlaki muhakemesi veya kişisel dürüstlüğünden dolayı hile davranışı adına bir gerekçe gösterme çabası olmaktadır (Rae ve Subramaniam, 2008: 106). Bu da hile davranışının yapılmadan önceki sürecinde failin hile davranışlarının gerekçesi olarak kendisine ahlaki kabulü olan birtakım gerekçeler sunduğunu göstermektedir.

Haklı gösterme, hileli bir şekilde yapılan birtakım davranışta bulunan suç unsurlarının, suç unsuru içeren diğer davranışlardan bir farkının olduğunu gösteren mazeretleri ve gerekçeleri temsil etmektedir. Hile yapacak bir kişinin hileli davranışlarını haklı olarak göstermediği durumlarda hile yapmasının pek mümkün olmadığı söylenmektedir. Hileli davranışların rasyonelleştirilmesinde kullanılan bazı gerekçeler "yalnızca ödünç bir şekilde alıyordum, çalıyordum fakat ailemin geçimini sağlamak zorundaydım, iş verenim bana hak ettiğim ücreti vermedi, o parayı hak ediyordum" şeklinde olmaktadır (Özeroğlu, 2014: 191-192). Örneklerde de görüldüğü üzere kişinin hile yapmadan önce işleyeceği suçu rasyonelleştirme çabası bulunmaktadır.

Hile üçgeni teorisi genel olarak kabul gören bir teori olmasının yanında aynı zamanda bazı eleştiriler de yapılmış, sınırlılığı savunulmuştur. Albrecht (2009) yapmış olduğu çalışmada hile üçgeninin konu üzerinde yalnızca psikolojik boyutlu bir kapsamının bulunduğu söylenmekte, sınırlı olduğu savunulmaktadır. Donegan ve Ganon (2008) ise çalışmalarında hile üçgeni çalışmalarının gerçek bir ampirik çalışmaya dayanmadığı, hile nedenlerinin diğer faktörlerini kapsamadığını savunmaktadır. Ayrıca hile üçgeni teorisinin yalnızca bireysel davranışları kapsadığı gerekçe gösterilerek de eleştirilmektedir (Huber, 2017: 37-38). Cieslewicz'in çalışmasında hile üçgeninin hilede bulunan kültürel faktörleri göz ardı ettiği yönünde bir eleştiri bulunmaktadır.

1.7. HİLE DÖRTGENİ

Wolfe ve Hermanson (2004) yapmış olduğu çalışmayla birlikte, hile dörtgeni teorisiyle hile üçgeni teorisine bir bileşen daha eklenmiştir. Yetenek unsuru, tespitin önlenmesi adına bireysel bir bilgi birikiminin yanında organizasyon içerisindeki yetkin bir konumu, egoyu, güveni, stres karşısındaki direnci ve bunlar gibi hususları

kapsamaktadır. Hile üçgeninin yetersiz kaldığı, yeterince ele alınmadığı dolandırıcılıkta bulunan işbirlikçi doğa, dolandırıcılığın daha kapsamlı ve doğru bir şekilde ifade edilmesi adına araştırılmaktadır (Free ve Murphy, 2015: 21).

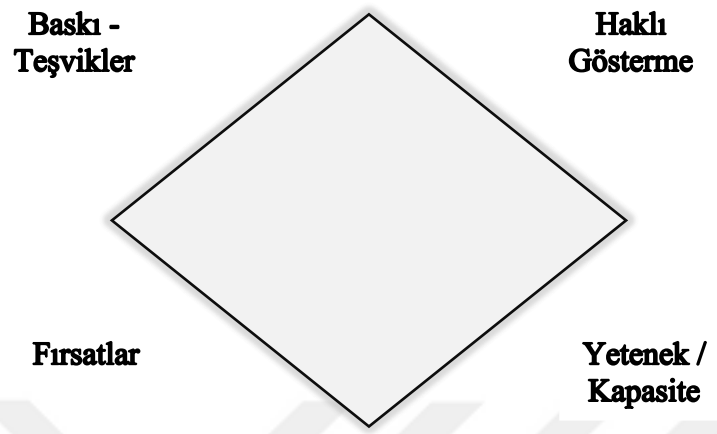

Şekil 4: Hile Dörtgeni

Kaynak: Wolfe ve Hermanson, 2004: 38-40

Şekil 4'de Wolfe ve Hermanson'un geliştirdiği hile dörtgeni gösterilmektedir. Hile üçgeni adına yapılan değerlendirmede Wolfe ve Hermanson yetenek ve kapasitenin de teoriye eklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Hileli finansal raporların bu teoriyle birlikte engellenebilirliği bulunmaktadır. Hile tespitinin yanında hilenin önlenmesinde de yetenek ve kapasitenin büyük önem arz ettiği vurgulanmaktadır. Wolfe ve Hermanson hile dörtgeni teorisini "baskı ve haklı görmenin yanında yetkinlik ve fırsat kombinasyonlarıyla meydana gelen belirli bir duruma odaklanılması" olarak tanımlamaktadır (Achmad vd., 2018: 253).

1.8. HİLE AĞACI

ACFE'nin yapmış olduğu araştırmalar sonucunda Fraud Tree (Hile Ağacı) olarak adlandırılan bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Bu ana başlıklar yolsuzluk, varlıkların kötüye kullanılması ve finansal tablo hileleri olmaktadır.

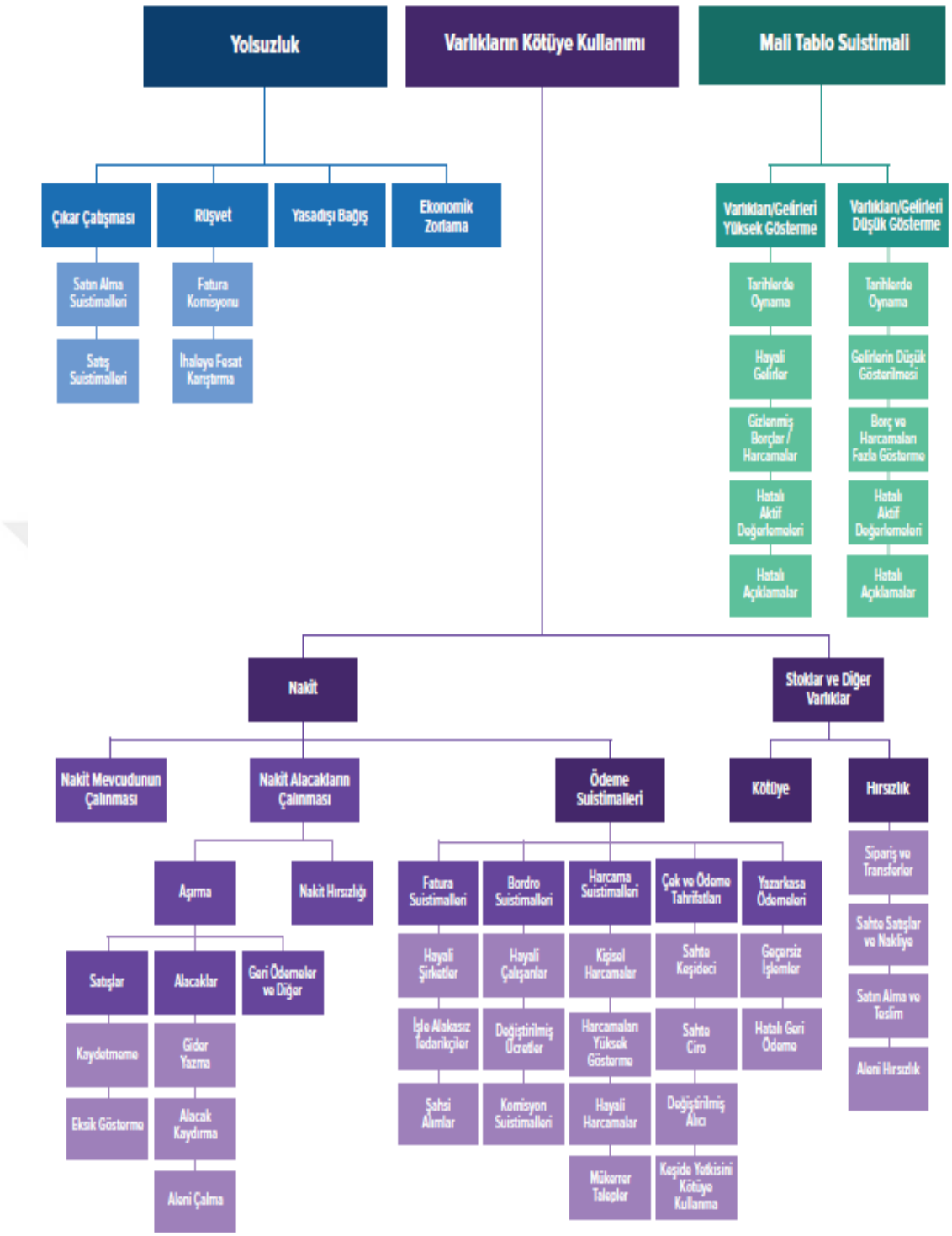

Şekil 5: ACFE Hile Ağacı

Kaynak: ACFE 2020 Raporu

Şekil 5'te yer alan ACFE Hile Ağacı incelendiğinde yolsuzluk kavramı altında çıkar çatışması, rüşvet, yasadışı bağış ve ekonomik zorlama kavramları,

varlıkların kötüye kullanımı kavramı altında nakit, stoklar ve diğer varlıkların kötüye kullanımı kavramları ve mali tablo suiistimali kavramı altında varlıkları / gelirleri yüksek ve düşük gösterme kavramları kategorize edilerek şema haline getirilmiştir.

Tablo 3: Hilelerin Görülme Sıklığı ve Maliyeti

Hile Türü	Maliyeti (ABD doları/olay)	Görülme Sıklığı (%)
Yolsuzluk	375.000	27,4
Hileli Finansal Çizelgeler	2.000.000	10,3
Varlıkların Kötüye Kullanılması	150.000	88,7

Kaynak: ACFE 2006 Raporu

Tablo 3'te ACFE'nin hazırladığı 2006 raporunda hilelerin görülme sıklığı ve maliyetlerine ilişkin veriler yer almaktadır. Verileri incelediğimizde varlıkların kötüye kullanılması en sık başvurulan hile türü iken, en çok zararı veren hile türü ise hileli finansal çizelgeler olmaktadır.

ACFE (2016) raporunda Asset Misappropriation (Varlıkların Kötüye Kullanılması), Financial Statement Fraud (Hileli Finansal Raporlama) ve Corruption (Yolsuzluk) oranlarının 2012, 2014 ve 2016 yılları arasında bir karşılaştırılması yapılmıştır. Söz konusu rapora göre Varlıkların Kötüye kullanılması en sık rastlanan hile türü, Hileli Finansal Raporlama ise en az rastlanan hile türü olmaktadır. Yıllar arası veriler incelendiğinde ise Varlıkların Kötüye Kullanımında yıllara göre bir azalma görülmekteyken, Hileli Finansal Raporlamada ise bir artış görülmektedir. Yolsuzluk incelendiğinde çizelgenin ara döneminde (2014 yılı) bir artış görülmektedir.

Varlıkların kötüye kullanımının en yaygın hile türü olduğu göz önünde bulundurulduğunda en fazla finansal kaybın bu türde olacağı tahmin edilebilmektedir. Fakat durum sanılanın aksine en düşük ortalama kaybın olduğu hile türü varlıkların kötüye kullanılması olmaktadır. Ayrıca hileli finansal raporlamanın en az sıklıkla yapılan hile türü olmasına karşın en yüksek finansal kayıpların yaşandığı hile türü olmasıyla da dikkat çekmektedir.

1.8.1. Yolsuzluk

Yolsuzluk genel olarak kişinin yetkisini ya da görevini, hukuka uygunluğu bulunmayan bir şekilde kötüye kullanması (Suistimal, menfaat veya çıkar sağlanması) şeklinde tanımlanmaktadır (Şengür, 2010: 37).

Yolsuzluk hilelerinin tamamı içerisinde bir çıkar çatışmasını barındırmaktadır. Aynı zamanda yolsuzluk yıllarca işletme ya da kurum içerisinde fark edilmemiş şekilde bulunabilmektedir (Catchik, 2015: 167)

TDK rüşveti "*Yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar*" olarak tanımlamaktadır (https://sozluk.gov.tr/). Türk ceza kanununda ise suçların irtikap mı yoksa rüşvet suçu mu olacağı şu şekilde ifade edilmiştir; "*kamu görevlisinin, görevinin gereklerine uygun davranması için veya bu nedenle kişilerden kendisine veya bir başkasına çıkar sağlaması, bazı hâllerde görevi kötüye kullanma suçunu oluşturacaktır. Ancak, bunun için, fiilin icbar suretiyle irtikap suçunu oluşturmaması gerekir. Kamu görevlisinin, görevinin gereklerine aykırı olarak bir işi yapması veya yapmaması için, kişiyle vardığı anlaşma çerçevesinde bir yarar sağlaması, rüşvet suçunu oluşturacaktır. Buna karşılık, kamu görevlisinin, görevinin gereklerine uygun davranmak amacıyla kişilerden menfaat temin etmesi durumunda ise, rüşvet suçu değil, kural olarak icbar suretiyle irtikap suçu oluşur. Ancak, somut olayda, kişinin menfaat sağlama yönünde icbar edildiği yönünde somut dayanak noktalarının bulunmaması durumunda, fiil görevi kötüye kullanma olarak değerlendirilerek cezaya hükmedilecektir*" (TCK, 257/3, https://barandogan.av.tr/blog/mevzuat/tck-madde-257-gorevi-kotuye-kullanma-sucu.html).

İrtikap "rüşvetin diğer yüzü" olarak nitelendirilmektedir. İrtikap, işletme ya da kamu kurumları bünyesinde çalışanların karşı tarafı rüşvet vermesi adına zorlaması olarak tanımlanabilmektedir. Rüşvet ile irtikap arasındaki fark, karşı tarafın teklifi yerine direkt olarak çalışanın teklif adına zorlamasının bulunması şeklinde olmaktadır.

İşletme çalışanlarının başarılı bir iş yapmasının ardından, yapılan işten memnun olan kişilerce bağış ve hediyeler alabilmektedir. Bu hediyeler her ne kadar kalem, akşam yemeği ve iş araç-gereci gibi küçük hediyeler olabilmekteyken ev, araba ve yüklü miktarda para gibi büyük hediyeler de olabilmektedir. 1930 yılında İtalya'da yürürlüğe giren Ceza Kanunu rüşveti "önceden ve sonradan" olacak şekilde

iki farklı sınıflandırmayla açıklamıştır. Bu sınıflandırmada öncelden rüşvet meşru olmayan ticareti memurun gelecekteki davranışları ile ilişkilendirmiş, sonradan rüşveti ise öncesinde gerçekleştirilen bir davranışla ilişkilendirmiştir (Şengür, 2010: 42-43).

1.8.2. Varlıkların Kötüye Kullanılması

Varlıkların kötüye kullanılması genel olarak yöneticiler tarafından olmayıp, çalışan kadronun yapmış olduğu hile türü olarak değerlendirilmektedir. İşletme çalışanı veya çalışanları tarafından nakit, zimmete para geçirme, varlıkların şahsi kullanımı ya da çek hırsızlığı gibi hileler varlıkların kötüye kullanımına örnek teşkil etmektedir.

Varlıkların kötüye kullanımı nakit (nakit tahsilatı, ödemelerle ilgili varlıklar) ve diğer (envanter ve diğer varlıklar) varlıkların kötüye kullanımı adı altında iki başlıkta incelenmektedir. İşletmelerde yüksek oranda yapılan nakit giriş-çıkışı, hileye açık olan eylemler arasında bulunmaktadır. Nakit ile ilgili kötüye kullanım hileli ödemeler, gelen nakdin bir bölümünün çalınması, elden para çalma gibi kayıt öncesi ve dorudan nakit hileleriyle değerlendirilmektedir.

Hileyi konu edinen araştırmalar incelendiğinde nakit hilelerinin, nakdi bir özelliğinin bulunmadığı hilelere göre daha sık yapıldığı gözlemlenmektedir. Fakat nakit ile yapılan hilelerin finansal olarak verdiği zarar daha düşük olmaktadır. İşletmelerin hilenin sıklığını değil de finansal olarak verdiği zararı dikkate aldığı söylenmektedir.

1.8.3. Finansal Tablo Hileleri

Hileli finansal tabloların kullanım amacı genel olarak finansal tablo kullanıcıların aldatılması olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda finansal tablolarda elde edilen sonuçların ya da tutarların kasti bir şekilde yanlış bildirimi ya da atlama yapılması sonucunda, işletmenin finansal durumu adına yanlış bilgilendirme yapılmaktadır (Tekin ve Kabadayı, 2011: 142-143). Hileli finansal tablolar genel olarak işletme içerisindeki yöneticiler tarafından yapılmaktadır. Bu hileyle birlikte işletmelerin finansal durumlarıyla ilgilenen kişilere yanlış bir beyanda bulunulmaktadır. Finansal tablolardaki yanlış veriler neticesinde finansal tablo

kullanıcılarının, yani hissedarların kararları olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. (Gündüz, 2014: 24).

Finansal tablo hileleri finansal ve finansal olmayan tablo hileleri olarak iki başlık altında incelenmektedir. Finansal olmayan tablo hileleri finansal olmayan tablo hilelerine göre daha az yapılmasının yanında aynı zamanda literatürde de daha az bulunmaktadır.

Finansal tablo hileleri varlıkların ve gelirlerin olduğundan daha yüksek gösterilmesi ve varlıkların ve gelirlerin olduğundan daha düşük gösterilmesi olarak iki başlıkta incelenmektedir.

İşletmelerin cari dönem karlarını mevcuttan daha yüksek gösterebilmesi adına muhasebe kayıtlarında bulunmayan varlıkların kayıtlarda varmış gibi gösterimini yapmasının yanında varlıkların olduğu değerden daha yüksek bir değerde kaydedilebildiği görülmektedir. Genel olarak tepe yönetimin yapmış olduğu bu hile türünde işletmenin durumu mevcut durumdan daha iyiymiş gibi gösterilmekte, farklı durumlar ve beklentiler ele alınmaktadır. Bu hususta varlıkların ve gelirlerin olduğundan daha yüksek görünmesi beş alt başlıkta incelenmektedir. Bu başlıklar; Zamanlama farklılıkları, hayali gelirler, borç ve giderlerin düşük gösterimi, finansal çizelge açıklamalarının ihmali ve varlıkların değerlendirilmesi hususunda yapılan uygunsuzluklar olmaktadır.

Varlıkların ve gelirlerin mevcut oranlardan daha düşükmüş gibi gösteriminin yapılması, tepe yönetimce uygun bulunmuş olması sonucunda işletme geleceğinin etkilendiği bir hile türü olmaktadır. Bu tür hileler genel olarak işletmenin yıl içerisinde kar göstermeyip, karını diğer yıla aktararak gelecek dönemde daha yüksek bir oran yakalamak istemesinden kaynaklanmaktadır.

1.9. MUHASEBE HİLE YÖNTEMLERİ

Bu bölümde hile yöntemleri başlığı altında yaratıcı muhasebe, kar yönetimi, agresif muhasebe, hileli finansal raporlama, büyük temizlik muhasebesi, karın istikrarlı hale gelmesi ve muhasebe hata ve usulsüzlükleri kavramları incelenmiştir.

1.9.1. Yaratıcı Muhasebe

Yaratıcı muhasebede temel bir tanım birliği bulunamamaktadır. Bazı çalışmalarda yaratıcı muhasebenin diğer muhasebe yöntemlerden harmanlandığını ifade ederken, bazıları da yaratıcı muhasebeyi "muhasebe manipülasyonu" içerisinde bir tür olarak ifade etmektedir.

Yaratıcı muhasebede ilkelerden, değerleme birimlerinden, kurallardan, düzenlemelerden ve eksikliklerden yararlanılması sonucu muhasebe verileri üzerinde bir değişiklik yapılması amaçlanmaktadır. Bu değişikliğin yanında finansal tabloların formatının veya finansal bilgilerin sunum şekillerinin değiştirilerek şirketin mevcut olan finansal durumundan farklı bir durumda olduğunu gösterme işlemi yapılmaktadır (Saltoğlu, 2003: 108).

Yaratıcı muhasebe temel olarak finansal tablo kullanıcılarının reflekslerinin daha öncesinden tahmin edilip finansal tabloların bu hususta manipüle edilmesine dayanmaktadır. Muhasebe standartlarında ve ilkelerinde görülen eksikliklerden, boşluklardan ve esnekliklerden yararlanılması sonucu paydaşların beklentileri doğrultusunda finansal tablolar hazırlanmaktadır. Hileyle yaratıcı muhasebenin temel farkı yasalara aykırılığın bulunmaması ve yasalar çerçevesinde tüm sürecin gerçekleşmesi olmaktadır. Bu hususta manipülasyon yöntemlerinden farklı bir şekilde yaratıcı muhasebenin yasal bir çerçevede birçok finansal tablo üzerinde manipülasyon yapabilme alanının olduğunu göstermektedir.

Oluşmamış ya da oluşmasında bir mümkünlük bulunmayan bir gelirin yaratılması, amortisman süresinin gereksiz bir şekilde uzatılması ve varlıklarla borçların olması gerektiğinden farklı bir şekilde açıklanmamasının yanında finansman giderlerinin aktifleştirilmesi, faaliyet dışı gelirlerin faaliyet geliri gibi ya da faaliyet giderlerinin olağan dışı gelirler olarak sunulması, kar/zarar tablosunda bulunan kalemler arası bir sıralama farklılığı yapılması, nakit oluşturmada bulunan gücün yüksek bir şekilde gösterilmesi amacıyla faaliyet dışı nakitlerin faaliyet üzerinde gösterilmesi gibi uygulamalar örnek yaratıcı muhasebe uygulamaları olarak gösterilmektedir (Küçükkocaoğlu ve Küçüksözen, 2005: 166-167).

1.9.2. Kar Yönetimi

Kar yönetimi, firma yöneticileri tarafından dönem net karında yapılan manipülatif işlemler sonucunda muhasebe bilgisinin, paydaşların karlarını ve düşüncelerinin etkilenmesi adına farklı bir şekilde açıklanması ya da bilerek verilerin yanlış açıklanması olmaktadır (Demir ve Bahadır, 2007: 111).

Kar yönetimi uygulamaları genel olarak yöneticilerin işletmedeki ekonomik performansın yanında muhasebe verileriyle ilişkili sözleşmelerin sonuçlarının etkilenmesi amacıyla finansal tablolar üzerinde yapılan değişiklikleri kapsamaktadır (Healy ve Wahlen, 1999: 368). İşletmenin iş performansıyla alakalı farklı bir izlenimin oluşturulması amacıyla muhasebe sonuçlarının aktif bir şekilde manipüle edilmesi olarak ta tanımlanabilmektedir (Mulford ve Comiskey, 1996: 360).

Şirket yöneticilerinin kendi faydalarının yanında işletmenin piyasa değerinin de maksimum seviyeye getirilmesi amacıyla karlılık düzeyini manipüle edebildiği gözlemlenmektedir (Tekin, 2017: 23). İşletmelerde bulunan kar kalemlerinin bir diğeri dönem net karı olmaktadır. Hissedarların şirket içerisine koymuş olduğu sermayenin karşılığında elde ettikleri kazanç düzeylerini hisse başına kazanç verileri belirlemektedir. Yöneticilerin de bu hususta işletme öz sermaye karlılığı adına toplanan verileri olduğundan daha yüksek göstererek, firmada bulunan piyasa değerinin daha da yükseltilmesi yoluna gittiği tahmin edilmektedir. Sermaye elde edilebilmesi adına şirket hisse değerlerinin olduğundan yüksek gösterilmesi sonucu yatırımcılar manipüle edilmektedir. Kar yönetimine başvurulmasının diğer amaçları ise temettü edinimi, kredi sağlayan kuruluşlardan daha ucuz maliyetli bir finansman kazanımı ve piyasa düzenlemelerinden kaçınma gibi amaçlar olmaktadır.

1.9.3. Agresif Muhasebe

Agresif muhasebe, istenilen sonuçlara ulaşılabilmesi, yüksek kar gösterilebilmesi adına genel kabulü bulunan muhasebe standartlarına uygunluğu göz önünde bulundurulmadan standartların, ilkelerin ve prensiplerin kasti ve zorlayıcı bir şekilde uygulanması olmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: 3).

Agresif muhasebe maddi bir şekilde olan varlıkların muhasebeleştirilmesiyle alakalı olmaktadır. Maddi varlıkların "faydalı" olarak nitelendirilen süre zarfında amortisman tabiiyeti bulunmakta ve hurda değerine getirilmektedir. Faydalı ömür ve hurda değeri kavramları üzerinde yöneticilerde bulunan algının büyük önem taşıdığı söylenmektedir. Varlıkların bu kavramlardaki sürelerinin yüksek olması ise defter

değerlerini yükseltmekte, cari yılın amortisman giderlerini düşürmekte ve bu durumlarla birlikte dönem net karı agresif bir şekilde yükseltilmiş olmaktadır (Mutford ve Comiskey, 2002: 28).

Agresif muhasebeyle birlikte gelir tablosu kalemlerinin üst yönetimin yapmış oldukları tercihlerle manipüle edildiği gözlemlenmektedir. İşletmelerin kar oranlarını, maliyetlerini, gider-gelir kalemlerini yapmış oldukları tercihler sonucu bulunulan döneme ya da ilerleyen dönemlere yansıtabilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Cari yıl içerisinde agresif bir yüksek kar gösterme amacı olan işletmelerin gelecekte elde etmeyi planladığı karı, mevcut olan dönemde göstermek istediği, sonraki dönemlerde yüksek kar göstermek isteyen işletmelerin de maliyetlerinin cari yılda gerçekleşmemesine karşın yine de gösterebildiği söylenmektedir. İşletmeler genel olarak finansal tabloların süslenmesi hedefiyle, dönem içerisinde kesinleşmemiş veya onaylanmamış gelirleri kaydetmekte, ilgili döneme ait giderleri ve maliyetleri de sonraki dönemlere aktarabilmektedir. Bu süreç agresif muhasebe olarak tanımlanmaktadır (Elitaş, 2013: 48).

1.9.4. Hileli Finansal Raporlama

Finansal tablo paydaşlarının yanlış bir şekilde yönlendirilmesi adına finansal tablo tutarlarıyla açıklamaların kasıtlı bir şekilde açıklanmaması ya da doğru bir şekilde sunulmaması, hileli finansal raporlama olarak adlandırılmaktadır. Hileli finansal raporlama yerine "muhasebe usulsüzlüğü" kavramı kullanılabilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: 87). Hileli finansal raporlama "yasa dışı" olarak nitelendirilmektedir. Hileli finansal raporlamada genel kabulünün bulunduğu muhasebe ilkelerinin dikkate alınmadığı görülmektedir.

Satışları şişirmek adına hayali faturaların üretilmesi, kayıtların değiştirilmesi ya da yok edilmesi, işlemlerde sahtecilik yapılması, önem arz eden bilgilerin saklanması gibi durumlar olmakta, bu durumlar da "hile durumu" olarak nitelendirilmektedir (Stolowy ve Breton, 2004: 11).

Hileli finansal raporlama temelde tüm finansal bilgi paydaşları üzerinde uygun bir güvence sağlama özelliği bulunmayan finansal bilgilerin sunulması şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca finansal raporlama adına uygulanan tekniklerden bir kısmının yaratıcı muhasebe kapsamında olduğu söylenmektedir. Ayrıca yaratıcı muhasebe ve hileli finansal raporlamada "kasıt" unsuru bulunmaktadır. Hileli

finansal raporlamayla işletmelerin kendilerini mevcut durumdan daha kötü veya daha iyi sunduğu gözlemlenmektedir. Yaratıcı muhasebeyle hileli finansal raporlamanın bazı farkları bulunmaktadır. Örneğin yaratıcı muhasebenin sınırlar içerisinde kalma özelliği bulunmaktayken, hileli finansal raporlamada sınırlar dışına yani yasaların dışına çıkma söz konusu olmakta, bu da cezai suç teşkil eden eylemleri kapsamaktadır (Çıtak, 2009: 86).

1.9.5. Büyük Temizlik Muhasebesi

Büyük temizlik muhasebesi, işletme içerisindeki mevcut yönetimin değişmesine müteakip gelecekteki karın yükseltilmesi, istikrarlı bir özellik kazandırılması, hissedar kazançlarının yeniden güvence altına alınması amacıyla faydası bulunmayan kalemlerin de gider olarak gösterilerek finansal tablo içerisinden çıkarılması olarak tanımlanmaktadır. Bu işlemle birlikte yönetimin, geçmiş yönetimlerin işletmeyi kötü bir şekilde yönettiği algısı yarattığı söylenmekte, ayrıca yönetimin kendisine bir avantaj sağlama adına bir çaba içerisine girdiği görülmektedir (Stolowy ve Breton, 2000: 43).

İşletme içerisinde verimsizliği tespit edilmiş bazı aktiflerin gider yazılması sonucu bilançodan çıkarıldığı görülmektedir. Bu da yönetimin geçmişteki yöneticilerin işletmeyi daha zararlı bıraktığı, gelecekteki dönemlerde kar oranlarının daha yüksek olacağı izlenimi vermektedir (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005: 6). Ayrıca bazı gelirlerin bir sonraki dönemlere aktarılması amacıyla cari dönem gelirleri azaltılmakta veya muhtelif kalemlerin zarar yazılması ile beraber finansal tablo içerisinden çıkartılmaktadır. Bu durum literatürde "talking a bath (nefes alma) stratejisi" olarak isimlendirilmektedir (Healy, 1985: 86).

1.9.6. Karın İstikrarlı Hale Gelmesi

Karın istikrarlı hale gelmesi, dönemlerdeki kar dalgalanmalarının azaltılması için yüksek kar olan dönemin düşük, düşük kar olan dönemin yüksek gösterilmesi işlemi şeklinde tanımlanmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: 3). Yani firmalar adına genel olarak normal kabul edilen muhtemel kar dalgalanmalarının bilinçli bir şekilde düşürülmesi-yükseltilmesi şeklinde bir denge sağlama işlemi olmaktadır (Beidleman, 1973: 653).

Şirket karına istikrarlı bir hal aldırılması, kar oranlarının değişkenliğinin daha az olduğunun bildirilmesi adına kar-karı bildiren rapor üzerinde zaman profilinin manipüle edildiği bir süreç olmaktadır (Chen, 2013: 2).

İşletmelerde dönemsel olarak beklenen kar hedefleri bulunmaktadır. Kar hedefleri yalnızca bir dönem değil, gelecek dönemler için de konulmaktadır. Hedefin düşük, kar oranının yüksek olduğu zamanlarda kar bir sonraki döneme aktarılabilmekte, aktarıldığı dönemin hedefinin de düşük olması halinde de bu aktarım devam edebilmektedir. Yani işletmenin hedefinden yüksek bir kar elde ettiği durumda kar sonraki dönemlere aktarılabilmekte, bilanço hesapları içerisinde gizlenebilmekte veya değeri bulunmayan aktiflerin kardan düşürülmesi sonucu kar istenilen oranlara düşürülebilmektedir (Zengin, 2018: 89). Bunun yanında işlemde yaşanması muhtemel piyasa dalgalanmaları karşısında şirkette bulunan değerin zarara uğramasının önüne geçilmesi adına da bu işlem uygulanmaktadır. Bu işlem yöneticilerde bulunan maddi kaygılardan, borç sözleşmelerindeki riskin minimuma indirgenmesi gibi amaçlarla da uygulanabilmektedir.

1.9.7. Muhasebe Hata ve Usulsüzlükleri

Matematik hatalarının genel olarak aritmetik işlemlerinin bulunduğu hesaplarda meydana geldiği gözlemlenmektedir. Muhasebe kayıtlarının elektronik ortama aktarılmasıyla birlikte yapılan matematiksel hataların yüksek oranda azaltıldığı da görülmektedir (Erdoğan ve Mengi, 2018: 91).

Hatalar genel olarak belge içerisinde muhasebeleştirmenin yapıldığı sırada meydana gelen rakamsal veya hesaplama yanlışları olarak bulunmaktadır. Muhasebe hataları temel olarak üç farklı sınıflandırma ile incelenmektedir. Bu sınıflandırma (Kaymak, 1996: 70);

- Rakamlar üzerindeki hatalar,
- Yanlış hesap aktarımlarından kaynaklanan hatalar,
- Borç ve alacak taraflarının birbirlerine karıştırılmasından kaynaklanan hatalar.

Birbirleri arasında (defter-defter, tablo-defter, defter-tablo veya mizana) aktarılan kayıtların hesap isimlerinde ya da aktarılan rakamlardaki yanlışlıklar nakil hatası olarak tanımlanmaktadır. Nakil işleminde yapılması muhtemel hatalar şu şekilde sıralanabilmektedir (Kaynak: 1996: 80);

- Nakil sürecinde rakamların yanlış bir şekilde yazılması,

- Rakamların doğru fakat aktarım hesabının yanlış olması,
- Yazılmış olan rakamların alacak-borç hesapları arası karıştırılması,
- Kayıtların yevmiye defterinden büyük deftere aktarımının yapılması esnasında bir rakamın iki kez yazılması gibi rakam hatası yapılması,
- Kayıtların yevmiye defterinden büyük deftere aktarımının yapılması esnasında yazılması gereken kaydın ya da rakamın deftere geçiriminin unutulması.

Muhasebede bulunan genel kabul görmüş ilkelerden biri "dönemsellik" ilkesi olmaktadır. Bu ilkeye göre yürütülen işlerle alakalı kayıtların tamamının mevcut dönem içerisinde yapılması gerekmektedir (Sevilengül, 2005: 23).

İşletmenin elinde bulunan varlıkları ve varlıklar üzerinde bulunan haklarını simgeleyen ana tablo "bilanço" olarak gösterilmektedir. Bilançonun genel tanımının dışında bu tanımlama da yapılmaktadır (Güçlü, 2013: 49). Geçmiş muhasebe tercihlerinden oluşan etkilerin birikimi olan bilanço, net varlıkların seviyesi kısmi bir şekilde önceki kazanç yönetiminin de kazanç yönetiminin boyutunu yansıtmaktadır (Barton ve Simko, 2002: 1).

Bilanço içerisinde düzenlemelerin yapılma şekli adına bazı hukuki uygulamalar ve standartlar bulunmaktadır. Buradaki bilgilerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi adına iyi bir bilanço analizi yapılması gerekmektedir. Bilanço analizinin yanında bilançoda yapılacak düzenlemeler de büyük önem arz etmektedir. Bilanço düzenlemelerinde yapılacak hatalar genel olarak iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bu hatalar "değerleme" ve "hesap birleştirme" üzerinde yapılmaktadır. Değerleme hataları, bilançoda bulunan varlıkların ve kaynakların değerleme tarihleri üzerindeki gerçek değerin yanlış bir şekilde girilmesi olmaktadır. Bu gibi hata durumlarında hatanın giderilmesi adına muhasebe standartları ve bu standartlar doğrultusunda düzenlemelerin takip edilmesiyle gerekli işlemlerin yapılması önem arz etmektedir (Genç, 2019: 158). Hesap üzerinde yapılan hatalarda ise işletmelerin yapmış olduğu işlemler, bu işlemlere bağlı kayıtların izlenmesi adına yapılan Tek Düzen Hesap Planı kapsamında, uygulanması farklı hesaplar üzerinde olması gerekmekteyken, karşıt bir şekilde hesapların birbirleri ile iç içe kaydının yapıldığı görülmektedir (Okay, 2011: 45).

Bilançoda meydana gelebilecek diğer hatalar şu şekilde sıralanabilmektedir (Ece, 1998: 14);

- Bilançonun net ve açık bir şekilde olmasını engelleyen hesapların kullanımı,

- Bilançoda bulunan aktif ve pasif varlıkların değerlendirilmesi,
- Aktif ve pasif bir şekilde bulunan kalemlerin mahsup edilmesiyle beraber meydana gelen bazı hesaplara bilanço içerisinde gösterilmemesi,
- Mizan çizelgesinde bulunan hesap sonuçlarının bilanço içerisine yanlış bir şekilde kaydının yapılması gibi hatalar olmaktadır.

1.10. HİLENİN TARAFLARI

Albrecht (2003) yapmış olduğu çalışmada hilenin sınıflandırmasını yapmıştır. Bu sınıflandırmada hile türü, mağdurları ve hile yapanlar belirlenmiştir. Albrecht'e göre hile tarafları Tablo 4'te belirtildiği gibidir.

Tablo 4: Hile Tarafları

Hile Türü	Hile Yapan	Mağdur
Yönetim Hileleri	Tüm Mali Tablo İlgililer	Tepe Yönetimi
Çalışan Hileleri	İşveren	İşletme Çalışanları
Satıcı Hileleri	Mal ve/veya Hizmet Satın Alan İşletmeler	Satış yapan İşletme veya Çalışanlar
Müşteri Hileleri	Mal ve/veya Hizmet Satan İşletmeler	Müşteriler
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler

Kaynak : Albrecht,2003:89

Tablo 4'e göre yönetim hilelerinde taraflar tüm mali tablo ilgilileriyle tepe yönetimi, çalışan hilelerinde taraflar işveren ile işletme çalışanları, satıcı hilelerinde taraflar mal-hizmet satın alan işletmelerle satış yapan işletme ya da çalışanları, müşteri hilelerinde taraflar mal-hizmet satan işletmelerle müşteriler ve yatırım hilelerinde taraflar yatırımcılar ve bireyler olmaktadır.

1.11. HİLEYE BAŞVURMA NEDENLERİ

Bu bölümde hileye başvurma nedenleri detaylı biçimde dokuz ana başlıkta detaylı şekilde açıklanmıştır.

1.11.1. Hisse Senedi Fiyatlarına Müdahale

Wells (2008) yapmış olduğu çalışma sonucunda üst yönetimin yapmış olduğu hileler içerisinde en olası hile türünün finansal raporlama hileleri olduğunu ifade etmektedir. 1987-1997 arası incelenen 200 finansal raporlama hilesi olayı neticesinde finansal raporlama hilelerini yüzde 72 oranında genel müdürün, yüzde 63 oranında muhasebe ve finansman müdürünün, yüzde 83 oranında da her ikisinin rolü olduğu rapor edilmektedir. Ayrıca yönetim kademesinde bir görevi bulunmayan personelin de finansal raporlama hilesi yapabildiği söylenmektedir. Personelin hile yapmasındaki amacının kötü sonuçların gizlenmesi ya da başarılı sonuçlar gösterilip ikramiye kazanılması olduğu görülmektedir. Örgütlü suçluların ise finans kuruluşlarından alacakları kredi miktarını yükseltmek veya spekülasyon amacıyla mevcut hisse senedi fiyatlarını yapay bir şekilde yükseltme amaçlarının bulunması sebebiyle hile yaptığı tespit edilmektedir (Wells, 2008: 268).

SEC (Menkul Kıymetler ve Ticaret Komisyonu) 1997-2002 yılları arasında 167 işletmeye ve 705 kişiye toplamda 515 ceza vermiştir. Bu cezalardan 186 tanesi yönetim kurulu başkanı, 11 tanesi genel müdür, 132 tanesi finansman müdürü, 21 tanesi operasyon müdürü ve 16 tanesi muhasebe müdürü olarak görev yapmaktadır (McKnee, 2005: 42). Yapılan çalışma neticesinde muhasebecilerin yalnızca yüzde 2,2 suçluluk yapının bulunduğu gözlemlenmektedir.

1.11.2. Yöneticilerin Ücret ve Prim Arttırma ve Firmayı Ele Geçirme Çalışmaları

Yöneticilerin ücret ve primleri belli olması durumunda finansal manipülasyon yapabildiği tespit edilmektedir. Bu manipülasyon genel olarak primi hisse senedi şeklinde alan işletme yöneticileri tarafından yapılmaktadır. Yöneticilerin hisse senedindeki artış sebebiyle nakit prim elde etmesi, hile veya manipülasyonlar yardımıyla kişisel menfaat sağlamalarına da sebebiyet vermektedir. Ayrıca yöneticiler adına ücret-prim belirlenmesinde işletme karı üzerinden bir hesaplama yapılması sebebiyle kazançlarının artırılması adına yöneticilerin açıklanan kar oranını değiştirme teknikleriyle finansal bilgi manipülasyonları yapabildiği görülmektedir (Demir ve Bahadır, 2007: 108).

Yöneticilerin şirket tabloları üzerinde göstermiş oldukları performansla ilişkili bir prim uygulaması, şirket yöneticilerinin finansal bilgi manipülasyonuna olan eğilimini yükselttiği ifade edilmektedir (Yörük ve Doğan, 2009: 58). Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden muhasebecilerin muhasebe manipülasyonuna eğiliminin yüksek olduğu, muhasebe manipülasyonunu daha önce hiç yapmamış yöneticilerin dahi bu huşta eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmektedir (Varıcı ve Er, 2013: 45).

1.11.3. Politik ya da Yasal Düzenlemelerden Kaynaklanan Maliyet Azaltma

Vergi dairesi ve kamu kuruluşları gibi politik düzenleyiciler tarafından oluşturulan yasa ve yükümlülüklerden kaçınılması, işletme adına bir maliyet kalemi olarak bulunan unsurların azaltılması adına işletmelerin "finansal manipülasyon" kullanma isteğinin bulunabildiği söylenmektedir. Devletin koymuş olduğu kurallar, yasaklar ve yükümlülükler gibi birçok yasal ve politik düzenlemeler tarafından etkilenmiş olan işletmelerin, işletme adına en az zarara uğratacak bazı yöntemler geliştirdiği görülmektedir. İşletmeler tarafından genellikle finansal tablolar üzerinde bir manipülasyon yöntemi uygulanarak işletme adına ek maliyet ortaya çıkaran ödemelerden kaçınılması veya minimuma indirgenmesi hedeflenmektedir (Tekin, 2017: 30).

İşletmelerin yasal düzenlemelerden kaçınmak veya finansal olarak en düşük zararı almak adına finansal bilgi manipülasyonu yapmaktadır. Fakat bu manipülasyon türü yalnızca ödemelerle alakalı bir tür olmamaktadır. Bu manipülasyon türünde bir diğer amaç ise kamu denetimi tabiiyetinden kaçınmak olmaktadır. Politik ve yasal düzenlemelerden kaynaklanan maliyetlerin azaltılması yoluna giden işletmeler incelendiğinde bu işletmelerde kar payının ve iş kazası oranlarının yüksek olduğu, çoğunluğunun çevre kirliliği ve kamu sağlığı hususunda kritik bir öneminin bulunduğu ya da potansiyel bir tekel konumunda olduğu şirketler ve bu şirketlerin bağlı olduğu sektörler oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca tekel konumunda bulunan, mevzuata ayıkır bir şekilde faaliyet gösteren veya çevreye zarar verilmesi hususunda ödenecek olan cezadan kaçınılması amacıyla şirketlerin kar miktarlarını daha az gösterme eğiliminde bulunduğu tespit edilmektedir (Küçüksözen, 2005: 99; Tekin, 2017: 31).

1.11.4. Ödenecek Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, mükellef tarafından yasal bir boşluğun, istisnanın ve muafiyetin bulunması ve yararlanılması sebebiyle vergi yükümlülüğünün azaltılması olarak tanımlanabilmektedir. Vergi kaybıyla sonuçlanan faaliyetleri yürütenler direkt olarak mükellefleri" kendileri olmaktadır. Mükelleflerin vergiden kaçınma sebepleri adına bir sınıflandırma yapılabilmektedir. Bu sebepler genel olarak ekonomik, psikolojik ve sosyolojik sebepler olmaktadır. Yani mükelleflerden bazılarının net kazancının artırılması amacıyla vergiden kaçınmak istediği durumlar olsa da mükelleflerden bazılarının da devletin toplamış olduğu vergilerin uygunsuz olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda vergiden kaçınma işlemi yapan kişi tarafından kendisine haklı bir gerekçe göstererek yapılmaktadır (Savaşan ve Odabaşı, 2015: 3).

1.11.5. Firma Performansını Daha İyi Gösterme

Hileli finansal raporlamanın temel amaçlarından biri işletme paydaşlarının yanıltılması olmaktadır. İşletme yönetimi tarafından finansal raporların mevcut durumdan daha iyi bir şekilde gösterilmesi sonucu işletmenin hisse senetlerindeki piyasa fiyatlarının yükselebildiği, yüksek fiyat üzerinden satılan hisse senetlerinden haksız bir kazanç elde edilebildiği görülmektedir (Türedi, 2020: 8).

Razaee (2009) yapmış olduğu çalışmada uzun vadeli finansmanların yanında performans yetersizliklerinin ve işletme faaliyetleriyle alakalı olmayan işlemlerin gizlenmesi, mali problemlere geçici bir çözüm üretilmesi adına firmaların hileli finansal raporlamaya başvurabildiğini ifade etmektedir. Hileli finansal raporlamanın finansal tablolar üzerinde yanlış sunum, manipülasyon ve yanlış uygulama adı verilen 3M (misrepresentation, manipulation ve misaplication) şeklinde bir yöntemi bulunmaktadır (Tarhan Mengi, 2013: 13). Manipülasyonun yapılış amacı genel olarak firma performansının olduğundan daha yüksek seviyelerde gösterilmesi olmakta, bu amaçla birlikte yöneticilerin performans düşüşünden kaynaklanacak problemleri önlemek amacıyla bu yola başvurduğu düşünülmektedir.

1.11.6. İçerden Bilgi Alanların Ticareti

Fiyatta bir etkisinin bulunabileceği bir bilgiye, bilginin kamuya açıklanmasından daha önce sahip olan kişilere "içeriden öğrenen" isimlendirmesi yapılmaktadır. Kavram içerisindeki en önemli husus kişinin fiyat hususunda etkili bir bilgiye açıklanmadan erişim sağlaması ve bu bilgiyi kullanarak haksız bir kazanç elde edebilmesi olmaktadır (Yılmaz ve Türker, 2007: 8).

İçeriden öğrenen kişinin amacı kamuya henüz bildirimi yapılmamış bir bilgiye sahip olmak ve bu bilginin fiyat üzerinde henüz etkisinin olmadığı bir zamanda kullanımını yapmak olmaktadır. Bu da bilgi sahibi kişilerin bilgileri doğrultusunda daha ayrıcalıklı bir değerlendirme yapabilmelerine imkan tanımaktadır. Ayrıca bu bilgiyle beraber piyasa rekabeti de aynı ölçüde bozulabilmektedir. Yani ellerinde bilgi bulunan kimselerin bu bilgiyi bir güç olarak kullandığı, bu bağlamda bilgiye erişimi bulunmayan kişilere üstünlük sağladığı ifade edilmektedir (Yılmaz ve Türker, 2008: 6).

1.11.7. Borçlanma Maliyetlerini Azaltma

Muhasebe içerisinde manipülasyonun birçok kullanım amacı bulunmaktadır. Bu kullanım amaçlarından biri de borçlanma maliyetlerinin azaltılması olmaktadır. Finansal bilgi manipülasyonuyla birlikte işletmelerin borçlanma maliyetlerini azalttığı görülmektedir. Firmaların borçlanma maliyetlerini azaltmak aynı zamanda kredi maliyetlerini minimize etmesi olarakta ifade edilmektedir (Ocak ve Güçlü, 2014: 124) Firmalar borçlanmaya giderken genel olarak en düşük maliyet hedefiyle hareket etmektedir. Bunun için bazı hile ve manipülasyon yollarına başvurabilmektedir. Bu başvurudaki temel amaç borçlanmadan kaynaklı maliyetlerin minimuma indirgenmesi olmaktadır.

1.11.8. Karı İstikrarlı Hale Getirme

Büyük temizlik muhasebesiyle birlikte işletmelerin belli dönemlerde yapılan yönetim değişiklikleri esnasında etkisiz aktifler envanterden ve bilançodan çıkarılmaktadır. İşletmenin yeni döneminde yeni bir yönetim ile başlaması sebebiyle işletmenin daha başarılı bir şekilde gösterilmesinin yöneticiler tarafından büyük bir

önem taşıdığı düşünülmektedir. Büyük temizlik muhasebesiyle yönetimin eski yönetimin işletmeyi daha zararlı bir konuma getirdiği, fakat yeni yönetimle beraber karın istikrarlı bir hale geldiği algısı oluşturulmaktadır (Elitaş, 2013: 48). İşlemede yapılan yönetim değişikliği sebebiyle yöneyimi eline alan kişilerin kar oranlarının daha fazla olması ve karın istikrarlı bir hal alması adına kullanılan kalemleri finansal tablolardan çıkararak bu yöntemin amacına ulaşacağını düşünmektedir (Dalğar ve Pekin, 2011; Kızıl vd., 2016: 6-7).

1.11.9. Yeni Fonlar Yaratma

Enron skandalında görüldüğü üzere firmalar yeni fonlar yaratmak adına borçlarını gizleyebilmekte ve özel amaçlı varlıklar oluşturabilmektedir (Sağlar ve Kandemir, 2007: 24). Yeni fonlar yaratılması adına kullanılan hilelerde sonuç iflasa kadar gidebilmekte, ayrıca birçok fon sağlayıcı tarafından da dava açılabilmektedir. Bu sebeple işletmelerin yeni fonlar yaratmak amacıyla çıktıkları yolda birçok talihsizlikler yaşanabilmektedir. Her ne kadar amaç işletmenin fonlarını yükseltmek olsa da kullanılan hilelerin ortaya çıkması ya da istenilen sonuçlara ulaşılamaması birçok problemi de beraberinde getirmektedir.

1.12. İŞLETMELERDE HİLENİN ÖNLEMESİ

İşletmelerde hilenin önlenmesi başlığı altında, etik ve dürüst olma kültürünün varlığı, hile yapılma ihtimali azaltılması ve ceza düzenlemeleri, ihbar uygulamaları ve çalışanları gözlemleme ve denetleme kavramları bu bölümde açıklanmıştır.

1.12.1. Etik ve Dürüst Olma Kültürünün Varlığı

Toplum, devlet ve birey adına sorumlulukları olan, yani kamu yararına hareket etme sorumluluğu bulunan muhasebe mesleği için etik kurallara uyulmasının yanında güvenilirlik ve mesleki saygınlığın da büyük önemi bulunmaktadır. Muhasebe mesleğiyle birlikte kazanılan bilgilerin geniş kitlelere hitap etmesi, çıkar ilişkisinin bulunduğu gruplarla işletmeler arası bağlantının sağlandığı bir köprü görevi bulunan, sosyal sorumluluğun üst düzeyde olduğu bir meslek grubu olan

muhasebe mensuplarının etik algılarının da büyük önem arz ettiği görülmektedir (Soylu, 2018: 1).

Genel bir kabulü bulunan muhasebe ilkelerinin, muhasebe bilgi kullanıcıları adına yararlılık gözeten, mantık ve deneyim çerçevesinde meydana getirilen, faydalı olarak kabul görmesine müteakip ilkeleştirilen ve muhasebe uygulamaları adına "yol gösterici" bir niteliği bulunan ilkeler bütünü, muhasebe ilkeleri olmaktadır. Muhasebe ilkelerinin her zamanda ve her yerde bir geçerliliği bulunan bir yapısı bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu ilkelerin ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendiği söylenmektedir. Bu ilkelerdeki amaç, işletmelerin mali tablolarının ve raporları kullananların doğru ve hızlı bir şekilde kullanımının sağlanması adına ihtiyaca uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir olmasının yanında tutarlılık ve zamanlılık ilkeleri çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir (Ergin, 2005: Soylu, 2018: 10). Bu çerçevede belirlenen kurallar neticesinde muhasebe adına etik ve dürüst olma kültürü meydana gelmektedir.

1.12.2. Hile Yapılma İhtimali Azaltılması ve Ceza Düzenlemeleri

Güçlü bir iç kontrol sistemi genel olarak işletmenin finansal tablolarında mevcut olan bilgilerin güvenliğini sağlamasının yanında kullanıcılara da güven vermesi adına oluşturulmaktadır. İşletmede bulunan güçlü bir iç kontrol sisteminin kurumsal yönetimi güçlendirdiği, çalışanların hile adına algı düzeyini yükselterek hile riskini daha da azalttığı, işletmenin belirlemiş olduğu hedeflere ulaşımında da etkili olduğu ifade edilmektedir (Lehmann, 2010: 741).

Muhasebe hilesi kavramsal olarak Vergi Usul Kanunu 359. Maddesi a fıkrası 1. bendinde (Kaçakçılık Suçları ve Cezaları) geçmektedir. Muhasebe hilesi kanunda "*vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklama ve ibraz mecburiyeti bulunan defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar hakkında altı aydan üç yıla kadar hapis cezası hükmolunur*" şeklinde ifade edilmektedir. Muhasebe hilesi kanunda yalnızca bu maddede bulunakta, kaçakçılık suçu olarak nitelendirilmektedir. Kanunda kanun dışı yöntemler kullanılarak vergiden kurtulmanın ya da kurtulmak adına bir girişimde bulunmanın suç sayılacağı, ayrıca vergide eşitlik ilkesine aykırılığının bulunması, vergi verimliliğini düşürmesi sebebiyle sosyal ve ekonomik bir olay sayılacağı ifade edilmektedir. Muhasebe

hilelerinin yapılması direkt olarak kaçakçılık suçu üzerinden değerlendirilmektedir (Şimşek, 2001: 125-126).

1.12.3. İhbar (Whistleblowing) Uygulamaları

İhbar (Whistleblowing) kavramına olarak ilk defa 1963 yılında hukuki bir belge içerisinde rastlanmaktadır (Kozak ve Şahin, 2018: 32). Akademik olarak whistleblowing 1990 yıllarından sonra popüler hale gelmiştir. En büyük muhasebe skandalları arasında bulunan Enron Skandalında şirket çalışanları tarafından açığa çıkarılan muhasebe hileleri neticesinde whistleblowing büyük bir önem kazanmış, çok sık bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Aktan, 2006: 1). Whistleblowing'in Türk literatürüne 2000 yılları içerisinde girdiği söylenmektedir (Kurnaz vd., 2018: 151).

Whistleblowing Türkçede "ıslık çalmak" anlamına gelmektedir. Kavramın olarak bir İngiliz polisinin suç adına bir eğilimi bulunan kişilere ıslık çalarak uyarı yapmasına dayandırılmaktadır (Mercan vd., 2012: 171). Kavramsal olarak ıslık çalma eylemi yasalara ve etik değerlere uymayan bir davranışın ıslık çalınarak durdurulması olarak nitelendirilmektedir (Saygan ve Bedük, 2013: 4-5).

Aydın (2002) yapmış olduğu çalışmada whistleblowing kavramını "bilgi uçurma" olarak tanımlamıştır. Özgener vd., (2009) ise kavramı "sorun bildirme" olarak Türkçeye uyarlamıştır. Whistleblowing kavramının Türkçeye uyarlaması "fısıltı eylemi" ve "fısıltı ortamı" şeklinde de yapılmıştır (Bozkurt, 2011: 420). Fakat genel olarak whistleblowing kavramı yerine "ihbar" ve "ifşa" kavramları kullanılmaktadır. Bu kavramlar birbirleriyle yakın anlamlar içermektedir.

1.12.4. Çalışanları Gözlemleme ve Denetleme

İç kontrol sistemi, işletmenin üst düzey yöneticilerinin belirlemiş oldukları kurallar ve yönergeler doğrultusunda uygun bir şekilde davranılmasını, raporların zamanlılık ve doğruluk ve eksiksizlik doğrultusunda hazırlanmasını ve bu şekli ile yönetime sunulmasını sağlamaktadır. İç kontrol sistemiyle birlikte yönetim üzerinde bulunan sorumluluklar artmakta ve hile riski düşürülmektedir (Kırış, 2021: 25).

İç kontrol sistemiyle birlikte plan, politika ve strateji hususunda yöneticilerin daha fazla zaman ayırmayı amaçladığı söylenmektedir. Ayrıca yöneticilerin

yetkilerini alt kademe çalışanlara vermesinin "suistimal" ihtimallerini de meydana getirdiği, bu durum neticesinde bir iç kontrol sisteminin gerekli olduğu düşünülmektedir. İşletme yöneticileri iç kontrol sisteminin olumlu aksiyonlar sunmasıyla birlikte kontrollerini kayıpsız bir şekilde, uygun bir şekilde yapmakta, yaşanma ihtimali bulunan problemlere ise daha erken önlemler almaktadır (Kırış, 2021: 26).

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ

Bu bölümde finansal tablolarda hile denetimi konusu bütün yönleriyle incelenmiş olup, hile ile ilgili ulusal/ uluslararası yasal düzenlemeler, hile ile ilgili ulusal/uluslararası kuruluşlar, uluslararası düzeyde yaşanılan hile skandalları ve finansal raporlamada hile denetimi konusunda yazılan tezlere kapsamlı olarak yer verilmiştir.

2.1. FİNANSAL TABLOLARDA HİLE DENETİMİ

Bu bölümde finansal tablolarda hile denetimi kavramı, hile göstergeleri, finansal raporlamada yapılan hileler ve hile tespit yöntemleri açıklanmıştır.

2.1.1. Finansal Tablolarda Hile Denetimi Kavramı

İşletmelerin hazırlamış oldukları mali tablolar içerisinde yanlışlıkların bulunması muhtemel olmaktadır. Yapılmış olan yanlışlıklar kasıtsız ve kasıtlı bir şekilde yapılmış olabilmektedir. Mali tablolardaki yanlışlar kasıtlı ise hile, kasıtsız ise hata olarak nitelendirilmektedir (Çömlekçi vd., 2004; Deniz ve Çukacı, 2018: 151).

Bir işletmede hileyle karşılaşmak mümkün olan bir durum olmaktadır. Yani işletmenin bünyesinde çalışan herhangi bir kişinin, yöneticinin, müşterinin ya da satıcının baskı ortamında gerekli olan açıklardan ve fırsatlardan yararlanabileceği durumlarda hile yapması muhtemel olmaktadır. Geçmişte yalnızca muhasebe üzerine skandallar yaşanmamış, denetimde de hileli birçok skandal gün yüzüne çıkmıştır. Bundan dolayı hilelerin caydırılması, tespit edilmesi ve önlenmesi adına duyulan ihtiyaç sebebiyle "hile denetimi" kavramı meydana gelmiştir. Hile denetimi adli muhasebenin bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hile denetimi, mali tablo bilgileri içerisinde hilenin, yanlışlığın ya da hatanın bulunup bulunmadığını tespit etmek, makul bir güvence sağlamak amacıyla icra edilen planlı bir faaliyet olmaktadır (Doğan ve Kayakıran, 2017: 178).

Yapılan hile denetiminde hileli gibi görünen birtakım işlemler tespit edilebilmekte, fakat bu işlemlerde hile bulunmayabilmektedir. Bu durum ile özellikle

muhasebe işlemlerinde karşılaşılmaktadır. Tespit edilen işlemlerde hilenin olup olmadığının kanıtlanması adına incelemenin daha ayrıntılı yapılması gerekmekte, bundan dolayı hile denetimi esnasında her işleme bir şüphe ile yaklaşılması, bir işlemin her açıdan incelenmesi gerekmektedir. Hile denetimi bazı sorulara yanıt aramaktadır. Bu sorular (Demir, 2014: 27-28);

- Hile kim ya da kimin tarafından yapılabilir?
- Hileler kalıntı riski olarak değerlendirilebilir mi?
- Hangi hile çeşidini araştırıyorum?
- İç kontrol sistemiyle hilenin fırsatları arasında bulunan ilişki nedir?
- Hileler nasıl kamufle edilebilir?
- Hile teorisi denetim yaklaşımı içerisine nasıl dahil edilebilir? Şeklinde

olmaktadır.

2.1.2. Hile Göstergeleri (Kırmızı Bayraklar)

Kırmızı bayraklar gerekli kanıtın bulunmadığı, fakat bazı şeylerin yanlış olma ihtimalinin bulunduğunu gösteren göstergeler olmaktadır. Denetçiler ya da ilgililerce hile riskinin değerlendirilebilmesi adına "erken uyarı sistemi" olarak nitelendirilmektedir (Bozkurt, 2009: 130).

Hile belirtilerinin tamamının doğasında olağan olmayan durum ya da olması gereken durumdan ciddi bir sapma görüntüsü bulunmaktadır. Çalışanlarda bulunan şüpheli hareket ve tavırlar, yaşam düzeyinde olağan dışı bir yükselme, önemli belgelerin eksik olması, hesaplar arası ciddi bir dalgalanma ya da bir ihbar durumu gibi olaylar örnek gösterilebilmektedir. Hile belirtisi temel olarak bir kanıt niteliğinde bulunmamaktadır. Hile belirtileri, derinlemesine bir araştırmanın yapılması gerektiği olağandışılıklar olarak kabul edilmektedir. Hilenin önlenmesi adına hile karşıtı politikaların işletmelerce benimsenmesi ve hile ortaya çıkmadan önce caydırıcı politikalar gibi eylemlerin bulunması gerekmektedir. Hile tespiti ise temel olarak yapılmış olan hilelerin erken dönemlerde gün yüzüne çıkartılmasını hedeflemektedir (Leung, 2012: 41).

Mesleki hile yıllar boyunca artış göstererek günümüze kadar gelmiştir. Mesleki hilenin direkt olarak ya da dolaylı yoldan zararlarının azaltılabilmesi adına hilenin tespiti ve önlenmesi adına teknikler geliştirilmiştir (Bierstaker vd., 2006:

521). İşletme politikalarını belirleyen, işletmelerin içerisinden seçip hile yönetimi adına kullandığı bazı yaklaşımlar şu şekilde gösterilmektedir (Pickett, 2007: 122);

- Etik kurallar ve dürüstlük doğrultusunda bir şirket kültürünün oluşturulması,
- Gerekli durumlarda hissedarlara ya da uzman kişilere hilenin önlenmesi ve tespiti adına alınabilecek tedbirlerin danışılması,
- Hile risk yönetiminin işletmeye uygun bir şekilde çerçevesinin oluşturulması,
- Çalışanların eğitimi işletme adına önemli kabul edilmesi ve sorumlulukların tanımlamasında açık-net bir tanımlama yapılması,
- Gözetim sisteminin sağlam bir şekilde tasarlanması,
- İşletme çalışanlarının uygulamalardan haberdar edilmesi adına iletişim yollarının açık bir şekilde olması,
- Kırmızı bayraklar adına dikkatli olunması, problem bildiren çalışanları desteklenmesi ve teşvikinin yapılması.
- Hile tespiti adına "bizim işletmemizde mümkün değil" anlayışının bırakılması,
- Hile riskinin yüksek olduğu alanların işletmelerce belirlenmesi ve risk alanlarının kontrolünün sağlanması,
- Dışarıdan temin edilen hizmetlerin yanında olağandışılığı bulunan işlemlerin, büyük projelerin ve yeni kurulan sistemlerin titiz bir şekilde kontrol edilmesi,
- İşletme çalışanları adına verilecek olan eğitimlere katılım adına çalışanlara yeterli zamanın yaratılması,
- Risk alanlarının değişim gösterebileceği bilinciyle hile risk politikalarının sürekli olarak güncel tutulması,
- Çalışanların işletmeye olan tavırlarının çalışan anketi gibi yöntemlerle değerlendirilmesi,
- Organizasyonel öğrenme yöntemiyle kontrollerin iyileştirilmesi,
- İşletme genelinde bir uyum sağlanması,
- Çalışanlar adına hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere aktif katılım sağlanması,
- Merkezin ve şubenin önceliklerinin ayrı bir şekilde belirlenmesi gibi yaklaşımlar örnek gösterilebilmektedir.

Hile ya da işletme politikalarıyla uyumu bulunmayan bir eylemin gerçekleşmesi halinde, eylem üst yönetimin bu hususstaki tutum ve tepkileriyle ilişkili bir şekilde sonuçlanmaktadır. İşletmenin yolsuzluk ve hile karşıtı yürütmüş olduğu politikaların hileli bir eylem sonuçlarının derecesini kapsaması, yönetimin yürütmüş olduğu politikalara bağlılığını gerekli kılmaktadır. Hilenin meydana gelme fırsatı sağlayan fırsatların ve sistem açıklarının tespitinin yapılmasını sağlayacak, proaktif bir yaklaşım ile tasarımının yapılmadığı hile risk yönetimi programlarının tam olarak tamamlanmış sayılmadığı düşünülmektedir (Newman ve Neier, 2014: 14).

2.1.3. Finansal Raporlamada Yapılan Hileler

Hileli finansal raporlama sürecinde kullanılmış olan yöntemler ve uygulamalar ACFE (2016) raporundaki Hile Ağacında gösterilmektedir. Hile ağacına göre finansal raporlamada; varlık/gelir artırımı, giderlerin azaltılması, dönemsellik ilkesine aykırı davranılması, borç-giderlerin eksik, fazla bildirilmesi ya da gizlenmesi, varlık ve yükümlülüklerin yanlış veya eksik değerlemesi şeklinde hileler yapılmaktadır.

Hileli finansal raporlama literatürde "mali tablo hileleri" şeklinde de isimlendirilmektedir. Finansal raporlamada yapılan hileler hırsızlık ve zimmete para geçirme olarak değil, daha çok hırsızlığı ve kişinin zimmetine para geçirmesinin gizlenmesi amacıyla yapılmaktadır (Taylor ve Glezen, 1994: 195-197).

2.1.3.1. Giderlerde Yapılan Hileler

İşletmelerin gelir elde edebilmesi için oluşan varlık kaybına gider olarak ifade edilir. Muhasebe temel kavramlarından biri olan dönemsellik kavramı gereği bir gider hangi dönemde oluştuysa, o dönem içerisinde kayıt altına alınmalı ve o dönemdeki gider hesabı içinde incelenmelidir. Bununla beraber maliyetler, maddi duran varlıklar, stoklar, onarım ve bakım diğer giderler arasında uygun şekilde dağıtılması gerekirken, karşılık ayırma işlemi de işletmenin karlılığını değiştirecek veya keyfi olarak değil de TMS/TFRS'na aykırı olmayacak şekilde yapılmalıdır. Fakat uygulamada finansal raporlamada hile örneklerinden olan giderlerin azaltılması kapsamında giderleri aktifleştirilmesi, gelecek dönemlere aktarılması, gereğinden fazla karşılık ayrılması, işletmenin döneme ait vergi sorumluluğunu

azaltacak şekilde fazla tutarda gider gösterilmesi yapılabilmektedir. Giderlerin olduğundan düşük gösterilmesi gelir tablosunda değişiklik yaratacak ve işletmenin karlılığını yüksek gösterecektir. İşletmeler giderleri düşük gösterebilmek adına karşılık ayırma işlemini, büyük temizlik tekniklerini, dönem sonu stoklarını giderlerin aktifleştirilmesini ve amortisman sürelerinin uzatılması işlemini yapmaktadır.

Karşılık ayırma işlemi muhasebede ihtiyatlılık kavramı gereği gelecekte ortaya çıkabilecek giderler ve zararlar için, işletmenin gelecek risk ve belirsizliklere karşı çıkarını korumak adına işletme tarafından belirlenen miktarda mevcut dönemde giderin gösterilmesi işlemi uygulanır. Söz konusu karşılık ayırma işlemi ihtiyatlılık kavramı kapsamında uygulanırken, dönemsellik ve sosyal sorumluluk kavramlarını da kapsamak zorundadır. Cemalcılar (2001); karşılıklar genel olarak üç kavramı kapsadığını belirtmiştir. Bu 3 kavram değerleme karşılıkları (indirimler), gider karşılıkları (tahmini borçlar) ve yedek niteliğindeki karşılıklardır. Bunları kısaca tanımlayacak olursak; değerleme karşılıkları varlıkların farklı nedenlerden dolayı değer kaybına uğramasından ötürü defter değeri ile gerçeğe uygun değer arasında oluşan farkın deftere yansıtılarak, varlığın gerçek değerine dönüştürme işlemidir. Bu işlem muhasebe kayıtlarında değer düşüklüğü hesaplarında görülür. Gider karşılıkları ise belirli bir zamanda ortaya çıkan ancak tutarı tespit edilemediği gibi, tutarı bilinse dahi ne zaman tahakkuk edeceği bilinmeyen borç veya zararlar için muhasebede kayıtlara karşılık ayırma işlemidir. İşletmelerin faaliyetleri sonucu oluşan dağıtılmamış karlara yönelik ayrılan karşılıklara ise yedek niteliğindeki karşılıklar işlemi olarak tanımlayabiliriz. Karşılık ayırmadaki amaç işletmenin gelecekte yaşayabileceği olumsuzlukları ortadan kaldırmak denebilir. Ancak bu işlem yapılırken objektifliğin kaybedilmesi, gerçekten/doğrudan uzaklaşılması ve tarafları aldatıcı, yanıltıcı şekilde işlemler yapılması beraberinde farklı bir kavram olan muhasebe hilesi olayını meydana getirmektedir. Karşılıklar kullanılarak vergi yükümlülüğünden kaçma işlemi, karşılıkların fazla ayrılması sonucu cari dönem performansını düşük gösterilmesi sağlanırken, gelecek dönem performansını daha iyi gösterme çabaları ya da cari dönemde giderleri arttırma amacıyla şüpheli alacakları olduğundan fazla göstererek cari dönem karlılığını azaltılması amaçlanabilir. Bu tarz muhasebe hile işlemleri, uygulayıcısına avantaj sağlarken, finansal tablolara ilişkin diğer taraflara zarar verecektir (Yüksel ve Kayalı; 2019: 80-81).

Karşılık ayırma sonucu cari dönemi olduğundan farklı göstererek, karlılığı azaltma işlemi, büyük temizlik muhasebesi (muhasebe hilesi) kavramını meydana getirecektir. Özellikle işletmelerde yönetim değişikliğine gidilmesi, şirket birleşmeleri, devralma durumlarında başvurulan bu yöntemin genel amacı eski yönetimin olduğundan daha kötü performansa sahip olduğuna tarafları inandırmak, yeni yönetimin ise varlığından itibaren şirket performansına doping etkisi yarattığına tarafları ikna etmektir. Ayrıca büyük temizlik muhasebesi hile yönetimiyle muhasebe kayıtlarında görülen ancak tamamen fiziksel olmayan varlıkların, belli bir bölümü verimsiz olan varlıkların ilgili bölümlerinin kayıtlarda gider olarak göstererek, varlığa ait kaydı yok etme ya da söz konusu varlıkları yeniden yapılanma projeleri gibi kavramlar içerisinde gizlemek suretiyle proje gideri olarak değerlendirmek gibi işlemler ile işletmeye nefes alma sağlanırken, muhasebedeki mevcut kayıtları da silme fırsatı tanır. Bu tarz işlemler işletmelerin giderlerinde kayıt üzerinde değişiklikler yaparak giderlerin azaltılmasını ya da arttırılmasına yönelik muhasebe hilesi olarak uygulamalarda farklı şekillerde görülmektedir (Yüksel ve Kayalı, 2019: 82).

Giderlerde muhasebe hilesi yapılmasına yönelik bir diğer konu ise stoklarda yapılan birtakım işlemlerdir. Stok bir işletmenin ana faaliyeti kapsamında elinde bulundurduğu, olağan iş akışı içerisinde satışını planladığı, üretim süreci kapsamında elde ettiği ya da üretim veya sürecinde hizmet sürecinde kullanılacak olan ham madde ve malzemeler olarak ifade edilebilir. Stokların genel olarak iki temel olayla envanteri yapılır. Birincisi stokların miktarının tespiti, ikincisi ise seçimlik değerleme yöntemleri ile stokların bilanço günündeki değerinin tespitidir. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki VUK stokları işletmeye katıldığı andaki maliyet değerini esas alırken, TMS 2 Stoklar standardı ise maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değerinden düşük olanı kabul eder. Söz konusu miktar belirleme ve stok değerleme işlemi yapılırken, muhasebe hilesi ortaya çıkar. Envanter sayımlarında işletmenin kayıt dışılık durumuna göre çeşitli oynamalar, gerçekle uyuşmayan miktarlar belirlenebilir. Eldeki fazla miktarda olan stoklar üretime sokulmuş gibi gösterilerek, giderlerde artışa sebep olabileceği gibi tam tersi durumda ise giderlerde azalış olabilmektedir. Değerleme boyutu ise eldeki stokların maliyet değerinin tespitini ifade eder. Burada farklı yöntemler bulunmaktadır. FIFO, LIFO, Ortalama Maliyet Yöntemi vb. gibi yöntemler kullanılırken piyasa şartlarına göre fiyatların artması veya azalmasına seçimler yapıldığından işletme karlılığında fiktif artış veya azalış olabilmektedir.

Stokların olduğundan farklı gösterilmesi, giderlerin olduğundan farklı gösterilmesi dolayısıyla, karlılığın olduğundan farklı gösterilmesi anlamına gelir ki bu durum; yapılan işlemlerin muhasebe hilesi olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Stoklar ile ilgili yapılan hileleri özetleyecek olursak; bazı stokları olduğundan fazla göstermek, gider olarak işletmede kullanılmış stokları, varlık olarak aktifte göstermek, farklı dönemlere stokları kaydırma, stoklara değerleme yapılırken aşırıya kaçma, fatura kesim tarihlerini veya satışları öne almaa veya ileriye atma gibi durumlardan bahsedebiliriz (Yüksel ve Kayalı, 2019: 84).

İşletmeler bazı zamanlarda şirket karlılığını etkilemek amacıyla giderlerini azaltmak maksadıyla daha giderleri aktifleştirme yöntemine de başvurabilirler. Bu durum özellikle faiz giderlerinde söz konusu faize neden olan aktifin maliyetine faizi eklemek suretiyle yapılabilmektedir. Bazı durumlarda ise VUK ya da standartlar tarafından tanınan bazı ifadeler farklı şekillerde yorumlanarak bu durumun manipüle edilebilmesine sebep olmaktadır. Kuruluş ve Örgütlenme Gideri, Araştırma ve Geliştirme Giderleri, Pazarlama Giderleri, Finansman Giderleri, Yazılım Giderleri vb. giderler yukarıda ifade edildiği şekilde mevzuatın boşlukları kullanılarak aktifleştirilebilmekte ve varlık olarak gösterilerek giderde azalmaya neden olmaktadır (Yüksel ve Kayalı, 2019:85).

Amortisman bir varlığın değerinin zaman içerisinde yıpranmadan, eksilmeden, azalmadan, tüketiminden kaynaklı olarak, yıpranma payı şeklinde ifade edilen işletmelerin söz konusu varlığa ilişkin gerçek değerini ortaya koyabilmek adına mevzuatın müsaade ettiği sınırlarda, gider olarak kaydedilme işlemini ifade eder. Ancak söz konusu durum muhasebe hilesi olarak karşımıza çıkmakta ve söz konusu işletmeler amortisman süreçlerinde gider artırımı veya azalışı yapabilmektedir. Çünkü bu noktada yasanın boşlukları mevcuttur ve muhasebe hilesine yönelik imkan mevcuttur. Amortisman hesaplanırken tıpkı değerleme yöntemleri gibi seçimlik yöntemler bulunmakta ve bu durumda muhasebe hile uygulamalarına yönelik durumları ortaya çıkarmaktadır (Yüksel ve Kayalı, 2019:88).

Yukarıda ifade edilen durumların dışında Küçük (2008)'e göre Giderlerde yapılan hileler genel olarak şu şekilde olmaktadır:

- Giderlerin olduğundan daha az gösterilmesi ya da daha yüksek gösterilmesi,
- Özel giderlerin işletmeye aktarılması,
- Karın yüksek gösterilmesi adına gider rakamlarının değiştirilmesi,

- Cari dönemde bulunan giderlerle oynanması,
- Faaliyet giderleriyle olağanüstü giderlerin yer değiştirmesi.

2.1.3.2. Gelirlerde Yapılan Hileler

İşletmelerde gelir, işletmenin yapmış olduğu çeşitli faaliyetlerden elde ettiği değeri ifade eder. Bu faaliyet bazen işletmenin ana faaliyeti olabileceği gibi, bazen de ana faaliyeti dışındaki bir eylemden meydana gelebilir. Bir üretim işletmesi için ana gelir kaynağı işletmenin ürettiği ürünleri satması olarak ifade edebileceğimiz gibi, söz konusu işletmenin sahip olduğu herhangi bir varlığının kirasından elde ettiği gelir ise ana faaliyeti dışındaki gelire örnek olabilir.

İşletmenin geliri, işletmenin performansına işaret eder. Bu nedenle yüksek gelir elde etmek isteyen, ya da işletmeyi olduğundan daha iyi performansta göstermek isteyen işletme yöneticileri birtakım gelir manipülasyonlarına neden olabilir. Gelirlerin olduğundan fazla göstermesi, olmayan gelirleri gelir tablosuna yansıtması özellikle kendini olduğundan daha iyi gösterme çabasından olan yöneticilerin başvurduğu bir yoldur. İşletmeler satış süreçlerinde de yatırımcılarına güzel bir tablo çizmek adına, daha yüksek gelirler gösterebilir. Hayali satışlardan elde edilen gelirler ya da mevcut bir satışın olduğundan fazla getiri elde edeceği varsayımı, ya da gelecekte gerçekleşecek bir geliri mevcut dönemde göstererek şişkin bir gelir gösterme çabasında olunabilir. Bazen de tam tersi durumlar işletmelerin gelirleri düşük gösterme çabası gerçekleşebilir. Bunun genellikle sebebi vergi kaçırmak olduğu gibi, bazen de ortaklara verilecek payı düşürmek de olabilmektedir. Bu nedenle zaman zaman işletmeler gelir elde ettiği faaliyetleri kayıt dışı yaparak, mevcut dönemdeki gelirleri gelecek dönemde gerçekleşecek gibi yaparak gelirlerde azaltma yoluna başvurur ve bunlar gelir tablosuna hileli işlem olarak yansır.

Hileli finansal raporlar olarak sınıflandırılan gelir hileleri genelde şu şekilde olmaktadır (Başkan, 2013: 49-72);

- İşletme net gelirinin ya da varlıkların değerinin mevcut değerlerinden daha yüksek ya da daha düşük gösterilmesi,
- Müşterinin denemek amacıyla aldığı malların sevkiyatının yapılmış gibi gösterilip, sipariş ya da mal gönderimi olmaksızın gelir kaydı yapılması,

- Ölçümlerde gelirin olduğundan daha yüksek tahmin edilmesi sonucu erkek gelir tahakkuku yapılması, projenin süresinin gizlenmesiyle birlikte hile yapılması adına alan yaratılması,
- Gerçekliği bulunmayan gelir kaydı yapılması,
- Satış koşullarının doğru tanımlanmasının yapılmaması halinde gelir kaydı yapılması,
- Satıcının malın alıcıya ulaşmasını beklemeden gelir kaydı yapması,
- Gelirlerin olduğundan fazla/az gösterilmesi.

2.1.3.3. Varlık ve Borçlarda Yapılan Hileler

Varlık ve borçlarda yapılan muhasebe hileleri şirketin finansal durum tablosu olan bilançoda makyajlama, güzelleştirme, iyileştirme olarak da ifade edilen muhasebe hilesi yöntemidir. İşletmeye kredi sağlama, şirketin satışı, taraflara bilgi verme süreçleri ya da farklı benzer gerekçeler ile finansal durum tablosundaki değişikleri içeren muhasebe hilelerideir.

Varlıklarda muhasebe hilesi varlıkların arttırılması ya da azaltılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Varlıklar hesapları birçok konuda taraflara işletmenin varlık yapısı hakkında taraflara bilgi verir. Söz konusu bilgilerin, sektörel standartlara uyumlu olması, o işletmenin geleceği hakkında olumlu mesajlar içerir. Ayrıca varlıklara ilişkin birtakım parametreler genel kabul görülmüş kurallar olarak kabul edilir ve taraflara olumlu / olumsuz bilgiler verebilmektedir. Örneğin duran varlıkların, dönen varlıklardan fazla olması taraflarda olumsuz bir etki yaratırken, işletmenin varlıklarını verimli kullanılmadığı imajı oluşturur. Bu nedenle uygulayıcılar farklı şekillerde muhasebe hilesi uygulamasına başvurabilmektedir. Aslına bakılırsa gelir tablosu kalemlerinde yapılan birtakım muhasebe hilelerini gizlemek maksatlı bilanço kalemleri olan varlık hesapları da hile amaçlı kullanılabilmektedir. Kayıt dışı satış işlemlerin alıcılar hesabına aktarılması, stoklar hesabının giderlerin aktifleştirilmesi kapsamında arttırılması ya da yatırım giderlerinin bir yatırım olarak değerlendirilmesi sonucu varlıkların arttırılması bu duruma örnek olarak verilebilir. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi gelirlerin artışına bağlı olarak, varlıkların artışı, şüpheli alacaklara ilişkin olarak karşılık işlemlerinin fazla veya az olması durumunda varlık hesaplarında azalış veya artış olması, aynı şekilde stoklara ilişkin karşılık ayırma durumlarında uygulanacak rakamların stok

hesaplarında değişiklik yaratması, seçimlik stok değerleme yöntemlerinin stoklar hesabını etkileyeceği, araştırma geliştirme gibi giderlerin aktifleştirilmesi durumunda varlıkların şişirilmesi gibi hileli muhasebe uygulamaları ortaya çıkabilmektedir (Yüksel ve Kayalı, 2019:92).

Varlık hesaplarına ilişkin birtakım muhasebe işlemleri hileli muhasebe yöntemleri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Maddi duran varlığının satın alınması yada satılması sürecinde değerinin olduğundan yüksek veya düşük gösterilmesi, maddi duran varlığın kaybolması, çalınması vb. durumlarda kayıttan çıkarılması kavramının hileli işlem olarak teşkil edilmesi, kayıt dışı kasa fazlası ya da az olması durumunun hileli bir şekilde gizlenmesi, maddi duran varlığın temininde yenileme amacının olup, olmamasının hileli şekilde işleme tabi tutulması (Varlığın satışından amaç gelir elde etmek ise gelir tablosu ve karlılık süreci etkilenirken, varlığın satış amacı yenilemek maksadıysa elde edilen kar varlık hesabı olan özel fonlar hesabında gösterilirken, 3 yıl içinde alınan yeni varlığın amortismanı bu hesaptan düşülür. Bu şekilde karlılık olmadığı gibi söz konusu varlığın yerine 3 yıl boyunca yeni bir varlık alınmama durumunda, işletme gelir kaydını ve vergi yükümlülüğünü de ertelemiş olur ve 3. yılın sonunda sıradışı bir gelire sahip olur.) maddi duran varlıklara hileli amortisman ayrılması veya değerleme işlemlerinin hileli şekilde yapılması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Ayrıca varlık hesaplarında şerefiyeler, haklar gibi maddi olmayan varlıkları ifade eden hesapların aktifleştirilmesinde sırasında düşük ya da fazla tutarlı işlemler varlık kalemlerinde hile uygulaması olarak karşımıza çıkabilmekte ve söz konusu varlıkların amortisman işlemleri, değerleme durumları da aynı şekilde varlık hesaplarının olduğundan farklı olarak hileli bir uygulama olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu hesaplardaki kayıtların objektiflikten uzak, sübjektif özellikli olması uygulamada hileli işleme kolaylık sağlamaktadır.

Yukarıda da ifade edilen varlıklar hesaplarında yapılan hileli uygulamalar özellikle vergilendirme süreçlerinde, ya da işletmelerin kredibilitisine yönelik yanlış değerlendirmelere neden olabilmekte ve bu durum kelebek etkisi misali hileli finansal raporlamanın işletmenin taraflarına etkisi olarak ortaya çıkmaktadır (Yüksel ve Kayalı, 2019:94).

İşletmelerin varlıklarını elde edebilmesi için kaynaklara ihtiyacı vardır. Bu kaynaklar bazen işletmenin öz kaynaklarından elde edilirken, bazen de borç olarak dış kaynaktan elde edilir. Söz konusu dış kaynakların kullanımı, işletmenin taraflara

verdiği mesaj açısından önemlidir. Çünkü dışarıdan elde edilen borç, işletmenin sorumluluğu, yükümlülüğü anlamına gelir ki bu durumda ilerleyen süreçte işletme birtakım ödemeler ile karşı karşıya kalacaktır. Borcun kısa, uzun vadeli olması, borcun öz kaynaklardan az veya çok olması işletmenin performansını önemli ölçüde etkileyen faktörlerdendir. Bu nedenle zaman zaman yöneticiler işletmenin borçlarını azaltma ya da yükseltme yönüne gidebilmektedir. Borçların azaltılması daha değerli bir performans amaçlarken, borçların arttırılması özellikle kayıt dışı varlıkların bilançoya yansıtılması sürecinde yapılabilmektedir (Yüksel ve Kayalı, 2019:100).

Varlıklarda ve borçlarda yapılan hileler şu şekilde olmaktadır (Sezgin, 2017: 81);

- Borçların olduğundan düşük ya da yüksek rapor edilmesi,
- Borçların gizlenmesi sonucu dönem kazancının yüksek raporlanması ya da firmanın borçluluk rasyolarını daha olumlu hale getirmesi,
- Oluşan borcunun kaydının yapılmaması, bu sebeple dönem karının artırılması,
- Firma varlıklarının uygunsuz bir şekilde değerlemesi,
- Firma varlıklarının düşük ya da yüksek bir değerde kaydedilmesi.
- Varlıkların düşüklüğünün ya da yüksekliğinin gizlenmesi.

2.1.4. Hile Tespit Yöntemleri

Bu bölümde geleneksel ve proaktif(modern) hile tespit yöntemleri başlığı altında yöntemler açıklanmıştır.

2.1.4.1. Geleneksel Yöntemler

Geleneksel yöntemler; Örnekleme Yöntemi, Analitik İnceleme Prosedürleri, Sürekli Denetimler, Kırmızı Bayraklar Tekniği, Çapraz Denetim Tekniği olarak beş farklı yöntem bu bölümde açıklanmıştır.

2.1.4.1.1. Örnekleme Yöntemi

İstatistikte çalışma hususunda birimlerin oluşturdukları topluluk içerisindeki birimlerin özel bir karakteristiğiyle alakalı veriler topluluğu “ana kütle” olmaktadır.

Ana kütle içerisinden seçilmiş olan alt küme "örnek", örneklem tasarımı ve örneklem alma işlemi "örnekleme" olarak ifade edilmektedir (Armutlu, 2004: 26-27).

Denetçinin ana kütleden bir kısım seçmesi sonucu ana kütle adına karara varması, denetim örneklemesi olarak nitelendirilmektedir (Arens vd., 2010: 478). Denetçinin ana kütle içerisinden yeterli seviyede ve güvenilirliği bulunan kanıt toplaması, değerlendirmesi ve denetim görüşünü ortaya koyabilmesi önem arz etmektedir.

Muhasebe denetimi örneklemesinde genel olarak iki yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar istatistiki örnekleme ve iradi örnekleme olmaktadır (Messier, 1997: 275).

İstatistiki öğrenme yönteminde incelenecek olan ana kütle içerisinden tesadüfi bir şekilde seçilen örneğin incelemesi yapılmakta, elde edilen sonuçlar doğrultusunda ana kütle adına genelleme yapılmaktadır. İstatistiki örnekleme kullanılarak denetim çalışmaları adına uygunluğu olan örnek büyüklüğünün tespiti, örneklem hatasının kolay bir şekilde tahmini, büyük yığınların incelemesi yapılmaktadır. Bu işlemlerde iradi örnekleme yöntemine kıyasla daha doğru sonuçlar elde edilmekte, örnek büyüklüğünün küçük olması sebebiyle daha kolay çalışılabilmekte, maliyet-zaman olarak tasarruf sağlanmakta, denetimi icra eden denetçi farklılığında dahi sayısal değere dayalı bir teknik olmasından dolayı tüm denetçiler tarafından değerlendirilebilir olmaktadır. Bu özellikler örnekleme tekniğinin üstünlüğü olarak gösterilmektedir (Türedi, 2007: 191-192).

Denetimcinin 3000 müşterisinin bulunması halinde göndereceği doğrulama mektubunun tüm müşterilere mi yoksa yalnızca bir kısmına mı göndereceği adına bir soru bulunmaktadır. Bu sorudan yola çıkarak denetimcinin yalnızca müşterilerin bir kısmına doğrulama mektubu göndermesi ve elde edilen sonucun bir genellemesini yapması "örnekleme yapma" olarak nitelendirilmektedir. İradi örnekleme yöntemi adına seçilmiş olan birimler denetçinin iradesi doğrultusunda belirlenmektedir. Denetçi adına yüklenilen risk derecesi ölçümünün yapılamaması, hata esnasında bireysel olarak kendini savunamaması, denetçi tarafından kullanılan irade sonucu yanlı bir davranış sergilemesi iradi örnekleme yönteminde bulunan sakıncalara örnek teşkil etmektedir (Bozkurt, 1999: 23).

2.1.4.1.2. Analitik İnceleme Prosedürleri

Analitik inceleme teknikleri AICPA https://www.aicpa.org/home) tarafından SAS No:56'da "elde edilen finansal-finansal olmayan veriler neticesinde işletme kayıtları arası anlamlı olan ilişkilerin incelenmesi, denetçinin belirlemiş olduğu beklentilerle uyumluluğun kontrolü çerçevesinde yapılan işlemler" olarak tanımlanmaktadır. SPK'nın yayımlamış olduğu Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'e göre (https://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590) analitik inceleme, "finansal-finansal olmayan veriler bütününün kendi içerisinde, aralarında anlamlı olan ilişkileri doğrultusunda finansal verilerin değerlendirmesinin yapılması" şeklinde tanımlanmaktadır. Analitik incelemenin temel amacı denetçinin işletme içerisinde ya da dışındaki verileri karşılaştırması olmaktadır. Bu karşılaştırma adına kullanılan başlıca teknikler şu şekilde olmaktadır (Dönmez ve Ersoy, 2011: 125);

- İki nokta karşılaştırması (Bir önceki dönem ile karşılaştırma),
- Oran analizi (Önceki yıllardaki oranlar ve sektörle karşılaştırma),
- Basit zaman serisi analizleri (Grafik analizi ve ağırlıklı ortalama maliyetler vb.),
- Temel mali tablo analizi,
- İstatistiksel zaman seri analizi,
- Finansal tahminleri,
- Çeşitli regresyon ve matematiksel analizler.

Bu tekniklerin kullanımıyla beraber denetçi adına sağlanan başlıca avantajlar, denetim etkinliğinde artış, risk değerleme aracı olarak kullanılabilirlik, hilelerin ve hataları tespiti ve tutarsızlıkların ortaya çıkarılması şeklinde olmaktadır.

2.1.4.1.3. Sürekli Denetimler

Teknolojik imkanlardan yararlanarak, kısa zaman zarfında elde edilen finansal bir bilgi adına güvence verilmesi esasına dayanan denetim, sürekli denetim olmaktadır. Sürekli denetimle hilelerin azalması amaçlanmaktadır. İşletmelerin hileleri zamanlı bir şekilde tespit edebilmesi ve organizasyonel olarak etkin ve güçlü bir iş kontrol ortamı oluşturulabilmesi adına sürekli denetim süreçlerinin aktif ve verimli bir şekilde uygulanma gerekliliği bulunmaktadır. Sürekli denetim süreci

doğrultusunda elde edilen verilerle işletmede bulunan risklerin, potansiyel hilelerin tespiti ve önlenmesi adına oluşturulan iç kontrol yapısıyla, bu yapının denetimi adına görevi bulunan iç denetim mekanizmasının güçlendirilmesi halinde işletmenin yapısının da güçleneceği ifade edilmektedir. Sürekli denetim, işletme verilerinin yazılım araçlar kullanılarak sürekli olarak denetimini, elde edilen denetim raporlarının kullanıcılara belirli zaman dilimlerinde sunulmasını kapsamakta, bu durumda sürekli denetimle beraber şeffaf ve güvenli bir ortam oluşmaktadır (Memiş, 2011: 151).

Sürekli denetlemede elde edilen verilerin gerçek zamanlı olması sebebiyle şirketlerin gerçek dünyasına ulaşım imkânı sağlamaktadır. Kontrol zayıflıklarının anlık olarak tespiti sürekli denetim sayesinde mümkün olmaktadır. Sürekli denetimin "sürekli kontrol değerlendirmesi" ve "sürekli risk değerlendirmesi" olarak iki bileşeni bulunmaktadır. Sürekli denetimin verimli ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi adına gerekli teknolojik donanımın yanında kabiliyetli denetçilere de gereksinim duyulmaktadır. Sürekli denetlemenin genel olarak riskli alanların tespit edilmesi, potansiyel yolsuzluk oranlarının düşürülmesi, erken uyarı sistemi şeklinde kullanılabilmesi, gelecek adına çıkarımlarda bulunulabilmesi, yıl sonu cari denetimlerden yıl içi cari denetimlere olacak uyumun sağlanması, gerçek zamanlı verilerle çalışılması, hızlı ve güvenilir çözümler sunarak personel ve zaman tasarrufu sağlanması gibi yararları bulunmaktadır (Özkul ve Özdemir, 2013 :223)

Sürekli denetim maliyetlerinin işletmelerin maruz kalması muhtemel hileler sebebiyle ortaya çıkan zararlardan çok daha az olduğu düşünülmektedir. Bu da sürekli denetimlerin artması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 5: Sürekli Denetim ve Geleneksel Denetimin Karşılaştırılması

	Geleneksel Denetim	**Sürekli Denetim**
Denetçi	Denetçi.	Yazılım Araçları.
Denetim Alanı	Örneklemeyle seçilmiş olan sınırlı sayıdaki kayıtlar.	Tüm kayıtlar.
Denetim Verisi	Elektronik ve kâğıt ortamında bulunan kayıt ve belgeler.	Elektronik ortamda bulunan kayıt ve belgeler.
Denetim Zamanı	Belirli Dönemlerde.	Sürekli.

Kaynak: Ertikin, 2017: 85

Tablo 5'de Geleneksel Denetim ve Sürekli Denetimin denetçi türü, denetim alanı, denetim verisi ve denetim zamanı bakımından karşılaştırmalı olarak özellikleri gösterilmiştir.

2.1.4.1.4. Kırmızı Bayraklar Tekniği

Kırmızı bayraklar tekniği denetçinin hileyle alakalı detaylı bir incelemesinin yapılma gerekliliği olan noktaların ortaya çıkarılmasında, bu noktaların tanımlanması adına gerekli olan tetkiklerden oluşmaktadır. Kırmızı bayraklar tekniği, işletme içerisinde bulunan hile belirteçlerinin (kırmızı bayrakların) incelenmesi adına uygulanmakta, olayların iyi bir şekilde incelenip hileli durumun olmasına ya da olmamasına yönelik yapılan faaliyetler bütününü temsil etmektedir. İşletme içerisindeki hile belirteçleri genel olarak analitik anormallikler, anormallikler, iç kontrol zayıflıkları, olağandışı davranışlar, aşırı olan yaşam biçimleri ve şikayet, uyarı ve imalar olarak sınıflandırılabilmektedir (Arzova, 2003: 121). Kırmızı bayraklar yöntemi ile bir sonuç çıkarılmaktan ziyade hilenin oluşumu adına fikir sahibi olunabilecek belirteçler incelenmektedir (Abdioğlu, 2007: 167).

2.1.4.1.5. Çapraz Denetim Tekniği

Muhasebe teknikleri içerisinde hangi hesabın hangi işlemler için alacak-borç kayıtlarını göstereceği hakkında ilkeler bulunmaktadır. Çapraz denetim tekniğinin amacı da hangi hesabın hangi kaydı alacağının belirtilmesi olmaktadır. Bu yöntemle birlikte hesaplardan hangilerinin birbirleri arası çalıştığı belirlenmektedir. Birbirleri ile karşılıklı çalışmaması gerekli olan hesapların aynı kayıt içerisinde yer alması halinde bir araştırma ve inceleme yapılmaktadır (Çankaya ve Gerekan, 2009: 100). Bu sayede hesapların geniş bir perspektifle değerlendirmesi yapılmaktadır.

2.1.4.2. Proaktif Yöntemler

Bu bölümde Veri Madenciliği Yöntemi, Karar Ağacı Modeli, Benford Yasası, Yapay Sinir Ağları, İmhoff ve Eckel Modeli, Healy Modeli, Deangelo Modeli, Jones Modeli, Düzeltilmiş Jones Modeli, Endüstri Modeli, Kothari Modeli, Larcker ve

Richardson Modeli, Barton ve Simko Modeli, Beneish Modeli ve Spathis Modeli bu bölümde açıklanmıştır.

2.1.4.2.1. Veri Madenciliği Yöntemi

Veri madenciliği; veri ambarlarında tutulan çok çeşitli verilere dayanarak daha önce keşfedilmemiş bilgileri ortaya çıkarmak, bunları, karar vermek ve eylem planını gerçekleştirmek için kullanma sürecidir. Bu noktada kendi başına bir çözüm değil çözüme ulaşmak için verilecek karar sürecini destekleyen, problemi çözmek için gerekli bilgileri sağlamaya yarayan bir araçtır. Veri madenciliği istatistik biliminin teknolojiyle bütünleşmesi sonucu oluşturulan bir araçtır (Özmen, 2001:2).

Veri madenciliği ile normların, standartların ya da beklentilerin dışında kalan eğilim ve gelişmeler saptanmaya çalışılmaktadır. Veri madenciliği analizi diğer analitik tekniklerden farklıdır, çünkü diğer teknikler toplulaştırılmış finansal bilgiler kullanırken veri madenciliği analizi, hesaplar ya da diğer müşteri bilgileri içinde bireysel olarak olağandışı kalemleri bulmaya yönelik olarak sorgulama ya da araştırma yapmaktadır (Kandemir ve Kandemir, 2012: 61-62).

2.1.4.2.2. Karar Ağacı Modeli

Karar ağacı modli en önemli sınıflama araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar ağacı modelinin algoritması birçok modele göre daha basit olmaktadır. Ayrıca gösterim açısından ortaya konan özbilgi kolaylıkla anlaşılır bir şekilde bulunmaktadır. Karar ağacı yalnızca kararları değil, aynı zamanda açıklamaları da göstermektedir. Karar ağacı modelini oluşturan eğitim süreci ise "tümevarım" olmaktadır. Eğitim nesneleri kümesi içerisinden karar ağacı oluşturma işi "ağaç tümevarımı (tree induction)" olmaktadır. Özbilgi keşfi adına kullanılan yöntemlerin en yaygınları arasında bulunmaktadır. Karar ağacı modelinde bilgi keşfi esnasında birçok test gerçekleştirilmekte, hedef tahmini adına en iyi sıranın bulunması için çalışılmaktadır. Uygulanan her test aynı zamanda karar ağacının dallarını oluşturmakta, bu dallar ise diğer testlerin yapılmasına sebebiyet vermektedir. Test işlemi bir yaprak düğümü (leaf node) içerisinde son bulana kadar yapılmaktadır. Kök ile hedef arasındaki yol hedefin sınırlandırmasını yapan "kural"

olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca kurallar "eğer-sonra (if-then) yapısında bulunmaktadır (Bounsaythip ve Esa, 2001, 18-19).

2.1.4.2.3. Benford Yasası

Astronomi ve fizik çalışmalarıyla popüler hale gelen Simon Newcomb, benfort yasasının temellerini atan çalışmayı 1881 yılında tamamlamıştır. Bu çalışmada sayı sisteminin sezgisel bir şekilde fark edildiği ifade edilmektedir. Benford yasası ilerleyen yıllarda diğer bilimciler tarafından geliştirilmiştir. Newcomb, çalışmasında logaritmik tablonun ilk sayfalarında bulunan büyük rakamların küçük rakamlardan daha küçük bir logaritmik değerinin olduğunu tespit etmektedir. Çalışmaya göre logaritma kitapları içerisinde en fazla 1, en az ise 9 rakam kullanmakta, bu da 9 ile başlayan sayfaların diğer sayfalara oranla daha az yıprandığını göstermektedir. Newcomb'un çalışmasından sonra diğer bilimciler de bu teoriyi incelemişlerdir (Alagöz ve Ay, 2002: 60-61).

Nigrini çalışmasında benford yasasının muhasebe manipülasyonlarının tespit edilmesi adına kullanılabilirliğinin olduğunu ifade etmiş, ayrıca çalışma bu hususta literatürdeki ilk fikir olarak yer almıştır. Benford yasalarındaki sayıların ilk kullanım sıklıklarıyla manipülasyon ihtimalleri üzerinde durulmuştur. Nigrini, muhasebe verilerinde bulunan kalemlerin incelenmesiyle finansal tablolarda bulunan hesap bazında gerçekleştirilebilir olduğunu savunmaktadır. Teoriye göre benford yasasındaki sıklık oranlarının karşılanmadığı durumlarda manipülasyon ihtimali bulunmaktadır. Denetçiler bu teori doğrultusunda, denetim süreçlerinde proaktif bir şekilde bu yöntemden faydalanabilmektedir. Teoriye göre rassal 1000 tane fatura dolar bazında incelendiğinde, kaç dolarlık kısmının 1 rakamıyla başladığı tespit edilmektedir. Tespit edilen ilk rakamın 8 ve 9 olma sıklığının yüzde 70 ila 80 seviyelerinde olduğu durumlarda manipülasyon ihtimalinden bahsedilmektedir. Veya ilk rakamın 1 ve 2 olma sıklıklarının düşük olduğu durumlarda da manipülasyon ihtimalinden bahsedilebilmektedir (Çatıkkaş ve Çalış, 2011: 150).

2.1.4.2.4. Yapay Sinir Ağları

Yapay sinir ağları biyolojik sinir sistemini taklit etmek amacıyla geliştirilmiş programlar olmaktadır. Yapay sinir ağları sisteminde dışarıdan gelen mesaj

alınmakta, işlenmekte ve tekrar dışarıya yanıt verilmektedir. Al-işle-dışarıya yanıt ver yoluyla süreç tamamlanmaktadır. Bu süreç verilerin eğitilmesiyle başlamakta, süreç içerisinde yapay sinir ağları modelinin oluşması adına bilgisayar programlarından ve yazılımlardan yararlanılmaktadır. Verilerin eğitilmesine müteakip eğitim verileri arasında bulunan ilişkiler öğrenilmekte, işlenmekte ve analiz edilmektedir. Sonrasında yapay sinir ağları karar verilmesi istenilmiş olan konuya dair verilerle tanımlanmaktadır. Yapay sinir ağları son aşamada istenilen konu ile alakalı verilerle birlikte karar vermektedir (Kiracı, 2005: 110).

2.1.4.2.5. İmhoff ve Eckel Modeli

Gelirlerin istikrarlı bir şekilde gösterilmesi ölçütünü temel alan İmhoff ve Eckel, karın sapması adına yapılan testi satışların sapmasıyla yapmakta, bu bağlamda muhasebe manipülasyonunun olup olmadığı adına karar vermeye çalışmaktadır. İmhoff ve Eckel'in teorisine göre kar, bütünsel olarak olmasa da belli bir düzeyde satışlarla ilişkili bir değişken olmaktadır. Bu da satışlardaki değişimin bazı oranlarda, nispeten daha büyük bir etkiyle kar üzerinde bir değişime sebebiyet vermektedir. Teori doğrultusunda satışlardaki değişimin kar değişimlerinden daha az olması halinde karın istikrarlı bir gösteriminin olmadığı kanaatine ulaşılmaktadır (Yörük ve Doğan, 2009: 67).

2.1.4.2.6. Healy Modeli

Muhasebe manipülasyonları adına geliştirilen ilk model 1985 yılındaki Healy modeli olmaktadır. Healy, teşvik primi sistemiyle faaliyet gösteren işletmeler içerisinde kazançlarının artırılması gayesi taşıyan yöneticilerin toplam tahakkukları kullanması sonucu yapılan manipülatif işlemleri test etmektedir. Teşvik primi, bir kar hedefi olan yöneticilerin bu hedefe ulaştıklarında prim almaya hak kazandıkları bir sistem olmaktadır. Yöneticilerin kazanmış oldukları primlere üst sınır getirilebilmektedir. Yöneticilerin gelir seviyesini aşmaları halinde beklenen üst kazanç sınırına kadar oransal bir şekilde prim alabildiği, üst sınır geçildikten sonra ise kazançlarının sabit kaldığı görülmektedir (Küçükkocaoğlu ve Küçüksözen, 2004: 15).

Healy modelinde cari dönem içerisinde bulunan ihtiyarı tahakkuklar, geçmiş yıldaki toplam tahakkukların bir bileşeni olarak gösterilmektedir. Modelde ihtiyarı tahakkukların "sıfır" olması istenmektedir. Ayrıca ihtiyari tahakkukların sıfırdan büyük olması durumunda firmalar kar düşürme politikası, küçük olduğu durumlarda ise kar artırma politikası uygulamaktadır (Young, 1999: 836).

2.1.4.2.7. DeAngelo Modeli

1986 yılında DeAngelo'nun yapmış olduğu çalışmada 1973-1982 yılları arası Amerikan borsasında işlem gören 64 şirket, bu şirketteki yöneticilerinin muhasebe kararları üzerinde ampirik bir çalışma yapılmıştır. DeAngelo, şirketlerin halka kapalı olunması adına hisselerin geri alınmasından önce hisselerde nominal değerin düşüklüğünü ve kar manipülasyonlarının olup olmadığını incelemiştir (DeAngelo, 1986, 400-420).

Çalışma sonucunda kar yönetimi adına somut delillerin elde edilmemesinin yanında amortisman miktarlarının tahakkuk esasıyla meydana gelen kalemlerde büyük bir yerinin olduğu, bu tip zorunlu tahakkuklar nedeniyle toplam tahakkukların şirketlerin çoğu adına negatif bir değerinin olduğuna kanaat getirilmiştir. Bu kanaat ile birlikte tahakkuklar adına bir önceki dönemin tahakkuklarının baz olarak kabul edilmektedir. İncelemenin yapıldığı dönemdeki isteğe bağlı olmayan tahakkuk değişim oranları sabit olarak kabul edilmekte, toplam tahakkuklarda oluşan değişimin zorunlu tahakkuklar sebebiyle meydana geleceği benimsenmektedir. Hisselerin geri alımında toplam tahakkukların değerlerinin negatif olması durumunda da modele göre bir manipülasyon belirtisi bulunmaktadır (Küçüksözen, 2004: 258).

DeAngelo ve Healy modellerindeki fark ihtiyari tahakkukların önceki dönemin toplam tahakkuklarındaki farkının hesaplanması yerine cari dönemdeki toplam tahakkukların farkının hesaplanması olmaktadır. Ayrıca DeAngelo modeli, Healy modelinden daha üstün bir model olarak kabul edilmektedir (Aren, 2003: 35).

2.1.4.2.8. Jones Modeli

Jones, 1991 yılında yapmış olduğu çalışmada ICT (ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu)'nin yapmış olduğu denetimde ABD şirketlerinin gümrük korunmasından yararlanılması adına kar oranlarını düşük bir şekilde gösterip kar

yönetimi başvurusunun bulunup bulunmadığı incelenmektedir (Ayaroğlu, 2007: 104).

Jones'in modelinde toplam tahakkuklardan yola çıkılarak isteğe bağlı olan tahakkukların hesabı yapılmaktadır. Ayrıca bu hesabın yapıldığı ilk model olmaktadır. Bu modelde ilk olarak regresyon modeliyle bir toplam tahakkuk hesabı yapılmaktadır. Sonrasında ise regresyon katsayılarının kullanımıyla beraber ihtiyari tahakkuk tahmini yapılmakta, manipülasyon olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır (Young, 1999: 837-838).

2.1.4.2.9. Düzeltilmiş Jones Modeli

1991 yılında oluşturulan Jones modelinde birtakım düzenlemeler ve geliştirmeler yapılması sonucu 1995 yılında Dechow vd. (1995) düzeltilmiş Jones modelini oluşturmuştur. Bu modelde kredili satışlar içerisindeki değişimlerin kar yönetimi faaliyetleri sebebiyle olduğu savunulmaktadır. Yapılan çalışmada isteğe bağlı tahakkukların tespit edilmesi adına yalnızca gelir kalemlerinin kullanılmasının yalnış olduğu ifade edilmektedir. Çalışmada gelirin açıklanması hususunda kredili olarak yapılan satışlarda nakit ile yapılan satışlara oranla takdir hakkının kullanımının daha kolay olduğu kanaatine varılmıştır. Yani kredili satış yapmanın peşin satışa oranla kar manipülasyonunda daha avantajlı olduğu belirtilmektedir. Bu modelde kredili satış içerisinde bulunan değişimler değişken olarak eklenmekte, gelir değişimleri içerisinden ise alacaklardaki değişim çıkarılmaktadır (Dechow vd., 1995: 199).

2.1.4.2.10. Endüstri Modeli

Dechow ve Sloan tarafından geliştirilen endüstri modelinde Jones modelinde de olduğu gibi zorunlu tahakkukların dönemlerin tamamında sabit bir şekilde bulunduğu hipotez zayıflatılmış, ihtiyari tahakkukların determinantlarının doğrudan belirlemesi yapılmayarak determinant değişimlerinin aynı sektör içerisinde bulunan tüm işletmelerde aynı olması sebebiyle isteğe bağlı olmayan tahakkukların da benzer determinantları bulunacağı savunulmaktadır. Endüstri modeli ile, inceleme içerisinde bulunan işletmelerin dışında aynı sektörde bulunan işletmelerin toplam varlıkları ile

yapılan hesaplamayla toplam tahakkuk oranının medyan değerinin kullanılmasına dayalı bir model geliştirilmiştir (Küçüksözen, 2004: 265-266).

Endüstri modelinde bulunan toplam tahakkuklar, gelir değişimleri, önceki yılın aktif toplamı, ticari alacak değişimleri ve brüt maddi duran varlıklar "değişken" olarak kabul edilmektedir (Dechow vd., 1995: 199).

2.1.4.2.11. Kothari Modeli

Jones modelinde ve düzeltilmiş Jones modelindeki uç performans gösteren şirketler adına kar yönetimleri ölçümünün yapılması yeterli olarak görülmemiş, bu bağlamda modellere ek olarak performans değişkeninin eklendiği çalışmalar yapılmıştır (Önder ve Ağca, 2013: 42). Kothari modelinde Jones ve düzenlenmiş Jones modelleri içerisine "ROA(Aktif karlılık oranı)" değişeninin performans ölçütü olarak eklenmesi sonucu yeni bir model ortaya çıkmıştır.

2.1.4.2.12. Lacker ve Richardson Modeli

Lacker ve Richardson modelinde tahakkukların satışlardaki büyümeyle sermaye yoğunluğunun bir fonksiyon olarak gösterildiği varsayımı bulunmaktadır (Önder ve Ağca, 2013: 44). Beklenen büyümenin temsili adına Lacker ve Richardson modeline piyasa değeri / defter değeri (PD/DD)'nin yanında esas faaliyetlerden kaynaklı olarak bir nakit akışı değişkenleri bulunmaktadır.

2.1.4.2.13. Barton ve Simko Modeli

2002 yılında Baron ve Simko tarafından geliştirilen model, geçmiş dönemlerde yapılmış olan kazanç manipülasyonları baz alarak ileriki dönemlerde bu manipülasyonların tekrardan yapılma olasılıklarını etkileme oranlarını incelemektedir. Barton ve Simko (2002) yapmış oldukları çalışmada bilançonun geçmiş dönemlerde yapılmış olan kazanç manipülasyonlarını yansıttığı, faaliyet varlıklarının da bu etkileri kısmi bir şekilde yansıttığı varsayımı üzerinde durmuşlardır. Modelde bilanço ve gelir tablosu birbirleri ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca karlılığın yüksek gösterilmesi için kullanılan muhasebe yöntemlerinin şirket aktiflerini mevcut olan seviyeden daya yüksek bir seviyede görülmesine imkan

tanımaktadır. Çalışmada net faaliyet varlıkları (NFV) / net satışlar oranlarının yüksek olduğu işletmelerin kar manipülasyon imkanlarının daha az olduğu kanaatine varılmaktadır. Geçmiş muhasebe dönemleri içerisinde yöneticilerin yaptıkları manipülatif işlemlerin ileriki dönemlerde birikerek varlıkları şişkin bir şekilde göstermekte, bu da NFV/net satışlar oranının yükselmesine sebebiyet vermektedir. İçerisinde olunan dönemde yapılan kazanç manipülasyonlarının geçmiş dönemde yapılmış olan manipülasyonların bir fonksiyonu olduğu düşünülmektedir. Nihai bir şekilde, NFV/ net satış oranlarının yükselmesinin firmalardaki kar manipülasyonu yapma ihtimallerini azalttığı tespit edilmektedir.

2.1.4.2.14. Beneish Modeli

Karma modeller içerisinde bulunan Beneish modeli, önemli ve öncü modellerden biri olarak kabul edilmektedir. Modele göre normal finansal performansı bulunan işletmelerin yanında olağanüstü bir finansal performans sergileyen işletmeler de eklenerek muhasebe manipülasyonlarının olup olmadığı tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bu tahminin olması adına logit ve probit modeller geliştirilip kullanılmıştır. İhtiyarı tahakkukların muhasebe manipülasyonları adına başarılı bir tespit özelliğinin bulunduğu, fakat manipülasyon amaçlarının belirlenmesi hususunda eksik kaldığı varsayımıyla 1997 yılında ilk Beneish modeli geliştirilmiştir. Benish modelinin muhasebe üzerinde yapılan manipülasyonların amacının ve zamanının belirlenmesi adına faydalı bir model olacağı öngörülmüştür.

Beneish (1997) yapmış olduğu çalışmada olağanüstü finansal performans sergileyen firma verilerinden yararlanmış, Jones (1991) modelinden farklı bir şekilde üç yıl içerisinde kamuya açıklanmış olan veriler kullanılmıştır. SEC'in incelediği ve manipülasyon tespiti yaptığı 64 şirketle manipülasyon hükmü bulunmayan 1989 kontrol firması model dahilinde bulunmaktadır. Firmalar adına muhtelif değişkenlerin kullanımı sonucunda hesaplanan değerlere probit analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler ile firmalarda muhasebe manipülasyonlarının bulunup bulunmadığının tespiti adına çalışılmıştır. Probit analiz sonuçlarındaki değerler ile M_i değeri belirlenmiş, bu değerlerin 1'e yakın olması sonucu manipülasyon yatkınlığının daha yüksek, 0'a daha yakın olmasının sonucu manipülasyon eğilimlerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beneish,

çalışmada manipülasyon oranının hesaplanması adına başarı yüzdesini 36,6 olarak belirlemiştir (Beneish, 1997: 271-309).

2.1.4.2.15. Spathis Modeli

Spathis (2002) yapmış olduğu çalışmada Beneish modelinde kullanılan oranlardan farklı bir şekilde finansal rasyolar kullanılan bir tahmin modeli tasarlamıştır. Spathis'in modelinde muhasebe manipülasyonlarının tahmininde probit analizi kullanılmamış, yerine logistik regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmada muhasebe manipülatörü firmalar ile kontrol firmaları bağımsız değişkenler doğrultusunda analize tabii tutulmuştur (Küçükkocaoğlu vd., 2007: 6-7).

Atina Menkul Kıymetler Borsasında 2000 yılında işlem görmüş olan 76 şirket, bu şirketlerin finansal verileri incelenmiş, bu doğrultuda verilere dayanarak yapılan çalışmada olağandışılığı bulunan finansal tabloların tespitinde önemli olan etkenlerin toplam borç / toplam taktifler, stoklar / satışlar ve Altman Z skoru olduğu kanaatine varılmıştır (Küçükkocaoğlu vd., 2007: 7).

2.2. HİLE İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI YASAL DÜZENLEMELER

Bu bölümde finansal raporlamalarda yapılan hilelerin önlenmesine yönelik yürürlüğü konulan ulusal ve uluslararası düzenlemeler yer almaktadır.

2.2.1. Ulusal Düzenlemeler

Bu bölümde Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kanunu ve Türkiye Denetleme Standartları; hile kavramı ile birlikte ele alınmıştır.

2.2.1.1. Türk Ticaret Kanunu

6762 sayılı Ticaret kanunu 9 Temmuz 1956 tarihli, 9353 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş, yürürlüğe girmesinden günümüze kadar olan süre içerisinde kanun içerisinde yapılan önemli bir değişiklik bulunmamaktadır.

Bu kanunun genel olarak dönemin ticaret hayatında bulunan gereksinimleri karşılayamadığı düşünülmüştür. Bu bağlamda 13 Ocak 2011'de T.B.M.M. Genel Kurulunun onayladığı yeniden düzenlenen Türk Ticaret Kanunu, 6102 sayılı kanun, 14 Şubat 2011 tarihli, 27846 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf). Yeni Türk Ticaret Kanununda 1535 asıl, 14 geçici madde bulunmaktadır.

Geçmişten günümüze meydana gelen olaylar, Türkiye'de bulunan bağımsız denetim yetersizliğiyle beraber 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu içerisinde bulunan denetim hususunda yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliğinin meydana geldiği söylenmektedir. Kanun içerisindeki düzenlemelerin uluslararası düzenlemelerle paralelliğinin bulunduğu, kanunun bağımsızlık hususunda ciddi bir hassasiyetinin bulunduğu ifade edilmektedir. Kanunda denetim faaliyetlerinin kurumsal temelinde "modern açılımlar" bulunmaktadır. Ayrıca çağdaş yaklaşımlar, Enron skandalından sonra alınan dersler, AB oluşumları ve düzenlemeleriyle örtüşen kanunlar yer almaktadır. Kanunda yeni denetimin muhasebe alanında yeterli, teknik bilgiye sahip, uzman, tertipli ve düzenli, şüpheci, ahlaklı ve uluslararası denetim standartlarına uyan denetçiler tarafından, şeffaf bir şekilde yapacağı ifade edilmektedir (Tekinalp, 2006; Kadooğlu, 2019: 34).

2.2.1.2. Sermaye Piyasası Kanunu

Küresel olarak, özellikle ABD bünyesinde yaşanmış olan bağımsız denetim, finansal raporlama skandalları sonrası SPK, ABD'nin elde ettiği deneyim ve tecrübelerden de yararlanarak bağımsız bir denetim adına bazı kanunlarla beraber düzenlemeler getirmiştir. 2000 yılından sonra özellikle bağımsız denetim alanında yaşanan uluslararası gelişmelerle birlikte 2002 yılı içerisinde, SOX baz alınarak bağımsız denetim tebliği değişikliği yapılmıştır. Bu değişiklik neticesinde kurumsal yönetim ilkelerinin mevcut olan yapısı itibariyle oluşturulması istenmektedir. Oluşturulması istenilen kurumsal yönetim ilkelerinin ülkelere özgü bir yapısının bulunması gerekmektedir. Bunun yanında ülkelerin kendi içerisinde oluşturacakları kurumsal yönetim ilkelerinin içerisinde şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk ve eşitlik gibi kavramların bulunması gerektiği düşünülmektedir. SPK'nın yapmış olduğu tebliğde bağımsız denetim faaliyetleri içerisinde (Kayacan, 2006: 88);

- Muhasebe defterinin tutulması,

- Muhasebe belge düzeninin kurulması,
- Danışmanlık, tahkim ve bilir kişi hizmetleri verilmesi,
- Muhasebe raporunun oluşturulması,
- Finansal bilgi sisteminin oluşturulması,
- İç denetim faaliyetlerinde bulunulması,
- Müşteri işletme içerisinde yönetici ya da belirli bir konumda çalışılmasına yasak getirilmiştir.

2.2.1.3. Vergi Usul Kanunu

Uygulamada ve teoride vergi uygulamalar ayrıntılı bir şekilde incelenmekte, fakat muhasebe hileleri adına soyut bir tip, vergi kanunu içerisinde bulunmamaktadır. Bundan dolayı muhasebe hileleri adına "tanımı bulunmayan suç" veya "torba suç" şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır (Ateş Oktar, 2009: 58).

VUK madde 35 "*Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hilesi yapmak*" olarak ifade edilen bölümde bir eksiklik bulunmaktadır. Yani nitelendirilen fiil içerisinden çıkarılacak anlam net bir şekilde açıklanmamıştır. Bu da hangi fiillerin bu kapsamda değerlendirileceği adına bir karışıklık yaratmaktadır. Hesap ve muhasebe kapsamında yapılan hilelerin içerisinde çok çeşitli uygulamalar bulunmasının yanında muhasebe hilelerinin kanun içerisinde açık bir tanımlaması yapılmamıştır. Muhasebe hilelerinin VUK 359. Madde içerisinde bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için vergi kanunları çerçevesinde düzenlenen, tutulan, ibraz ve saklama yükümlülüğü olan defterin, belgeler ve kayıtlarla bir ilişkisinin olması gerekmektedir. Bu defterin, belgelerin ve kaydın haricinde bir fiil söz konusu olması halinde VUK madde 359 kapsamında değerlendirilememekte, işlenen suçlar adına yalnızca genel hükümler çerçevesinde bir değerlendirme yapılabilmektedir.

Küresel olarak yaşanmış muhasebe skandallarında bulunan hilelerin neredeyse tamamının vergi matrahını artırdığı söylenmektedir. Sermaye piyasasının geliştiği ülkelerin hisse senedi fiyatlarının artırılması adına yapılmış olan işlemler, vergi matrahını artırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin sermaye piyasalarındaki gelişimin gelişmiş ülkelere oranla daha düşük olması ve kurumsallaşma problemlerinin olması sebebiyle bazı işletmelerin vergi matrahını azaltmak, vergilerini daha az ödemek adına çalıştığı görülmektedir. VUK kapsamında değerlendirilen kaçakçılık suçlarında kesin bir şekilde vergi kaybının olması

gerekliliği bulunmamaktadır. Hazine adına yapılan usulsüzlükleri yalnızca verginin incelenmesiyle yetkilendirilen görevliler yapmakta, bu da özellikle muhasebenin temel ilkelerinin ve toplumun yanlış bilgilendirilmesine sebebiyet vermektedir (Oral, 2010: 94).

2.2.1.4. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kanunu

Devletler, bankaların bozulmuş olan mali yapılarında bir iyileştirme yapmak, sistemin tekrardan sağlıklı bir şekilde işleyişini sağlamak adına yasal düzenlemelere yönelmektedir. 4389, 4491 ve 4672 sayılı Bakanlar Kurulu kararlarıyla beraber bankacılık sisteminin milletlerarası standardizasyonunun sağlanması amaçlanmıştır. Kanun ve düzenlemelerde bazı eksikler görülmesi sebebiyle Türkiye'de yaşanan gelişmelerin yanında uluslararası finans piyasaları da dikkate alınarak 2005 yılında 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun içerisinde risk yönetimi, analizi ve iç kontrol sisteminin yanında, denetim komitesi ve iç denetim gibi unsurlar barınmaktadır (Erserim, 2007: 63).

BDDK, bağımsız denetimi "bankaların hesaplarının ve kayıtlarının düzeniyle finansal tabloların güvenilirliği, doğruluğu ve mevzuata uygunluk derecesinin araştırılması, sonuçların ilgili taraflarca bildiriminin sağlanması amacıyla kanıt toplanması, kanıtların değerlendirilmesi ve bu bağlamda görüş oluşturulması, rapora bağlanması süreçlerinden oluşan bir denetim" şeklinde tanımlamaktadır (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-5.htm , Md.: 4).

2.2.1.5. Türkiye Denetim Standartları (BDS 240 VE FFDS5)

2001 yılında "Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları (BDS 240)" yayımlanmış, sonrasında AICPA teknik komitesi ASB (Denetim Standartları Kurulu) görüşmeleriyle birlikte BDS 240 ve SAS 99 arası uyumun olması gerektiği kanaatine varılmış, bu bağlamda karar alınmıştır. Alınan kararlar ile birlikte denetim risk modeli standartlara dahil edilmekte, prosedürlerin yanında esas ve ilkeler bakımından SAS 99'la bir uyum sağlanmaktadır. Standardın tamamen güncellenmiş olarak 2004'te yürürlüğe girdiği görülmektedir. BDS 240'ta denetçinin finansal tablolar üzerindeki hilelerle alakalı sorumlulukları düzenlenmekte, hile kaynaklı olan "Önemli Yanlışlık Risklerin

Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi (BDS 315)" ve "Bağımsız Denetçinin Değerlendirilmiş Risklere Karşı Yapacağı İşler (BDS 330)" hususunda kapsamlı bir uygulamanın nasıl olacağı ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Standartlar içerisinde denetçinin amaç ve sorumlulukları şu şekilde olmaktadır (Ertop, 2016: 24);

- Finansal tablolar içerisinde bulunan hile kaynaklı "önemli yanlışlık" risklerinin belirlenmesi ve değerlendirmesi,
- Yönetim beyanı ve finansal tablo düzeyinde hileden kaynaklanan önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve yanlışlıklara ilişkin ilgili kontrol faaliyetlerinin de içerisinde bulunduğu, işletmenin ilgili kontrollerinin sağlanıp sağlanamadığının değerlendirilmesi,
- Finansal tabloda değerlendirilmiş olan riskler karşısında yapılması gereken genel işlerin belirlenmesi, gerekli personelin görevlendirilmesi, işletme politikalarının da dikkate alındığı denetim prosedürlerinin nitelik, zamanlama ve kapsamı adına karar verilmesi esnasında ön görünmezlik hususunun dahil olup olmayacağına karar verilmesi,
- Yönetimin kontrol ihlali riski doğrultusunda karşılık verebilecek denetim prosedürlerinin tasarlanması ve uygulanması,
- Yanlışlığın belirlenmesi halinde hile göstergesi olduğunun ya da olmadığının değerlendirilmesi,
- Yönetimin hileyle alakalı yazılı bir açıklamasının alınması,
- Yönetim ve üst yönetim içerisindeki sorumlularla iletişim kurulması.

FFDS (Faizsiz Finans Denetim Standartları) 5 içerisinde hile "yönetim ve üst yönetim sorumlularının, çalışanların ya da üçüncü kişilerin, bir ya da birden fazla kişinin yasalara aykırı ya da haksız bir menfaat elde edilmesi amacı doğrultusunda yapmış olduğu, aldatma içeren kasıtlı eylemler" olarak tanımlanmaktadır. Bu eylemler (https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10377/TDS-2022-Seti);

- Katılım bankalarının dahil olduğu yatırım hesabı sahipleri (YHS) ve faizsiz sigorta şirketlerinin dahil olduğu poliçe sahipleri (PS) tarafından fonların kötüye kullanımı gibi faizsiz finans kuruluşlarının (FFK), yatırımcıların ve diğer üçüncü kişilerin birbirleri arasında bulunan sözleşmelerdeki ihlaller,
- Elde edilen karların YHS/PS ve FFK arası kasıtlı bir şekilde yanlış dağıtımının yapılması,
- FFK sözleşme ihlallerinin de dahil olduğu, PS ve YHS fonlarının amaç dışında kullanımı,

- Faaliyet ve bilgilerinin bazılarının yönetim tarafından FFK komitesine, denetçi, yatırımcı y a da pay sahiplerine kasıtlı bir şekilde açıklamasının yapılmaması,
- Kurumca yayımlanmış olan faizsiz finans standartlarının ve danışma komitesinin karar, fetva ve yönergelerinin kasıtlı bir şekilde, sürekli olarak ihlali ve yanlış bir şekilde yorumlanması,
- FFK'nın finansal tablolarının gerçek dışı bir şekilde sunulması adına belgelerin ve kayıtların kasıtlı bir şekilde manipülasyonunun yapılması.

FFK'nın finansal tablolarını gerçeğe aykırı sunmak amacıyla belge ve kayıtların kasıtlı olarak manipüle edilmesi. olarak belirlenmiştir. (https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10377/TDS-2022-Seti).

2.2.2. Uluslararası Düzenlemeler

Uluslararası düzenlemeler başlığı altında Sarbanes Oxley Yasası, COSO Raporları, SAS 99 ve Uluslararası Denetim Standartları konuları hile kavramı kapsamında ele alınmıştır.

2.2.2.1. Sarbanes Oxley Yasası

30 Temmuz 2002'de ABD başkanı George W. Bush'un onayladığı SOX (Sarbanes-Oxley Yasası), 1934 yılında SEC'in kuruluşundan itibaren sermaye piyasaları adına yapılan en önemli düzenlemeler içerisinde bulunmaktadır. Düzenleme, güvenin karar alıcılara ve yatırımcılara tekrardan kazandırılması amaçlanmaktadır. Kanunla birlikte oluşturulan yeni düzenlemeler ya da yeni kurallar şu şekilde olmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: 25);

- Finansal raporlama adına yapılan hilelerde bağımsız denetimin yetersiz kaldığı kanaatiyle PCAOB (Halka Açık İşletmeler Muhasebe Gözetim Kurulu) kurulmuştur,
- Denetim firmalarınca yapılması yasaklanan denetim dışı hizmetler belirlenmiştir. Yasaklanan bu hizmetler; defter tutulması, finansal tablo düzenlenmesi, finansal bilgi sistemleri adına tasarım ve uygulama, değerleme hizmetler, yatırım danışmanlığı, hukuki hizmetler, iç denetim hizmetleri ve diğer

hizmetler (denetimle ilgisi bulunmayan uzmanlık hizmetleri ve muhasebe kayıtları gibi) olmaktadır,

- Bağımsız denetim firmalarındaki kalitenin artırılması adına yapılan kalite-kontrol uygulamalarının yapılması yalnızca diğer bağımsız denetim firmalarınca değil, PCAOB tarafından da yapılacağı bildirilmiştir,
- SEC kontrolünde bulunan hakla açık şirketler adına denetim yalnızca PCAOB ve bağlı olduğu firmalar tarafından yapılacağı bildirilmiştir.
- Denetim raporları içerisinde sorumlu ortak denetimciyle müşteri işletmede bulunan bir ortak tarafından birlikte bir onay alınma şartı olacağı bildirilmiştir.
- Bağımsız denetim firmalarınca alınacak ücretlerin denetim komiteleri tarafından belirleneceği bildirilmiştir.
- Denetim faaliyetlerinin bitiminde denetim raporlarının denetim komitesine teslim edilmesi adına uygulama başlatılmıştır.

2.2.2.2. COSO Raporları

ABD'deki muhasebe manipülasyonları adına, özellikle hileli finansal raporlama hususunda tespit ve öneriler geliştirilmesi adına 1985'te ulusal bir komisyon toplanmıştır. Bu komisyon 5 mesleki örgütün desteğinin alınmasıyla oluşturulmuş, COSO olarak isimlendirilmiştir. İlk başkanı olan James C. Treadway'ın adıyla da anılan bu komisyon, ilk olarak hileli finansal raporlama adına toplanmış, günümüzde ise meslek etiği, iç kontroldeki etkinlik ve kurumsal yönetim ilkeleri gibi unsurların fonksiyonlarını geliştirmekte, denetim ve muhasebedeki kalitenin artması adına çalışmalar yapmaktadır. COSO raporunda bulunan hileli finansal raporlama adına tespitler şu şekilde olmaktadır (Uzay, 2007: 345-346);

- Hileli finansal tabloların hazırlanmasında en yaygın kullanılan yöntemler uygun olmayan gelirlerin yazılması, aktiflerin fazla bir şekilde bildirimi ve giderlerin eksik bir şekilde bildirimi olmaktadır. Gelir hilelerinde ise gerçekliği bulunmayan gelir kaydedilmesi en sık yapılan hile olmaktadır. Gelirlerin erken bir şekilde kaydı, aktiflerin fazla bir şekilde, mevcut olandan yüksek olarak bildirilmesi, gerçek dışı ya da sahipliğinin bulunmadığı aktiflerin kaydı, giderleştirilmesi, gerçek dışı ya da sahipliği bulunmayan aktiflerin kaydı ve giderleştirilmesi gerekli olan kalemlerin aktifleştirilmesi de sık görülen hile yöntemleri arasında bulunmaktadır,

- Finansal tablolar üzerinden yapılan hilelerin yüzde 72'lik kısmının CEO'lar tarafından yapılmaktadır. Finansal tablo hilekarlarının CEO'nun yanında Mali/Finansal işler müdürü, yönetim şefleri, müdür yardımcıları, yönetim kurulu üyeleri ve alt düzey personel olmaktadır. Ayrıca yaşanan hile olaylarında yüzde 28 oranında bağımsız denetçilerin adı geçmektedir,
- İşletmelerin çoğunda denetim komitesi bulunmamakta ya da yılda 2 toplantıdan az bir şekilde toplanmaktadır. Finansal baskıyla birlikte personelde hileye meyil artmakta, baskının hile yapmaya özendirici bir etkisi bulunmaktadır.

COSO raporunda hilenin önlenmesi adına raporlama tarafları için şu öneriler yapılmaktadır (Uzay, 2007: 347);

- İşletmeler, özellikle küçük işletmeler etkili bir iç kontrol sisteminin kurulması adına istekli ve gayretli olmalıdır,
- Denetçilerin geçmişte denetlemiş oldukları işletmelerde finansal bir problemle karşılaşması halinde gelecekte daha dikkatli bir şekilde ve şüpheci yaklaşması gerekmektedir,
- Denetçilerin denetim risklerinin kabul edilebilir bir seviyeye gelmesi adına gerekli prosedürleri oluşturması gerekmektedir,
- Denetim komiteleri ve yönetim kurullarının zayıf olduğu işletmede denetim problemleri oluşabilmekte, bundan dolayı denetçilerin bu hususta daha dikkatli olması gerekmektedir.

2.2.2.3. SAS 99

SAS 99, SAS 82'nin yerini alması adına AICPA tarafından 2002'de yayınlamıştır. SAS 99, hile denetiminin kalitesinde artırım, işleyiş eksikliklerinin giderilmesi adına oluşturulmuştur. Ayrıca SAS 82 standartlarıyla hemen hemen aynı ana amacı bulunmaktadır. Standartlar temel olarak yapılan çoğu hilede bir kusursuzluğun bulunmadığını savunmaktadır. Ayrıca öngörülemeyen prosedürlerle gelişmiş analitik prosedürlerin uygulanması sonucu finansal olmayan ve yönetimde bulunmayan personelle uygun zaman içerisinde görüşme yapılıp, bu hususta yönetimin geçersiz kılınmasıyla birlikte ilgili problemlerin göz önünde bulundurmasıyla, denetçilerin hile tespiti adına yeteneklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. (Martin, 2012: 10-15).

SAS 82'nin daha çok tespit adına olduğu görülmekteyken, SAS 99'taki en dikkat çeken değişiklik, hile ile alakalı önleyicilik ve caydırıcılık hususunda SAS 82'ye oranla daha fazla proaktif yaklaşımların benimsenmesi olmaktadır. SAS 99'da bulunan değişiklikler şu şekilde olmaktadır (Marcewski ve Akers, 2005: 38-40);

- Denetçi sorumluluklarında yapılan değişiklikler,
- Denetçi yükümlülüklerindeki artışlar,
- Denetim süreci değişiklikleri,
- Hile risk faktörlerindeki artışlar,
- Denetçiyle müşteri etkileşim değişiklikleri.

SAS 99, hile riski taşıyan faktörleri varlıkların kötüye kullanımı ve hileli finansal raporlamayla ilgili hususları fırsat, baskı ve haklı çıkarma alt grupları içerisinde sıralamaktadır. Yetersiz bir şekilde yapılan denetimler, organizasyon içerisinde bulunan eksiklikler ve sistemdeki açıklıkları bu alt grup içerisinden fırsatı meydana getirmektedir. Organizasyonel olarak bulunan eksikliklerle karşıt politika eksiklikleri, verimsiz bir iç denetim, kontrol mekanizmalarının yetersiz bir şekilde olmasıyla yönetimin görevlendirme, yetki ve sorumluluklarında şeffaflığın bulunmaması hile adına bir fırsat yaratmaktadır. Ayrıca hilekarların motivasyonu hırs ve para kazanma isteği olarak ifade edilmektedir (Altıntaş ve Yakar, 2010: 151-161).

Standartta bulunan hile tanımlaması " denetim gerekliliği oluşturan, finansal tablolar içerisindeki bir hatayla sonuçlanan uluslararası bir işlem" olarak tanımlanmaktadır. SAS 99 6. Bölümde bulunan hile tanımlaması ise "işletme yönetimi, işletme yönetiminden sorumlu kişiler, çalışanlar ya da üçüncü kişilerin yasa dışı bir şekilde avantaj sağlanması adına yaptıkları bir fiil" olmaktadır. Denetçinin denetimde profesyonel bir kuşkuculukla faaliyet göstermesi gerektiği, müşterilere duyulan fazla güven eğilimlerinden vazgeçmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Tablo 6: SAS No. 99

SAS No. 99	
Hilenin Çeşitleri	Hileli Finansal Raporlama ve Varlıkların Kötüye Kullanımı
Hilenin Koşulları	Hile Üçgeni
Sorumluluk	Yönetim
Standardın Dayanağı	Makul Güvence
Standardın Vurgusu	Mesleki Şüphecilik

Kaynak: Erkan ve Arıcı, 2011: 255

SAS 99'da bulunan standart bilgisi tablo 6'da gösterilmiş, standardın hilenin çeşidi, hilenin koşulları, hilenin oluşmasındaki sorumluluk, standardın dayanağı ve vurgusu ifade edilmiştir.

2.2.2.4. Uluslararası Denetim Standartları

IFAC (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu) tarafından ISA (Uluslararası Denetim Standartları) oluşturulan standartlar ve ABD'nin Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca denetim standartları yayınlayan kurumların ülkelere göre farklılık gösterebildiği görülmektedir. ABD'nin ulusal denetim standartlarının bir meslek kuruluşu olan AICPA tarafından oluşturulması örnek teşkil etmektedir. AICPA'nın yayınladığı denetim standartlarını SAS olarak isimlendirilmektedir. AICPA, kuruluşundan itibaren birçok standart yayınlamıştır. Ayrıca birçoğu günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. İlk olarak SAS 53 (Hatalı İşlemlerin Ortaya Çıkartılmasında ve Raporlanmasında Denetçinin Sorumluluğu) standardını yayınlayan AICPA, 1997 yılında SAS 82'yi yayınlamıştır (Sipahi, 2004: 114).

2.3. HİLE İLE İLGİLİ ULUSAL VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Bu bölümde hile ile ilgili çalışmalar yapan ulusal kuruluşlar (Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu) ve uluslararası kuruluşlar (Association of

Certified Fraud Examiners - ACFE, International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission – COSO, International Fraud Group - IFG) hakkında kapsamlı bilgi verilmiştir.

2.3.1. Ulusal Kuruluşlar

Bu bölümde hile ile ilgili düzenleme ve çalışmalar yapan ulusal kuruluşlar olan Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu ve Sermaye Piyasası Kurulu açıklanmıştır.

2.3.1.1. Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

Geçmişten günümüze, özellikle de son yıllarda yaşanmış olan şirket ve muhasebe skandalları sonrası denetçilerin de denetlenmesi gerektiği düşüncesi oluşmuştur. Bu düşünce kamu gözetimine duyulan ihtiyacı temsil etmektedir. Türkiye'de bu hususstaki yetkili kurulların ve kurumların fazla oluşu, kurul veya kurumların sayısı doğrultusunda farklı bir denetim uygulaması ve denetim beklentisini gün yüzüne çıkarmaktadır. Ülkede bulunan parçalı yapının ortadan kaldırılması ve bu doğrultuda uygulama birliğinin sağlanması, denetim adına güven ve kalitenin artırılması adına düzenleyici ve denetleyici bir kurum olan KGK (Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu) kurulmuş, AB bağımsız denetim müktesebatı ile uyum içerisinde olunması istenmiştir (Karasu, 2014: 101). Türkiye'de kamu gözetimi adına oluşan gereksinim doğrultunda ABD ve AB ülkelerindeki gelişimlere paralel olmasının yanında Türk Ticaret Kanunu'yla birlikte denetleyicinin denetlenmesi zorunluluk halini almıştır (Sağlar ve Yüce, 2015: 48).

KGK, 2 Kasım 2011 tarihinde kurulmuştur. Kurumun görev ve yetkileri genel olarak şu şekilde olmaktadır;

Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak,

- Türkiye'deki muhasebe standartlarının oluşturulması,
- Bağımsız denetçilerin ve bağımsız denetim kuruluşlarının yetkilendirilmesi,
- Yetkilendirilen denetçilerin faaliyetlerinin denetlenmesi,

- Yüksek kalitede ve güvenilirlikte olan finansal raporlama ve bağımsız denetim ortamının oluşturulması,
- Standartların ve diğer kuralların düzenlenmesi sürecinde geniş bir katılım ve mutabakatın sağlanması,
- Düzenlemelerin uygulayıcılar tarafından benimsenmesi ve uyum düzeyinin artırılması,
- Gözetim inceleme faaliyetleriyle kurallara uyumun denetlenmesi,
- Bu süreçlerin tamamının adaletli ve mevzuata uygun bir şekilde, etkin, şeffaf ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi adına bağımsız denetim hususunda uygulama birliğini, denetim hizmetlerinin uluslararası kalite standartlarında verilmesini amaçlamaktadır. (https://www.kgk.gov.tr);

2.3.1.2. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu

Türkiye'nin banka işletmeleri adına devlet denetimi 1936 yılında yayınlanan 2999 sayılı Bankalar Kanunu'yla birlikte başlamıştır. 1985 yılında çıkarılan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'yla bankaların dış denetimi adına Hazine Müsteşarlığı görevlendirilmiş, fakat bazı konularda kısmi bir şekilde Merkez Bankasına denetim yetkisi verilmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda ise banka faaliyetlerinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu denetiminde ve gözetiminde olacağı bildirilmiştir (Tarkan ve Boyacıoğlu, 2010: 345).

1990'lı yıllar içerisinde bankacılık sektöründe birçok olumsuzluklar meydana gelmiş. Türkiye'de ise bu durum bankacılık sektöründeki ekonomi ve kalkınmanın öneminin anlaşılmasına sebebiyet vermiş, sermaye alt yapısı adına sağlam bir temel oluşturulması gerektiği düşüncesi oluşturmuştur. 5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre finansal şeffaflaşma ve denetim, bankacılık sektöründeki güven ve istikrarın dayanak noktası olarak nitelendirilmektedir. Ülkeler arası farklılıklar olsa da genel olarak politikalar bankacılık sektöründeki denetleme ve müdahale çalışmalarıyla birlikte faaliyetlerde aksaklık olmaması ve meydana gelebilecek bozulmaların önlenmesi adına olmaktadır. Bankacılık sektöründeki devlet müdahalelerinin temel amacı "korunma ve yön verme" olmaktadır (Parasız, 2011: 34).

Bağımsız denetim olarak bankacılık sektöründe bu hizmeti verebilecek olan kuruluşların yetkilendirmesi, kurulun yetki alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Bankacılık Kanunu madde 15'te "bankacılık sektöründe bulunan kurumların

denetlenmesi adına faaliyetlerin yanında, bankaların kredi değerlilikleri adına bir belirlemenin yapılmasına ilişkin kurumların yetkilendirilmesi, müşteri teminatı hakkında değerlendirme yapılmasıyla birlikte müşteri derecelendirmesi yetkisi BDDK'da bulunmaktadır. BDDK'nın bağımsız, çağdaş ve detaylı bir kurum olma niteliği bulunmaktadır (Er, 2009: 162).

Bankacılık Kanunuyla birlikte BDDK, yasal düzenlemelere olan uyum, mali bünye bozuklukları, kurumsal yönetim ilkelerine uyumun denetlenmesi ve gözetimi yetkisiyle donatılmıştır. Ayrıca gözetim ve denetim yetkilerinin istemiş olduğu bilgi ve belgelerin tamamını, bu bilgi ve belgenin gizliliğinde dahi denetim elemanlarına teslim edilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. İç kontrol sisteminde bulunan etkinlik ve yeterlilik, risk yönetimi, mali tablo ve muhasebe standartlarının ilke ve standartlarla olan uyumu gibi hususların denetlenmesi BDDK'da bulunmaktadır (Güney, 2012: 202-204).

2.3.1.3. Sermaye Piyasası Kurulu

Sermaye Piyasası Kurulu, halk güvenliği içerisinde, ülkenin kalkınması adına yaygın ve etkin bir şekilde katılımın sağlanması, sermaye piyasasının istikrarlı ve şeffaf bir işleyişinin olması, tasarruf sahiplerinin menfaatlerinin korunması ve sistemin denetlenmesi adına 1981 yılında yürürlüğe giren 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunuyla kurulmuştur (www.spk.gov.tr). Riskin yüksek olduğu, bir yıldan uzun vadelerde olan, likiditesi düşük finansal enstrümanlar kullanıldığı, belirli kurallar bulunan ve bu şekilde işlemlerin yapıldığı sermaye piyasalarının ülke ekonomisi adına büyük önem taşıdığı görülmektedir (Günal, 2007: 28).

Sermaye piyasası içerisinde açıklık, kararlılık ve güven ortamının olmasını ve tasarruf sahiplerinin ve yeni yatırımcıların hak ve yararlarının korumasını sağlamak hedeflenmekte, bu doğrultuda Sermaye Piyasası Kurulunun amaçları şu şekilde olmaktadır;

- Sermaye piyasalarının ve kurumlarının işleyiş kurallarının düzenlenmesi,
- Piyasa içerisinde fon kullanan şirketlerin fonlardan en iyi şekilde yararlanmalarının sağlanması,

- Tasarrufların artırılması adına güven ortamının oluşmasının sağlanması, tasarruf sahiplerinin haklarının korunması adına düzenlemelerin yapılması,
- Adil ve etkin bir piyasa şartları sağlanması (www.spk.gov.tr).

2.3.2. Uluslararası Kuruluşlar

Bu bölümde hile ile ilgili çalışmalar yapan uluslararası kuruluşlara yer verilmiştir.

2.3.2.1. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE)

ACFE, 1996 yılında kurulmasından itibaren çeşitli meslek gruplarında ve birçok sektörde hizmet veren 60.000 Sertifikalı Sahtecilik Denetçisini bünyesinde barındırmaktadır. ACFE 133 ülkeden veri almakta ve dolandırıcılığın maliyetlerini, planlarını, faillerini ve kurbanlarını araştırmaktadır. Dünyanın en büyük dolandırıcılıkla mücadele kuruluşu olarak kabul edilen bu kuruluş, dolandırıcılıkla mücadele adına eğitim ve öğretim veren önde gelen sağlayıcı konumunda bulunmaktadır. ACFE'nin yürütmüş olduğu faaliyetlerdeki amaç küresel olarak ticari hilelerin azaltılması, mesleki dürüstlük ve tarafsızlık hususunda kamuoyuna güven verilmesi olmaktadır (https://www.acfe.com/cfe-credential/meet-the-cfes). ACFE'nin Türkiye temcilcisi USIUD tamamen Türk mevzuatına uygun olarak ACFE'yi temsilen kurulmuş bir dernek olarak faaliyet göstermektedir. Dernek 10 Aralık 2007 tarihinde kurulmuş olup, merkezi İstanbul'da bulunmaktadır (https://acfetr.com/index.php?pg=indexmain). ACFE, 2 yıllık olmak üzere rapor sunmaktadır. Bu raporlarda küresel olarak hilelerin vermiş olduğu zararlar ve bu hilelerin azaltılması adına alınacak önlemler gibi önemli hususlar yer almaktadır.

2.3.2.2. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)

IAASB (Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu) mali tabloların milletlerarası bir şekilde denetiminin desteklenmesi amacıyla denetim standartları, kalite kontrol kılavuzları ve diğer hizmetlerin standartlarını yayınlayan bağımsız bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Kuruluş IFAC (Uluslararası

Muhasebeciler Federasyonu) tarafından desteklenmekte, ayrıca yayınlanan standartların kamu yararına olmasının sağlanması için PIOB (Kamu Çıkarı Gözetim Kurulu) tarafından desteklenmektedir (https://en.wikipedia.org/wiki/International_Auditing_and_Assurance_Standards_Board).

Kuruluş ilk olarak 1978 yılında IAPC (Uluslararası Denetim Uygulamaları Komitesi) olarak kurulmuş, 2002 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte IAASB olarak yeniden oluşturulmuştur (https.//www.iaasb.org/about-iaasb).

Bağımsız denetim alanında yaşanmış olan problemlerin ve taleplerin neticesinde IAASB, finansal tablolar ve bağımsız denetim süreçleri içerisinde önem arz eden konularda şeffaflığın sağlanması ve denetçi raporlarındaki bilgi ve erişim değerlerinin artırılması adına "yeni denetim raporlaması" projesi başlatmıştır (Doğan, 2018: 67). 2011-2015 yılları arasında yürütülen faaliyetleri sonucu 'Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama (ISA 700) ve 'Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi (ISA 701) standartları yayınlanmış, denetim raporlarının mevcut olan istek ve gereksinimlere uyumlu bir şekilde denetim sürecinin açıklandığı bir yapı meydana getirilmiştir. Denetim raporundaki içeriğin ve biçimin üzerinde önemli değişiklikler yapılarak, kilit denetim konularının denetim raporları içerisinde yer almasıyla birlikte denetçiyle yönetim sorumluluğu bulunan kişiler arası iletişimin artırılması, işletme yönetiminin finansal tablolar üzerinde yapmış oldukları açıklamalara ve verilen bilgilere, denetim raporu kullanıcılarının önemli denetim konularına daha fazla dikkat çekilmesinin "denetimde şeffaflık ve kalite artırımı" sağlayacağı düşünülmüştür.

2.3.2.3. COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission)

COSO küresel olarak örgütsel yönetim, iş etiği, kurumsal risk yönetimi, hile, iç kontrol ve finansal raporlama gibi kritik konuların rehberlik hizmetini sağlamaktadır (www.coso.org). Komitenin kurucu başkanı James C. Treadway olmasından dolayı aynı zamanda "Treadway Komisyonu" olarak da anılmaktadır. 1985 yılında Hileli Mali Raporlama Üzerine Ulusal Komisyonun (National Commission on Fraudulent Financial Reporting) desteklenmesi amacıyla kurulmuş olan komisyon, hileli mali raporlamaya sebep olacak geçici faktörlerin tespiti adına

çalışan bağımsız özel sektör girişimi olarak faaliyet göstermektedir. Bunun yanında bağımsız denetçilerin, devlet kurumlarının, SEC ve diğer düzenleyicilerin de içerisinde bulunduğu, eğitim kurumları adına tavsiyeler de oluşturmaktadır (https://www.coso.org/SitePages/About-Us.aspx).

COSO 5 ana kuruluşça desteklenmektedir. Bu kuruluşlar;

- Amerikan Muhasebeciler Birliği
- Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Kurumu
- Finansal Yöneticiler Kurumu
- İç Denetçiler Enstitüsü
- Ulusal Muhasebeciler Birliği (Yeni adıyla Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü)

COSO genel olarak kurumsal risk yönetimi, iç kontrol ve hileyi engelleme hususunda birbirleriyle bağlantılı üç konu üzerinde faaliyet göstermektedir. 1992 yılında yayınlanan "Internal Control-Integrated Framework (İç Kontrol-Entegre Çerçeve)" raporuyla birlikte işletmelerin iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi adına yardımcı olmaktadır. Çerçevenin yayınlandığı tarihten günümüze kadar olan süreç içerisinde devlet, düzenlemeler ve kurallarla bütünleşmesi sonucu iyi bir şekilde iç kontrol faaliyetlerinin sürdürülmesi, saptamış oldukları hedeflerin başarılması adına rehber olma niteliği taşımaktadır (https://www.coso.org/SitePages/About-Us.aspx).

COSO, 2013 yılında yayınlamış olduğu İç Kontrol-Bütünleşik çerçeve sonrası 2014 yılına gelindiğinde 1992 yılında yayınlanan eski çerçeveyi iptal edip yürürlükten kaldırmıştır. Ayrıca 2006 yılında yayınlamış olduğu Küçük Halka Açık Şirketler Adına Rehber de bu tarihte yürürlükten kalkmıştır. COSO yetkililerinin kurumsal risk yönetiminin iç kontrolden daha kapsamlı olduğu, iç kontrolün ayrılmaz bir parçası olduğu kabul ettiği görülmektedir. Bu da 2004 yılında yayınlanan Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Kontrol raporunun birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğunu göstermektedir (McNally, 2003: 7).

Şekil 6: COSO Küpü

Kaynak: https://www.kariyerimdergisi.com/coso-nedir/

Şekil 6'da COSO'nun tasarlamış olduğu iç kontrol küpü bulunmaktadır. İç kontrolün unsurlarını, amaçlarını ve faaliyetlerle olan durumunu bütün halde şematize edilerek etkin biçimde ortaya konmuştur.

2.3.2.4. International Fraud Group (IFG)

Uluslararası Hile Grubu 1997 yılında Londra'nın önde gelen firmalarından biri olan "Mischon de Reya" tarafından Londra'da kurulmuştur. Grup, müşterilerinin gereksinimleri doğrultusunda özel bir yanıt olarak faaliyet göstermektedir. IFG varlıklar üzerinde yapılan hilelerin tespit edilip mağdurların kurtarılması adına hukuk firmalarıyla ittifak kurmuştur. Bu ittifakla beraber yıkıcı bir başarı elde edilmiş, IFG kalıcı bir küresel ağ halini almıştır. IFG, dolandırıcıların çalıntı malların saklanması adına yoğun bir şekilde kullandığı bölgelerin de içerisinde bulunduğu toplam 50 ülkede, 42 firmaya hizmet vermektedir. IFG Başkanı Gary Miller "Covid-19 büyümemizi engellemedi fakat kısa bir süre zarfında IFG'nin gördüğü en fazla üye sayısına ulaşıldı. IFG dünyanın önde gelen Uluslararası Varlık Kurtarma ve Dolandırıcılık Soruşturma Ağı yolunda emin adımlarla ilerlemektedir" şeklinde bir açıklama yaparak grubun pandemi döneminde büyük bir büyüme gerçekleştirdiğini dile getirmektedir (https://www.internationalfraudgroup.com/)

2.4. ULUSLARARASI DÜZEYDE YAŞANAN HİLE SKANDALLARI

Bu bölümde uluslararası düzeyde yaşanan hile skandallarına karışan firmalar ve yaşanılan olaylar açıklanmıştır.

2.4.1. Enron Skandalı

Enron şirketi Kenneth L. Lay tarafından Amerika'nın doğal gaz piyasasına uyguladığı baskı ve kontrollerin sonlanmasıyla beraber Houston ve InterNorth doğal gaz şirketlerinin birleşimiyle kurulmuştur (Moncarz vd., 2006: 19).

Birleşimle beraber yüksek seviyelerde borç altında bulunan şirketin varlığını sürdürebilmesi için yeni bir strateji uygulama gereksinimi duyduğu, bu sebeple Jeffrey Skilling'le çalışmaya başladığı söylenmektedir (Thomas, 2002: 41). Şirket stratejilerle birlikte hızla gelme kat etmiş ve gaz bankası işini almıştır. Bu işin Enron şirketini piyasa içerisinde hızla yükselttiği ve sektörde yeni olan "enerji kontratları" sistemini getirdiği, bu sayede rakiplerine önemli bir fark attığı ifade edilmektedir. Bu gelişimle beraber şirketin farklı alanlara yöneldiği, ilerlemesinin giderek arttığı görülmekte, bu bağlamda eleştiriler yapılmaktadır. Şirketin yapmış olduğu girişimler sebebiyle büyük bir borcunun olduğu söylentisi üzerine Enron şirketi adına soruşturma açılmıştır (Süer, 2004: 59-61).

2001 yılında şirkette yapılan soruşturma sonucu öz sermaye ve net karlarında yanlış beyan tespit edilmiş, şirket muhasebe hataları sebebiyle yanlışlık yapıldığını kabul etmiş, gerekli düzenlemeler yapmıştır. Yapılan düzenlemeler 1997-1999 yılları arasında bildirilen net kar rakamlarının büyük oranlarda yüksek gösterildiğini göstermektedir (Benston ve Hartgraves, 2002: 105-106). Şirket 2 Aralık 2001 tarihinde iflasını istemiş, Enron şirketinin iflas etmesiyle beraber ABD ekonomisi büyük bir sarsıntı yaşamıştır. İşini kaybeden kişi sayısının yaklaşık 85.000 kişi olduğu rapor edilmektedir. SEC'in Enron şirketinde yürütmüş olduğu soruşturma sonucunda şirket denetimi adına yolsuzluklar ortaya çıkmış, bu bağlamda ABD'nin "köklü" olarak adlandırılan Arthur Andersen'in denetim şirketi de sektörden ayrılmış, bu tarihten sonra denetim şirketlerinin denetlenmesi adına bir düşünce ortaya çıkmıştır (Karavardar, 2006: 250).

2.4.2. Worldcom

1983 yılında AT&T Telekomünikasyon şirketinin bölünmesiyle birlikte küçük ve orta boyutta birçok işletme meydana gelmiştir. Bölünme sonrası kurulmuş olan şirketlerden LDDS, ABD'den ve Avrupa'dan almış olduğu işletmelerle birlikte büyük bir gelişim göstermiştir. Şirket 1995 yılında yaklaşık olarak 2,5 milyar dolar

değeri olan, 17,700 kilometre uzunluğu bulunan fiber optik kablo ağı bulunan "LDDS Williams Telecom" firmasını bünyesine katarak 1995 yılında Worldcom olarak isim değişikliğine gitmiştir (Türel, 2011: 31). Şirketin masraf kalemlerinin varlık hesabı olarak gösterilmesi sonucu muhasebe kayıtlarında yolsuzluk yapmış, bu sayede varlıklarını 3,8 milyon dolar fazla bir şekilde göstermiştir. Şirketin aynı zamanda maliyetler adına tutarların varlık hesaplarına aktarılması sonucu vergi beyanından önceki karını yüksek göstererek mali kayıt tablolarında oynadığı tespit edilmiştir (Özbirecikli, 2006: 9).

Worldcom, 2002 Haziran'ında 107 milyar dolar tutarında bir iflas açıklamıştır. Bu oranla birlikte dünyadaki en büyük iflas yaşayan şirketlerden biri olarak nitelendirilmektedir. Worldcomun iflasının ardından telekomünikasyon şirketlerinin piyasa değer düşüşlerinin yaklaşık 4 trilyon dolar olduğu ifade edilmektedir (Türel, 2011: 12). Enron skandalında imzası olduğu düşünülen Arthur Andersen'in denetim şirketinin Worldcom'un da denetim şirketi olduğu görülmektedir (Ceylan, 2013: 51). Sarbanes Oxley Yasasının hazırlanmasında Worldcom olayının da payı bulunmaktadır (Girox, 2008: 1207).

2.4.3. Parmelat

Parmalat şirketi 1961 yılında İtalya'nın Parma şehrinde Calisto Tanzi tarafından kurulmuştur. Şirket ilk faaliyetlerinde süt pastörize merkezi olarak hizmet vermektedir. Ayrıca Parmelat, dünyaca ünlü futbol kulübü olan Parma'nın sahibidir. Aile şirketi yapısı bulunan Parmelat yönetim kurulu, icra denetim komiteleri aile üyelerinden oluşmakta, yönetimde softtites (ahbab-çavuş) ilişkisi bulunmaktadır (Melis, 2005: 112).

Parmalat şirketi süt ürünlerinin üretiminin yanında satışının da yapıldığı bir şirket olarak birçok ortağı bulunan bir şirket olmaktadır. Şirket, ortaklığı bulunan şirketlere usulsüz işlem ve kayıtların kullanılması sonucu gelirlerini ve finansal değerlerini aktarmış, bu işlemin tespiti sonucu meydana bir denetim skandalı gelmiştir. Şirketin elde etmiş olduğu 14,2 milyar Euro finansal kaynağın iştirak yatırımlarını şirketin faaliyet dışı offshore şirketlerine yasadışı olarak gönderdiği tespit edilmiş, bu tespit sonucunda Parmalat 2003 yılında iflasını ilan etmiştir (Göçen, 2010: 115).

2.4.4. Xerox

Xerox şirketi dönemi içerisinde dünyanın en önde gelen fotokopi cihazları üreticilerinden biri olarak gösterilmektedir. Xerox 2000 yılı faaliyet raporunda 18,7 milyar dolarluk bir satış raporu sunmuş, bu raporla beraber Fortune 500 listesinin 87. Sırasında yerini almıştır (Türel, 2011: 17). Xerox şirketinin dünya genelinde yaklaşık 92.500 çalışanının bulunduğu söylenmektedir. Ayrıca Xerox şirketi 1997-2000 yılları arasında hileli kayıtların kullanımı sonucu hasılatlarını fazla göstermiş, bu sayede muhasebe işlemlerinde birtakım usulsüzlük yapmıştır. Xerox şirketinin denetim firması olan KPMG'nin sözcüsünün açıklamalarına göre 2 milyar dolar bir eksiğin olduğu açıklanmış, sözcünün hileli kaydın yaklaşık 6 milyar dolar olduğu hakkında iddialara sessiz kalması tartışma yaratmıştır (Bayraktar, 2007: 42).

Şirketteki usulsüzlük SEC tarafından tespit edilmiştir. Şirket dönem içerisindeki en yüksek ceza olan 10 milyon dolar cezaya mahkum edilmiş olup, internet üzerindeki hisse senedi fiyatları yaklaşık yüzde 28 değer kaybetmiştir (Ayalp, 2019: 42). Şirketin kar tutarlarının kontrol edilebilmesi amacıyla finansal fon rezervi hesapları oluşturduğu, bu sayede 1997-1999 yılları arasında 415 milyon dolar gizlediği saptanmıştır (Kurt, 2013: 173).

2.4.5. Toshiba

Toshiba 1980 yılında Japonya'nın ilk elektrikli lamba üreticisi olan "Tokyo Delhi" şirketiyle 1875 yılında Tokyo'da bir fabrika olarak faaliyetlerine başlayan "Shibaura Seisakusho" adlı iki şirketin birleşimiyle 1938 yılında "Tokya Shibaura Electric Company Limited" olarak kurulmuş, 1984 yılında "Toshiba" ismini almıştır (Suzuki and Yamada, 2016: 440).

2014 yılında Toshiba'nın muhasebe usulsüzlüğü yaptığı haberi Japon iş dünyasında büyük yankı uyandırmıştır. Sonrasında haberler dünya çapında yayılmış, Toshiba'da yapılan bu usulsüzlükler diğer kuruluşlar adına çarpıcı bir sürpriz olarak nitelendirilmiştir. Ortaya atılan iddialar hakkında yapılan soruşturma neticesinde Toshiba şirketinin 2008-2014 yılları arası kar manipülasyonu yaptığı saptanmıştır (Khondaker ve Bremer, 2017: 3- 4).

Yapılan manipülasyonun ortaya çıkmasına müteakip şirketin bu durumun kaynağının tespit edilmesi adına bağımsız soruşturmacılar istihdam ettiği

görülmektedir. Bağımsız soruşturmacıların iki aylık bir süre zarfında şirket faaliyet sonuçlarının yıllar boyunca sistematik bir şekilde ortalama 1,2 milyar dolar şişirildiğini rapor etmiştir. Şüpheli işlemlerin büyük çoğunluğunun aylık ve yıllık raporların oluşturulmadan hemen önceki kapanış kayıtları içerisinde yapıldığı tespit edilmiştir. Şirket üst yönetiminin elde edilmesi mümkün görünmeyen hedeflere ulaşılması adına şirketin kıdemli çalışanlarını teşvik ettiği düşünülmektedir. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda üst yönetim adına herhangi bir dokümana rastlanmamış, şirketin üst yönetimi bu hususta yöneltilen iddiaları reddetmiştir (Hass vd., 2018: 267-268).

Toshiba Japonya'da bulunan en büyük 10 şirketten biri olmasının yanında itibari yüksek bir şirket olmaktadır. Fakat her ne kadar böyle olsa da 2015 yılında adı muhasebe skandalında geçmiştir. Şirket üst yönetiminin hedeflere ulaşılması adına kar oranlarının 1,2 milyar dolar fazla gösterdiği düşünülmektedir. Problemin Toshiba faaliyet alanlarının tamamında, hatta buzdolabı üretiminden nükleer santrallere kadar tüm ürünleri kapsadığı görülmektedir. Bundan dolayı durumun yalnızca yönetici hatasından kaynaklanmadığı, Toshiba'da bulunan tüm raporlama ve ödül sistemlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Toshiba'nın genel müdürü Hisao Tanaka, yapmış olduğu açıklamada hileli muhasebe uygulamasının bilerek yapılmadığı, hata sonucu meydana geldiğini söylemiş, astlarını şirket karlılığı adına manipüle ettiği iddialarını da reddetmiştir (Melle vd., 2017: 610).

2.5. FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ İLE İLGİLİ TEZLER

Finansal Raporlamada Hile Denetimi kapsamında yer alan konuların yer aldığı tezlerin ve özetlerinin yer aldığı bilimsel çalışmalar tablo halinde bu bölümde ele alınmıştır. Literatür taramasının yapıldığı bu bölüm, akademik çalışmaların yer aldığı farklı veri tabanlarında "Hile, Hile Denetimi, Hileli Finansal Raporlama, Hileli Finansal Raporlama Denetimi, Hile Tespiti, Hile Tespit Yöntemleri vb." anahtar kelimelerle arama yapılarak ortaya konmuştur.

Tablo 7: Finansal Raporlamada Hile Denetimi ile İlgili Ulusal Doktora Tezleri

ÇALIŞMANIN ADI	ÇALIŞMANIN YAZARI	YILI	ÇALIŞMA ÖZETİ
Bağımsız Denetimde Etik ve Yaratıcı Muhasebe	Kürşat ÇAVUŞOĞLU	2019	Çavuşoğlu (2019) çalışmasında, bağımsız denetçilerin, yaratıcı muhasebe uygulama tespitinde, mesleki kuşkularının ve etiksel davranış ve hassasiyetlerin etkisini incelemiş ve çalışma örnekleminde yer alan bağımsız denetçilerin yaratıcı muhasebe uygulamaları tespitinde yeterli mesleki kuşku, etiksel davranış ve hassasiyetine sahip olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca bağımsız denetçilerle muhasebe uygulamalarının fark edebilirlikleri arasında olumlu bir bağ olduğu rapor edilmektedir.
Bankalarda Hile Denetimi: Merkezden Denetim ve Personel Algısına İlişkin Nitel Bir Araştırma	İsmail KABAN	2018	Kaban (2018) çalışmasında, merkezden denetimin bankacılık sektöründe meydana gelen hile uygulamaları üzerine etkinliğini incelemiş ve söz konusu denetim yaklaşımının hile denetiminde etkin olduğunu, diğer denetim türlerine nazaran daha başarılı olduğunu ve şube personeli üzerinde caydırıcı etkisi olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca hile kaynaklarından doğan baskı ve fırsat gibi usulsüzlükler üzerinde de etkili bir yaklaşım olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca çalışmada merkezden denetimin etkin bir şekilde hile denetimi uygulamasının personelin hileye başvurma oranlarını azalttığı, şube faaliyetlerine muhtelif katkı sunduğu rapor edilmektedir.
Etik Eğitiminin Bağımsız Denetçilerin Muhasebe Hilelerini Algılama Düzeyleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği	Cenk KIRITOĞLU	2017	KIRITOĞLU(2017), çalışmasında TESMER (Temel Eğitim ve Staj Merkezi) tarafından verilen etik eğitimini alan ve almayan bağımsız denetçilerin muhasebe hilelerini algılama düzeylerinde farklılık yaratıp yaratmadığını ortaya çıkarmayı hedeflemiş, çalışma sonucunda etik eğitimini alanlar ile almayan kişiler arasında muhasebe hilelerini algılama düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş, çalışma kapsamında denetçilerin denetimlerini yaptıkları şirketlerde hile üçgenine karşı koyabilmesi için teknolojik gelişmeleri takip etmesi, çalışanların yaptıkları hileli davranışlara karşı toleranslı olmama ve iç kontrol sistemini güçlendirmeleri önerilmiştir. Ayrıca çalışmada denetçilerin düşüncelerinin denetim esnasında hile üçgenine karşı güçlü oldukları yönünde olduğu tespit edilmektedir.

Finansal Bilgi Manipülasyonunda ve Hileli Finansal Raporlamada Denetçi Sorumluluğunun Belirlenmesine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli	Tuğba UÇMA	2010	UÇMA (2010), çalışmasında Türkiye'de hileli finansal raporlama ile ilgili olarak denetçinin sorumluluğunun belirlenmesi ve denetim mekanizmasının hileli finansal raporlamaların önlenmesindeki öneminin vurgulanmasının, yapısal eşitlik modeli ile test edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bazı durumlarda muhasebe sistemi üzerinde olan esnek yapının kötüye kullanıldığı, finansal bilgilerin ve kullanıcılarına istenmiş olan bilgilerin verilmediği tespit edilmektedir. Bu durumun da personelin bilinçli bir şekilde veriler üzerinde oynamalar yapmasına, yanıltıcı işlemlere ve hileli finansal raporlamaya sebebiyet verdiği aktarılmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda hileli finansal raporlamanın önlenmesi için denetçinin sorumluluk ve görevlerinin arttığı ve kurumsal şeffaflığın olabilmesi için denetim mekanizmasının güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.
Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi	İsmail KÜÇÜK	2008	KÜÇÜK (2008) çalışmasında hile ve manipülasyonları tanımlayarak, söz konusu hileleri temel mali tablolar üzerinde ne gibi etkilere sahip olduğunu uygulamalı olarak göstermiş ve finansal raporlamadaki hile, manipülasyonların önlenmesine yönelik alınacak tedbirleri çalışmasında ortaya koymuştur.
Finansal Tablo Hileleri ve Kobi TFRS Kapsamında Örnek Uygulamalar	Sait ZENGİN	2017	ZENGİN (2017) çalışmasında finansal tablo hileleri hakkında detaylı bilgi vermiş ve söz konusu KOBİ TFRS'nin 7 bölümü ele alınarak, söz konusu standartlar kapsamındaki konularda yapılabilecek hileler örnek uygulamalar ile ortaya konulmuştur.

Finansal Tablolardaki Hile Riskinin Belirlenmesi: Yapay Sinir Ağı Modeliyle Bir Bankada Uygulama	Mustafa UĞURLU	2011	UĞURLU (2011) çalışmasında yapay sinir ağı modelini kullanarak finansal tablo hile risklerini belirleyerek, bankalarının kredi risklerinin önlenmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda 289 adet firmanın 2007 adet mali verileri kullanılmış ve bir model geliştirilmiştir. Model %90 oranında başarı göstererek hile risklerini belirlemiş ve istatiksel yöntemlerden probit, logit ve diskriminant analizleri ile karşılaştırılmış ve üstünlük sağladığı ortaya konulmuştur.
2010-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Halka Açık Şirketlerde Manipülasyon Üzerine Beneish Modeli İle Ampirik Çalışma	Eda TEKİN	2017	TEKİN (2011) çalışmasında 2010 – 2014 yılları arasında borsada işlem gören ve denetime tabi tutulmuş 73 işletmenin finansal tabloların manipüle edilip, edilmediği kapsamında Beneish modeli kapsamında probit analizi uygulanarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda karı yüksek gösterme amacıyla hileye başvurulmadığı bunun nedeninin ödenecek vergi tutarını arttırması olduğu, genel olarak stok kalemleri manipüle edilerek, zarar yazmak yerine daha yüksek tutarlarda stokların gösterildiği, bunun gerekçesinin de düşük karlılığa bağlantılı olarak düşük vergi ödeme avantajı olduğu, yüksek vergi ödememenin, şirketlerin borsada nasıl göründüğünden daha önemli olmasından kaynaklı olarak, şirketlerin performanslarının olduklarından daha düşük gösterme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir
Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetim Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki SPK'dan Yetki Alan Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma	Murat KİRACI	2004	KİRACI (2004) çalışmasında SAS No:82 ve No:99'a göre hileler konusu ele alınmış ve bağımsız denetçinin hile riski değerlemesinin ve iç denetçiyle beraber çalışmasının denetimin etkinliği üzerinde etkisinin olup olmadığı incelemiştir. Çalışmaya göre hile riski değerlemesinin denetimin kalitesini arttıracağı, hileleri bulmanın denetimde salt amaç olmaması gerektiği ancak hileleri bulacak denetim planlaması yapılması gerektiği ve iç denetçi ile işbirliği halinde olmanın hileler konusunda etkin bir denetim sürecinin sürdürülebileceği ifade edilmiştir.

Hile Riski ve Denetçinin Sorumluluğu: Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama	İdiris VARICI	2011	VARICI (2011) çalışmada hile faktörlerini inceleyerek, hangi faktörlerin hile riskinin belirlenmesinde etkili olduğunu amaçlamış ve bunu ortaya koyabilmek için borsada işlem gören işletmeler üzerinde uygulama yapmıştır. Uygulamada lojistik ve adımsal regresyon yöntemleri kullanılarak, 18 hile risk faktörünün hile riskinin ölçülmesinde anlamlı olduğu belirlenmiştir.
Hileli Finansal Raporlamanın Engellemesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetim Rolü Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma	Ergün KÜÇÜK	2009	KÜÇÜK (2009) çalışmasında hileli finansal raporlamanın oluşumu, meydana getirdiği sorunlar ve engellenmesine yönelik konular ele alınmıştır. Çalışmada şirket içi ve dışındaki kurumsal yönetim unsurlarının etkinliğinin hileli finansal raporlama üzerindeki etkisi incelenmiş ve sonuçta etkin bir kurumsal yönetimin hileli finansal raporlama riskini azalttığı ortaya konmuştur.
Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama	Nermin ÇITAK	2007	ÇITAK(2007), çalışmasında yaratıcı muhasebe uygulamalarının neler olduğunu ve Türkiye'deki örnekleri hakkında tespit yapabilmeyi amaçlamış, yaratıcı muhasebe uygulamalarını önlemek için söz konusu hilelerin yöneticiler tarafından yapılmasından ötürü caydırıcı regülasyonların uygulamaya konulması gerektiği, hile kavramına yönelik uygulamadaki esnekliklerin minimuma indirilmesi gerektiği, etkili bir iç kontrol sisteminin varlığı, şirket denetim komitesinin uzman kişilerden olması gerektiği, şirket yönetimleri tarafından dürüstlük ve etik kavramlarını benimsemesi, yasal düzenlemelerde uyumluluk sürecinin tamamlanması gerektiği ve konu ile ilgili akademik çalışmaların yeterli seviye ve etkinlikte olması gerektiği ifade edilmiştir.

Hilenin Önlenmesi ve Tespitinde Büyük Veri Analitiğinin Kullanımı ve Türkiye'deki Çalışan Hileleri Üzerine Bir Araştrma	Gökhan YILMAZ	2019	YILMAZ (2019), çalışmasında büyük veri analitiği metodunu açıklayarak, metodun hile önleme ve tespiti konusunda nasıl uygulanacağını göstermiştir. Çalışma sonucunda, hile riskini en aza indirebilmek için birden çok yönteme başvurulması gerektiği, şirket içi eğitimlerle sürekli hile konusunun güncellenmesi gerektiği, iç kontrol sisteminin dinamik bir yapıya sahip olması gerekliliği, iç denetim birimlerinin işleyişten bağımsız üst yönetime raporlar sunması gerekliliği, işletmelerde özel hile birimleri kurulması gerekliliği, işletmelerde etik kavramının varlığının hissettirilmesi, veri analitiği yöntemini kullanabilecek uzman kişilerin şirketteki varlığı, hile yapan kişilerin özelliklerinin bilinmesi gerektiği ifade edilmiştir.
Hilenin Veri Madenciliği İle Ortaya Çıkarılması ve Perakende Sektöründe Bir Uygulama	Çağla AKDEMİR	2016	AKDEMİR (2016) çalışmasında, hilenin en kısa zamanda ortaya çıkarılması için büyük veri kümelerindeki anormal durumların tespitine yönelik Veri Madenciliği yönteminin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu yöntemde aykırı verilerin verilerin kalitesini bozduğu ve genellikle bu verilerde hileli yöntemlerin kullanıldığının tespit edildiğini ortaya koymuştur. Çalışmanın uygulama bölümünde method kapsamında 6 farklı algoritma kullanılarak, anormal veriler ortaya konulmuştur. Aykırı veriler ele alınarak, perakende sektöründe farklı kontrol yöntemleriyle ortaya çıkan aykırılıkların neden olduğu açıklanmıştır.
İç Denetimde Farklı Kaynak Kullanımlarının Hileleri Önleme ve Ortaya Çıkarmadaki Rolü	Yasemin ACAR UĞURLU	2019	ACAR UĞURLU (2019) çalışmasında, iç denetim faaliyetleri kapsamındaki oluşturulan birimlerin finansal tablolardaki hileleri ortaya çıkarmasındaki başarısı ele alınmış, bu kapsamda banka çalışanlarına yönelik anket yöntemi kullanmıştır. Çalışma sonucunda iç denetimde bağımsız kişilerden oluşan birimlerin, işletme içinde kurulan veya işletme içinden ve bağımsız kişilerden oluşan birimlere nazaran daha etkili bir şekilde hileleri tespit ettiği ortaya konmuştur.
İşletmelerde Hile, Hilelerin Önlenmesinde Hileli Finansal Raporlama İle İlgili Düzenlemeler ve Bir Araştırma	Evren Dilek ŞENGÜR	2010	ŞENGÜR (2010) çalışmasında hilenin ne olduğu belirlemiş, hileye neden olan faktörler ve hile yapan kişilerin karakteristik özelliklerinin neler olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda bağımsız denetçi ve iç denetçi olan kişilere yönelik anket çalışması yapılarak hileli finansal raporlama ile ilgili genel bir çerçeve ortaya konmuştur.

Kobilerde İç Kontrol Sisteminin Hileyi Önlemedeki Rolü	Atilla BÜYÜKÇOBAN	2015	BÜYÜKÇOBAN (2015) çalışmasında KOBİ'lerde iç kontrol sisteminin hileleri önlemedeki etkinliğini incelemiş, bu kapsamda İstanbul'da yer alan KOBİ'lerin yöneticilerine anket uygulamış ve iç kontrol sisteminin verimliliği ile hilelerin arasında pozitif yönlü korelasyon olduğu ortaya konmuştur.
Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Beden Dilinin Kullanılması	Kemal GÜRSOY	2018	GÜRSOY (2018) çalışmasında beden dili konusunda uzmanlığın muhasebe hilelerinin önlenmesinde etkili olup, olmadığını ortaya koymaya çalışmış, çalışma kapsamında uzman kişilerce hazırlanan beden dili eğitimleri Antalya'da görev yapan muhasebe meslek erbablarına verilmiş, söz konusu eğitim sonucunda beden dili konusunda bilgi sahibi olan meslek mensuplarının muhasebe hilelerini tespit etmede daha başarılı oldukları ortaya konmuştur.
Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Kontrol Öz Değerlendirmenin Rolü ve Bir Uygulama	Seyhan ÖZTÜRK	2015	ÖZTÜRK (2015) çalışmasında Kontrol Öz Değerlendirme metodu kullanımının işletmelerdeki muhasebe hilelerini tespit etmede ne oranda kullandığını ortaya koyma çalışmış ve bu anlamda işletmelere ve bağımsız denetçilere anket uygulanmış, sonuçta işletmelerin yarıdan fazlasının bu metodu kullandığı, bağımsız denetçilerde ise bu oranda bir çoğunluğa ulaşılamadığı görülmüştür.
Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu	Canol KANDEMİR	2010	KANDEMİR (2010) çalışmasında şirketlerin denetleyici ve düzenleyici kurumlardan aldıkları cezaların, muhasebe hileleri ve bağımsız denetim ile ilgili konuları da kapsayan bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını araştırmıştır. Söz konusu cezaların önemli muhasebe hilelerinden ziyade; yanlış ve eksik açıklamalardan kaynaklandığını ve bağımsız denetim firmaları tarafından verilen olumsuz görüşlerin cezaları azalttığını tespit etmiştir.

Muhasebe Hilelerinin Tespitinde İç Denetim Sisteminin Önemi e Denetim Standartları Açısından Bağımsız Denetçinin Hileye Karşı Sorumluluğu Bağımsız Denetim Şirketlerinde Bir Araştırma	Öznur ARSLAN	2018	ARSLAN (2018) çalışmasında 300 bağımsız denetçi üzerinde uyguladığı anket ile hileli muhasebe konusunda iç denetimin ve bağımsız denetçilerin sorumluluklarını belirlemeye çalışmıştır. Yapılan ankette en çok hilenin stok değer düşüklüğünün ayrılmaması konusunda yapıldığını tespit etmiş, iç denetimin hileli finansal raporlamada etkin olmamasının daha çok denetim standartlarının bilinmemesinden kaynaklandığını, hilelerin tespitinde bağımsız denetçilerin sorumluluğunun ise makul güvence vermek kapsamında sınırlı bir sorumluluk olduğu sonucuna varmıştır.
Otel İşletmelerinde Hata ve Hile Önleme Aracı Olarak İç Kontrol	Murat AZALTUN	1998	AZALTUN (1998) çalışmasında otel işletmelerinde hata ve hileleri en aza indirgeyecek etkin bir iç kontrol sisteminin nasıl olması gerektiğini ifade etmiştir.
Örgütsel Kültür ve Örgütsel Muhasebe Kültürü ile Hileli Finansal Raporlama Arasındaki İlişki: BİST Hizmetler Endeksinde Bir Araştırma	Hakkı KIYMIK	2015	KIYMIK (2015) çalışmasında örgüt ve muhasebe kültür yapılarının şirketlerin hileli finansal raporlamaları üzerindeki etkisi ve finansal oranların muhasebe hileleri tespitinde kullanılmasını amaçlamıştır. Bu kapsamda 13 farklı finansal oranın hile tespitinde kullanılabileceğini ve şeffaflık kültürüne sahip işletmelerin muhasebe hilelerine daha az başvurduğunu ortaya koymuştur.
Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama	Rıdvan BAYIRLI	2006	BAYIRLI (2006) çalışmasında yaratıcı muhasebe kavramının muhasebe teorisi kapsamında sınırlarını belirgin hale getirerek, literatüre etik bir uygulama olarak kazandırmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda muhasebe hileleri, tespit yöntemleri, etik kavramı ele alınmış, Gerçeğe Uygun Değer konusundan yola çıkılarak, yaratıcı muhasebenin etik sınırlar çerçevesinde kalarak gerçek bilgiye ulaşılması için önerilerde bulunulmuştur.
Yaratıcı Muhasebe Kapsamında Manipülasyona Uğramış Verilerin Finansal Tablolardaki Gerçek Durumu Engellemesi Ve Bağımsız Denetimin Kalitesine Etkisinin İncelenmesi	Selim CENGİZ	2015	CENGİZ (2015) çalışmasında yaratıcı muhasebenin bağımsız denetimin kalitesi üzerinde etkili olduğunu araştırmış ve söz konusu uygulamalar ile denetim kalitesi arasında anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır.

Yaratıcı Muhasebe ve Bankalar Üzerine Bir Uygulama	Burcu NAZLIOĞLU	2018	NAZLIOĞLU (2018) çalışmasında; Yaratıcı Muhasebe kavramı detaylı şekilde ele alınarak, yaratıcı muhasebenin zarar veren sonuçlarını önleme yönelik önerilerde bulunulmuş, etik ile olan ilişkisi incelenmiş, hile ile örtüştüğü ve ayrıştığı noktalar belirtilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmada bankaların yaratıcı muhasebe yöntemine en sık başvurduğu yöntem olarak gelir düzleştirme görünümüyle gerçekleştirdiği ortaya konmuştur.

Tablo 8: Finansal Raporlamada Hile Denetimi ile İlgili Ulusal Yüksek Lisans Tezleri

ÇALIŞMANIN ADI	**ÇALIŞMANIN YAZARI**	**YILI**	**ÇALIŞMA ÖZETİ**
ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler	Şevket DURMAZ	2019	DURMAZ (2019) çalışmasında global çapta yer alan skandalları ACFE'nin 2018 yılında yayınladığı "Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması" raporu kapsamında ele almış, hile denetimi ve adli muhasebeye yönelik rapor doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmuştur.
Bağımsız Denetçilerin Hileye İlişkin Sorumluluklarının Finansal Tablolardaki Rolü ve Önemi	Gökçe KOCABAŞ	2018	KOCABAŞ (2018) çalışmasında bağımsız denetçilerin denetim sırasında hileye karşı olan sorumluluklarını incelemiş ve önerilerde bulunmuştur. İşletmelerde hilenin engellenebilmesi için donanımlı bir iç denetim mekanizmasına ihtiyaç olduğunu, denetçilerin meslek etiğine önem vermelerini, işletmedeki mali olaylara karşı eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları gerektiğini, geleneksel yöntem haricinde güncel denetim yöntemlerini kullanması gerektiğini, denetim sırasında hileyi yapan kişi gibi düşünmesi gerektiğini, denetim işinin ödeme işini işletmenin değil de aracı kuruluşların ödemesini ve denetim anında adli kuruluşlardan destek alınması gerektiğini önermiştir.

Bağımsız Denetimde Hata ve Hilelerin Adli Muhasebe Açısından Değerlendirilmesi	Seda DEMİR	2015	DEMİR (2015) çalışmasında; adli muhasebe açısında hile kavramını ele almış ve adli muhasebe konusuna yönelik Türkiye'deki oluşumuna ve gelişimine dair önerilerde bulunmuştur.
Bankacılık Sektöründe Hile Denetimi: Yaşanan Hile Olaylarının Niteliksel Özelliklerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma	Hasan BAĞIŞLAR	2015	BAĞIŞLAR (2015) çalışmasında, bankacılık sektöründe yaşanılan hilelerin nerelerde görüldüğü, hangi yaş gruplarında daha sık rastlanıldığı, hile yapanların yaşları veya cinsiyetler gibi farklı başlıklarda incelemiş ve hilelerin niteliksel özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.
Benford Yasası ve Hile Denetiminde Kullanılması	Mehmet DEMİR	2014	DEMİR (2014) çalışmasında, denetim kavramını detaylı şekilde ele almış ve hilenin engellenmesi maksadıyla oluşturulan, denetim türlerinden olan Benford Yasası hakkında açıklamalar yapmış ve çalışmasında Benford Yasası yöntemi ile hile tespitine örnek bir çalışmaya yer vermiştir.
Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi Açısından İç Denetimin Etkinliğinin İncelenmesi İstanbul Bölgesinde Uygulama	Ayşen YALDIZ ÇELİK	2019	ÇELİK (2019), çalışmasında denetim ve hile kavramlarını incelemiş, İstanbul ilindeki beş yıldızlı otellere yönelik anket çalışması yapmıştır. Çalışma sonucunda 5 yıldızlı otellerde etkin bir iç denetim mekanizması olduğunu, iç denetimin süreklilik arz etmediğini ve iç denetçilerin yeterli donanıma sahip olmadığını tespit etmiştir.
Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hata ve Hile Denetimi Üzerine Etkileri Cap Denetim Yazılımı İle Bir Uygulama	Ömer ÖKSÜZ	2018	ÖKSÜZ (2018) çalışmasında muhasebe konusunda yapılan hata ve hilelerin tespitinde, Cap Denetim yazılımının etkinliğini incelemiş ve söz konusu yazılım ile hata ve hilelerin minimuma indiğini, hile denetiminde yazılımın kullanılmasıyla zamandan ve iş gücünden tasarruf edildiğini ifade etmiştir.
Çalışanları Hileye Yönlendiren Nedenler ve Sonuçları	Fatma UZUN	2018	UZUN (2018) çalışmasında çalışanların hile yapma nedenlerini incelemek amacıyla 183 kişiye anket uygulamış, anket sonucunda, bireysel ve örgütsel faktörler – işe adanma ile hileye yönelme arasında aynı yönlü bir ilişki ortaya konmuştur.

Elektronik Ticarette Hile Denetimi ve Bir Araştırma	Mustafa DURAK	2019	DURAK (2019) çalışmasında elektronik ticaret yapan şirketlerin denetimini yapan vergi müfettişlerine yönelik yaptığı anket ile elektronik ticarette hile denetimlerinin yeterli olup, olmadığını araştırmış, iç denetim, vergi denetimi, bağımsız denetim ve yasal regülasyonlar ile birlikte şirkette yapılan hata ve hilelerin minimuma düşürülebileceğini ifade etmiştir.
Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Manipülasyon Tespitine Yönelik BİST'te Bir Uygulama	Kamer ÇELİK	2016	ÇELİK (2016) çalışmasında finansal bilgilerin değiştirilmesine yönelik nedenleri, yöntemleri incelemiş ve sonuçları hakkında kapsamlı bir bilgilendirme yapmıştır. Ayrıca çalışmanın analiz modelinde BİST'te yer alan imalat sektöründeki 131 şirkete yönelik hile tespit tahmin yöntemi olan Beneish Modelini kullanmış ve 18 şirketin manipülasyon yaptığı tahminine ulaşmıştır.
Finansal Tablolarda Hile Denetimi ve Hileyi Önlemeye Yönelik Denetim Teknikleri Türkiye ve AB Uygulamalarının Karşılaştırılması	Esse Mohamud FİDO	2016	FİDO (2016) çalışmasında hile tespitine yönelik olan yöntem ve teknikleri detaylı bir şekilde açıklamış ve hile denetimi ve tespitine yönelik önerilerde bulunmuştur.
Halka Açık İşletmelerden Muhasebe Hile Örnekleri ve Çözüm Önerileri	Selçuk Kurt	2013	KURT (2013) çalışmasında halka açık şirketlerde yapılan muhasebe hilelerini ele almış, ayrıca uluslararası boyuttaki şirket skandalları muhasebe hileleri boyutuyla değerlendirmiş ve söz konusu hileleri tespit etmede kullanılan yöntemleri incelemiştir.
Hasılat Döngüsünde Hile Denetimi	Shahin ASLANZADE	2017	ASLANZADE (2017) çalışmasında satış ve beraberinde tahsilatı kapsayan hasılat döngüsünde yer alan fatura, irsaliye, ödeme belgesi gibi belgelerde yer alan hileler konusu ele alınmış, tez konusu kapsamında özel bir şirketin verileri incelemiş ancak hasılat döngüsü ile ilgili bir hileye rastlamamıştır.
Hile Denetimi ve İç Kontrol İlişkisi	Zerrin ERDEM	2014	ERDEM (2014) çalışmasında işletmelerde yolsuzlukların önlenmesi ve hile tespitine yönelik olarak iç kontrol kavramını detaylı bir şekilde inceleyerek, teorik açıklamalarda bulunmuştur.

Hile Denetiminde Benford Yasası'nın Kullanılmasına İlişkin Bir Uygulama	Mithat RASGEN	2016	RASGEN (2016) çalışmasında Benford Yasası yöntemi kapsamında BİST'ten elde edilen 2014 yılına ait verilerde inceleme yapmış ve hile yaptığı tahmin edilen iki farklı şirket üzerinden yöntemin etkinliğini incelemiştir.
Hile Denetiminde İç Kontrolün Önemi ve Bir Uygulama	Şenol GÖZÜTOK	2018	GÖZÜTOK (2018) çalışmasında hile tespitinde, iç kontrol sisteminin rolünü, etkinliğini incelemiştir. İç kontrol sistemini kapsamlı bir şekilde açıklamış ve çalışmasına örnek olarak kullandığı bir şirketin iç kontrol ve denetim sistemini incelemiştir.
Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar	Selin EROL	2016	EROL (2016) çalışmasında hilelerin ortaya çıkmadan önce muhtemel riskleri ortadan kaldırmaya yönelik proaktif yaklaşımları incelemiştir.
Hileli Finansal Raporlamanın Önlenmesinde İç Kontrol Sistemi ve Denetimin Etkinliği ve Bir Uygulama	Tekin DOĞAN	2018	DOĞAN (2018) çalışmasında iç kontrol ve iç denetim sisteminin muhasebe hileleri üzerindeki etkisini incelemiş ve söz konusu kavramları örnek bir uygulama üzerinden etkinliğini ifade etmiştir.
Hilenin Kriminolojik Açıdan Değerlendirilmesi Ve Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar	Esra BOSTAN	2018	BOSTAN (2018) yapmış olduğu çalışmada hilenin önlenmesi ve tespiti adına kullanılan her yöntemin "proaktif yaklaşım" olduğu düşüncesi doğrultusunda bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda proaktif yaklaşımların hilenin önlenmesinde bir parça niteliği bulunduğu, kullanılan hile yöntemlerinin tamamının birer proaktif yaklaşım olduğu tespit edilmektedir.
Hilenin Önlenmesi Ve Ortaya Çıkarılması: Muhasebe Meslek Mensuplarının Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma	Mustafa Kutay VARDAR	2019	VARDAR (2019) yapmış olduğu çalışmada muhasebecilerin hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılması adına görüşleri incelenmiştir. Bu bağlamda muhasebecilerin yüzde 69'unun gelecek yıllarda hilenin azalacağını düşündüğü, yüzde 31'inin ise artacağını düşündüğü saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların yüzde 53'ünün çalıştıkları kurumlarda hileyle karşılaştığı, yüzde 3'ünün hileyle karşılaşmadığı, 1 kişinin ise kariyerini ve saygınlığını düşünmesinden dolayı cevap vermekten kaçındığı rapor edilmiştir.
İç Denetim Süreçlerinde Hile Denetimi	Ercan BOZLAK	2019	BOZLAK (2019) yapmış olduğu çalışmada sürekli olarak gelişen teknolojinin, sistemsel gelişimlerin ve değişimlerin sonucunda denetim işlerinin gittikçe daha zor, maliyeti yüksek, çok yönlü, yeniliklere açık, meraklı ve daha kalifiye çalışanların istihdam edilmesi

			gerekliliğiyle karşı karşıya kaldığı ifade edilmektedir. Geleneksel olarak uygunluk denetçisi ve hile denetçisi olarak bulunan denetçilerin günümüzde her iki alanda da karma bir şekilde kendisini geliştirmesi gerektiği vurgulanmakta, şirketin riskler karşısında daha etkin bir koruma sağlaması adına denetçilerin büyük önemi bulunduğu tespit edilmektedir.
İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler Ve Çalışan Hilelerinin Tespiyle İlgili Bir Uygulama	Adalet GÜNDÜZ	2014	GÜNDÜZ (2014) yapmış olduğu çalışmada denetim ve inceleme alanında olan merak doğrultusunda bir inceleme yapılmaktadır. Yapılan incelemede her işe göre farklı bir hile olayının gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda hile yapabilme potansiyeli bulunan çalışanlar adına çıkarımlar yapılmaktadır.
İşletmelerde Hile Riski Ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi Ve Değerlendirilmesi	Çağla AKDEMİR	2010	AKDEMİR (2010) yapmış olduğu çalışmada işletmelerin hile riskleri incelenmekte, Türk işletmelerde hile riskinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi adına bir inceleme yapılmaktadır. Yapılan incelemede hile riskini azaltıcı kontrollerin Türk işletmelerdeki uygulama seviyeleri tespit edilmekte, 180 işletmeye 103 soru yöneltilmektedir. Bu sorular ile birlikte Türk işletmelerdeki kontrollerin yeterli olmadığı rapor edilmektedir.
İşletmelerde Hile, Çalışanların Hile Algısı Ve Etik Anlayışları Arasındaki İlişki	Abdullah YAMAN	2019	YAMAN (2019) yapmış olduğu çalışmada çalışanların işletme içerisindeki hile algılarının ve etik anlayışlarının arasındaki ilişkinin boyutları incelenmiştir. Bu bağlamda 183 çalışan üzerinde altı tane hile, iki tane etik ikilem senaryosunun bulunduğu bir anket uygulanmış, uygulama sonucunda çalışanlardaki hile algılarının ve etik anlayışlarının yüksek olduğu rapor edilmiştir. Ayrıca çalışmada çalışan pozisyonlarının hile algı düzeylerinde herhangi bir farklılaşma bulunmamaktadır.
İşletmelerde Hilelerin Önlenmesine Yönelik İç Kontroller Ve Bist İmalat Sektöründe Bir Araştırma	Onur TİPİ	2018	TİPİ (2018) yapmış olduğu çalışmada iç kontrol sisteminde oluşabilecek hilelerin önlenmesi adına bir anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada 179 işletmeye 30 soruluk bir anket hazırlanmıştır. Anket sonucunda işletmenin uygulamış olduğu etkin bir iç kontrol sisteminin hilelerin önlenmesi adına anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmektedir.

İşletmelerde İç Denetim Süreçlerinin Hile Denetimine Etkisi Ve Bir Uygulama	Yavuz ÇELİK	2019	ÇELİK (2019) yapmış olduğu çalışmada işletmede meydana gelmesi muhtemel hilelerin araştırılması, önlenmesi ve ortaya çıkartılması adına uluslararası iç denetim standartlarına uygun bir şekilde iç denetim mekanizmasının etkililik oranları adına bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda iç denetimin ve hile denetiminin birbirine bağlı olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca iç denetim ve iç kontrol sisteminin varlığının hilelerin tespit edilmesi ve önlenmesi adına önemli bir etkisinin olduğu rapor edilmektedir.
Muhasebe Hilelerinin Vergi Usul Kanunu Ve Türk Ticaret Kanununa Göre Değerlendirilmesi Ve Mali Analize Etkileri	Gökhan KAYA	2013	KAYA (2013) yapmış olduğu çalışmada muhasebe hilelerinin tespiti adına bir analiz yapmıştır. Çalışmada ABD'de 2000'li yıllarda birçok şirketin muhasebe hilesi yaparak finansal tablolarda birçok değişim yaptığı ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada muhasebe hilelerinin genel olarak üst yönetim tarafından yapıldığı, yapılma amacının ise işletmenin mevcut durumunun iyi veya kötü gösterilmesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Muhasebe Hata Ve Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Adli Muhasebecilik Mesleğinin Önemine Yönelik Bir Araştırma	Tuğçe IŞILDAK	2018	IŞILDAK (2018) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de gelişen ve yaygınlaşan adli muhasebe mesleğinin hataların ve hilelerin gün yüzüne çıkarılmasındaki öneminin ve rolünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda elde edilen verilere göre muhasebecilerin hilelerin ortaya çıkarılmasında ya da önlenmesinde adli muhasebe meslek grubuna ihtiyacının olmadığını düşündüğü bildirilmektedir. Ayrıca çalışmada Türkiye'de adli muhasebe mesleğinin birçok açıdan düzenlenmesi ve yasal zemin hazırlanması gerektiği kanaatine varılmıştır.
Muhasebedeki Hata Ve Hilelerin ANFIS Yöntemi İle Denetlenmesi	Güler KARACA	2018	KARACA (2018) yapmış olduğu çalışmada muhasebede yapılan hata ve hilelerin ANFIS yöntemiyle bir denetlemesi yapılmaktadır. Yapılan denetlemede her ne kadar ANFIS yönteminin avantajlı bir yöntem olduğu görülse de dezavantajlı olduğu noktaların da bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca çalışmada herhangi bir stok hilesine rastlanmazken, ANFIS yönteminin başarılı sonuçlar verdiği rapor edilmektedir.

Muhasebe Hile Ve Hatalarının Engellenmesinde Bağımsız Denetim Faaliyetleri Ve Bir Anket Uygulaması	Serkan ERCİNLER	2014	ERCİNLER (2014) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de denetim sektöründe çalışan kişilerin hilelerin engellenmesi adına bağımsız denetimin üzerine olan düşünceleri hakkında bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışma sonucunda mesleki eğitim ve yeterlilik standardı katılımcılara göre "iyi" olmaktadır. Ayrıca ankette katılımcıların bu standardı kötü olarak değerlendirmediği bildirilmektedir.
Muhasebe Hileleri Ve Önlenmesi	Selin ÖZAD	2019	ÖZAD (2019) muhasebe hileleri ve bu hilelerin önlenmesi adına bir çalışma yapmıştır. Yapmış olduğu çalışmada Türkiye'de yapılan önemli yolsuzlukların tanınmış ve siyasetçilere yakın kişilerce yapıldığı rapor edilmektedir. Ayrıca bu kişilerin yolsuzluk yapma sebeplerinin kurmuş olduğu ilişkiler sebebiyle zarar görmeyeceklerini düşünmesi olduğu bildirilmektedir.
Muhasebe Hileleri Ve Vergi Usul Hukuku Açısından Değerlendirilmesi	Hayret ORAL	2010	ORAL (2010) hilelerin VUK. kapsamında bir değerlendirmesini yapmıştır. Yapılan değerlendirmeye göre Türkiye'de uygulama birliğinin sağlanmamış olduğu kanaatine varılmıştır. Ayrıca ülkede hilelerin yaygın bir şekilde yapılması sebebiyle, yapılan düzenlemelerin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Çalışmada Türkiye'de yapılması gerekli olan düzenlemeler açıklanmıştır.
Muhasebe Hilelerine Yönelik Algı Farklılıkları	Hakan BİLEN	2018	BİLEN (2018) yapmış olduğu çalışmada hile adına algların tespiti için 245 bağımlı muhasebeci, 220 bağımsız muhasebeci ve 186 öğrenci ile toplam 651 katılımcıya bir anket uygulamıştır. Bu anketin sonucunda bağımlı muhasebecilerin, öğrencilerin ve bağımsız muhasebecilerin hileye olan algılarında hilenin türü, büyüklüğü, etki kapsamı ve yapılış amacı hususunda algı farklılıklarının olduğu rapor edilmekte, fakat öğrenim farklılıklarının olduğu denk gruplar içerisinde finansal tablolar üzerindeki algıların istatistiki olarak farklılaşmadığı ifade edilmektedir.
Muhasebe Hilelerinin Tespitine İstatistiksel Yöntemler (Benford Yönteminin İrdelenmesi)	Serkan ÇAKIR	2004	ÇAKIR (2004) yapmış olduğu çalışmada geçmiş dönemlerde Benford Yasası ile yapılan deneysel araştırmalar ve kanıtlar adına bir inceleme yapılmaktadır. Yapılan inceleme doğrultusunda Benford Yasasının hile tespiti adına öngörüsünün güçlü olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi	Ahmet BAYRAKTAR	2007	BAYRAKTAR (2007) yapmış olduğu çalışmada geçmişte yaşanan örnek olayları incelemiş, çıkarımlarda bulunmuştur. Çalışma sonucunda hile tespitinde kullanılan yöntemlerin işletmenin bulunduğu sektöre, işletmenin sahiplik yapısına, büyüklüğüne ve halka açık olup olmamasına göre değişiklik gösterdiği rapor edilmektedir.
Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi Doğrultusunda Hile Soruşturması; Bir Bankada Hile Vaka Çalışması	Bünyamin ÖZDOĞAN	2019	ÖZDOĞAN (2019) yapmış olduğu çalışmada bir bankadaki hile vakası araştırılmıştır. Araştırma sonucunda itibar riskinden kaçınılması adına Dünyada uygulanmış olan hile adına yöntemlerin Türkiye'de daha etkin kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmış, olması gereken hile soruşturma safhaları, denetçilerden beklenen normlar ve proaktif hile risk yönetiminin unsurları belirlenmiştir.
Vergi Hukukunda Muhasebe Hilesi Ve Hukuki Sonuçları	Fatih ARAS	2015	ARAS (2015) yapmış olduğu çalışmada hesap ve muhasebe hilesi suçları incelenmiştir. İnceleme sonucunda muhasebe hilesinin hangi unsurları içerdiği adına kanunda bir düzenlemeye yer verilmediği görülmüştür. Ayrıca çalışmada VUK. md. 359'a muhasebe hilesi adına detaylı bir tanım ilavesi yapılması gerektiği kanaatine varılmaktadır.
Vergi Matrahını Etkileyen Muhasebe Hileleri Ve Denetimi	Sedat ŞEVKİN	2011	ŞEVKİN (2011) yapmış olduğu çalışmada Dünya'da ve Türkiye'de uygulanan muhasebe hilelerinin paydaş ve ülke ekonomisi adına zararları incelenmiş, verginin doğru bir şekilde beyanının nasıl yapılabileceği, hile denetimlerinin nasıl iyileştirilebileceği ve mükelleflerin vergi matrahını aşındırmalarının önlenmesi adına kamu yönetimince alınacak önlemlerin neler olacağı hakkında tespitler yapılmıştır. Çalışma sonucunda hileyle mücadele adına topyekûn bir mücadele olması gerektiği, toplumun tamamınca mücadele desteği sağlanması gerektiği ve bu bilinç doğrulusunda hareket edilmesi gerektiğinin bir toplumsal vazife olması gerektiği kanaatine varımıştır.
Yaratıcı Muhasebe Nedenleri, Yöntemleri Ve Sonuçları	Hatice BALIKCI	2016	BALIKCI (2016) yapmış olduğu çalışmada yaratıcı muhasebe nedenleri, sonuçları ve yöntemleri adına bir inceleme yapılmıştır. Çalışma sonucunda yaratıcı muhasebenin tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı kanaatine varılmış, bundan dolayı hile adına yapılan denetimin yüksek derecede

			önemli olduğuna vurgu yapılmıştır.

Tablo 9: Finansal Raporlamada Hile Denetimi ile İlgili Uluslararası Doktora Tezleri

ÇALIŞMANIN ADI	ÇALIŞMANIN YAZARI	YILI	ÇALIŞMA ÖZETİ
Creatıve Accountıng And Fraud	Shahmar HUSEYNOV	2010	HUSEYNOV (2010) yapmış olduğu çalışmada yaratıcı muhasebe ve dolandırıcılığı incelemiş, alacakların manipülatörlerin manipülatör olmayanlardan ayrılması ya da tespit edilmesi adına kullanılabilirliğinin bulunduğu kanaatine varmıştır. Çalışma sonucunda yaratıcı muhasebe tekniklerinin şirketlerin kısa vadede avantaj sağlamasına yardımcı olduğu, fakat uzun vadede bu tekniklerin şirketlere zarar verdiği ve şirketleri iflasa kadar sürüklediği rapor edilmektedir.
Corporate Governance And Fraud Detectıon: A Study From Borsa Istanbul	Burcu BİROL	2017	BİROL (2017) kurumsal yönetim ve dolandırıcılığın tespiti adına bir çalışma yapmıştır. Çalışmada 2010-2014 yılları arasında 134 firma ve 670 gözlem incelenmiş, sonucunda 134 firmadan 63'ünün hileli finansal tablo yayınlama riskinin bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda kurumsal şirketlerin yönetim uygulamalarının dolandırıcılık risklerinin en iyi göstergelerinden biri olduğu kanaatine varılmıştır.
The New Frontıers Of Accountıng Fraud: The Impact Of Accountıng Standards Convergence On Faır And Accurate Fınancıal Reportıng	Bett J. WİLLİAMS	2016	WILLIAMS (2015) yapmış olduğu çalışmada muhasebe dolandırıcılıklarının yeni sınırları adına bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda şirketlerin manipülasyon fırsatlarında bir artış olmasının yanında denetime eş zamanlı uyarlamaların olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada standartların, iç kontrollerin ve eğitim firmalarının eksikleri görülmüş, bu bağlamda mümkün olan en iyi konuma getirilmesi gerektiği önerilmiştir.

Earnings Manipulation and Asset Substitution: Real Effects of Financial Reporting Scrutiny on Debt Contracting	DongJoon HAN	2016	HAN (2016) yapmış olduğu çalışmada finansal raporlama denetiminin borç sözleşmeleri üzerinde olan etkilerini incelemektedir. Bu bağlamda şirketlerin finansal raporlamadaki verimsizliklerin hile riskini meydana getirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada raporlama üzerine yapılan denetimlerin artmasının yatırım hususunda bir zayıflık getireceği kanaatine varılmaktadır.
DOES THE THREAT OF WHISTLEBLOWING REDUCE ACCOUNTING FRAUD?	HEE MIN LEE	2017	LEE (2017) çalışmada ihbar tehditleri olasılığı üzerindeki caydırıcılık etkileri incelenmektedir. Muhasebe sahtekarlığı hususunda şirketlerin kontrol firmalarının ihbar tehdidiyle karşı karşıya kaldığı söylenmektedir. Bu durumda ihbar uygulamasının muhasebe üzerinde yapılan hileleri yüzde 7 oranında düşürmektedir. Çalışma sonucunda ihbar uygulamalarının yararlı bir uygulama olduğu kanaatine varılmaktadır.
Financial Statement Fraud: The Need for a Paradigm Shift to Forensic Accounting	Ifedapo AWOLOWO	2019	AWOLOWO (2019) yapmış olduğu çalışmada finansal tablo dolandırıcılığının yalnızca öngörülen özellikleriyle değerlendirilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Çalışma sonucunda finansal tablolar üzerinde yapılan hile tespitlerinin diğer firmalarca yapılması düşünülen hilelerde caydırıcı bir görevinin olduğu kanaatine ulaşılmaktadır.
Using Non-Financial Measurements as Predictors of Fraud: A Multiple Regression Analysis	Myrna K. BROWN	2016	BROWN (2016) yapmış olduğu çalışmada 526 örneklem kullanmıştır. Çalışmada finansal olmayan ölçümlerin doğruluğu test edilmiştir. Çalışma sonucunda finansal olmayan ölçümlerin kullanışlı olduğu kanaatine varılmış, fakat bu ölçümlerin mali kablo verileriyle aralarında önemli farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Finansal olmayan ölçümlerin hileli finansal raporlama olasılıkları adına daha fazla araştırma yapılmasını sağladığı, fakat sonuca ulaştırmadığı rapor edilmektedir.

Fraudulent Fınancıal Reportıng: A Quantıtatıve Study Of The Fraud Trıangle Theory And The Magnıtude Of Mısstatement	Megan E. VİCTORİA	2018	VİCTORİA (2018) yapmış olduğu çalışmada dolandırıcılık üçgeninin kullanılan en popüler teori olduğunu, fakat yalnızca üç dolandırıcılık unsuruyla dolandırıcılık olasılıkları arasında bir belirleme yapmanın yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca çalışma şirketlerin hile yapmasında birçok faktörün etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmada belirtilen faktörler neticesinde hile üçgeninin yalnızca hileli raporlamanın olup olmadığı adına tahmin için kullanıldığı, unsurların açıklamasında yardımcı olmadığı kanaatine varılmıştır.
Predictability of Financial Statements Fraud-Risk	Ashraf Akl ELSAYED	2017	ELSAYED (2017) yapmış olduğu çalışmada 174 şirket adına açılan 87 dolandırıcılık 87 dolandırıcılık olmayan soruşturma incelenmiş, aynı zamanda dolandırıcılık adına testler yapılmıştır. Mali tablo hilelerinin finansal oranlarla aralarında bir bağ olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan hilelerde kullanılan yöntemlerin oranları ve sonuçlarının birbirleri arasında farklılık gösterdiği kanaatine varılmıştır.
Predıctıng Accountıng Mısstatements Wıthın Industrıes And Accounts	Emily D. COKELEY	2003	COKELEY (2003) yapmış olduğu çalışmada muhasebe hatalarının tahmin edilmesinde yarar sağlayacak değişkenler incelenmektedir. Çalışmada geleneksel yöntemlerin modern yöntemlere göre etkisiz kaldığı, hatta modern yöntemlerin dahi yeni geliştirilen yöntemlere oranla etkisiz kaldığı kanaatine ulaşılmıştır.
Predıctıng Fraudulent Fınancıal Actıvıtıes Through Neural Network Algorıthms	Mustafa Reha OKUR	2019	OKUR (2009) yapmış olduğu çalışmada ABD borsalarında çapraz olarak listelenmiş olan firmaların hileli finansal aktivitelerinde olan riskleri "Sinir Ağları" temelli algoritmalar yardımıyla tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada küresel olarak yapılan düzenlemelere rağmen finansal hilelerin günümüzde hala ana problemlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada literatürde olan geçmiş çalışmalara oranla sınıflandırma performanslarında daha iyi sonuçlar elde edilmiştir.

Finansal tablolarda yapılan manipülasyonlar, mali tablo verilerini kullanan muhasebe bilgi kullanıcılarının kararlarını etkilemekte ve çeşitli risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Söz konusu hilelerin özellikle büyük çaplı şirketlerde (Enron, Worldcom vb.) görülmesi etkilerinin ne denli büyük olumsuzluklar yarattığını göstermiştir. Söz konusu hilelerin önlenmesine yönelik çeşitli yöntemler denenmiştir. Ancak ortaya konulan her bir çözüm, söz konusu bilgileri yaratanların insanlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda belli bir zaman sonra işlevselliğini yitirmektedir. Hilelerin tespiti, hileyi yapan veya şahit olan kişiler tarafından açığa çıkartılmadıkça, çok zordur. Çünkü ortaya konan rakamlar mali belgeler ile desteklenmiştir. Bu nedenle finansal tabloların güvenilirliği ve geçerliliği önemli bir konudur. Bu işlevselliği finansal tablolara kazandırma işi de denetimin görevidir. Kötü niyetli insanlar tarafından hazırlanan hileli finansal tablolar, başarılı bir hile denetimi ile bertaraf edilebilir. Bu kapsamda denetimde kullanılacak hile tespit yönteminin güncel ve etkili bir yöntem olması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı finansal tablolarda yapılan hile denetimi kavramının kapsamlı incelenmesi, hile denetimi ve hile tespit yöntemleri konusunda muhasebe meslek mensuplarına yönelik yapılan nitel ve nicel araştırmaların değerlendirilmesi, hilelerin tespit edilmesini ve önlenmesini sağlayacak güncel ve etkili öneriler koymaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ; ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklemi, veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin analizi, güvenilirlik, normallik testlerini ve bulguları içeren başlıklara yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma Mart – Haziran 2023 tarihleri arasında Eskişehir ilinde muhasebe meslek mensuplarına yönelik olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket uygulaması ve nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış form ile araştırmaya katılan kişilere mülakat yöntemi uygulaması şeklinde oluşturulmuştur.

Finansal raporlamada hile denetiminin değerlendirilmesine yönelik yapılan bu çalışmada nicel araştırma kapsamında genel tarama modellerinden betimsel nitelikte ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. İlişkisel tarama modelleri ise, iki ya da daha fazla değişken arasında değişim olup olmadığını ve bu değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir.

Nitel araştırma yönteminde ise yarı yapılandırılmış formda belirtilen sorulara verilen cevaplar içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Nitel içerik analizi, temalar ve örüntülerin tanımlanması ve kodlamanın sistematik sınıflandırılması aracılığıyla metin verilerinin içeriğinin öznel yorumlanmasına dayanan bir araştırma türüdür (Fanh Hsieh and Shannon, 2005: 1279). Araştırmacının yorumlayıcı bir paradigma içinde çalıştığı nitel içerik analizi, belirli bir metinde açık veya gizli olabilecek anlamları, temaları ve kalıpları incelemek için metinlerden nesnel içerik çıkarmanın ötesine geçer. Araştırmacıların sosyal gerçekliği öznel ama bilimsel bir şekilde anlamalarını sağlar (Zhang and Wildemuth, 2009). Metnin içeriğindeki anlama odaklanan içerik analizi, anlamı ortaya çıkarırken de kodlar ve temaları kullanmaktadır. Nitel içerik analizinde amaç, bir içerik gövdesi içindeki önemli temaları veya kategorileri belirlemek ve bu temalar/kategoriler

tarafından yaratılan sosyal gerçekliğin zengin bir tanımını sağlamaktır (Zhang and Wildemuth, 2009).

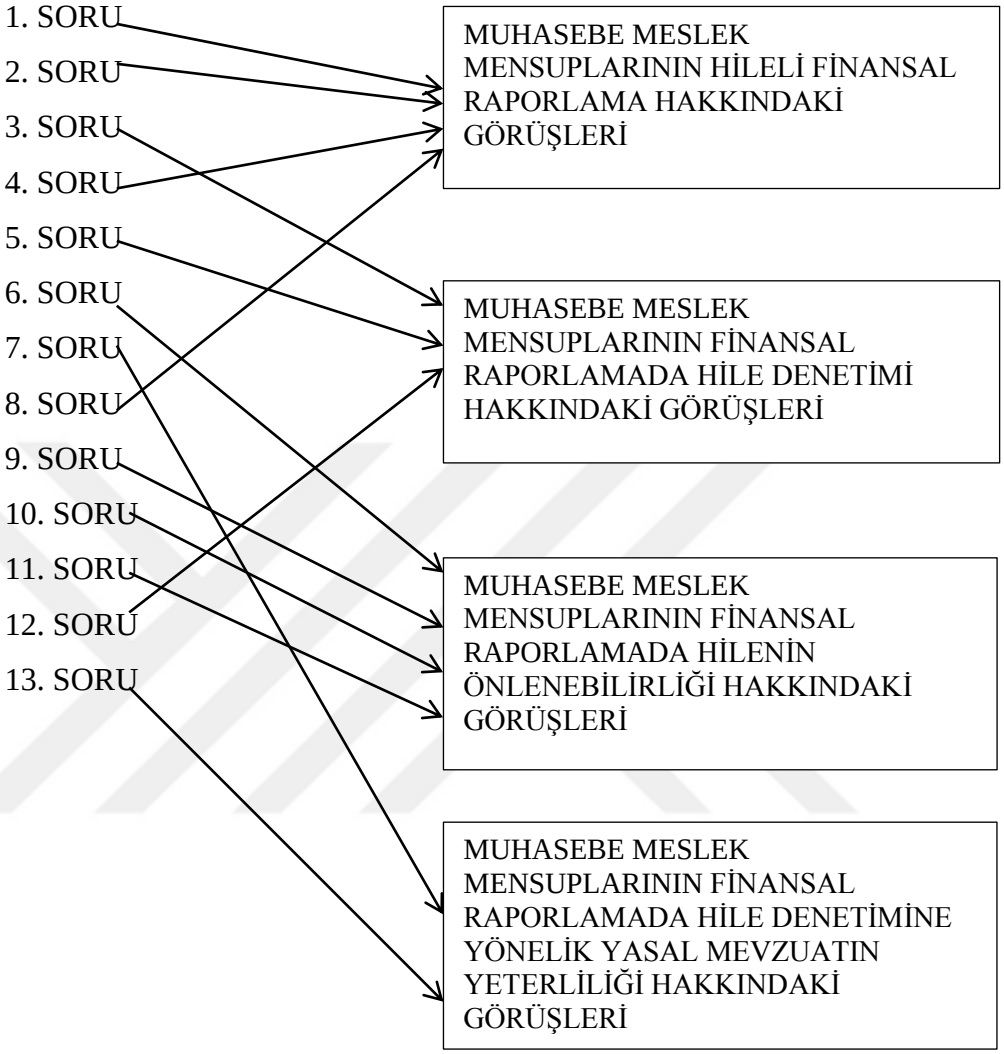

Şekil 7 : Nitel Araştırma Modeli

Nitel araştırma kapsamında mülakatta sorulan 13 soruya verilen cevaplar, 4 farklı kategoride değerlendirilmiş ve nitel araştırma modeli Şekil 7'de sunulmuştur.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmanın evreni Eskişehir ilindeki 1130 SMMM, 59 YMM ve 142 Bağımsız Denetçi olmak üzere 1331 katılımcı oluştururken çalışmamızda 112 SMMM, 7 YMM ve 33 Bağımsız Denetçi olmak üzere toplamda 152 katılımcıya anket uygulanırken, 3YMM, 3 Bağımsız Denetçi ve 4 SMMM ile mülakat

yapılmıştır. Anketler ve mülakat katılımcılara uygulanırken katılımcıların uygunlukları ve rahat bir şekilde doldurabilmeleri / cevap vermeleri dikkate alınarak dağıtılmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veriler, araştırmanın değişkenlerine ilişkin ölçek maddeleri ve araştırmaya katılan katılımcılarla ilgili soruları içeren anket ve mülakat yöntemleriyle toplanmıştır. Anket yoluyla katılımcıların bu konudaki görüş ve düşüncelerinin, önerilerinin neler olduğunu öğrenmenin ve elde edilen verilerin karşılaştırılmasının daha rahat ve daha uygun olduğu düşünüldüğü için bu yöntem kullanılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarına uygulanan mülakat ile, finansal raporlamada hile denetimi hususunda görüşlerinin içerik analizi yöntemiyle bilimsel gerçeklerin dışına çıkmadan öznel ve detaylı analiz edilmesi amaçlanmıştır. Anket formunda kullanılacak ölçeğin ve mülakat yönteminde sorulan soruların hazırlanmasında Açıkgöz (2019) ve Vardar'ın (2019) çalışmalarından yararlanılmıştır. Konuyla ilgili detaylı literatür taraması yapıldığında çalışmamızda kullanılan ölçek ve soruların konumuzla daha uyumlu olduğu düşünülerek bu ölçek ve soruların kullanılmasına karar verilmiştir. Bilgiler, çalışmanın değişkenlerine ilişkin ölçek maddelerinin yanı sıra katılımcılarla ilgili soruların bulunduğu bir anket aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma anketi 3 bölüme ayrılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri birinci bölümde verilmiştir. Daha sonra ikinci bölümde katılımcılara hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum, üçüncü bölümde ise hile prosedürü yer almaktadır. Mülakat aşamasında yarı yapılandırılmış formda sorulara verilen cevapların içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesini kapsayan nitel araştırma kapsamında demografik bilgiler ile 4 farklı kategoride (Şekil-9) katılımcıların görüşleri alınmıştır.

3.4. ARAŞTIRMADA VERİLERİN ANALİZİ

Elde edilen veri toplama aracı, örnekleme giren katılımcılar tarafından uygulanmıştır. Finansal raporlamada hile denetiminin değerlendirilmesine yönelik yapılan bu çalışmadan elde edilen veriler bağımlı ve bağımsız değişkenler dikkate

alınarak, bilgisayar ortamında SPSS 22. 0 (Statistical package for the Social Sciences) paket programı kullanılarak veri tabanı oluşturularak analiz edilmiştir.

Demografik değişkenlere göre dağılımların belirlenmesi amacıyla frekans (f) ve yüzdeler (%) hesaplanmıştır. Ortalamalar ve standart sapmalar hesaplanmıştır. Bireylerin hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum, hile prosedürünün demografik değişkenlere göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans (anova) analizleri yapılmıştır.

ANOVA testinde gruplar arası varyans grupların ortalamaları arasındaki farklardan doğan değişkenliği ölçmektedir. Gruplar arası varyans ne kadar büyük ise, grup ortalamalarının birbirinden farklı olma olasılığı o kadar fazla olmaktadır. Gruplar içi varyans her gruptaki değerler arasındaki varyansı ifade eder ve rasgele nedenlere bağlı olan değişkenliği ölçmektedir. Gruplar içi varyans ne kadar büyük ise, grup ortalamalarının birbirinden farklı olma olasılığı o kadar az olmaktadır.

Nitel araştırma kapsamında yapılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirtilen sorular ile yapılan mülakat ile muhasebe meslek mensubunda bulunan 3 farklı grupta bulunan 10 farklı kişiye, 13 adet açık uçlu mülakat sorusuna yönelik cevapları alınmış, sorulan sorular ve cevapları 4 farklı bölümde kategorize (Şekil-9) edilerek, söz konusu cevaplar içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

3.5. GÜVENİLİRLİK ANALİZİ

Araştırma için elde edilen verilerin güvenilirliğini ölçmek için (Cronbach Alfa Katsayısı) kullanılmıştır. Testte yer alan soruların varyansların toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan ve 0 ile 1 arasında değerler alan Alfa katsayısı, bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır. Cronbach Alfa Katsayısı, testte yer alan soruların homojen bir yapıyı açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını araştırır. Alfa Katsayısı, bireysel soru puanlarını içeren bir testte sorulara verilen yanıtların toplanması durumunda soruların birbirleri ile benzerliğini, yakınlığını, ortaya koyan bir katsayıdır. Alfa katsayısının bulunabileceği aralıklar ve buna bağlı olarak da ölçeğin güvenirlik durumu aşağıda verilmiştir.

$0{,}00 \leq \alpha < 0{,}40$ ise test güvenilir değildir,

$0{,}40 \leq \alpha < 0{,}60$ ise test düşük güvenilirliktedir,

$0{,}60 \leq \alpha < 0{,}80$ ise test oldukça güvenilirdir,

$0{,}80 \leq \alpha < 1{,}00$ ise test yüksek derecede güvenilir bir testtir.

Tablo 10: Geçerlik ve Güvenilirlik Analizi

Test	Cronbach's Alpha	N
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	,833	33
Hile Prosedürü	,930	25

Tablo 10'da görüldüğü gibi uygulamada hesaplanan Alpha Cronbach alfa (α) güvenilirliği katsayılarının oldukça yüksek çıkması anketin güvenilir bir yapıya sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

3.6. NORMALLİK ANALİZİ

Bu aşamada parametrik ya da parametrik olmayan analiz yöntemlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek adına verilerin normallik testine tabi tutulması gerekmektedir. Ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunun incelenmesi için yapılan temel işlem çarpıklık ve basıklık değerlerinin hesaplanmasıdır. Ölçek puanlarından elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir. Buna göre ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Ayrıca ilgili ölçek ve boyutlarına ilişkin histogramlar, grafikler ve varyasyon katsayıları da incelenerek normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda analizlerde parametrik yöntemler kullanılmıştır. Analizlerde test tekniklerinden bağımsız gruplar t testi, tek yönlü varyans testi kullanılmıştır.

Tablo 11: Normallik Analizi

Test	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	126,4305	11,54384	-,052	,802
Hile Prosedürü	90,6755	14,79079	-,568	,761

Tablo 11'de Normallik Analizi verilerine göre çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde verilerin normal dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

3.7. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında muhasebe meslek mensuplarına yönelik uygulanan anketten toplanan veriler neticesinde yapılan analizlere ait bulgulara ve nitel araştırma kapsamında yapılan açık uçlu mülakat sorularına verilen cevaplara, içerik analizi kapsamında cevaplara ilişkin bulgu ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

3.7.1. Nicel Araştıma Bulguları

Nicel araştırma kapsamında muhasebe meslek mensuplarına yapılan anketlerin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 12: Katılımcıların Demografik Bilgilerinin Dağılımı

		Frekans (n)	**Yüzde (%)**
Cinsiyet	Kadın	55	36,2
	Erkek	97	63,8
	Toplam	152	100,0
Yaş	21-30	38	25,0
	31-40	67	44,1
	41 yaş ve üzeri	47	30,9
	Toplam	152	100,0
Mezuniyet Derecesi	Lisans	111	73,0
	Yüksek Lisans	35	23,0
	Doktora	6	3,9
	Toplam	152	100,0
Mesleki Tecrübe	1-5 yıl	43	28,3
	6-10 yıl	40	26,3
	11-20 yıl	41	27,0
	21 yıl ve üstü	28	18,4
	Toplam	152	100,0

Mesleki Sertifikalar	SMMM	112	73,7
	YMM	7	4,6
	Bağımsız Denetçi	33	21,7
	Toplam	152	100,0
Çalışma Şekli	Bağımsız/Kendi Ofisimde	85	55,9
	Bağımlı/Bir Denetim Muhasebe Şirketinde	67	44,1
	Toplam	152	100,0
Yıllık Müşteri İşletme Sayısı	10 ve Aşağı	26	17,1
	11-20	20	13,2
	21-40	35	23,0
	41 ve Üzeri	71	46,7
	Toplam	152	100,0

Çalışmaya katılan katılımcıların 55'i kadın, 97'si erkektir. 38 kişi 21-30 yaş arasında, 67 kişi 31-40 yaş arasında, 47 kişi 41 yaş ve üzerindedir. 111 kişi lisans mezunu, 35 kişi yüksek lisans mezunu ve 6 kişi ise doktora mezunudur. 43 kişi 1-5 yıl arası, 40 kişi 6-10 yıl arası, 41 kişi 11-20 yıl arası, 28 kişi 21 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahiptir. 112 kişi SMMM, 7 kişi YMM ve 33 kişi ise bağımsız denetçi sertifikasına sahiptir. (Birden fazla sertifikaya sahip olan katılımcılardan tek seçenek işaretlemesi istenmiştir) 85 kişi kendi ofisinde, 67 kişi ise bir denetim muhasebe şirketinde çalışmaktadır. 26 kişinin 0-10 arası, 20 kişinin 11-20 arası, 35 kişinin 21-40 arası ve 71 kişinin 41 ve üzeri yıllık müşteri işletmesi vardır.

Tablo 13: Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum (HHTEÖYT) Madde Yük Değerleri

	Initial	**Extraction**
HHTEÖYT1	1,000	,694
HHTEÖYT2	1,000	,606
HHTEÖYT3	1,000	,639
HHTEÖYT4	1,000	,644
HHTEÖYT5	1,000	,577
HHTEÖYT6	1,000	,704
HHTEÖYT7	1,000	,658
HHTEÖYT8	1,000	,631
HHTEÖYT9	1,000	,741
HHTEÖYT10	1,000	,637
HHTEÖYT11	1,000	,695
HHTEÖYT12	1,000	,716

HHTEÖYT13	1,000	,557
HHTEÖYT14	1,000	,696
HHTEÖYT15	1,000	,750
HHTEÖYT16	1,000	,707
HHTEÖYT17	1,000	,573
HHTEÖYT18	1,000	,645
HHTEÖYT19	1,000	,725
HHTEÖYT20	1,000	,631
HHTEÖYT21	1,000	,580
HHTEÖYT22	1,000	,753
HHTEÖYT23	1,000	,765
HHTEÖYT24	1,000	,701
HHTEÖYT25	1,000	,732
HHTEÖYT26	1,000	,634
HHTEÖYT27	1,000	,805
HHTEÖYT28	1,000	,747
HHTEÖYT29	1,000	,610
HHTEÖYT30	1,000	,642
HHTEÖYT31	1,000	,625
HHTEÖYT32	1,000	,641
HHTEÖYT33	1,000	,677

Hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum madde yük değerleri incelendiğinde en düşük yük değerine sahip olan madde 13. madde olup yük değeri 0,557'dir. Burada önemli olan husus madde yük değerlerinin 0,32 değerinden küçük olmaması gerektiğidir. Şayet böyle bir durum ile karşılaşılacak olsaydı, o maddenin ölçekten çıkarılması gerekecekti.

Tablo 14: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

	Cinsiyet	**N**	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**t**	**p**
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	Kadın	55	125,7636	13,33050	-,435	,664
	Erkek	97	126,6186	10,55979		
Hile Prosedürü	Kadın	54	89,9259	15,35351	-,463	,644
	Erkek	97	91,0928	14,53235		

Katılımcıların cinsiyetlerine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testine göre cinsiyet ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları cinsiyete göre değişmemektedir.

Tablo 15: Katılımcıların Yaşlarına Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	21-30	38	125,6579	13,18942	,174	,840
	31-40	67	126,9254	10,03224		
	41 yaş ve üzeri	47	125,9574	12,51079		
	Toplam	152	126,3092	11,60226		
Hile Prosedürü	21-30	37	91,4054	14,41924	,167	,846
	31-40	67	89,8955	14,57388		
	41 yaş ve üzeri	47	91,2128	15,63015		
	Toplam	151	90,6755	14,79079		

Katılımcıların yaşlarına göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre yaş ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları yaşa göre değişmemektedir.

Tablo 16: Katılımcıların Mezuniyet Derecesine Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	Lisans	111	127,4955	11,47319	2,394	,095
	Yüksek Lisans	35	123,5714	12,03985		
	Doktora	6	120,3333	7,55425		
	Toplam	152	126,3092	11,60226		
Hile Prosedürü	Lisans	110	91,9909	14,17615	3,243	,042
	Yüksek Lisans	35	88,8286	15,04011		
	Doktora	6	77,3333	19,19028		
	Toplam	151	90,6755	14,79079		

Katılımcıların mezuniyet derecesine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre mezuniyet derecesi ile hile prosedürü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre lisans mezunlarının hile prosedürü puan ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 17: Katılımcıların Mesleki Tecrübesine Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	1-5 yıl	43	123,4884	11,81881	1,366	,256
	6-10 yıl	40	128,4750	10,87690		
	11-20	41	126,8780	12,08759		
	21 yıl ve	28	126,7143	11,30997		
	Toplam	152	126,3092	11,60226		

Hile Prosedürü	1-5 yıl	42	91,9048	12,52278	,217	,885
	6-10 yıl	40	89,4000	14,26094		
	11-20 yıl	41	90,2683	15,89972		
	21 yıl ve	28	91,2500	17,42417		
	Toplam	151	90,6755	14,79079		

Katılımcıların mesleki tecrübesine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre mesleki tecrübe ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları mesleki tecrübeye göre değişmemektedir.

Tablo 18: Katılımcıların Mesleki Sertifikalarına Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

		N	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**F**	**p**
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	SMMM	112	125,4911	12,18550	1,725	,182
	YMM	7	133,1429	8,93362		
	Bağımsız Denetçi	33	127,6364	9,52896		
	Toplam	152	126,3092	11,60226		
Hile Prosedürü	SMMM	111	90,6036	15,01834	,267	,766
	YMM	7	94,5714	16,65190		
	Bağımsız Denetçi	33	90,0909	13,94490		
	Toplam	151	90,6755	14,79079		

Katılımcıların mesleki sertifikalarına göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre mesleki sertifika ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları mesleki sertifikaya göre değişmemektedir.

Tablo 19: Katılımcıların Çalışma Şekline Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

	Çalışma Şekli	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	Bağımsız/Kendi Ofisimde	85	127,4235	11,16263	1,337	,183
	Bağımlı/Bir Denetim Muhasebe Şirketinde	67	124,8955	12,07318		
Hile Prosedürü	Bağımsız/Kendi Ofisimde	85	90,4353	16,49780	-,234	,815
	Bağımlı/Bir Denetim Muhasebe Şirketinde	66	90,9848	12,36682		

Katılımcıların çalışma şekline göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testine göre çalışma şekli ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları çalışma şekline göre değişmemektedir.

Tablo 20: Katılımcıların Yıllık Müşteri İşletme Sayısına Göre Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanlarının Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	10 ve Aşağı	26	123,3846	11,75441	,687	,561
	11-20	20	127,4000	8,91716		
	21-40	35	127,1429	13,69659		
	41 ve Üzeri	71	126,6620	11,15084		
	Toplam	152	126,3092	11,60226		
Hile Prosedürü	10 ve Aşağı	26	90,8462	12,01230	,006	,999
	11-20	20	90,3000	14,16482		
	21-40	34	90,7941	16,95409		
	41 ve Üzeri	71	90,6620	15,07405		
	Toplam	151	90,6755	14,79079		

Katılımcıların yıllık müşteri işletme sayısına göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre yıllık müşteri işletme sayısı ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları yıllık müşteri işletme sayısına göre değişmemektedir.

Tablo 21: Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum ve Hile Prosedürü Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	**Hile Prosedürü**
Hata ve Hileleri Tespit Etme ve Önlemeye Yönelik Tutum	Pearson Korelasyon	1	,379**
	Sig		,000
	N	152	151
Hile Prosedürü	Pearson Korelasyon	,379**	1
	Sig	,000	
	N	151	151

**. Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2-kuyruklu).

Hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yapılan Pearson korelasyon testi sonucunda hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü arasında istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0.01$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum hile prosedürünü pozitif yönde etkilemektedir.

Finansal raporlamada hile denetimi ve hile tespit yöntemlerinin değerlendirilmesi kapsamında muhasebe meslek mensuplarına yönelik yapılan nicel araştırma sonuçları yukarıda ifade edilmiştir. Nicel araştırma kapsamında katılımcıların demografik özelliklerine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutumları ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık olup, olmadığı ve hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ile hile prosedürü puanları arasındaki ilişki incelenmiştir. Nicel araştırma sonuçları muhasebe meslek mensupları içerisindeki farklı grupların (Demografik Bilgilere göre oluşturulan) hileye yönelik tutumları ve kullandıkları hile prosedürleri hakkındaki farklılıklar hakkında bilgi vermiştir. Bununla birlikte çalışmaya derinlik kazandırmak ve çalışmanın kapsamını detaylandırmak amacıyla muhasebe meslek mensuplarının hileli finansal raporlama, hile denetimi, hile tespit yöntemleri, hileli finansal raporlamanın önlenebilirliği, hilenin önlenmesinde yasal mevzuatın yeterliliği

hakkındaki görüşlerini değerlendirmek için nitel araştırma yöntemlerinden mülakat yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle yapılan değerlendirmeler bir sonraki bölümde ifade edilmiştir.

3.7.2. Nitel Araştırma Bulguları

Nitel araştırma kapsamında muhasebe meslek mensuplarının yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirtilen sorulara verilen cevaplar, ayrı ayrı kategorilerde içeriği değiştirilmeden olduğu gibi çalışmaya alınmış ve kategori sonlarında içerik analizi kapsamında değerlendirilmeye tutulmuş ve aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır. Nitel araştırmaya toplamda 3 farklı unvan grubunda, 10 farklı katılımcı (4 SMMM, 3YMM ve 3 BD) katılmıştır. Söz konusu katılımcılar çalışmanın bundan sonraki bölümünde SMMM1, SMMM2, SMMM3, SMMM4, YMM1, YMM2, YMM3, BD1, BD2, BD3 olarak ifade edilmiştir.

Katılımcıların Demografik Bilgileri

SMMM1 : "*42 yaşındayım. Lisans mezunuyum, 98 yılından bu yana 25 yıldır sektördeyim. Kendime ait ofisim bulunmaktadır. SMMM ünvanım vardır. Ünvanımı sınav ile aldım. Yıllık 50 ve üzeri deftere bakmaktayım ve ağırlıklı olarak İnşaat sektöründe olan firmaların defterini tutuyorum.*"

SMMM2 : "*Yaşım 32. Lisans mezunuyum, 9 yıldır muhasebecilik mesleğini icra ediyorum. Bir ofise bağlı olarak, SMMM ünvanıyla çalışıyorum. 3 yıllık staj sonrası sınav ile SMMM belgemi aldım. Yoğunluk imalat alanında çalışsak da her alanda 50'den fazla defterlerimiz bulunmaktadır.*"

SMMM3 : *"42 yaşındayım, lisans mezunuyum, muhasebe tecrübem 21 yılı doldurdum. Kendi ofisimde çalışıyorum. SMMM ünvanımı sınav ile elde ettim. Yıllık 50 ve üzeri müşterim bulunmakta veyoğunlukla mühendislik, e-ticaret, inşaat sektörleri ama karışık yani müşterim vardır."*

SMMM4 : *"36 yaşındayım, lisans mezunuyum. Yaklaşık 20 yaşından beri muhasebe bürosunda çalışıyorum. Ancak 2008 yılında SMMM ünvanımı aldım. Bağımlı olarak çalışıyorum. Ağırlıklı olarak organizede işletmesi bulunan imalat firmaları bizim müşterilerimiz. 40 ile 50 arasında müşterimiz bulunmaktadır."*

YMM1 : *"Yaşımız 82, lisans mezunuyum. Yaklaşık 65 yıldır muhasebe işiyle meşgülüm. Mesleki ünvanımı sınav ile elde ettim.Genel olarak sanayi sektöründe olan işletmeler müşterimdir. Yaklaşık 10 tane müşterim var ve kendi ofisimde hizmet vermekteyim."*

YMM2 : *"55 yaşındayım, lisans mezunuyum. Mesleki tecrübem 32 yılı doldurdum. Daha önce kamuda da çalıştım. Hem Bağımsız Denetçiyim, hem Yeminli Mali Müşavirim. Ünvanımı kamuda denetçilik yaptığımdan ötürü sınavsız elde ettim. 50'den fazla müşterim bulunmakta, kendi ofisimde her sektörde müşterim vardır."*

YMM3 : *"61 yaşındayım, lisans mezunuyum.87 mezunuyum. Yaklaşık 94 yılından beri YMM olarak çalışıyorum. Öncesinde kamuda denetçi görevim bulunmaktaydı. Oradan ayrıldım. Bağımsız Denetçi belgemde var ancak YMM olarak görev yapıyorum. Ünvanımı sınavsız elde ettim. Kendi ofisimde 6 tane firmaya bakıyorum. Genel olarak İnşaat ve Sanayi sektöründe müşterilerim bulunmaktadır."*

BD1 : *"Yaşım 53, lisans mezunuyum. 16 yıl muhasebe, 10 yılda Bağımsız Denetçilik yapıyorum. Yoğun olarak imalat sektörünü inceliyorum. Yıllık ortalama 20 ve üzeri firma müşterimiz olmakta. Aynı zamanda YMM ünvanım da var. Bir denetim firmasının ortaklarından biriyim. Ünvanlarımı sınav ile elde ettim."*

BD2 : *"Yaşım 57, lisans mezunuyum. 40 senedir muhasebe sektöründeyim.20 senesi kamuda 20 senesi özel sektörde geçti. Hem Bağımsız Denetçiyim hem de YMM'yim. Kendime ait bağımsız denetim firmam var. Otomotiv yan sanayi imalat ve Akaryakıt sektörlerini inceliyorum. Toplamda 32 tane firma ile çalışıyorum."*

BD3 : *"46 yaşındayım. Lisans mezunuyum. Mezun olduktan sonra kamuda 2001 yılında denetçi olarak başladım. 2018 yılından itibaren özel sektörde çalışmaya başladım. Bir bağımsız denetim firmasının ortaklarından biriyim. Aynı zamanda YMM ünvanım da bulunmaktadır. Sınav ile elde ettim ünvanımı. Çok çeşitli sektörlerde çalışmaktayız. Şu anda 12 firma ile çalışıyorum."*

3.7.2.1. Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Bilgilerinin Analiz ve Değerlendirilmesi

Nitel araştırmaya katılan katılımcılar; kartopu örneklem yöntemiyle seçilmiş olup, katılımcıların demografik bilgilerine yönelik verdikleri cevapları incelendiğinde; yaşları 32 ile 82 yaş arasında olduğu, muhasebe meslek tecrübelerinin 9 ile 65 yıllar arasında değiştiği görülmüştür. Bu kapsamda

katılımcıların muhasebe meslek tecrübesi kapsamında tecrübeli kişiler olduğu sorulara verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamı lisans mezunudur. Katılımcılar farklı sektörlerde faaliyetlerini sürdürmekte, genel olarak belli bir sektöre yoğunlaşma olmamıştır. Katılımcılardan 2'si bağımlı olarak çalışırken 8'i kendi ofislerinde bağımsız çalışmaktadır. Unvan kategorisi olarak değerlendirdiğimizde, SMMM olarak çalışan kişilerin müşteri sayılarının diğer unvan kategorilerinden fazla olduğu görülmektedir. SMMM'lerin verdikleri hizmetlerin, ücretlerinin YMM ve BD'lere göre ekonomik anlamda düşük olmasından ve SMMM'lerin verdikleri hizmetlerin diğerlerine göre daha az iş yükü/sorumlulukları olmasından kaynaklı olarak daha fazla müşteriye sahip oldukları ifade edilebilir. Ancak YMM2'de olduğu gibi ofisinde çalışan sayısı fazla olan YMM ve BD'lerin de yıllık olarak çok sayıda müşteriye sahip olabileceğini de ifade etmek gerekir. Katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin bilgi verilmemiştir. 3 ayrı meslek unvan kategoride değerlendirilen katılımcılardan birinin sahip olduğu ünvan kategorisinde Eskişehir ilinde tek kadın olarak kendisinin olması ve çalışmaya katılan kişilerin bilgilerinin gizli kalması nedeniyle cinsiyete yer verilmemiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Hileli Finansal Raporlama Hakkında Görüşleri

SMMM1 : *"Benim öngörülerime, işletme sahipleri az vergi ödemek, bankadan krediyi yüksek çekebilmek için finansal raporlarını olduğundan daha iyi gösterme çabasına girerler. Genellikle bu iki durum için finansal raporlamada hileye başvururlar. Onun haricinde yaşadığım uygulama örneği olarak, kasadaki fazla parayı alıcılar hesabına atarak, alacağı var gibi gösteren bir işletme ile karşılaşmıştım. Kasadaki parayı şahsi hesabı gibi düşünüp harcadığından, bunu da muhasebeye yansıtamadığından alacağı varmış gibi kayıt etmiş. Bu durum halihazırda devam etmekte ve ilgili firma af sürecini beklemektedir. Zaman zaman hesaplar özelinde olan yasal aflar olabiliyor ve o durumda gerekli düzeltmeler yapılabiliyor. Muhasebede hileleri bana göre en çok kasa hesaplarında yapılmakla birlikte, stoklar hesabında yapılabilmektedir. Özellikle vergi ödememek için stoklarını giderleştirerek, daha düşük vergi ödeme yöntemine girebilir. Ayrıca amortismanlar da süreler ile ilgili değişiklik yapılabilir. Bu da olması gerekenden daha fazla amortisman ayırmasına sebep olabilir. Tespit edilebilir ama bunu*

yapanlar olabiliyor. Hileli finansal raporlamanın amacı yapana fayda sağlamak, tabiki bu durum 3. kişilere de zararı oluşuyor ama ben topluma vergi boyutu haricinde farklı bir maliyeti olduğunu düşünmüyorum. ”

SMMM2 : *“Hileli finansal raporlamaya başvuran firmalar bankalara güzel görünmek, yatırımcı çekebilmek adına yapılabilir. Vergi boyutu firmadan firmaya değişebiliyor. Kimisi kazanıyorum o halde vergimi ödemeliyim diyebiliyor. Kimisi de görünmeyen giderleri kayıt altına almak istiyor. Özellikle işçilik konusunda Afgan ve Suriyeli çalışanları sisteme istihdam eden firmalar bu durumları finansal tablolarında gösteremiyorlar. Bu durumda farklı giderler ile finansal tablolarına bu giderleri yansıtabiliyorlar. Onun haricinde eldeki varlıklara ilişkin hileli işlemler yapılabiliyor. Firmanın kayıt dışı elde ettiği varlıklar olabiliyor ya da varlıklar da fazlalıklar da olabiliyor. Bizim işimiz mevcut durumu denetlemek değil aslında, firma ne beyan ediyorsa onu kayıt altına alıyoruz. Mesleki tecrübe olarak gelen belgenin doğruluğu hakkında bilgimiz var ancak firmaya bu konuda denetçi gibi müdahale edemiyoruz. Biz mümkün mertebe firmaları kayıtlı işlemlere yönlendirmeye çalışıyoruz. Ama uygulamada farklı farklı hayali işlemlere yönelik fatura, fiş gibi evrakları firmalar getirebiliyor. Muhasebe hesaplarında faturasız satışlarda satışlar hesabında düzenlemeler olabilir, bankalardan elde edilen döviz yada altın gibi varlıklardan elde edilen gelirleri işletmenin kayıtlarına yansıtılamayabiliyor. Bu şekilde olduğu zaman biz mükellefi uyarıyoruz ancak kendisi benim özel varlığım deyip yapabiliyor. İşletme sahipleri bu konuda sorumluluk bana ait diyerekten kayıtlara yansıtmak istemiyor. Yıl sonuna yakın zamanlarda araç alıp, bunu vergiden düşülmesini sağlıyor. Ya da özel fonlar hesabı kullanılarak, sattığı bir varlığa ait gelire ilişkin verginin 3 yıl öteleme hakkına sahip olabiliyor. Bu da yasanın işletmelere sağladığı avantajı kötüye kullanmak olarak değerlendirilebilir. Çünkü neticede işletme vergi yükünü azaltma yoluna gidiyor. Hileli işlemlerin vergi kaçırma açısından yoğun olarak yapıldığını düşündüğümden ve bu durumda devletin gelirleri de vergi olduğundan, vergi gelirlerinde yaşanan sorun vatandaşa farklı şekillerde yansıtıldığını düşünüyorum. Basit olarak elektrik, telefon, doğalgaz gibi aldığımız hizmetlerin ücretlerinde artış olmasının sebeplerinden biri de bu durum olarak ifade edebilirim. Ama bu işlemlerden en çok etkilenecek firmanın kendisidir diye düşünüyorum. ”*

SMMM3 : *“İşletmeler en çok kredi alabilmek adına bankalara karşı hileli finansal raporlama yöntemine başvurmaktadır. Burada firmayı iyi göstermeyi*

amaçlıyor. Gerçi bankalar artık sistemden vergi dairesinden onaylı beyanname alabiliyor ama yine de başvurabiliyor. Ya da inşaat firmasından örnek vereyim. Bir inşaat firması bir işi alabilmek için kendi finansal raporlarını daha güzel gösterebilir. Çünkü özellikle kurumsal şirketler, yeni iş başlangıcı yapan ya da geçmiş tecrübesi az olan işletmeler ile iş yapmak istemeyebiliyor. Bu anlamda finansal anlamda güçlü olmayan inşaat firmaları olmamış işleri, kayıtlarında farklı yöntemler ile gösterebiliyorlar. Vergi kaçmak için hileye başvuran firmalar genelde çok küçük işletmelerdir. Büyük işletmeler bu gibi durumlara tenezzül etmezler. Onların buna ayıracakları vakitleri yoktur. Benim müşterilerimde pek öyle alakasız fatura getiren vs. olmaz. Çünkü çoğunluğu işleri yolunda olan firmalar ve bu tarz hamleler ile bana gelmezler. Hileli işlemleri yapan özellikle şahıs işletmeleri olduğunu ifade edebilirim. Bunları yapan kişiler o tarz muhasebeciler ile çalışabiliyor. Ben bunca yıllık tecrübemle, müşterinin getirdiği faturanın gerçek mi naylon mu olduğunu anlarım. Örneğin 1 milyon TL'lik bir işin yapılışında gider olarak 200 bin TL'lik yemek faturası konulmuşsa bu büyük olasılıkla gerçek olmayan bir giderdir. Otobüs firmaları mesela yakıt için dışarıdan fatura satın alma yoluna gidebiliyor ama bunlar da ilerleyen süreçte vergi denetçileri tarafından tespiti yapılabiliyor. Hileli finansal raporlama özellikle stoklar hesaplarında yapılabilir. En büyük sorun genelde varlıkların olduğundan farklı gösterebilir. Stokları fazla gösterme güçlü bir imaj amacı vardır. Hem de gider olarak kullanışlı olabilir. Banka hesaplarında bazen değişik eylemler olabilmektedir. Kredi alabilmek ya da başkasına devir işlemlerinde bazı banka kredi borçlarını kayıtlara almayabilir. Sermaye hesaplarında belli bir sınırlama olmadığı için özellikle ihale gibi işlerde güçlü bir sermaye göstermek adına yüksek değerler yazabilir. Hileli finansal raporlamada en çok zarar gören taraf işletmenin kendisidir. Ben kendim örnek yaşamadım ama dernekler kanununa göre kurulan büyük bir futbol kulübünde, basına yansıdığı şekliyle, yöneticiler kulübün paralarını mevzuat boşluğundan yararlanarak, kendi özel işlerinde kullanmış ve söz konusu Süper Lig kulübünün bu şekilde battığını biliyorum. Dernek mevzuatı, Ticaret Kanunu'na göre daha çok açıkları olan mevzuat ve bundan yararlanmışlar. Topluma çok fazla bir zararı olacağını düşünmüyorum."

SMMM4 : *"Açıkçası bizim ofisimizde pek bu tarz hileli işlem talep eden müşterilerle çalışmıyoruz. Ancak piyasada çalışan arkadaşlarımızdan bu tarz hileli finansal raporlamaya yönelik talepler oluyor. Ülkemizde genel olarak işletmeler*

vergi ve kredi açısında bu yönteme başvuruyor diye tahmin ediyorum. Kendi çalıştığımız firmalar genellikle yeni olmayan sermaye şirketleri olduğu için pek bize bu tarz talepler ile gelmiyorlar. Zaten yoğun bir iş süreci var ve işin doğası gereği çok fazla girdi çıktıları mevcut. Bu tarz hamleler genelde küçük ölçekli işletmelerde ya da şahıs şirketlerinde olur diye değerlendiriyorum. Özellikle duyduğum kadarıyla karşılıklı hayali işlemlere yönelik fatura kesme gibi durumlar olabiliyor. Alacak verecek hesapları çok yoğun kullanılır. Kasa, Banka gibi işlemler yoğun kullanılabilir. Elden yapılan işlemler ya da faturasız alış, satışlarda farklı uygulamalar yapılabiliyor. Haricinde kişi yapılan bir alış ya da satış işlemine gerçeğin dışında farklı tutarlarda fatura kestirebiliyor ya da kesebiliyor. Bunlar tespit edilebilir ama aşırı yüksek tutarlarda olmadığı sürece yapılabilir. Hayali faturalara ilişkin bazen de firmalar karşı alıcının kabul etmediği faturaları olmuş gibi kayıt altına alabiliyor. Bu gibi durumlarda muhasebe departmanlarından BA(Bildirim Alacak), BS(Bildirim Satacak) formları istenerek bu durumun ortaya çıkarılması sağlanabiliyor. Onun haricinde varlık hesapları ve diğer gelir gider hesapları üzerinden farklı amaçlar için muhasebe manipülasyonu yapılabiliyor. Hileli muhasebe işleminden kaynaklı piyasada yüksek tutarlarda firmaları batıracak derecede bir zarar yada tahribat ile ilgili bir durumla karşılaşmadım. Mali müşavirler genelde küçük ölçekli firmalar ile yoluna devam ederken, büyük firmalar ise kendi mali müşavirlerini bünyelerinde barındırdıkları için o kişiler de böyle durumları pek konuşmazlar. Toplumsal açıdan en önemli konu vergi durumu… Kaçırılan her kuruş verginin de tabiki topluma bir maliyeti söz konusu oluyor."

YMM1 : *"Finansal tabloda hile yapılmasının nedenlerinden bahsedecek olursam; birincisi az vergi vermek, ikincisi ortakları kandırmak. Onun haricinde banka veya kredi kuruluşlarından kredi alabilmek için iyileştirmeler yapılabilmektedir. Amortisman ayrılmayan varlıkların değeri yüksek gösterilebilir. Bağımsız denetime tabi tutulmayan firmalarda genellikle karşılık ayırma uygulanmaz. Aslında şunu da söylemek gerekir ki özellikle bankalardan kredi çekme durumunda olan firmaların tabloları hakkındaki hileli durumları bazen bankalar bile yönlendirme yapabiliyor. Burada müşteri lehine hareket ediyor ve ona istediği krediyi hileli finansal raporlar doğrultusunda veriyor. Mahkemelik süreçler olduğunda özel denetleme talep ettiklerinde biz bu durumları ortaya koyabiliyoruz. Ortaklara karşı yapılan durumları incelediğimizde özellikle alacakların birçoğunun tahsil edildiğini ama deftere kayıt edilmediğini ya da hayali yevmiye kayıtlarıyla*

işletmeyi borçlu gösterdiğini ya da karşılık ayırma işlemlerinin yapılmadığını tespit ettiğimiz durumlar oluyor. Kar-zarar hesapları, stok hesaplarında vergi amaçlı hileli işlemler yapılabiliyor. Burada stoklara ilişkin hesaplarda af gibi düzenlemelerde yapılan hileli işlemler düzeltmeye tabi oluyor. Ama sonuç olarak işletme bu süreçte yaptığı hileden fayda sağlamış oluyor. Stok afları işletmelerin kayıt dışı yapmış oldukları işlemleri kayıt altına almayı sağlıyor ama bu gibi aflarda dürüst olan işletmelerden ziyade kayıt dışı işlemleri seven işletmeler daha çok yararlanmış oluyor. Ortaklara borçlar hesabı özellikle kayıt dışı satışlarda aktif olarak kullanılabilir. Hileli finansal raporlamanın topluma dolaylı maliyeti oluşmakta ve daha çok işletme sahibine kayıt dışılığın zararı bulunmaktadır Vergi boyutuyla evet toplum bireylerinin zararı söz konusu ama kayıt dışı yapılan işlemler özellikle çalışanlar bu durumu kullanarak işletme sahibine yüklü miktarlarda zarar verebilirler."

YMM2 : *"Hilede, sonuçta bir tarafın menfaatine dayalı durum söz konusudur. Firmalar, gruplar, şirketler menfaatleri zarar görmesin diye zaman zaman bu olaya başvurabiliyor. Özellikle grup içi şirketlerde birinde istenilen düzeyin üstünde vergi çıkması durumunda, grup içindeki diğer şirketlerden gider gösterilmek üzere faturalandırma yapılabilmektedir. Personel hesaplarında özellikle kıdem tazminatı gibi durumlarda hileli işlemlere başvurulabilir. Denetleme ve inceleme yaptığım durumlarda karşılaştığım durumlarda özellikle satışlar fazla ama giderler düşük gibi durumlarda ortaklar hesabının yüksek olduğunu görüyoruz. Örneğin 30 yaşındaki bir kişinin şirketten 80 milyonluk TL'lik bir alacağının olması ortada hileli bir işlemin olduğunu gösterebilir. Hileler hemen hemen bütün hesaplarda yapılabilir. Gelir tablosu hesapları olsun bilanço hesapları olsun hileli işlemler yapılabilmektedir. Bilançoda varlık hesaplarında daha çok hileler ile karşılaşılabiliyor. Bankalara kredi isteği için özellikle ara bilançolarda hile uygulamaları görüyoruz. Ancak yılsonu bilançolarda hile uygulaması cesaret ister. Fakat bu tarz yılsonu finansal raporlamalarda hile yapmaya teşebbüs eden işletmeler ile de karşılaşmak mümkün. Hileli finansal işlemlerine yüklü miktarlarda cezalar ile karşı karşıya gelebiliyor. Ben kamu denetçiliği yaparken patronun özel defteri incelemede ele geçirildi. Kayda geçilmeyen bir sürü çek ve senet tespiti oldu. 2001 yılında 4,5 milyonluk TL'lik ceza ile karşı karşıya kaldı. Hileli işlemlerin topluma olan maliyetleri firmadan firmaya değişebilir. Firma küçük ölçekli ise*

bunun etkisi düşüktür, ama büyük ölçekli işletmelerde rakamlar büyük olduğundan ciddi derecede topluma vergi boyutuyla etki eder. "

YMM3 : *"Hilede, firmalar öncelikle hedef vergi durumlarına göre kayıtlarını düzenliyor. Ondan sonra şayet kredi kurumlarıyla ilgili bir talepleri varsa, performanslarını iyi göstermek amacıyla hilelere başvurabiliyor. Genelde fiktif hesaplar kullanılmakta, alışları satışları gizleyebilir, maliyet üzerinde oynamalar yapılabilir, stok değerlemesi yaparken hileye başvurulabilir, amortisman üzerinde hileler yapılabilir. Kasa üzerinde oynamalar yapılabilir, fiktif hesaplar ile kasa hesabı dağıtılabilir. Şüpheli alacak karşılığı için davalar ile destekli hamleler yapılır. Firmalar açısından kredibilite büyük firmalar için daha çok geçerlidir. Ama sektörün genelinde vergi açısından kaçırma amaçlı hileler yapılmaktadır. Burada işletme mali müşaviri veya diğer ilgili kişileri kandırabilmektedir. Çünkü işlemin yapıldığını gösteren belgeler tam olarak ibraz edilmiştir. Ama işlemin yapılıp, yapılmadığını muhasebeci bilmeyebilir. Piyasada genellikle gördüğüm stoklar ile oynamalar yapılmaktadır. Örneğin inşaat sektöründe fiyatlar sürekli artmakta, ancak bir satış yapıldığında gerçek değer ile kayıt altına alınması durumunda her iki tarafında fazladan tapu harcı ödemesi durumu ortaya çıkmakta ve böyle durumlarda alıcı ve satıcı kendi arasında anlaşma yaparak gerçek değerinden daha düşük değerde anlaşabilmektedir. Ödeme ise banka yoluyla olmamakta elden halledilmektedir. Dolayısıyla işletme bu durumu ortaklar yoluyla hesaba kaydetmekte ve sermayeyi gereksiz yere şişirmektedir. Böyle örneklerle karşılaşabiliyoruz. Hileli finansal raporlamada toplumdan ziyade firma ile yakın ilişkileri olan taraflar bankalar, şirketin tedarikçileri ya da satın alma durumunda yatırımcılar daha çok etkilenebilir."*

BD1 : *" Firmalar vergi kaçırmak için ve bankalara güzel tablolar sunmak için hileye başvururlar. Hatta bazen bankalar tarafından firmaya kredi alabilmesi için, finansal tablolarınızdan şunları çıkarın, şunları ekleyin gibi durumlar ile karşılaşabiliyoruz. Onun haricinde piyasada çalışan özellikte mesleğe yeni başlamış, tecrübesiz mali müşavirlerin müşteri bulamamasından kaynaklı olarak, daha az vergi çıkarttığından dolayı tercih edildiğini vs. duyuyoruz. Bankalardan kredi çekebilmek adına kısa vadeli borçları, uzun vadeli borçlara aktarıldığını ya da vergiyi düşürmek adına maliyetleri arttırarak stokları azaltma gibi durumlarla karşılaşıyorum. Finansal tablolarda her alanda hile yapılabilir ama uygulamalarda genel olarak maliyet hesaplarında ve satışlar hesaplarında hilenin yapıldığını ifade*

edebilirim. Bir incelemede çalışanın kendi adlarına yaptıkları pos cihazı yaptıklarını, satın almacı ve pazarlamacıların kendi menfaatine ödemeler yaptırdığını tespit ettiğim olaylar olmuştu. Bu gibi hileli işlemlerin direkt olarak firmaya zarar verdiğini söyleyebilirim. Toplumsal boyutu ise daha çok vergi boyutuyla ilgili bir durumdur. Toplumun hileli işlemlerden işletme sahibinden daha çok zarar gördüğünü veya etkilendiğini söyleyemeyiz."

BD2 : "*Finansal tablolarda hile yapanların amaçları tarafları yanıltmaktır. Öncelikle bankaları yanıltma amacı içerir, kredi çekebilmek adına. Finansal tabloları kötüdür, kaynakları yetersizdir. Bu sebeple güzel bir performans çizmek adına hileye başvurabilirler. Şirket birleşme, bölünme ya da satış durumlarında da makyajlama yapılabilir. Bu süreçte işletme yöneticileri ciroları yüksek gösterebilir. Borçları ödemeyip, kasayı yüksek çıkarabilir, karlılığı yüksek gösterme adına hamleler yapabilir. Yapılmış bir satışın faturasını kesmeyip, bekletebilir. Amaç karlı bir işletme görüntüsü vermektir. Onun haricinde vergisel boyutu da vardır ya da şirket sahibi kasadan para çeker bunu farklı hesaplar içerisinde gizleme yoluna giderler. Finansal raporlarda hile çoğunlukla öz kaynak hesabında yapılabilir. Mevcut varlıklarına yeniden fiyatlama yaparak sermayeyi yüksek gösterme yoluna giden işletmelerle piyasada karşılaşılmaktadır. Ortaklara borçlar hesabında, kasa hesabında, hazır değerlerde, stoklar hesabında; finansal durum tablosunun hepsinde yapılabilir. Gelir tablosunda satışlarda, işçilik giderleri olsun birçok giderlerde yapılabilir. Aslına bakarsanız Türkiye'de 30 bin şirket 4000 küsür yeminli mali müşavirle çalışır ki bu firmalarda hileli finansal tablolara rastlamak mümkün değildir. Bunun haricindeki şirketlerin çoğunluğunda bu durum vardır maalesef. Türkiye'nin vergi yükünü çeken bu 30 bin şirkettir. Bunların hile yapması mümkün değildir ki hile olması firmaya zarar verir. Çünkü çok büyük ticaret hacimleri olduğundan kayıt dışılık firmanın hedefleriyle uyuşmaz. Kayıt dışılık ya da hileli finansal raporlama daha çok iş hacmi küçük olan firmaların yapacağı işlerdir. Bizler genelde hileli işlemler yapan firmalar ile pek çalışmayız. Daha doğrusu muvazaalı işlemler yapan firmalar pek bağımsız denetime konu olmazlar. Onlar genelde küçük ölçekli firmalardır. Kamu denetçiliği yaptığım dönemde hileli işlemler yapan akaryakıt firmaları tespit ettik. Ortaya çıkan miktarın büyüklüğü nedeniyle batan firmalar olmuştu. Topluma bakan yönüyle vergi boyutu var ki bu durumda gelir dağılımını bozuyor. Bir tarafta aşırı zenginler varken diğer taraftan da aşırı fakirleşme olan bir kitle oluyor. Gerekli kaynağı vergiden sağlayamayan devlet bu*

durumda dış borçlanmaya gidiyor ki bunun da her bir bireye belli bir maliyeti mevcut. Bu durum ister istemez enflasyon artışına da etki ediyor. Zengin bu durumu göğüsler, fakat orta kesim gittikçe alım gücü düşüyor ve fakirleşiyor. ''

BD3 : " *Finansal raporlamada hile olayına geçmeden önce finansal raporlamaya neden ihtiyaç duyulur? Bu konuyu açıklığa kavuşturalım. Finansal raporlama bir şirketin üçüncü kişilere karşı EKG'sidir, firmanın ömrü ve yaşama performansıyla ilgili bilgi verir. Bu noktada şunu ifade edeyim; Avrupa Birliği sürecinde bizim kendi vergi hukuk sistemimiz olmasına rağmen, UFRS'yi adeta dayattı. Çünkü bizim sistemimizi bizden iyi biliyor. Maalesef uygulamada devlete ayrı, bankaya ayrı, ortaklara ayrı, işbirliği yapılacak firmalara ayrı finansal raporlar sunulduğu için, hangi rapor sizin firmanızın esas durumunu gösteriyor diyerek, adamlar bizim sistemimize entegre olacaksınız dediler. Buradan şunu anlıyoruz ki biz gerçeği değil, olması gerekeni görmek istiyoruz. Bu noktada finansal raporlamada hile ortaya çıkıyoruz. Maalesef mevcut durumdaki piyasadaki firmalar başarısızlıkları kabul etmiyor. Halbuki kendi performansını kabul etse, ona göre hamleler yapacak ama ben çok karşılaşıyorum mesela inşaat sektöründe firmanın birisi 10 dairelik bir iş yapmış ama kendisini yüzlerce daire yapmış müteahhit yerine koruyor. Bu şov tarafı finansal tablosuna da yansıyor. Onun haricinde bu işin mali müşavirlik tarafı da önemli. Mali müşavir trafik sigortası gibidir. Yeminli mali müşavir ya da bağımsız denetçi boyutu biraz daha ihtiyaç durumunda adeta kasko misalidir. Ama mali müşavirler için de piyasada az vergi çıkartan çok vergi çıkartan gibi ayrımlar olduğu için bu sefer problemler baş gösteriyor. Gerçi bu durumda değişiklik gösteriyor. Yasal düzenlemelere göre ceza yememek adına kabul edilebilir vergi çıkaran mali müşavirler piyasada kabul görebiliyor. Uygulamada çok farklı olaylarla karşılaşılabiliyor. Mesela ben kamudayken denetçilik yaparken, pc masaüstünün arkasında ayrı defter tutan firma ile bile karşılaşmıştım. Hileli finansal raporlamada durum maalesef budur. Çünkü binlerce firma her gün yeni hamleler ile gelebiliyor. Genelde kasa hesapları çok hile yapıldığına tanıklık ediyorum. Ortaklar hesabı aynı şekilde hileli işlemler için kullanılır. Şüpheli karşılıklar ya da amortisman ayırma işlemleri hileli olarak karşımıza çıkmakta ama şunu da ifade etmek gerekir ki insanlar bilinçsiz bir şekilde yaptım oldu anlayışıyla hareket ediyor. Bir de maalesef mevzuatta standartlık sağlanamıyor. Bu anlamda sürekli yasal düzenlemelerle mali afların olması insanları buna teşvik edebiliyor. Aslına bakarsanız hileli finansal raporlamanın unsuru insan olduğu için her hesapta hile*

olasılığı mevcuttur. Kamu denetçiliği dönemimde hileli finansal işlemlerden dolayı, aldıkları ağır cezalardan dolayı eşinden ayrılan insanlara şahit olmuştum. Maalesef bizim meslek çok fazla duygusallık götüren bir meslek değil. İnsanlar yaptıkları eylemlerinden sorumlu oluyorlar. Öyle ki toplum bazen bu tarz durumlarda çarpan etkisi şeklinde zarar görebiliyor. Bu anlamda toplum elbette ki zarar görür ama bunun derecesini belirlemek pek mümkün olmayabilir."

3.7.2.2. Muhasebe Meslek Mensuplarının Hileli Finansal Raporlama Hakkında Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi

Finansal raporlamada hile yapılması, hileye başvurulması gerekçeleri, uygulamada hangi hesaplarda yoğun olarak hile yapıldığı veya ne gibi hile eylemleri yapıldığını ve hilenin topluma olan maliyetine yönelik muhasebe meslek mensuplarına sorulan sorulara verilen cevaplar yukarıda ifade edilmiştir. Söz konusu ifadeler değerlendirildiğinde hileli finansal raporlama hakkında her üç grubunda yeterli derecede bilgisinin olduğu görülmektedir. Ancak finansal raporlama anlamında farklı görev ve sorumlulukları oldukları için hileye karşı bakış açılarında farklılıklar olduğu söylenebilir. SMMM2 açıklamasında "*Bizim işimiz mevcut durumu denetlemek değil aslında, firma ne beyan ediyorsa onu kayıt altına alıyoruz. Mesleki tecrübe olarak gelen belgenin doğruluğu hakkında bilgimiz var ancak firmaya bu konuda denetçi gibi müdahale edemiyoruz. Biz mümkün mertebe firmaları kayıtlı işlemlere yönlendirmeye çalışıyoruz. Ama uygulamada farklı farklı hayali işlemlere yönelik fatura, fiş gibi evrakları firmalar getirebiliyor."* şeklinde bu durumu ifade etmiştir. Mali müşavirler mevcut durumu, firmanın talepleri doğrultusunda ortaya koyma ya da kayıt altına alma görevini daha çok yerine getiriyorlar. YMM ve BD'ler ise görevleri yoğun olarak denetleme olduğu için bu anlamda hile ile karşılaşmaları durumunda sorumlulukları içerisinde müdahalede bulunuyorlar. Burada önemli bir durum ise mükellef durumları ki özellikle YMM ve BD'lerin sorumluluğuna giren firmalar büyük ticaret hacimli firmalar olduğundan bu firmalar genellikle kayıt dışı muhasebe ya da hileli finansal raporlama hamlelerini yapmıyorlar ki bu durum onların aleyhine bir durumdur. Çünkü kayıt dışılık onların ticari kazançlarına zarar bir durum getirmektedir. Bu olguyu BD2 şu ifadede açıkça ortaya koymuştur. "*Aslına bakarsanız Türkiye'de 30 bin şirket 4000 küsür yeminli mali müşavirle çalışır ki bu firmalarda hileli finansal tablolara rastlamak mümkün*

değildir. Bunun haricindeki şirketlerin çoğunluğunda bu durum vardır maalesef. Türkiye'nin vergi yükünü çeken bu 30 bin şirkettir. Bunların hile yapması mümkün değildir ki hile olması firmaya zarar verir. Çünkü çok büyük ticaret hacimleri olduğundan kayıt dışılık firmanın hedefleriyle uyuşmaz. Kayıt dışılık ya da hileli finansal raporlama daha çok iş hacmi küçük olan firmaların yapacağı işlerdir."

Firmaların hileye başvurma nedenleri ile ilgili olarak her üç grupta yoğun olarak vergi ve finansman kuruluşlarından alınacak krediler için hile yapıldığı konusundan hemfikir olmuşlardır. Onun haricinde YMM1 ortakları yanıltma amacı olabileceğinden, YMM2 ise özellikle şirket birleşmesi, bölünmesi yada devredilmesi durumlarında hileli işlemlerin yapılabileceğini ifade etmiştir. Hileli finansal raporlamada piyasada özellikle kredi boyutunda bankaların kredi verebilmek adına firmalara farklı finansal tablolar sunma konusunda teşvik edici uygulamaları olduğunu ifade edebiliriz. Bu durumu BD1 şu şekilde ifade etmiştir.*" Firmalar vergi kaçırmak için ve bankalara güzel tablolar sunmak için hileye başvururlar. Hatta bazen bankalar tarafından firmaya kredi alabilmesi için, finansal tablolarınızdan şunları çıkarın, şunları ekleyin gibi durumlar ile karşılaşabiliyoruz."* Uygulamada yapılacak işin şekline göre standart bir finansal tablo yerine farklı farklı tablolar hazırlandığı görülmektedir. Bu durumu BD3 şu açıklamasında açıkça ortaya koymuştur. "*Avrupa Birliği sürecinde bizim kendi vergi hukuk sistemimiz olmasına rağmen, UFRS'yi adeta dayattı. Çünkü bizim sistemimizi bizden iyi biliyor. Maalesef uygulamada devlete ayrı, bankaya ayrı, ortaklara ayrı, işbirliği yapılacak firmalara ayrı finansal raporlar sunulduğu için, hangi rapor sizin firmanızın esas durumunu gösteriyor diyerek, adamlar bizim sistemimize entegre olacaksınız dediler. Buradan şunu anlıyoruz ki biz gerçeği değil, olması gerekeni görmek istiyoruz. Bu noktada finansal raporlamada hile ortaya çıkıyor."* Vergilendirme boyutuyla ilgili uygulamada az vergi çıkaran mali müşavirin, ya da ceza almayacak derecede vergi çıkartan mali müşavirin küçük ölçekli firmalar tarafından seçildiğini, YMM ve BDD'lere ise genelde büyük ölçekli firmalar ile çalıştığından bu tarz talepler olmadığını yapılan değerlendirmelerden anlaşılmaktadır. SMMM4 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. "*"Açıkçası bizim ofisimizde pek bu tarz hileli işlem talep eden müşterilerle çalışmıyoruz. Ancak piyasada çalışan arkadaşlarımızdan bu tarz hileli finansal raporlamaya yönelik talepler oluyor. Ülkemizde genel olarak işletmeler vergi ve kredi açısında bu yönteme başvuruyor diye tahmin ediyorum. Kendi çalıştığımız firmalar genellikle yeni olmayan sermaye şirketleri olduğu için pek bize*

bu tarz talepler ile gelmiyorlar. Zaten yoğun bir iş süreci var ve işin doğası gereği çok fazla girdi çıktıları mevcut. Bu tarz hamleler genelde küçük ölçekli işletmelerde ya da şahıs şirketlerinde olur diye değerlendiriyorum." Bu durumu aynı şekilde BD2'de "*Onun haricinde piyasada çalışan özellikte mesleğe yeni başlamış, tecrübesiz mali müşavirlerin müşteri bulamamasından kaynaklı olarak, daha az vergi çıkarttığından dolayı tercih edildiğini vs. duyuyoruz"* şeklinde ifade ederek ortaya koymuştur.

Piyasada, finansal raporlamada hile uygulamaları gelir tablosu ve bilanço hesaplarında farklı hesaplarda farklı amaçlar için uygulandığı görülmüştür. Şirketin kasasının firma sahibinin kendi şahsi kasası gibi değerlendirdiği, bu nedenle kasa hesabında sorunlar yaşandığı, bu problemi de farklı hesaplara gizleyerek muhasebe hilesi yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durumu SMMM1 "*Onun haricinde yaşadığım uygulama örneği olarak, kasadaki fazla parayı alıcılar hesabına atarak, alacağı var gibi gösteren bir işletme ile karşılaşmıştım. Kasadaki parayı şahsi hesabı gibi düşünüp harcadığından, bunu da muhasebeye yansıtamadığından alacağı varmış gibi kayıt etmiş. Bu durum halihazırda devam etmekte ve ilgili firma af sürecini beklemektedir."* şeklinde ifade etmiştir. Uygulamada hile yapıcıların genel olarak yasal düzenlemeler ile yaptıkları eylemleri bertaraf edebileceği kanısına sahip olması, yeterli bir bilgiye sahip olmamasından kaynaklı, hile yapma konusunda teşvik etmektedir. BD3 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. "*Şüpheli karşılıklar ya da amortisman ayırma işlemleri hileli olarak karşımıza çıkmakta ama şunu da ifade etmek gerekir ki insanlar bilinçsiz bir şekilde yaptım oldu anlayışıyla hareket ediyor. Bir de maalesef mevzuatta standartlık sağlanamıyor. Bu anlamda sürekli yasal düzenlemelerle mali afların olması insanları buna teşvik edebiliyor."* Stoklar hesabının vergi durumuna göre maliyet hesaplarına kaydırıldığı, ya da kayıt dışı satışlardan kaynaklı aşırı şişmiş stokların olduğu muhasebe meslek mensupları ifade etmişlerdir. Yine gelir tablosu hesaplarında, kayıt dışı satışların ya da yapılmamış giderlerin yapılmış gibi gösterilmesi de hileli finansal raporlama uygulamaları olarak ifade edilmiştir. Bir diğer hileli finansal raporlara ilişkin hesap ise ortaklara borçlar hesabıdır ki, bu hesap özellikle varlık hesaplarının azaltılması durumunda ortaya çıkmakta ve aynı zamanda işletmenin öz kaynağının şişmesine neden olmaktadır. Fazladan amortisman ayırma yada gideri olduğundan yüksek gösterme kayıt dışı işçilik gibi özellikle Afgan, Suriyeli gibi işçileri çalıştırmasından kaynaklı durumları işletmesinin bilançosuna yansıtmak isteyen kişilerin kullandığı yöntemler olduğunu

ifade edebiliriz. Bu durumu SMMM2 "*Kimisi de görünmeyen giderleri kayıt altına almak istiyor. Özellikle işçilik konusunda Afgan ve Suriyeli çalışanları sisteme istihdam eden firmalar bu durumları finansal tablolarında gösteremiyorlar. Bu durumda farklı giderler ile finansal tablolarına bu giderleri yansıtabiliyorlar"* şeklinde ifade etmiştir. Genel olarak piyasadaki firmalar tarafından varlık hesaplarının, kaynak hesaplarının, gelir, gider hesaplarının çoğunluğunda hileli işlemlerin yapılabildiğini ifade edebiliriz.

Muhasebe meslek mensuplarının hileli finansal raporlamanın topluma olan etkisi konusundaki fikirleri benzerlik göstermektedir. Toplum yapılan hilenin özellikle vergi boyutuyla etkilenir. Ancak bu etki direkt olarak değil dolaylı olarak bireylere yansır. Tabi burada yapılan hilenin büyüklüğüne göre zararın etkisi de ortaya konmaktadır. YMM2 bu durumu "*Hileli işlemlerin topluma olan maliyetleri firmadan firmaya değişebilir. Firma küçük ölçekli ise bunun etkisi düşüktür, ama büyük ölçekli işletmelerde rakamlar büyük olduğundan ciddi derecede topluma vergi boyutuyla etki eder. "* şeklinde ifade etmiştir. Yine SMMM1 "*Hileli finansal raporlamanın amacı yapana fayda sağlamak, tabi ki bu durum 3. kişilere de zararı oluşuyor ama ben topluma vergi boyutu haricinde farklı bir maliyeti olduğunu düşünmüyorum."* şeklindeki ifadesiyle hileli finansal raporlamanın vergi boyutu kapsamında bir maliyeti olduğunu ortaya koymuştur. BD3 "*Öyle ki toplum bazen bu tarz durumlarda çarpan etkisi şeklinde zarar görebiliyor. Bu anlamda toplum elbette ki zarar görür ama bunun derecesini belirlemek pek mümkün olmayabilir."* ifadesiyle hileli işlemin topluma olan maliyeti çarpan etkisi şeklindedir. Yapılan işlemin nevine göre topluma maliyetini ortaya koymuştur. Burada önemli bir konu da vergiden gerekli kaynağı sağlayamayan devletin ihtiyacı olan kaynağı dışardan sağlaması ve bu borcun toplumun bireylerine yüklenmesi sorunudur. Bu durumu BD2 açık bir şekilde "*Topluma bakan yönüyle vergi boyutu var ki bu durumda gelir dağılımını bozuyor. Bir tarafta aşırı zenginler varken diğer taraftan da aşırı fakirleşme olan bir kitle oluyor. Gerekli kaynağı vergiden sağlayamayan devlet bu durumda dış borçlanmaya gidiyor ki bunun da her bir bireye belli bir maliyeti mevcut. Bu durum ister istemez enflasyon artışına da etki ediyor. Zengin bu durumu göğüsler, fakat orta kesim gittikçe alım gücü düşüyor ve fakirleşiyor."* ifadesiyle ortaya koymuştur. Toplumun haricinde hileli finansal raporlamadan birinci derecede zarar görenler firma sahipleri ya da ortaklarıdır. Kayıt dışılık çalışanlar tarafından farklı şekillerde kendi lehlerine kullanılabilir bir durumdur ki bu durum işletmeye

ciddi zararlar doğurur. BD1 "*Bir incelemede çalışanın kendi adlarına yaptıkları pos cihazı yaptıklarını, satın almacı ve pazarlamacıların kendi menfaatine ödemeler yaptırdığını tespit ettiğim olaylar olmuştu. Bu gibi hileli işlemlerin direkt olarak firmaya zarar verdiğini söyleyebilirim. Toplumsal boyutu ise daha çok vergi boyutuyla ilgili bir durumdur. Toplumun hileli işlemlerden işletme sahibinden daha çok zarar gördüğünü veya etkilendiğini söyleyemeyiz."* şeklinde ifade ettiği benzer durumların piyasada sıklıkla yaşandığını ifade edebiliriz. Hileli finansal raporlamaya sebep veren eylemlerin denetleme safhasında ortaya çıkan büyük miktarda ceza veya yaptırımlar firmaların batmasına, kişisel bazda firma yöneticilerinin aile hayatlarının bozulmasına kadar yol açabilmektedir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hile Denetimi Hakkındaki Görüşleri:

SMMM1 : " *Hileli finansal raporun tespiti, önlenmesi ve denetimi zorlu bir süreçtir. Uzman ve tecrübeli kişilerin bile zaman zaman zorlandığı durumlar ile uygulamada karşılaşılabilmektedir. Benim çok alanım değil ama ayrıntılı mizan, muavin kayıtları, defterin tüm kayıtları gözden geçirilmeli ki hileli durum ortaya konabilmelidir. Burada şunu ifade edeyim hangi yıl inceleniyorsa bu konuda bütün yevmiye kayıtları dahil tek tek incelenmeli ki durumu ortaya koyabilmeli denetleyen kişi. Ama tabiki bu durum da zaman alan süreç. Süre kısıtından kaynaklı çoğu denetim işleminin sağlıklı yapılabildiğini düşünmüyorum. Kamu denetimlerinde belli başlı skalalara göre zaman zaman bizin firmalara yönelik denetim yapabiliyor. Bu durum bazen bir firmanın yapmış olduğu hileden kaynaklı da olabiliyor, bazen de sektörel bazlı seçilimden kaynaklı denetim süreçleri yaşıyoruz. Şirketin karlılık durumu sektör ortalaması altındaysa o şirketleri vergi müfettişleri inceleyebiliyor. Ama maalesef bazı denetimler yapılmış olmak için yapılabiliyor. Gerek zamandan gerekse denetçi eksikliğinden kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Kayıt dışılığın önlenmesi adına e fatura gibi sistemlerin daha yoğunlaşması denetimi kolaylaştıracaktır. Mesela bankaların bu tarz sistemlere entegre olması gerektiğini düşünüyorum. Bazen öyle ki müşterinin bir bankada 7-8 tane hesabı oluyor. Bunlar arasında öyle bir akış var ki başladığın noktada ulaştığın yeri bulamayabiliyorsun. Bu gibi durumları ortadan kaldıracak e sistemlerin olması gerektiğine inanıyorum. Hilenin önlenmesi konusunda vergi mükellefi olacak kişilerin eğitime tabi tutulması*

gerektiğine inanıyorum. Şirket sahibi olan kişiler bazen en temel evraklar olan fatura, gider pusulası, irsaliye gibi evraklardan bihaberler. Fatura kesmesini bilmeyen insanlar, piyasada milyonluk iş yapıyorlar. Denetim boyutunda kamunun belli kısıtlarından ötürü yeterli olamadığını ve bu sebepten mükelleflere farklı yasal düzenlemeler ile stok affı, matrah affı gibi düzenlemeler uygulaması, kötü niyetli kişilerin daha çok hile yapmasına ve denetim süreçlerini zorladığına şahit oluyorum. Onun haricinde planlı ve yeterli zaman ayrıldığında denetim süreçlerinin etkili olacağını düşünüyorum."

SMMM2 : *"Denetim sürecinin etkili ve verimli olabilmesi için, finansal raporu hazırlayan kişilerin denetim boyunca olaylara müdahil olması engellenmeli. İş yapan kişi kendisi olduğundan, 3. kişilerin daha etkin görev alması gerekiyor. Mutabakat mektupları önemlidir. Bu tarz hileli işlemler yapan firmalar mutabakat yapmaktan kaçınırlar Hileli finansal raporlama yapan firmalar BA/BS formu vermekten imtina ederler. Bu anlamda vergi denetçileri bu tarz firmaları sistem üzerinden tespit ederler. Özellik e-fatura gibi sistemlerin amacı zaten bu tarz firmaları kolaylıkla tespit edebilmek. Hileli finansal raporlar, bağımsız denetçi tarafından da tespit edilebilir. Belli plan program dahilinde, çalışma kağıtları vs. ile bu durumlar ortaya konabilir ama hile yapan firmalar genelde küçük ölçekli oldukları için bağımsız denetime vs.ye girmezler. Denetim yapan kişilerin farklı metodları olduğunu duymuştum. Belli sistematik yazılımlar ya da hesaplamalar kullanıyorlar. Burada önemli olan denetimin amacı… Piyasada duyduğumuz kadarıyla sadece yasak savmak amaçlı birçok olay gerçekleşiyor. Denetimin amacı gerçeği olduğu gibi ortaya koyabilmek olmalı. Denetim süreçlerinde uyarı veren noktalar mevcuttur. Piyasa standartları olsun, hesap standartları olsun ya da gelir gider standartları olsun belli ortalama rakamlar varsa, bu ortalamalardaki sapmalar önem arzeder. Bu durumlara dikkat edilmesi gerekiyor. Örneğin inşaat firmasını ele alalım, Eskişehir'de ortalama ev fiyatları 1 milyonun üzerinde iken bu firma 300 bin TL'lik bir ev satışı gösteriyorsa, burada kayıt dışılık ya da hileli bir durum mevcuttur."*

SMMM3 : "*Denetim süreçlerinde hilenin miktarının önemli derecede yüksek olması denetçinin dikkatini çekebilir. Belli hesaplar vardır, denetçi onu tecrübelerinden ve bilgisiyle ortaya koyabilir. Ben mali müşavir olduğum için çok fazla denetim anlamında işimiz olmuyor ama denetim sürecinde firma sahibinin olaylara bakışı da önemlidir. Eğer ki firma sahibi işletmesinde hile yapıldığını*

düşünüyorsa, yapılanlardan haberi yoksa denetçi ile birlikte bu durumu ortaya koyabilir. Ancak bildiği bir sürecin ortaya çıkarılması durumunda söz konusu kişi bu durumun kapatılmasını denetleyen kişiden talep edebilir. Ben bu konuda özellikle iç denetimin etkili olduğunu düşünüyorum. Sağlam bir iç denetim mekanizması olan firmada kamu ya da bağımsız denetçiler tarafından yapılacak denetimlerde büyük sıkıntılar olacağını düşünmüyorum. Denetçinin farklı tahminleme metodları vardır. Bazen fiziksel durumlar tablolar hakkında bilgi verir. Fazla borçlu olması, SGK primleri gibi ödemelerini geciktirir. Aslına bakılırsa firma sahibi ile ya da ilgili muhasebe departmanı çalışanıyla görüştüğü anda bazı emareleri mesleki tecrübesine göre anlayabilir. Her ne şekilde olursa olsun, mali müşavir veya denetçi vicdanıyla hareket etmelidir. Gerisi bilgi ve tecrübe işi. Finansal tablolar hazırlanırken yasal mevzuata uygunluk mevcutsa, denetim de o derecede başarılı olacaktır."

SMMM4 : *"Denetim süreci için şunu ifade edebilirim. Denetçi sektöre hakim, firmaya hakim ve yeterli mesleki tecrübesi varsa, yapılan denetimin etkin ve verimli olduğunu ifade edebilirim. Firmanın çok iyi tanınması gerekiyor. Fiziksel olarak yerinde ziyaretler önemli. Kayıtlar ile ilgili sürekli bilgi alışverişi olmalı. Örneklem çalışmaları yapılarak, risk düzeyleri belirlenmeli. Bu durum denetimde belli bir alana yoğunlaşmayı ve zaman tasarrufunu sağlamaktadır. En çok hangi hesapların kullanıldığı, neden kullanıldığı ya da kullanılmayan hesaplar neler bunların tespiti denetçiye kolaylık sağlayacaktır. Karşılıklı firmalara ya da bankalara mutabakatlar düzenlenmeli ve bu durum bizzat denetçi tarafından yapılmalı. Özellikle alacak verecek durumları için mutabakatlar çok önemli. Söz konusu mutabakatların kaşeli imzalı olması önemli... Mutabakata varılamıyorsa, iki tarafın carileri ortaya konarak farklılığın ortaya konulması ve gerekli düzeltmelerin yapılması önemli. Bu tarz işlemler firmalarda aylık yapılmalı ve yılsonunda bir sonraki yıla mutabık olarak girmek hesaplardaki rakamların doğruluğu açısından önemlidir. Denetleme yapılırken hesap detayları önemlidir. Belli bir çalışma kâğıdımız var. Stoklar sayıldı mı, fiş kontrolü yapıldı mı, gibi belli bir yönerge olması lazım. Denetim işi disiplin işidir, ama en başından finansal tablolarında aynı disiplin içerisinde düzgün hazırlanmalı. Denetçi finansal tabloları hazırlayanların her söylediğini, yaptığını doğru kabul etmemeli. Maalesef bu şekilde davranılmazsa, firmanın muhasebe ekiplerince yapılan hata tespit edilemediği gibi, söz konusu hataları yapanlar bu işi hile boyutuna taşıyabilmekte ve bu durum istenmeyen sonuçlara neden olmaktadır."*

YMM1 : *"Denetimde en önemli konu, finansal tablolarda hangi alanlarda ne gibi hileler yapıldığını bilmek. Bu konuda denetçinin bilgi ve tecrübesi olacak. Belli kabul edilmiş süreçler vardır. Denetimde muhakkak stoklar, ortaklara borçlar, alıcılar, satıcılar, bankalar, kasa gibi hesaplar detaylı incelenir. Bunun gibi farklı örnekler mevcuttur. Onun haricinde kullanılan farklı istatiksel yöntemler veya yazılımlar mevcut. Özellikle kamu denetçilerinin bu anlamda yazılımları var ki, beyanname girildiği anda sektör ortalamalarına göre uyarı verebiliyor. Zaten onlar da bu durumda ilgili firmayı incelemeye alıyorlar. Yalnız tecrübeme dayanarak şunu ifade edeyim. Firma eğer bağımsız denetime tabi değilse ya da borsaya kota bir şirket değilse patronun istekleri doğrultusunda denetim gerçekleşiyor. Akıllı ve dürüst firmalar ise en başından işi sıkı tutarak, muhasebe departmanlarını güçlü bir kadro ile besler, sağlam bir iç denetim ekibi oluşturur, tereddüde düştüğü konularda bizlere danışır ve herhangi bir denetimde beklemediği durumlarla karşılaşmaz."*

YMM2 : *" Hileli finansal işlemler denetim sürecinde hilelerin kolaylıkla tespit edilebilecek durumlar da vardır, edilmeyecek durumlar da vardır. Kolaylıkla tespit edilemeyecek durumlarda ayrıntılı inceleme gerekebilir. Örneğin bankalar hesabında yüzlerce giriş çıkış işlemi olmuş olabiliyor. Bu gibi durumlarda her işlemin neden sonuç ilişkisi kurulmalı. Uygulamada denetim elemanları özellikle ayrıntılı mizan, ayrıntılı muavin kayıtları isteyerek incelemelerini detaylandırabilirler. Denetim bir süreçtir, yeterli bir zaman gereklidir. Denetimin etkinliği için firmanın size verileri şeffaf bir şekilde sunması önemlidir. Denetim her zaman firma açısından kötü anlam içermez. Bazen de yapılan hataları, firmaya düzeltme şansı verir. Hatalı yapılan işlemler, denetçi tarafından tespit edildiğinde hileli bir durum değilse düzeltme talebinde bulunabilir. Denetleme sürecinde denetçi farklı yöntemler kullanabilir. Buna yazılımsal uygulamalar da dahil. Ancak özellikle kamu tarafından incelemeye alınan bir firma belli emareler oluşmuşsa, kendiliğinden bazı konuları da açıklayabiliyorlar. İnceleme danışmanlığı gibi süreçler olabiliyor. Bu aslında yanlış yapan firmanın, daha büyük felaketler yaşamaması adına inceleme sırasında ortaya çıkan hilelerin zararlarını asgari düzeye indirmektedir. Bazen de denetçi tarafından şüpheli kabul edilen bir işlem aslında işin doğasına uygun olabiliyor. Bir firmamız hakkında müfettiş yakıtları hakkında naylon fatura kullanıldığına dair işlem yapılmıştı. Söz konusu firma nakliye firması ve yüzlerce tırı var. Fakat müfettiş araç takip sistemleri olan ve bu sistemlerde yakıt tüketim miktarları mevcut ve bu sistemlere detaylı inceleme yapmamış. Ayrıca araç sayısı*

konusunda eksik tespit etmişti. Biz firma adına dava açtık ve firma haklı bulundu. Onun haricinde denetçilerin rakamları doğru okumalı. Bazen kayıtlar fazladan sıfırlı olabiliyor. Bunları özellikle mutabakat yaparak, ya da çapraz sorgular yaparak ortaya koymalılar. Onun haricinde zaten belli hesaplar vardır ki tecrübeli denetçi onların kontrolünü yapmalıdır."

YMM3 : *"Hileli bir finansal raporlama tespiti zor bir durum. Bazen mevzuatın boşluklarından kaynaklanan denetçiyi zorlayıcı süreçler olabiliyor. Marka veya reklam konuları böyle bir konu mesela. Duruma göre aktifleştirilebilmekte, duruma göre gider olarak gösterilebilmekte. Firmanın vergi boyutu veya kredi durumuna göre kayıtlar dizayn edilebilmekte. Bu anlamda denetim zorlu bir süreç. Onun haricinde firma sahiplerinin beklentileri, bilgi düzeyleri önemlidir. Benim çalıştığım çoğu firmanın muhasebe departmanı sorumlusu ya benim stajyerim ya da benden eğitim almış kişilerdir. Çünkü firma sahipleri her konuda rahat davranıp muhasebe birimine baskı uygulayabiliyor ve istediklerini yaptırabiliyorlar. Bu gibi durumlarda muhasebe sorumluları bana danışıyor ve ben ilgili firma sahibine olabilecek, olamayacak işlemleri anlatıyor ve ikna ediyorum. Böylece denetleme sürecinde hileli işlemlerle karşılaşmıyoruz. Denetim süreçlerinde firmaların alıcılarla ya da satıcılarla olan cari hesapları önemlidir. Varlık hesapları kontrol edilmelidir. Aynı şekilde cari durumlar BA/BS formlarından kontrol edilebilir ama 5 bin TL'nin altındaki işlemlerde bu formlarda yer almıyor. Denetçi tecrübesiyle ve hissiyatıyla aslında hileli işlemi anlayabilir. Burada önemli olan konu denetçiye yeterince zaman ve veri sunulmasıdır. Ben kendi adıma güvenebileceğim firmalar ile çalışıyor ve onlara vergi vermenin onların avantajına olan durumları anlatıyorum. Denetçinin amacı mükellefi zorlamak değil aslında, aydınlatıcı ve açıklayıcı olmalıdır. Kapasite raporları denetim süreçleri önemlidir. Sektör standartlarına hakim olmak yine denetçinin işini fazlasıyla kolaylaştıracaktır. Denetim süreçlerinde farklı matematiksel veya istatiksel yöntemler de kullanılabilir. Gelir, maliyet, pazarlama, satış giderleri ya da finansmanın ana faaliyette kullanılıp, kullanılmadığı önemlidir. Denetçi bunları tek tek irdemelidir. Finansal tablolar hazırlanırken, sadece bahsettiğim kavramlar olarak düşünmemek lazım, gelir tablosunun veya bilançonun bütün kalemleri özenli ve düzenli şekilde hazırlanmalı ve denetleme aşamasında yaşanabilecek olumsuz durumlar bertaraf edilmelidir."*

BD1 : "*Hilenin tespiti kolay bir süreç değildir. Ama denetçi bütün süreci kendisi yürütmeli. Bankalar olsun, cariler olsun bizzat kendisi istemelidir. Firma*

üzerinden isteme durumlarında birtakım olumsuzluklarla karşılaşabilir. Ama yine de çok fazla işlemi olan firmaların yaptıkları hileleri tespit etmek güçtür. Bu anlamda denetçi sektöre hakim olmalı, firmaya fiziksel olarak hakim olmalı. Firmanın işleyişini iyi anlamalıdır. Firmanın yaptığı işi bilirse, sektöre de hakimiyeti olursa hangi konulara yoğunlaşması gerektiğini bilir. Bazı standart sapmalar, matematiksel yöntemler ya da formüller denetçinin işini kolaylaştırabilir. Denetime ayrılan sürenin de amacına uygun derecede yeterli olması önemli bir konudur. Denetime başlamadan önce denetçi belli hazırlıkları yapar, bir planlama oluşturur. Söz konusu plan oluştururken, her türlü ihtimali göz önünde bulundurmalı. Finansal oranları kullanarak belli hesapları test etmeliler. Satışlar, bankalar, müşteriler, alacaklar hesaplar çok fazla irdelenmeli hatta bu konuda firmalar ile mutabakat yapılmalı. Hileden arındırılmış finansal tablo gerçeği yansıtmalı. Artık yönetim yazılımları var ki anlık olarak tablolar fiziksel durumlarla eşleştirilebilmektedir. Bu anlamda denetçi fiziksel durumla muhasebe kayıtlarını ne derecede eşleştirebiliyorsa, denetim o derece başarılı olmuştur."

BD2 : "*Finansal tabloların aşamaları oluşum süreçleri vardır. Profesyoneller tarafından hesaplara gizlenerek yapılan hilelerin bulunması zordur. Onun için iç denetim ekibi lazım. Bağımsız denetim ekibi lazım. En önemlisi karşılıklı güvenceler verilmesi lazım. Ama denetçi bir finansal tabloyu eline aldığında, hangi hesapların risk taşıdığını bilir ve onun altına iner. Mesela ortaklardan alacaklar hesabı, ortaklardan borçlar hesabı ya da çok şişmiş bir özel fonlar hesabı, alıcılar hesabının şişmiş olması ya da mizanda bazı rakamların dikkat çekici olması, denetçinin yapacağı denetlemeyi derinleştirmesine neden olur. Denetçi bazı şeyleri hisseder ya da gözüne çarpar. Eskiden de kamu denetçisi olduğum için belli konularda tecrübelerim mevcut oluyor. Tecrübe denetimde çok önemli bir konudur. İyi bir denetim süreci, ya da denetimin etkinliği için önce bir işletmeyi iyi tanımak lazım. Fiziksel olarak gözlemlemek lazım, kişilerin görev ve sorumluluklarını iyi bilmek lazım. İyi bir planlama yapmak lazım. İşe sıfırdan başlamak lazım ki hammadde alışından, ürünün satışına kadar bütün süreci finansal raporlamayla beraber gözlemlemek lazım. Piyasada maalesef denetim süreci yapılmak için yasaların öngördüğü kıstasların yapılması için yapılıyor. Bağımsız denetimin amacı şirketin finansal raporlarının standartlarla belirlenmiş hususlara uygunluğunu, gerçeklere uygunluğunu ortaya koymak ve bu durum hakkında 3. kişilere güvence sağlamaktır. Ama bizim ülkemizde şirketler patron şirket olduğundan ve patron ne*

derse, denetim o şekilde oluyor. Borsaya kota ya da uluslararası boyutu olan firmalar haricinde maalesef tam anlamıyla bağımsız denetim yapılamıyor. Aslında bağımsız denetçileri denetleyen Kamu Gözetim Kurumu var. Ama Kamu Gözetim Kurumu firmalara yönelik bir yaptırımı ya da bilgilendirmesi olmadığı için suçlu denetçiymiş gibi algılanıyor. Bir kere bağımsız denetim işleminin firmaya ekonomik olarak bir yükü mevcut. Patron, bağımsız denetim benim ne işime yarayacak diyebiliyor. Bankalar içinse ben zaten bankalardan kredi alabiliyorum, müşteriler içinse zaten malı benden alacak yıllardır ilişkilerim var gibi yaklaşımları oluyor. Patron tarafından bakıldığında zaman ve para kaybı. Ama denetim sürecinde yapılan işlemlerin sorumluluğu denetçide. Firmaların cezai sorumlulukları olmuyor. Cezai sorumluluk denetçide oluyor maalesef. Denetçinin sorumluluğu var ama yetkisi yok. Böyle bir durumda da bağımsız denetimin etkinliğinden bahsetmek zor oluyor. Uygulamada mali tabloları TFRS'ye uygun olarak hazırlama işinin sorumluluğu firmada olmasına rağmen bu işlem bile denetçilere yaptırılıyor. Maalesef o dönüştürme bile hala çözülemedi. Vergi dairesine verilen finansal tablolar VUK'na göre, KGK ya da borsaya verilen finansal tablolar standartlara göre düzenleniyor. Her denetçinin temel esaslar haricinde kendine göre özel metotları illaki vardır. Ben mesela genelde bir önceki yılın finansal tablolarını ve cari yılın finansal tablolarını karşılaştırırım. Burada sektör standardı da ele alınır. Artık bu işlemler yazılımsal olarak da mevcut. Yanlış bilmiyorsam kamu boyutuyla da risk analizi yapan programlar var ki bunlar birçok konuda denetçiye yol haritası çiziyor. Geleneksel ya da matematiksel yöntemlerin hepsinden yararlanır denetçi. Yaptığı işte önce denetçi kendi tecrübesi ve bilgisiyle kendisini ve vicdanını ikna eder. Ondan sonra raporlarına bu durumu özetler. Finansal tablo hazırlanırken mali müşavir sahte fatura konusunda uyanık olmalı. Aynı şekilde denetim aşamasında da denetçi önüne konulan belgelere karşı şüpheci yaklaşmalı. Hile öyle bir durum ki herşey normalmiş gibi gelebilir ilk etapta. Mali müşavirlere hileli bir tablo hazırlaması konusunda firma tarafından talep gelebilir, bu konuda kesinlikle yapmamalarını öneririm. Mesleki ünvanlarını kaybetmeye kadar gidebilecek yasal süreçler ile karşılaşabilirler. Mali müşavir sayıları çok fazla olduğu için ister istemez iş alabilmek adına firmaların taleplerini karşılamak durumunda kalabiliyorlar. Nacizane mesleğe yeni başlayanlara tavsiyem işlerini dürüstçe yapmaları, bizim işimizin kazancı zamanla olur. Tecrübe zamanla olur, müşteri zamanla olur, hizmet sektöründe durum bu şekilde olur. Bu süreçte sabırlı olmalarını tavsiye ederim."

BD3 : *"Denetçilik mesleğini kamuda da yaptım. Denetim elemanlığını dedektifliğe benzetiyorum. Nasıl ki her cinayet arkasında bir iz bırakırsa, her hilenin illaki finansal tablolarda bıraktığı izler vardır. Burada işin nevine göre bireysel yada ekiple yapılacak işler mevcuttur. Bir kere yeterli zaman ayrılmalı. İş planı olmazsa olmazdır. Denetçi adeta isveç çakısı gibi olmalı. Donanımlı olmalı ki her olaya karşı elinde süreci götürebilecek, rapora bağlayabilecek bilgisi ve argümanı olmalı. Şöyle düşünün deri firmasını denetlediğin an denetçi derici oluyor, inşaat sektörünü denetliyor denetçi oluyor. Sektöre hakimiyet çok önemli. Finansal raporlamada hilenin tespiti kolay değil. Bir rivayete göre anlatılır; ünlü bir markanın sahibi İstanbul'a geliyor ve ona kendi markasının sahte ürünü ile kendi ürünü veriliyor ve marka sahibi sahte ürünü kendi ürünü zannediyor. Hileli işlemler de böyledir. Tespiti güçtür. Ben tecrübeli insanların bu konuda yeterliliklerinin olduğunu düşünüyorum. Öyle ki aynı firmaya ait kesilen farklı zamanlardaki faturalarda bile gerçek ile sahteyi yazı formatından bile anlayan üstatlar olabiliyor. Denetçilik işi biraz da usta çırak ilişkisi gibidir. İyi bir ustanın yanında yetişen denetçi onun mesleki özelliklerini alıyor ve denetimin kalitesi de o denli iyi olabiliyor, tam tersi de mümkün. Denetçi hangi yöntemi kullanırsa kullansın, fiziki olarak dokunması lazım. Hangi sektör olursa olsun en başından en sonuna işleyişe hakim olması lazım. Diğer durumlar kendisinin işin nevine göre karar vereceği durum. Gerek mali müşavir gerekse denetçi insanlara kolay inanan insan olmamalılar. Şüphe duymak önemlidir. Neticede yapılan iş toplumu etkileyen bir süreç ve hassas bir iş yaptıklarının farkında olmalılar. İyi insan olmayı anlatmaktan ise iyi insan olmaktır denetçinin veya muhasebecinin işi. Bu anlamda yaptıkları iş hassastır. Bazı şeyler bizde yapılmaz, yapmış gibi görünmeyi severiz. Sosyal medyayı incelerseniz ülkenin yarısı Mevlana diğer yarısı Yunus Emre… O zaman bunca suçu kim işliyor? Hileli işlemler konusu da bu şekildedir."*

3.7.2.3. Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hile Denetimi Hakkındaki Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi

Muhasebe meslek mensuplarına yönelik hileli finansal raporlama denetimi hakkındaki görüşleri kapsamında hileli işlemlerin kolaylıkla tespit edilip, edilemeyeceği, hile denetim sürecinin nasıl olması gerektiği, hile tespitinde denetimin etkinliği, denetim sürecinde kullanılabilecek metod ve yöntemler, hile

denetimine yönelik muhasebe meslek mensuplarına önerileri hakkında sorular sorulmuş ve cevapları aşağıda değerlendirilmiştir.

Hileli işlemlerin tespiti hakkında muhasebe meslek mensupları hileli işlemin tespitinin kolay olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu anlamda her üç grupta aynı görüştedir. Çünkü hileli işlemi yapan kişiler bu işin profesyoneli olduğundan yaptığı eylemin kolay tespit edilemeyeceği şekilde hamleler yapmaktadır. SMMM1 bu durumu "*Hileli finansal raporun tespiti, önlenmesi ve denetimi zorlu bir süreçtir. Uzman ve tecrübeli kişilerin bile zaman zaman zorlandığı durumlar ile uygulamada karşılaşılabilmektedir."* şeklinde ifade etmiştir. BD2 ifadesinde "*Finansal tabloların aşamaları oluşum süreçleri vardır. Profesyoneller tarafından hesaplara gizlenerek yapılan hilelerin bulunması zordur."* şeklinde bu durumu açıklamıştır. Ancak hilenin tespit süreci kendi içinde farklı unsurları durumları da barındırmaktadır. Bu anlamda meslek mensupları tecrübe ve bilginin önemli olduğunu vurgulamışlardır. BD3 ifadesinde "*Denetçi adeta isveç çakısı gibi olmalı. Donanımlı olmalı ki her olaya karşı elinde süreci götürebilecek, rapora bağlayabilecek bilgisi ve argümanı olmalı. Şöyle düşünün deri firmasını denetlediğin an denetçi derici oluyor, inşaat sektörünü denetliyor denetçi oluyor. Sektöre hakimiyet çok önemli. Finansal raporlamada hilenin tespiti kolay değil. Bir rivayete göre anlatılır; ünlü bir markanın sahibi İstanbul'a geliyor ve ona kendi markasının sahte ürünü ile kendi ürünü veriliyor ve marka sahibi sahte ürünü kendi ürünü zannediyor. Hileli işlemler de böyledir. Tespiti güçtür. Ben tecrübeli insanların bu konuda yeterliliklerinin olduğunu düşünüyorum. Öyle ki aynı firmaya ait kesilen farklı zamanlardaki faturalarda bile gerçek ile sahteyi yazı formatından bile anlayan üstatlar olabiliyor."* şeklinde bu durumu ortaya koymuştur.

Hile denetim sürecinin nasıl olması gerektiği hakkında YMM'ler ve BD'ler , SMMM'lere göre daha fazla bilgiye sahiptirler. Finansal tabloların denetleme görevi SMMM'lerin sorumluluğunda olmadığından bu durum hakkında yüzeysel bilgiye sahip olduklarını ifade edebiliriz. SMMM1 ifadesinde *"Hileli finansal raporun tespiti, önlenmesi ve denetimi zorlu bir süreçtir. Uzman ve tecrübeli kişilerin bile zaman zaman zorlandığı durumlar ile uygulamada karşılaşılabilmektedir. Benim çok alanım değil ama ayrıntılı mizan, muavin kayıtları, defterin tüm kayıtları gözden geçirilmeli ki hileli durum ortaya konabilmelidir."* aynı şekilde SMMM3 "*Ben mali müşavir olduğum için çok fazla denetim anlamında işimiz olmuyor ama denetim sürecinde firma sahibinin olaylara bakışı da önemlidir."* bu durumu ifade

etmişlerdir. Onun haricinde YMM ve BD'ler özellikle denetim işine yeterli bir süre ve ekip ayrılması gerektiği, denetleme yapılacak işe hakim olunması gerektiği, sektöre ilişkin bilgili olmanın önemini, fiziksel olarak işin tamamının bilinmesinin ve denetim iş planları yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. BD1 ifadesinde "*Bu anlamda denetçi sektöre hakim olmalı, firmaya fiziksel olarak hakim olmalı. Firmanın işleyişini iyi anlamalıdır. Firmanın yaptığı işi bilirse, sektöre de hakimiyeti olursa hangi konulara yoğunlaşması gerektiğini bilir."* yine BD2 "*Fiziksel olarak gözlemlemek lazım, kişilerin görev ve sorumluluklarını iyi bilmek lazım. İyi bir planlama yapmak lazım. İşe sıfırdan başlamak lazım ki hammadde alışından, ürünün satışına kadar bütün süreci finansal raporlamayla beraber gözlemlemek lazım."* BD3 ifadesinde "*Bir kere yeterli zaman ayrılmalı. İş planı olmazsa olmazdır."* şeklinde bu durumu ortaya koymuşlardır.

Hileli işlemlerin tespiti ve önlenmesi hususunda denetimin etkinliği hakkında muhasebe meslek mensuplarınca yapılan açıklamalarda tecrübe ve bilgi düzeyinin önemli olduğu ancak yine de piyasada yapılan denetim süreçlerinin firma taleplerine göre yapıldığından borsaya kota firmalar ya da büyük ölçekli firmalar haricinde yapılan denetimlerin çok da başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Piyasada yapılan başarısız denetimlerin amacının firmanın yasal sorumluluklarını yerine getirmek olup, firmanın ihtiyaç ve taleplerine göre raporların ortaya konduğunu ifade edebiliriz. BD2 "*Bağımsız denetimin amacı şirketin finansal raporlarının standartlarla belirlenmiş hususlara uygunluğunu, gerçeklere uygunluğunu ortaya koymak ve bu durum hakkında 3. kişilere güvence sağlamaktır. Ama bizim ülkemizde şirketler patron şirket olduğundan ve patron ne derse, denetim o şekilde oluyor. Borsaya kota ya da uluslararası boyutu olan firmalar haricinde maalesef tam anlamıyla bağımsız denetim yapılamıyor."* şeklinde bu durumu özetlemiştir. YMM1 ifadesinde "*"Denetimde en önemli konu, finansal tablolarda hangi alanlarda ne gibi hileler yapıldığını bilmek. Bu konuda denetçinin bilgi ve tecrübesi olacak. Belli kabul edilmiş süreçler vardır. Denetimde muhakkak stoklar, ortaklara borçlar, alıcılar, satıcılar, bankalar, kasa gibi hesaplar detaylı incelenir. Bunun gibi farklı örnekler mevcuttur. Yalnız tecrübeme dayanarak şunu ifade edeyim. Firma eğer bağımsız denetime tabi değilse ya da borsaya kota bir şirket değilse patronun istekleri doğrultusunda denetim gerçekleşiyor."* bilgi ve tecrübenin önemine dikkat çekerken, piyasadaki denetim süreci hakkındaki eleştirilerini de ortaya koymuştur. BD2 ifadesinde "*Denetçi bazı şeyleri hisseder ya da gözüne çarpar. Eskiden de kamu*

denetçisi olduğum için belli konularda tecrübelerim mevcut oluyor. Tecrübe denetimde çok önemli bir konudur." denetim sürecinin etkinliğinde tecrübe ve bilginin önemine dikkat çekmiştir.

Denetimde kullanılacak yöntemlere ilişkin olarak belli muhasebe hesaplarının çapraz sorgulamalar ile kontrol edilmesi gerektiği, sektör ortalamalarının ve risk analizlerinin önemli olduğu, bu anlamda denetim süreçlerinde hem teknolojik sistemlerin hem de geleneksel sistemlerin kullanıldığını muhasebe meslek mensupları ifade etmiştir. YMM3 "*Denetim süreçlerinde farklı matematiksel veya istatiksel yöntemler de kullanılabilir. Gelir, maliyet, pazarlama, satış giderleri ya da finansmanın ana faaliyette kullanılıp, kullanılmadığı önemlidir. Denetçi bunları tek tek irdemelidir".* şeklinde durumu özetlemiş, yine SMMM1 bu durumu "*Kamu denetimlerinde belli başlı skalalara göre zaman zaman bizin firmalara yönelik denetim yapabiliyor. Bu durum bazen bir firmanın yapmış olduğu hileden kaynaklı da olabiliyor, bazen de sektörel bazlı seçilimden kaynaklı denetim süreçleri yaşıyoruz. Şirketin karlılık durumu sektör ortalaması altındaysa o şirketleri vergi müfettişleri inceleyebiliyor."* şeklinde ifade etmiştir. SMMM2 ifadesinde "*Denetim süreçlerinde uyarı veren noktalar mevcuttur. Piyasa standartları olsun, hesap standartları olsun ya da gelir gider standartları olsun belli ortalama rakamlar varsa, bu ortalamalardaki sapmalar önem arzeder. Bu durumlara dikkat edilmesi gerekiyor. Örneğin inşaat firmasını ele alalım, Eskişehir'de ortalama ev fiyatları 1 milyonun üzerinde iken bu firma 300 bin TL'lik bir ev satışı gösteriyorsa, burada kayıt dışılık ya da hileli bir durum mevcuttur."* şeklinde açıklamıştır. BD2 . *"Her denetçinin temel esaslar haricinde kendine göre özel metotları illaki vardır. Ben mesela genelde bir önceki yılın finansal tablolarını ve cari yılın finansal tablolarını karşılaştırırım. Burada sektör standardı da ele alınır. Artık bu işlemler yazılımsal olarak da mevcut. Yanlış bilmiyorsam kamu boyutuyla da risk analizi yapan programlar var ki bunlar birçok konuda denetçiye yol haritası çiziyor. Geleneksel ya da matematiksel yöntemlerin hepsinden yararlanır denetçi."* şeklindeki açıklamayla bu durumu desteklemiştir. SMM3 "*Denetçinin farklı tahminleme metotları vardır. Bazen fiziksel durumlar tablolar hakkında bilgi verir. Fazla borçlu olması, BAĞ-KUR, Sigorta primleri gibi ödemelerini geciktirir. Aslına bakılırsa firma sahibi ile ya da ilgili muhasebe departmanı çalışanıyla görüştüğü anda bazı emareleri mesleki tecrübesine göre anlayabilir."* şeklindeki açıklamasıyla şirketin uygulamadaki bazı işlerinin denetçinin inceleyeceği finansal tablolar hakkında bilgi verebileceğini

açıklamıştır. YMM2 ifadesinde "*Denetleme sürecinde denetçi farklı yöntemler kullanabilir. Buna yazılımsal uygulamalar da dahil. Ancak özellikle kamu tarafından incelemeye alınan bir firma belli emareler oluşmuşsa, kendiliğinden bazı konuları da açıklayabiliyorlar. İnceleme danışmanlığı gibi süreçler olabiliyor. Bu aslında yanlış yapan firmanın, daha büyük felaketler yaşamaması adına inceleme sırasında ortaya çıkan hilelerin zararlarını asgari düzeye indirmektedir. Bazen de denetçi tarafından şüpheli kabul edilen bir işlem aslında işin doğasına uygun olabiliyor. Bir firmamız hakkında müfettiş yakıtları hakkında naylon fatura kullanıldığına dair işlem yapılmıştı. Söz konusu firma nakliye firması ve yüzlerce tırı var. Fakat müfettiş araç takip sistemleri olan ve bu sistemlerde yakıt tüketim miktarları mevcut ve bu sistemlere detaylı inceleme yapmamış. Ayrıca araç sayısı konusunda eksik tespit etmişti. Biz firma adına dava açtık ve firma haklı bulundu. Onun haricinde denetçilerin rakamları doğru okumalı. Bazen kayıtlar fazladan sıfırlı olabiliyor. Bunları özellikle mutabakat yaparak, ya da çapraz sorgular yaparak ortaya koymalılar. Onun haricinde zaten belli hesaplar vardır ki tecrübeli denetçi onların kontrolünü yapmalıdır."* şeklinde bu durumu özetlemiştir.

Katılımcıların; muhasebe meslek mensuplarına yönelik önerilerinde ise denetçi boyutuyla denetimin gerçeği ortaya koyması gerektiği, bu anlamda mevcut standartları uygunluğun önemi vurgulanmış, finansal tabloları hazırlayanların dürüslük ve şeffaflıktan şaşmamaları gerektiği, firma sahiplerinin belli konularda eğitime tabi tutulmasının önemi ve firma odaklı hazırlanan tablolarda muhasebe meslek mensuplarına yönelik cezai sorumlulukları olabileceği ve genel olarak şüpheci, uyanık ve hukuki olmaları gerektiği ifade edilmiştir. SMMM1 eleştirisinde *"Hilenin önlenmesi konusunda vergi mükellefi olacak kişilerin eğitime tabi tutulması gerektiğine inanıyorum. Şirket sahibi olan kişiler bazen en temel evraklar olan fatura, gider pusulası, irsaliye gibi evraklardan bihaberler. Fatura kesmesini bilmeyen insanlar, piyasada milyonluk iş yapıyorlar. Denetim boyutunda kamunun belli kısıtlarından ötürü yeterli olamadığını ve bu sebepten mükelleflere farklı yasal düzenlemeler ile stok affı, matrah affı gibi düzenlemeler uygulaması, kötü niyetli kişilerin daha çok hile yapmasına ve denetim süreçlerini zorladığına şahit oluyorum."* bu durumu özetlerken, bazı yasal düzenlemelerin özellikle af süreçlerinin insanları hileye teşvik ettiğini vurgulamıştır. BD3 "*Gerek mali müşavir gerekse denetçi insanlara kolay inanan insan olmamalılar. Şüphe duymak önemlidir. Neticede yapılan iş toplumu etkileyen bir süreç ve hassas bir iş yaptıklarının*

farkında olmalılar. İyi insan olmayı anlatmaktan ise iyi insan olmaktır denetçinin veya muhasebecinin işi. Bu anlamda yaptıkları iş hassastır." şeklinde durumu ifade etmiştir. Yine benzer şekilde BD2 "*Finansal tablo hazırlanırken mali müşavir sahte fatura konusunda uyanık olmalı. Aynı şekilde denetim aşamasında da denetçi önüne konulan belgelere karşı şüpheci yaklaşmalı. Hile öyle bir durum ki herşey normalmiş gibi gelebilir ilk etapta. Mali müşavirlere hileli bir tablo hazırlaması konusunda firma tarafından talep gelebilir, bu konuda kesinlikle yapmamalarını öneririm. Mesleki ünvanlarını kaybetmeye kadar gidebilecek yasal süreçler ile karşılaşabilirler. Mali müşavir sayıları çok fazla olduğu için ister istemez iş alabilmek adına firmaların taleplerini karşılamak durumunda kalabiliyorlar. Nacizane mesleğe yeni başlayanlara tavsiyem işlerini dürüstçe yapmaları, bizim işimizin kazancı zamanla olur. Tecrübe zamanla olur, müşteri zamanla olur, hizmet sektöründe durum bu şekilde olur. Bu süreçte sabırlı olmalarını tavsiye ederim."* şeklinde önerilerde bulunmuştur.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hilenin Önlenebilirliği Hakkındaki Görüşleri:

SMMM1 : *"Hileli finansal raporlama kapsamında bize direkt olarak talep gelmiyor. Ama şu şekilde bir durumla zaman zaman karşılaşabiliyoruz. Vergimiz çok çıktı, bu konuda neler yapabiliriz? Stokları fazla çıkan bir firma bu konuda neler yapabiliriz? şeklinde söylemler ile gelebiliyor. Evraklarını inceliyoruz. Şayet yasalara uygunluk varsa yapabiliyoruz Onun haricinde olmayan gideri oluşturma gibi durumlar söz konusu olmaz. Bu gibi işlemleri yapmak mesleğimizi kaybetmemize sebep olur. Bizim meslekte sahte evrakla, olmayan işleri yapmak en tehlikeli durumlar... Örneğin Özel Fonlar hesabında bir araç satılması durumunda 3 yıl süre ile firma burada gelirini tutabiliyor. Bu şekilde vergilendirme boyutunu 3 yıl ertelemiş olabiliyor. Hileli finansal raporlama tamamıyla önlenebilir. Bütün işlemler elektronik ortama alınırsa, firmaların hile yapmasının önüne tamamıyla geçilebilir. Bizim sistemimizde ceza boyutu, etik kavramına göre daha etkili oluyor. Genelde mükelleflerin bu işin şöyle bir cezası var şeklinde söylemlerimize daha çabuk reaksiyon gösterdiklerine şahit oluyoruz. Hileden arınmış tablonun en önemli özelliği finansal tabloda belirtilen rakamlarla onların kanıtı olan fatura, fiş ya da*

işlemlere ilişkin belgeler arasında uyum vardır. Hilesiz bir finansal tabloda bir düzen ve disiplin vardır."

SMMM2 : *"Verginin az çıkması için piyasada o şekilde çalışan mali müşavirler oluyor ama bizim çalıştığımız müşteriler o şekilde bizimle çalışmazlar. Çünkü bu durum aynı zamanda kredibilitesini de etkiler aynı zamanda. Onun haricinde çalışanlara elden ücret veren firmalar olabiliyor. Bu durumda biz firma ne sunduysa onu tablolarda gösteririz. Yasal olmayan bir işleme hiçbir mali müşavirin girmeyeceğini düşünüyorum. Hileli finansal raporlamanın e sistemler ile teknoloji ile kayıt dışılığın yok edilerek engellenebileceğini düşünürüm. Mükelleflerde ceza kavramı etik veya eğitim kavramlarının önüne geçiyor. Cezası olan işlerde hileye yaklaşamıyor müşteri. Hileden arınmış bir tablo mevcut durumu olduğu gibi gösteren bir tablodur. O an sistemi durdursanız, tablo ne gösteriyorsa, mevcut durumla eşleşmelidir. Maalesef küçük ölçekli firmalarda, kurumsallaşamadıklarından yada sistemlerini tam olarak kuramadıklarından bu durum pek mümkün olmuyor."*

SMMM3 : *"Mükellef hileli bir işlem konusunda mali müşavirden böyle bir müsamaha göstereceğine inanırsa talep edebilir. Ama benim tecrübemde olup da bu işlere kolaylık sağlayabilecek müşavir olduğunu düşünmüyorum. Genelde mesleğe yeni başlayan kişilere bu tarz müşteriler bulaşır. Örneğin piyasada fatura satan ve bu faturalara gider olarak göstermek için alan şahıs şirketleri var, bu şekilde olan firmalar uzun soluklu kalamazlar. Ya da bizden az vergi çıkarmak isteyen müşteri bana ödemelerini de yapamayacak durumda olan insanlardır. Bu nedenler bu kişiler müşterisi olan mali müşavire gitmek istemezler. Akıllı mali müşavir de kendini riske atmaz. Meslekten men edilmeyi göze almak aptallık olur. Hileli finansal raporlama dünyanın her yerinde olan bir işlem. Bu işin vicdani ve ahlaki boyutu da var. Ben biraz daha tamamıyla engellenemez taraftayım. Ben cezaların, ahlaki veya etik kavramlarında daha etkili olduğunu düşünüyorum. Öyle ki eğitimli insanlar bile yanlış yollara başvurabiliyor. Sert yaptırımlar olursa hileli işlemler daha minimize edilebilir. Herşeyin kayıt altına alınarak, kredi kartı gibi uygulamaların şirketlere zorunlu tutarak kayıt dışılığın önlenmesi önemlidir. Güvenli bir tablo en başından hammadde sürecinden finansal tabloya göre gidilmeli. İş süreçleri standart olmalı, işin bütün süreci planlı olmalı. Çok büyük firmalarda bile kayıtsız ya da düzensiz sevkiyatlara şahit olabiliyoruz. Böyle durumlarda finansal tabloyu hileden arınmış diyemeyiz."*

SMMM4 : *" Piyasadan öğrendiğim kadarıyla hileli finansal raporlamaya yönelik mükelleflerden özellikle vergi boyutunda çok talep geliyor. Mali müşavirler bu durumdan bıkmış durumda. Neticede alıp satıyorsanız bunun bir vergisi de çıkacaktır. Tabiki mükellef daha çok kazanmak ister ama vergi bir kazanç yöntemi değildir. Mesleğe yeni başlayan muhasebeciler maalesef defter de bulamadığı için bu tarz mükelleflerle yüzleşiyorlar. Piyasada tutunmaya çalışan muhasebeci bu tarz küçük firmalarla karşılaşıyorlar. Büyük ölçekli firmalar ise bu tarz süreçlere girmezler. Hileli finansal raporlama, kayıt dışı işlemlerin engellenmesi, vergilendirme süreçlerinin adaletli olduğu durumlarda büyük oranda engellenebilir. Büyük ölçekli iş hacimleri firmalar yüksek oranda hileli işlemlerden kaçıyorlar zaten ama ticaret hacmi küçük olan firmaları da e sistemlere entegre ederek, bütün ticaretini elektronik sistemler üzerinden yapmaya yönlendirilirse büyük oranda hileli finansal tablo engellenir. Ama tamamı ile engellenmesi pek mümkün değildir. Etik ve eğitim kavramı daha çok prestijli firmalarda etkilidir. Büyük firmalar isimlerinin hile ile yan yana gelmesini istemez bu nedenle o tarz firmalarda cezaların daha az etkili olacağını düşünüyorum. Vehbi Koç'un insanların güvenini kaybetmektense, para kaybetmeyi yeğlerim sözü aklıma geldi. Bu durumu özetliyor sanırım. Onun haricinde kurumsallaşmamış firmalarda cezaların daha etkili olduğunu düşünüyorum. Güvenilir bir tablo mevzuata uygun yapılmış tablodur. Söz konusu tabloya ait herhangi bir örnek alınsa anında o işlemin ne olduğu, nasıl olduğunu ortaya koyar. Firmaların işleri belli standartlarda planlı ve düzenliyse finansal tabloları da o denli düzenli oluyor."*

YMM1 : *"Maalesef vergi ile ilgili olarak mükelleflerin aşırı derecede talepleri olduğunu piyasadan biliyorum. Onun haricinde uygulamada bazı şeylerin yapılmış olmak için yapılması, işin başından sonucuna değil de, sonuca göre başlangıca doğru işlemleri yapılması isteniyor. Bu da maalesef objektiflikten uzak firmanın talebine uygun finansal tabloların ortaya çıkmasına sebep oluyor. Bizim gibi YMM'ler ile pek bu tarz firmaların işi olmaz. Genelde düşük profilli firma ya da şahıslar bu talepte bulunur. Hileli finansal raporlamanın %100 engellenmesinin mümkün olacağını düşünmüyorum. Ama büyük oranlarda engellenebilmesinin mümkün olabileceğini düşünüyorum. Bizim kültürümüzde etik kavramı maalesef piyasada çok etkili değil, yaptırım ve cezaların daha etkili olduğunu düşünüyorum. Düzenli gelirleri olan, iş süreçleri oturmuş firmalarda finansal tablolar düzenli*

tutulmaktadır. Bir işyerindeki mali işleri moda mod gösteren finansal tablo hileden arındırılmıştır."

YMM2 : *"Genelde ülkemizde vergi ödemeye yönelik bir tepki var. Bence bizim mükelleflerin vergi psikolojisi alanda eğitim almalılar. Ben bu alanda Dumlupınar Üniversitesi'nde ders vermiştir. Vergiyi insanımız iyi anlamalıdır. Kendi mükelleflerimizde bu durumu fazlasıyla kırdık. Ama piyasada mali müşavirlerden bu anlamda çok fazla şikayet alıyorum. Özellikle piyasaya yeni giren mali müşavir piyasada müşteri bulabilmek adına kendi hizmet ücretlerini dahi piyasa altına çekebiliyorlar. Böyle kişilerin karşılarına çıkacak müşteri de o kalitede oluyor. İşini doğru yapan, karakterli insanların karşısına da o derece nitelikli firmalar çıkıyor. Hileli finansal raporlamanın tamamen engellenmesi pek mümkün olacağını düşünmüyorum. Firma sahipleri eğer ki ben mevcut yasal sürecin dışına çıkmayacağım derse, altındaki çalışanlar da bu duruma teşebbüs edemezler. Bazen öyle durumlar oluyor ki firmada çalışanlar, patronun yapmış olduğu hileleri bildiği için onları tehdit etme durumları dahi oluyor. Eğer ki şu talebimi karşılamazsan yapmış olduğun usulsüzlükleri şu dilekçeyle maliyeye bildiririm gibi… Dediğim gibi önce firma sahiplerinin bu konuda istekli olması gerekiyor ki hileli finansal tablo uygulamalarının sonunu görelim. Bana göre etik daha önemlidir ama firmanın ekonomik durumları bu durumda daha belirleyici oluyor. Ekonomik durumu iyi olan firmalar vergi rekortmenleri olmak gibi kavramları önemsiyor. Ama ekonomik durumları kötü olan patronlar bırakın etiği, ceza olsa dahi ben bu hileli işlemi yapacağım moduna girebiliyorlar. Güvenilir bir finansal tablo, muhasebe departmanına müdahale edilmediğinde yani patron herhangi bir yönlendirme yapmadığında hileden arınmış bir finansal tablo ortaya konabilir. Tabi firmanın altyapısı da bu sürece uygun olmalı. Bazen öyle firmaların işleri oluyor ki ne gelir belli ne gider. O işlemleri muhasebeleştirmek gerçekten zor. Finansal tabloya bakıyorsunuz, bazı hesaplar sırıtıyor bu tarz firmalarda."*

YMM3 : *" Yeminli mali müşavirler mükellefin hileli işlemlerine onay vermez. Benim mükellef ile ilişkim onları aydınlatma, bilgilendirme şeklinde oluyor. Çünkü mükelleflerim büyük firmalar ve onların birden çok yöneticisi var ve onları kontrol etmesi gerekiyor. Hileli bir finansal tablo benim mükelleflere kardan çok zarar getirir. Ama onun haricin patron firma tarzı firmalar bunu talep ediyor mu, illaki ediyordur. Çünkü bazı firmalar var ki çalışanı da, yöneticisi de hepsi çekirdek aile. O anlamda hile o tarz firmaların istediği bir şeydir. Ben mükelleflerime*

vergiden kaçınmayı daha çok öneriyorum. Teşvikler almak, bazı vergisel avantajları kullanmak gibi önerilerde bulunuyorum. Ama mali müşavir arkadaşlardan da duyuyoruz, %90 oranda mükellefler vergiyi azaltma yönünde talepleri oluyor. Piyasada mükellef kalitesi maalesef çok düşük... Rekabet yoğun alanda kar marjları da düşük de olduğundan vergi kaçırmak en iyi yol görüyor. Hele ki şu anda enflasyonda mevcut, zarar etmek pahasına ürünlerini satan mükellefler, sattığı parayla aynı ürünü üretemiyor. Bu sefer en kolay yol vergilendirme boyutundan kaçınma ya da ne bileyim işçilik primlerini vs. düşük gösterme gibi yollara gidiyorlar. Hileli finansal raporlar tamamıyla engellenebilir. Bazı yasal düzenlemeler yapılabilir. Firma sahiplerinin varlıkları araştırılabilir. Servet beyanı gibi durumlar ortaya konursa büyük oranda hileli ya da kayıt dışı muhasebe işlemleri engellenir. Müşteriler tarafında ceza işlemleri daha ağır basıyor. Ama vergi afları gibi durumlar mükellefin cezaya yakın olmasını da sağlıyor. Ne de olsa af çıkar gibi bir algı oluşuyor. Benim kişisel tecrübelerime göre muhasebe kurallarına uyan finansal tablo, muhasebe verileri güncel olan tablo hileden arınmıştır. Bazen öyle örnekler geliyor ki adam alacağını, borç, borcunu, varlığı gibi kaydetmiş ve bu durumdan haberi olmuyor. Böyle firmalarla çalışmıyorum. Direkt eliyorum. Adam yaptığı işi bilecek, bilmiyorsa da gerekiyorsa profesyonel danışmanlık alacak."

BD1 : *"Ben bağımsız olarak muhasebecilik yapmadım ama piyasadan aldığımız duyumlar vergilendirme boyutundan dolayı tercih edilen veya tercih edilmeyen mali müşavirleri duyuyoruz. Hileli finansal raporlamanın tamamıyla engellenmesi mümkün değildir. Hileyi yapan insan ve illaki birileri bu yola başvuracaktır. Ama kayıt dışı işlemlerin engellenmesi belli bir seviyede hileyi engelleyebilecektir. Özellikle vergi boyutu mükelleflere iyice anlatılmalı. Bu konuda insanlar eğitilmeli. Etik ve eğitim kavramı bizim ülkemizde çok geçerli değil maalesef. Ceza kavramı daha ağır basıyor. Cezanın etkisi hemen görünüyor çünkü. Firma sahibi olmuş mesela damga vergisini bilmiyor, stopaj nedir bilmiyor. Bu anlamda ceza gelir deyince hemen ödüyor. Güvenilir bir finansal tablo bir kere gerçeği sunmalı. Artık firmalar yönetim sistemleri var ki anlık olarak finansal tablolara yansıtılabilir. Özellikle imalat sektöründe rahatlıkla, sistemli düzenli finansal tablolar hazırlanabilir."*

BD2 : *"Bize karşı müşteriler bu tarz talepler ile gelemez. Hatta YMM'ler için de durum aynıdır. Firmalar onlara karşı gidip de hileli işlemler için bir talep de*

bulunmaz. Mali müşavirler de bu oran da tahmin ediyorum %50'dir. Neticede onlar firmanın kayıtlarını tutarlar. Gelen belge veya gösterilen kayıt firmayı bağlar. Ama şu bir gerçek ki hiçbir belgeye dayanmayan hayali bir işlemi mali müşavir dahi gösteremez. Tamamıyla hile engellenemez ama %1-%5 arasında bir orana bile düşürülmesi engellenmiş gibi kabul edilebilir. Bu bir kültürdür. Ben yurtdışına gittiğimde her market bana yaptığı işin fişini veriyor. Biz de zincir marketlerin haricinde bu pazarlık konusu oluyor. Fiş isterseniz, KDV eklememiz lazım gibi. Halbuki fiyat söylenirken vergi zaten içinde söylenmiştir. Ben açıkçası vergi boyutuyla yapılan hilelerin genelde vergilerin yüksek olduğundan başvurulduğunu duyuyorum ama alakası yok yurt dışında vergi oranları çok daha fazla ama insanlar vergilerini de ödüyor, faturalarını da kesiyor. Aynı ya da benzer yasalar bizde de var ama bizde uygulamada sıkıntı yaşanıyor. Hileli finansal raporlamada ceza bizim denetlediğimiz firmalarda pek etkili olmuyor. Nedenine gelecek olursak kamu mevcut şirketlerin %5'ini ancak denetleyebiliyor. Bir de üzerine vergi afları uygulandığından cezanın etkili olduğunu düşünmüyorum. Etik ve eğitim kavramında ise gerçekten iş yapan firmaların isimlerine gelecek en ufak bir olumsuzluktan imtina ettiklerini biliyorum. Denetime tabi olmayan ya da denetlenmeyen küçük firmaları zaten saymıyorum. Hileden arınmış tablo gelirler-giderler belgeye bağlanmıştır, stoklar sayılmıştır, bütün mutabakatlar yapılarak alıcılar, satıcılar vs. net bir şekilde tabloya yansıtıldığı tablolar hileden arınmıştır."

BD3 : "*Finansal tablolarda hileli işlemlere yönelik talep ile fazlasıyla karşılaşıyoruz. Mükellef için hilenin nevi önemli değildir. O az vergi verdiği sürece farketmez. Bir de vergi gönüllü verilen birşeydir ama bizde biraz da algı gibi. Zoraki alınan kamu gücüyle alınan vergi, bazen insanlarda farklı tepkiler doğurabiliyor. Ben ziyadesiyle vergi aflarına kızıyorum. Matrah affı diye bir şey var şuan gündemde, kamu mükellefe matrahı arttır, geçmiş 5 yıllık incelemeden muaf ol gibi bir seçenekle gidiyor. Bu sefer mükellef de sürekli af çıkacakmış gibi davranışa giriyor. Bir de bu işin adalet boyutu var ki işini doğru yapanın suçu ne? Kişi vergisini ödemiyor, o parayla yatırım yapıyor, diğer kişi vergisini zamanında ödüyor. Sonra vergisini ödemeyene af geliyor. Adam vergiden kazanç sağlıyor ve sistemde bunu ödüllendiriyor. Bu durum insanı zorla hileye yönlendiriyor. Kamu boyutuyla olayı ele aldığımızda, yapılan incelemeler toplam piyasanın %3'üne denk geliyor. Hal böyleyken devlet vergi kaçağını aflarla toplamaya çalışıyor. Böyle bir durumda hileli işlemler engellenebilir mi? Ben bu ülkede hilenin tamamıyla*

engellenebileceğini düşünmüyorum. Ben hileli finansal tabloların engellenmesinde etik boyutu ya da vicdani boyutun etkili olduğunu düşünüyorum. İşin biraz felsefi tarafı olacak ama bir insan vicdani ya da manevi anlamda belli standartları olmaz ise o insanı ne ceza ne de yaptırımlar caydırabilir. Bir şekilde o kişi hile yapmanın yolunu bulur. Bu nedenle etik ve eğitim değerlerin insanlarda daha etkili olacağına inanıyorum. Finansal tablonun hileden arındırmanın en önemli yolu insan ögesinin müdahil olma alanını ne kadar sınırlandırılırsa, o kadar başarılı olur. Burada kastım şu objektiflik, herkes tarafından kabul edilebilirlik ya da kişiye göre değişmeyen sonuçları gösteren finansal tablolar hileden arındırılmıştır."

3.7.2.4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hilenin Önlenebilirliği Hakkındaki Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi

Muhasebe meslek mensuplarına finansal tablolarda hilenin önlenebilirliğine yönelik olarak; mükelleflerden hileli uygulamalara yönelik taleplerin gelip, gelmediği, ne gibi taleplerin geldiği, hileli finansal tabloların tamamıyla engellenip, engellenemeyeceği, etik, eğitim ve ceza kavramları hakkındaki düşünceleri ve güvenilir bir tablonun nasıl hazırlanması gerektiği sorulmuş ve görüşleri alınmıştır.

Katılımcılar hileli uygulamalara yönelik mükelleflerden hileli işlemlere yönelik en çok vergi miktarına ilişkin olarak talep geldiğini, özellikle SMMM'lerin vergi çıkarılıp, çıkarılmamasına göre tercih edildiğini ifade etmişlerdir. Bu tarz durumlar ile özellikle şahıs şirketlerinde ya da yeni kurulmuş şirketlerde sıklıkla karşılaşılmaktadır. SMMM4 bu durumu "*Piyasadan öğrendiğim kadarıyla hileli finansal raporlamaya yönelik mükelleflerden özellikle vergi boyutunda çok talep geliyor. Mali müşavirler bu durumdan bıkmış durumda. Neticede alıp satıyorsanız bunun bir vergisi de çıkacaktır. Tabiki mükellef daha çok kazanmak ister ama vergi bir kazanç yöntemi değildir. Mesleğe yeni başlayan muhasebeciler maalesef defter de bulamadığı için bu tarz mükelleflerle yüzleşiyorlar."* şeklinde ortaya koymuştur. YMM2 ifadesinde "*"Genelde ülkemizde vergi ödemeye yönelik bir tepki var. Bence bizim mükelleflerin vergi psikolojisi alanda eğitim almalılar. Ben bu alanda Dumlupınar Üniversitesi'nde ders vermiştir. Vergiyi insanımız iyi anlamalıdır. Kendi mükelleflerimizde bu durumu fazlasıyla kırdık. Ama piyasada mali müşavirlerden bu anlamda çok fazla şikayet alıyorum. Özellikle piyasaya yeni giren mali müşavir piyasada müşteri bulabilmek adına kendi hizmet ücretlerini dahi piyasa altına*

çekebiliyorlar. Böyle kişilerin karşılarına çıkacak müşteri de o kalitede oluyor." şeklinde açıklamıştır. Yine BD3 "*Finansal tablolarda hileli işlemlere yönelik talep ile fazlasıyla karşılaşıyoruz. Mükellef için hilenin nevi önemli değildir. O az vergi verdiği sürece farketmez."* şeklinde durumu özetlemiştir. Mükelleflerin hileli işlem taleplerini SMMM'ler daha çok yaptığını katılımcıların ifadelerinden anlıyoruz. Bu durumun genel olarak sebebi ekonomik nedenler. BDD ve YMM'ler ile sözleşme imzalayan firmaların ticari hacimleri büyük olduğu için bu tarz talepler onlara çok fazla gelmemektedir. SMMM'lerde ise özellikle mesleğe yeni başlayanlara yönelik bu tarz hileli işlemli taleplerin geldiği, o kişilerin de hileli işlemlere müşteri kaygıları nedeniyle belli sınırlar dahilinde kabul ettiğini ifadelerden anlaşılmaktadır. BD2 ifadesinde "*Bize karşı müşteriler bu tarz talepler ile gelemez. Hatta YMM'ler için de durum aynıdır. Firmalar onlara karşı gidip de hileli işlemler için bir talep de bulunmaz. Mali müşavirler de bu oran da tahmin ediyorum %50'dir. Neticede onlar firmanın kayıtlarını tutarlar. Gelen belge veya gösterilen kayıt firmayı bağlar. Ama şu bir gerçek ki hiçbir belgeye dayanmayan hayali bir işlemi mali müşavir dahi gösteremez."* şeklinde açıklamıştır. SMMM3 bu durumu *"Mükellef hileli bir işlem konusunda mali müşavirden böyle bir müsamaha göstereceğine inanırsa talep edebilir. Ama benim tecrübemde olup da bu işlere kolaylık sağlayabilecek müşavir olduğunu düşünmüyorum. Genelde mesleğe yeni başlayan kişilere bu tarz müşteriler bulaşır. Örneğin piyasada fatura satan ve bu faturalara gider olarak göstermek için alan şahıs şirketleri var, bu şekilde olan firmalar uzun soluklu kalamazlar. Ya da bizden az vergi çıkarmak isteyen müşteri bana ödemelerini de yapamayacak durumda olan insanlardır. Bu nedenler bu kişiler müşterisi olan mali müşavire gitmek istemezler. Akıllı mali müşavir de kendini riske atmaz. Meslekten men edilmeyi göze almak aptallık olur."* şeklinde açıklamıştır.

Hileli finansal raporlamanın tamamıyla engellenmesine yönelik katılımcıların çoğunluğu belli oranlarda engellenebileceğini öne sürmüş, bunun için vergi aflarının çok fazla olmaması gerektiğini, verginin insanlara anlatılması gerektiği, yasaların uygulanabilmesinin önemli olduğunu ve kayıt dışılığı önlemek adına elektronik işlemlerin arttırılması gerektiği vurgulamıştır. SMMM1 ifadesinde "*Hileli finansal raporlama tamamıyla önlenebilir. Bütün işlemler elektronik ortama alınırsa, firmaların hile yapmasının önüne tamamıyla geçilebilir."* şeklinde ifade etmiş, YMM3 durumu "*Hileli finansal raporlar tamamıyla engellenebilir. Bazı yasal düzenlemeler yapılabilir. Firma sahiplerinin varlıkları araştırılabilir. Servet beyanı*

gibi durumlar ortaya konursa büyük oranda hileli ya da kayıt dışı muhasebe işlemleri engellenir." açıklamıştır. BD2 "*Tamamıyla hile engellenemez ama %1-%5 arasında bir orana bile düşürülmesi engellenmiş gibi kabul edilebilir. Bu bir kültürdür. Ben yurtdışına gittiğimde her market bana yaptığı işin fişini veriyor. Biz de zincir marketlerin haricinde bu pazarlık konusu oluyor. Fiş isterseniz, KDV eklememiz lazım gibi. Halbuki fiyat söylenirken vergi zaten içinde söylenmiştir. Ben açıkçası vergi boyutuyla yapılan hilelerin genelde vergilerin yüksek olduğundan başvurulduğunu duyuyorum ama alakası yok yurt dışında vergi oranları çok daha fazla ama insanlar vergilerini de ödüyor, faturalarını da kesiyor. Aynı ya da benzer yasalar bizde de var ama bizde uygulamada sıkıntı yaşanıyor."* şeklinde durumu açıklamıştır. Buna karşın katılımcılardan bazılarının da finansal tablolarda hileli işlemlerin engellenemeyeceğine dair beyanatları bulunmaktadır. SMMM3 bu durumu "*Hileli finansal raporlama dünyanın her yerinde olan bir işlem. Bu işin vicdani ve ahlaki boyutu da var. Ben biraz daha tamamıyla engellenemez taraftayım."* şeklinde ifade etmiştir. Yine BD3 "*Ben bu ülkede hilenin tamamıyla engellenebileceğini düşünmüyorum. Ben hileli finansal tabloların engellenmesinde etik boyutu ya da vicdani boyutun etkili olduğunu düşünüyorum. İşin biraz felsefi tarafı olacak ama bir insan vicdani ya da manevi anlamda belli standartları olmaz ise o insanı ne ceza ne de yaptırımlar caydırabilir."* şeklinde hilenin tamamıyla engellenemeyeceğini ifade etmiştir.

Hilenin önlenmesinde etik, eğitim ve ceza kavramlarından hangisinin etkili olduğu konusunda ceza ve yaptırım diyenler de; etik, eğitim kavramlarını önemli olduğunu ifade eden katılımcılar da olmuştur. Etik ve eğitim kavramlarının finansal tablolarda hilenin önlenmesinde etkili olduğunu savunan BD3 görüşlerini. *"Ben hileli finansal tabloların engellenmesinde etik boyutu ya da vicdani boyutun etkili olduğunu düşünüyorum. İşin biraz felsefi tarafı olacak ama bir insan vicdani ya da manevi anlamda belli standartları olmaz ise o insanı ne ceza ne de yaptırımlar caydırabilir. Bir şekilde o kişi hile yapmanın yolunu bulur. Bu nedenle etik ve eğitim değerlerin insanlarda daha etkili olacağına inanıyorum."* şeklinde ifade etmiştir. Yine BD2 "*Hileli finansal raporlamada ceza bizim denetlediğimiz firmalarda pek etkili olmuyor. Nedenine gelecek olursak kamu mevcut şirketlerin %5'ini ancak denetleyebiliyor. Bir de üzerine vergi afları uygulandığından cezanın etkili olduğunu düşünmüyorum. Etik ve eğitim kavramında ise gerçekten iş yapan firmaların isimlerine gelecek en ufak bir olumsuzluktan imtina ettiklerini biliyorum."* şeklindeki

ifadesiyle etik ve eğitim kavramlarının kendi mükelleflerindeki öneminden bahsetmiştir. YMM2 ifadesinde "*Bana göre etik daha önemlidir ama firmanın ekonomik durumları bu durumda daha belirleyici oluyor. Ekonomik durumu iyi olan firmalar vergi rekortmenleri olmak gibi kavramları önemsiyor. Ama ekonomik durumları kötü olan patronlar bırakın etiği, ceza olsa dahi ben bu hileli işlemi yapacağım moduna girebiliyorlar."* ifadesiyle firmadan firmaya değişilik gösterebileceğini ifade etmiştir. YMM3 ifadesinde "*Müşteriler tarafında ceza işlemleri daha ağır basıyor. Ama vergi afları gibi durumlar mükellefin cezaya yakın olmasını da sağlıyor. Ne de olsa af çıkar gibi bir algı oluşuyor."* şeklinde açıklayarak ceza kavramının esas olduğunu yine YMM1 durumu "*Bizim kültürümüzde etik kavramı maalesef piyasada çok etkili değil, yaptırım ve cezaların daha etkili olduğunu düşünüyorum."* şeklinde ifade etmiştir.

Güvenilir ve hileden arındırılmış tablo konusunda bütün katılımcıların ifadeleri ortak bir noktada buluşturulabilir. Gerçeği yansıtan, kurallara uygun, fiziksel durumla eşleşen, objektif ve şeffaf hazırlanmış tablo güvenilirdir. Hileden arındırılmıştır. Katılımcıların bu konuda görüşlerini incelersek; SMMM1 ifadesinde "*Hileden arınmış tablonun en önemli özelliği finansal tabloda belirtilen rakamlarla onların kanıtı olan fatura, fiş ya da işlemlere ilişkin belgeler arasında uyum vardır. Hilesiz bir finansal tabloda bir düzen ve disiplin vardır."* şeklinde ifade etmiş, SMMM2 ifadesinde "*Hileden arınmış bir tablo mevcut durumu olduğu gibi gösteren bir tablodur. O an sistemi durdursanız, tablo ne gösteriyorsa, mevcut durumla eşleşmelidir."* şeklinde durumu açıklamış, BD3 "*Finansal tablonun hileden arındırmanın en önemli yolu insan ögesinin müdahil olma alanını ne kadar sınırlandırılırsa, o kadar başarılı olur. Burada kastım şu objektiflik, herkes tarafından kabul edilebilirlik ya da kişiye göre değişmeyen sonuçları gösteren finansal tablolar hileden arındırılmıştır."* şeklinde durumu özetlemiştir.

Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hile Denetimine Yönelik Yasal Mevzuatın Yeterliliği Hakkındaki Görüşleri

SMMM1 :*"Mevcut durumu ele aldığımızda son dönemlerde devletin firmaları çok fazla denetime tabi tutmadığını daha çok vergi aflarıyla firmaları vergi ödemeye teşvik ettiğini görüyorum. Bence yasal altyapı mevcut ama uygulamada problemler söz konusu. Vergi affı da öyle ki insanları hileye teşvik edercesine*

maalesef. Vergi kaçıranın cezasının %90'ı siliyor ama usulsüzlük cezaları silinmiyor. Mantık hatası mevcut. Yeni inovasyon yada yeniliklerin hukuki altyapısı oluşturulana kadar, belki kayıt dışılığı arttırabilir. Sosyal medya satışları ya da bitcoin gibi işlere giren firmalar bu durumdan kazandıklarını/kaybettiklerini finansal tablolarını yansıtmayabilirler."

SMMM2 : *"Yasal mevzuatın yeterli olduğunu düşünüyorum ama sanıyorum kamu boyutuyla inceleme için yeterli personel yok. Devlet de bu durumda farklı aflarla vergi kaçaklarını önlemeye çalışıyor. Bazen öyle ki müfettiş firmanın beyannamesini sisteme yüklemeden önce arayıp matrahı arttırın yoksa ceza alır firma gibi uyarılarda bulunabiliyor. Vergi borçlarının yapılandırılması 3-4 senede bir olağan bir süreç artık. Borcunu ödeyen mükellef bu süreçten ceza alıyormuş gibi bir durum oluyor. Hileye başvurup vergi kaçıran mükellef ise kaçırdığı tutarın çok daha altında bir ödeme ile bu sorumluluğundan kurtuluyor. Bu durum maalesef hileyi tetikliyor. İnovasyon veya yeni bir sektörün doğması sonucu örneğin Youtuber'lık gibi, tabi ki var olan işletmeleye faaliyet dışı gelir sağlayabilir ve bu durum tespit edilene kadar hileli bir işlem olarak finansal tabloya yansıyabilir."*

SMMM3 : *"Yapılandırma gibi durumlarda hileli finansal raporlamalara adeta çanak tutuyor. Mesela şuanda matrah arttırımı durumu var. Mükellef matrah arttırımı yaparak, geçmiş 5 yıllık incelemeden muaf tutuluyor. Bu durum son yıllarda sıklaştı. Bu sefer vergisini zamanında ödeyen işini doğru yapan firmalara ceza gibi oluyor. Örneğin hileye başvuran vergi kaçıran mükellef o parayla ev alıyor, parası 5 yıl içinde 5'e katlıyor. Sonra vergi affı geliyor 1/5'ini ödüyor. Adam vergiden ekstra kazanç sağlıyor. Bu durum maalesef bizim mali müşavirliğimizi de etkiliyor. Bizim verdiğimiz tavsiyeyi, mükellef ne de olsa af gelir mantığıyla dikkate almıyor. Bir de bazı yasal düzenlemeler var ki, bazı yüksek gelirli kişileri koruyabilir. Örneğin taksiciler, kuaförler gibi meslek grupları var ki, birçok vergiden muaflar. Yasal mevzuatta sıkıntı yok ama uygulamada bir takım sıkıntılar var. Bazı sektörler faturasız satışa müsait mesela. Bir mobilya firması ya da bir inşaat firması yapmış olduğu işi çok daha az rakamlarda gösterebiliyor. Ama küçük bir bakkal en ufak bir fiş kesmediğinde belli yaptırımlarla karşılaşabiliyor. Tevkifat gibi durumlar vergi kaçırmanın önüne geçti. Ya da bir çok işlemin elektronik ortamda kayda alınması aynı şekilde hileli işlemlerin azalmasına sebep oldu. Yeni iş sektörlerinin uygulamaya geçmesiyle belli bir süre sonra geçene kadar o inovasyonun firmaya getirisi ortaya konamıyor. Tabiki o firma bu durumda hileli bir işlem olarak birçok*

durumu gizleyebilir. Ama şöyle bir durum var o yeniliğin sisteme katkısından çok zararı da olabiliyor."

SMMM4 : *"Yasal mevzuatın yeterli ama anlaşılmaz olduğunu düşünüyorum. Bazen vergi hukuku boyutuyla öyle kanun maddeleri olabiliyor ki herkes farklı şekilde yorumlayabiliyor. Ben Hazine ve Maliye Bakanlığı boyutuyla sektör anlamında, yapılan bazı değişikliklerin sektöre faydasından çok zararı olduğunu düşünüyorum. Mali müşavire farklı farklı sorumluluklar yükleniyor. Adeta kamunun iş yükü özel sektöre bindiriliyor. Ben özellikle yeni yapılacak güncellemelerde TÜRMOB'tan görüş alınması kanaatindeyim. Yeni gelecek bir yasal düzenlemenin kamuoyuna iyi anlatılması gerektiği ya da sektöre uygun olup olmadığını bizlerle karşılıklı etkileşime girerek yapması gerektiğine inanıyorum. Bu anlamda eğitimler verilmeli ve önce mali müşavirler söz konusu mevzuata ikna edilmelidir. İnovasyon sonucu ortaya çıkan yeni durumlarda hileli işlemler olabiliyor. Bunun temel sebebi özellikle vergi boyutunda çalışan kişilerin bilgisiz olmaları, kendilerini güncelleyememeleri olduğunu düşünüyorum. Bir üretim işletmesinde vergilendirme süreçleri bellidir ama serbest meslek grupları kapsamında hizmet veren firmalar hakkında bir bilgi olmadığı için o alanda gizlemeler yapılabiliyor. Örneğin öyle avukat veya doktorlar biliyorum ki bünyesinde onlarca insan çalıştıran milyonluk üretim işletmelerinden daha fazla kazanıyor. Ama bu kişilerin kayıt dışı işlemleri, bilinen sektörlere nazaran daha çok oluyor. Ya da internete çektiği bir video ile yüzbinlerce lira kazanan influencer'ları sistemin tam olarak çözdüğünü ve anladığını düşünmüyorum."*

YMM1 : *"Yasal regülasyonların yeterli olduğunu ama uygulamada sıkıntıların yaşandığını söyleyebilirim. Çünkü piyasada öyle patron şirketler var ki, yasal mevzuatın uygulanamayacağının ya da boşluklarının farkında. Mesela piyasada KDV oranları çok yükseldiğinde, bazı firmaların mağaza önünde işporta satışına giden uygulamalar dahi tecrübe ettim. Kayıt dışılık konusunda bu tarz hileli işlemleri yapan kişi ve firmalar durumun farkında. Hangi durumların sorun oluşturacağının, hangi durumların başına iş açmayacağını biliyorlar. Mevzuatın uygulanmaması herhalde hem personel eksikliği hem iş yükünün fazla olmasından kaynaklı herhalde. Şirketlerde yapılan yeni bir uygulamaya yönelik işlemlerin ticari süreçleri anlaşılana kadar firmaların bu durumdan haksız avantaj sağlayacağını düşünüyorum. Bazen bazı krizler de fırsatı beraberinde getiriyor mesela. Örneğin Pandemi ile birlikte hobi bahçeleri gibi uygulamalar arttı. Bir konteynır firması*

düşünün, normal işleyiş içerisinde gidip kırsaldan ucuza yer alıp, bölüp içine bir konteynır koyup çok daha yüksek rakamlar elde edebiliyor. Bu durum incelenmediği gibi, firma sahibi de bu durumu finansal durumlarına yansıtmayabiliyor. "

YMM2 : "*Eski bir kamu denetçiliğinden gelen biri olarak yasal mevzuatımızın yeterli olduğunu söyleyebilirim. Ama inceleme yetersizliği/tecrübesizliği var ve bu nedenle bu açık farklı af ve yapılandırma gibi hamleler ile kapatılmaya çalışıyor. Mevcut piyasadaki işlerin %3-%5inin denetlenebildiğini düşünürseniz, piyasadaki kayıt dışı işlemlerin boyutunun ne olduğunu düşünün? Bir de bazen mevzuatta öyle maddeler oluyor ki ben bunca yıllık tecrübemle ne demek istediğini anlayamıyorum. Bu anlamda yasal mevzuatın açık ve anlaşılır olmasını soru işaretlerine mahal vermeyecek derecede net olması gerektiğine inanıyorum. Firmanın finansal durumunu arttırıcı inovasyon ve uygulamaların devlet tarafından teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum. Ama şunu da ifade edeyim ki firma sahipleri asıl işleri dışındaki kazançları göstermekten imtina ediyorlar. Örneğin firmanın varlıklarını borsada değerlendirmesine rağmen oradan sağladığı kazancı finansal tablolarına yansıtmayabiliyor."*

YMM3 : *"Yasal mevzuata servete yönelik hususlar eklenmeli diye düşünüyorum. Çünkü firmaların işleyişinden elde edilen birçok değerin kişilerin özel servetlerine geçtiğini görüyoruz. 25 yaşında firma ortağı olmuş bir insanın şirketten 50 milyon TL'lik alacağı olması pek kabul edilebilir değil. Firma sahiplerinin mal varlık sorgulamaları olsa, birçok kayıt dışı işlemin gerekçeleri bulunur. Onun haricinde af gibi düzenlemelerin hileyi teşvik ettiğini düşünenlerdenim. İnovasyon konusunda özellikle yazılımla ilgili yapılan hamlelerde ya da sanal para gibi durumlarda inanılmaz rakamlardan bahsediliyor. Ama finansal tabloya bu durumlar yansıtılıyor mu ? Pek sanmıyorum. Bence bu tarz işlemlerin yasal altyapısını oluşturana kadar firmalar kayıt dışı kazanç şeklinde bu durumu kullanıyorlar."*

BD1 : "*Yasal düzenlemelerle hileli işlemlerin engellenmesi bakımından bütün firmaların işlemlerinn anlık olarak elektronik ortamda yapılması önemli bir konudur. Bu durum yapılabilse herhangi bir kayıt dışı işlem olacağını düşünmüyorum. İnovasyon gibi durumlarda muhasebe anlamında pek bir şey değişmez ama sektör ortalaması olmadığı için kişilerin beyanları esas alınır. Bu durumda gerçek durum finansal tablolara yansımayabilir."*

BD2 : *"Yasal düzenleme boyutunda aslında dünyaya entegreyiz ama uygulamada zayıf olduğumuz için, bunun temel sebebi sanıyorum Hazine ve Maliye*

Bakanlığında fazla iş yükü olması nedeniyle bu açık aflarla kapatılmaya çalışılıyor. Bu durumda piyasada dengeleri bozuyor. Bu sefer mükellef de sen yap kardeşim, ne de olsa af çıkar gibi bir durum ortaya çıkıyor. Siz her 3-4 yılda bir af çıkarırsanız orada ne denetimin önemi kalır ne de finansal tabloda hileyi önleyebilirsiniz. İnovasyonlar belli bir süre sahibine fırsat sağlamaktadır. Haliyle bu durum en azından serbest piyasada şekilleninceye kadar finansal tabloya yansımaz ya da kısmi yansır. Sonra belli bir düzeye geldiğinde yasal düzenlemeye konu olur."

BD3 : *"Bizde yasal mevzuat fazlasıyla detaylı bu yönden de çok fazla ayrıntılı. Kanunlarımız hile denetimine yönelik olarak fazlasıyla yeterli ama önemli olan zihniyet, uygulanabilirlik. Uygulamadığınız mevzuatın varlığının bir anlamı yoktur. Siz yasaları ne derecede uygulayabilirseniz o derecede bitirirsiniz. Örnek olarak bir dönem her yerde 10 numara yağ bulunur diye şehirler arası yollarda görürdük. Yasaktı ama satış yapılıyordu ya da kaçak mazot bulunur şeklinde tabela görürdük. Şimdi niye yok? Bu konuyla ilgili yeni bir yasa gelmedi. Yasa aynı yasa ama şuanda bu konularda sıkı bir denetleme ve yaptırım olduğu için yapılamıyor. Bütün mesele bu. Firmalarda bulunan yenilikler, özellikle yeni iş süreçleri yasal altyapısı olmaması nedeniyle boşluklardan faydalanır. Sosyal medya, sanal para gibi uygulamalar dünyada oldukça yaygınlaşmakta ya da yazılımsal işlemlerin değerleri hakkında firmanın karlılıkları yüksek ama bu durum finansal tablolara maalesef yansımamaktadır."*

3.7.2.5. Muhasebe Meslek Mensuplarının Finansal Raporlamada Hile Denetimine Yönelik Yasal Mevzuatın Yeterliliği Hakkındaki Görüşlerinin Analiz ve Değerlendirilmesi

Katılımcılara yasal regülasyonların hile denetimi açısından yeterli olup olmadığı, yetersiz ise ne gibi yenilikler eklenmesi gerektiği, inovasyon sonucu ortaya çıkan yeni alanların firmalarda finansal tablolarda hileli işlemleri etkileyip, etkilemediği sorulmuştur. Değerlendirmeler sonucunda yasal mevzuatın hile denetimi açısından yeterli olduğu ama uygulamada farklı nedenlerden (Personel yetersizliği, mevcut personelde bilgi eksikliği vb.) dolayı incelemelerde eksiklikler olduğunu ifade eden katılımcılar olduğu gibi mevcut yasal düzenlemelere servet sorgulaması getirilmesi gerektiği, bütün firmaların elektronik sistemler üzerinde anlık işlemlerinin gösteren altyapıların olması gerektiği gibi durumların eklenmesi

gibi düzenlemeler yapılmasının önemine dikkat çeken katılımcılar da olmuştur. Denetim ve inceleme işlemlerinin yapılmamasından kaynaklı olarak yapılan vergi affı gibi düzenlemelerin firmaları hileye teşvik ettiği, hile yapana ödüllendirme şeklinde olduğu bu nedenle bu tarz af düzenlemelerinden vazgeçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. SMMM1 ifadesinde "*Mevcut durumu ele aldığımızda son dönemlerde devletin firmaları çok fazla denetime tabi tutmadığını daha çok vergi aflarıyla firmaları vergi ödemeye teşvik ettiğini görüyorum. Bence yasal altyapı mevcut ama uygulamada problemler söz konusu. Vergi affı da öyle ki insanları hileye teşvik edercesine maalesef. Vergi kaçıranın cezasının %90'ı siliyor ama usulsüzlük cezaları silinmiyor. Mantık hatası mevcut."* şeklinde bu durumu ifade etmiştir. SMMM2 ifadesinde "*"Yasal mevzuatın yeterli olduğunu düşünüyorum ama sanıyorum kamu boyutuyla inceleme için yeterli personel yok. Devlet de bu durumda farklı aflarla vergi kaçaklarını önlemeye çalışıyor. Bazen öyle ki müfettiş firmanın beyannamesini sisteme yüklemeden önce arayıp matrahı arttırın yoksa ceza alır firma gibi uyarılarda bulunabiliyor. Vergi borçlarının yapılandırılması 3-4 senede bir olağan bir süreç artık. Borcunu ödeyen mükellef bu süreçten ceza alıyormuş gibi bir durum oluyor. Hileye başvurup vergi kaçıran mükellef ise kaçırdığı tutarın çok daha altında bir ödeme ile bu sorumluluğundan kurtuluyor. Bu durum maalesef hileyi tetikliyor."* ifadesiyle mevcut durumu eleştirmiştir. YMM3 ifadesinde *"Yasal mevzuata servete yönelik hususlar eklenmeli diye düşünüyorum. Çünkü firmaların işleyişinden elde edilen birçok değerin kişilerin özel servetlerine geçtiğini görüyoruz. 25 yaşında firma ortağı olmuş bir insanın şirketten 50 milyon TL'lik alacağı olması pek kabul edilebilir değil. Firma sahiplerinin mal varlık sorgulamaları olsa, birçok kayıt dışı işlemin gerekçeleri bulunur."* şeklinde yasal mevzuata ekleme yapılması gerektiğini savunmuştur. BD1 "*Yasal düzenlemelerle hileli işlemlerin engellenmesi bakımından bütün firmaların işlemlerinin anlık olarak elektronik ortamda yapılması önemli bir konudur. Bu durum yapılabilse herhangi bir kayıt dışı işlem olacağını düşünmüyorum."* şeklinde ifadesinde yasal düzenlemelere eklenmesi gereken hususu belirtmiştir. SMMM4 "*Yasal mevzuatın yeterli ama anlaşılmaz olduğunu düşünüyorum. Bazen vergi hukuku boyutuyla öyle kanun maddeleri olabiliyor ki herkes farklı şekilde yorumlayabiliyor. Ben Hazine ve Maliye Bakanlığı boyutuyla sektör anlamında, yapılan bazı değişikliklerin sektöre faydasından çok zararı olduğunu düşünüyorum. Mali müşavire farklı farklı sorumluluklar yükleniyor. Adeta kamunun iş yükü özel sektöre bindiriliyor. Ben özellikle yeni yapılacak*

güncellemelerde TÜRMOB'tan görüş alınması kanaatindeyim. Yeni gelecek bir yasal düzenlemenin kamuoyuna iyi anlatılması gerektiği ya da sektöre uygun olup olmadığını bizlerle karşılıklı etkileşime girerek yapması gerektiğine inanıyorum. Bu anlamda eğitimler verilmeli ve önce mali müşavirler söz konusu mevzuata ikna edilmelidir." şeklindeki ifadesiyle mevzuat maddelerinin açık olması gerektiğini, yasal mevzuat oluştururken mali müşavirlerden görüş alınması gerektiğini, gerekirse bu konuda eğitimler verilmesi gerektiğini savunmuştur.

İnovasyonlar konusunda katılımcılar yasal altyapının oluşuncaya kadar olan süreçte inovasyona sahip olan firmaların yüksek kazançlar elde edebileceğini ve söz konusu kazançların kayıt dışı olarak finansal tablolara yansıtılmayacağı dolayısıyla hileli bir işlemin olabileceği hususunda görüş bildirmişlerdir. BD3 "*Firmalarda bulunan yenilikler, özellikle yeni iş süreçleri yasal altyapısı olmaması nedeniyle boşluklardan faydalanır. Sosyal medya, sanal para gibi uygulamalar dünyada oldukça yaygınlaşmakta ya da yazılımsal işlemlerin değerleri hakkında firmanın karlılıkları yüksek ama bu durum finansal tablolara maalesef yansımamaktadır."* şeklinde durumu ifade etmiştir. YMM3 "*İnovasyon konusunda özellikle yazılımla ilgili yapılan hamlelerde ya da sanal para gibi durumlarda inanılmaz rakamlardan bahsediliyor. Ama finansal tabloya bu durumlar yansıtılıyor mu ? Pek sanmıyorum. Bence bu tarz işlemlerin yasal altyapısını oluşturana kadar firmalar kayıt dışı kazanç şeklinde bu durumu kullanıyorlar."* şeklindeki ifadesiyle bu durumu desteklemiştir. Yine SMMM1 "*Yeni inovasyon yada yeniliklerin hukuki altyapısı oluşturulana kadar, belki kayıt dışılığı arttırabilir. Sosyal medya satışları ya da bitcoin gibi işlere giren firmalar bu durumdan kazandıklarını/kaybettiklerini finansal tablolarını yansıtmayabilirler."* şeklinde durumu eleştirmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada finansal raporlamada hile denetimi ve hile tespit yöntemlerinin değerlendirilmesi konusunda Eskişehir ilindeki muhasebe meslek mensuplarına yönelik nicel ve nitel araştırmalar yapılmış ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Literatürdeki muhasebe meslek mensuplarına yönelik çalışmalar incelendiğinde; Aslan, T., Kızıl, C. ve Din, A.(2017) tarafından Yalova ili kapsamında yapılan "Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi" başlıklı çalışmada, meslek mensuplarına anket yöntemi ile yönlendirilen sorular sonucunda hile yapma ve mesleki etik konularına olan bakış açıları incelenmiştir. Çalışmadan çıkan sonuçlara göre muhasebe meslek mensuplarının; meslek ahlak kuralları çerçevesinde kurallara uygun hareket ettikleri yargısına kesinlikle katıldıkları, teknik olarak veya mesleki standartlara uymayan bir şekilde hareket ettikleri yargısına kesinlikle katılmadıkları, meslek ahlakına uymayan davranış veya işlem yapanlara verilen cezaların yeterli olduğu yargısına katılmadıkları, Türkiye'de meslek ahlakı çerçevesinde yapılan düzenleme çalışmaları yeterlidir yargısına katılmadıkları, Türkiye'de merkezi olarak bir mesleki etik kurulunun kurulmasını olumlu karşılarım ifadesine katıldıkları, vergi uygulamaları ve vergi oranları yapılan hata ve hileler üzerinde etkilidir ifadesine katıldıkları, denetim yetersiz ise hata ve hileler üzerinde bunun da etkisi vardır ifadesine katıldıkları, ilave olarak, mali tablolarda tabloların gerçekliğini etkilemeyecek sayısal hata veya işlem yaptığım olmuştur ifadesine katılmadıkları tespit edilmiştir. Özçelik, H., Aracı, Ö.N., ve Keskin, S. (2017) tarafından Antalya, Burdur, Isparta illerini kapsayan "Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışmada meslek mensuplarına anket yöntemi ile yönlendirilen sorular ile hile eyleminin hangi durumlar ile gerçekleştirildiği üzerinde durulmuştur. Sonuçlara göre meslek mensuplarının; işletmelerin günlük nakit tahsilatları ile banka raporları arasında büyük farklılıklar, BA-BS formları sahte fatura kullanım oranını düşürmekte ve mükelleflerden bilanço kârını düşük gösterilmesi istekleri ile karşılaştım yargılarına yüksek derecede katılım sağladıkları görülmüştür. İşletmelerin günlük ciroları ile banka raporları arasında büyük farklılıkların olması hileli işlemlerin varlığına işaret olarak kabul edilebileceği, denetçilerin, denetleme sürecinde seçecekleri örneklemlerde, banka kayıtları ve ciro

raporlarına da yer vermeleri usulsüzlüklerin tespitine katkı sağlayacağı, Vergi Usul Kanunu kapsamında düzenlenmesi gereken BA-BS formlarını sahte fatura kullanım oranını etkilediği dolayısıyla vergiyi düşürme amaçlı yapılabilecek muhasebe hilelerini engelleyici bir işlem olarak değerlendirilebileceği, BA-BS formları ile büyük tutarlardaki alış ve satışlar incelenmesi sahte fatura kullanımını etkilediğinden, muhasebe hilelerinin tespitine kolaylık sağlayacağı ve buna benzer uygulamaların da geliştirilmesi muhasebe hilelerini azaltmaya katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Bununla birlikte çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının, muhasebe hata ve hileleri konusunda belirtilen yargılara katılma düzeyleri arasında; cinsiyetlerine, yaşlarına, öğrenim durumlarına, meslek unvanlarına, mesleki deneyimlerine göre bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Gümüş, U.T. ve Göğebakan, H. (2016) tarafından yapılan "Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışmada muhasebe meslek mensuplarına yönlendirilen sorular ile hata ve hile eğilimleri değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca hileli işlemlerin meslek etiği açısından nedenleri karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda; hata ve hilelerin yoğun olarak var olduğu ve bunun da muhasebe meslek etiğinde ciddi sapmalara sebep olduğu anlaşılmıştır. Bu sapmaların temelinde sadece muhasebe meslek mensuplarının değil; özellikle mükellefler, hükümet politikaları, vergi uygulamaları, mesleki örgütlenme ve toplumsal yapı gibi faktörlerin de etkili olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, ankete katılan meslek mensuplarının %92'lik kısmının mesleki bir etik kuruluşunun kurulmasını istedikleri ortaya çıkmıştır. Ancak, meslek mensupları, uygulamada karşılaşılan güçlükleri sebep göstererek, mesleki sorumluluklarını unutmaktalar ve gerek kendi çıkarları gerekse mükellef çıkarları için çeşitli ahlak dışı yollara başvurabilmektedirler. Hile konusunda özellikle meslek mensuplarının başını ağrıtan unsur mükelleflerin istek ve baskılarıdır. Zira ankete katılan meslek mensuplarının %62'lik kısmının kârın olduğundan daha yüksek gösterilmesi talebiyle karşılaşmaları bunun açık bir örneğidir. Yine aynı şekilde, %59'luk bir kısım da giderlerin azaltılması veya gelirlerin azaltılması suretiyle vergi matrahının düşürülmesi talebiyle karşılaşmıştır. Bunun yanında meslek mensuplarının %45'lik bir kısmı da vergi boşluklarından yararlanmaya çalışırken; %40'lık kısım vergi oranlarının yüksekliği ve enflasyon nedeniyle hileye başvurulabileceğini ifade etmektedir. Meslek etiğini olumsuz etkileyen diğer bir neden de, meslek mensuplarının kamu çıkarı ile mükellef çıkarı arasında yaşadıkları çatışmadır. Ülkemizdeki mali

denetimin yeterli olmaması ve yasal boşluklar, mükelleflerin meslek mensupları üzerindeki baskısını arttırmakta ve bu durum, meslek mensuplarının çatışma yaşamasına neden olmaktadır. Aytekin, S., Sezgin, H. ve Yalçın, M. (2015) tarafından yapılan "Uygulamacıların Muhasebede Hata ve Hileler İle Hile Belirteçlerine Yönelik Yaklaşımları: Balıkesir İli Örneği" başlıklı çalışmada, muhasebe meslek mensuplarına anket yöntemi kullanılarak sorular yönlendirilmiştir. Çalışma sonucunda; kadın meslek mensuplarının hile belirteçleri ile erkek meslektaşlarına nazaran daha sık karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu belirteçler ise, aynı banka numarasına veya posta adresine sahip birden fazla işletme çalışanının bulunması, bankadan ödendi bilgisi geldiği halde kayıtlarda yer almayan çeklerin olması, karlarda açıklanamayan azalmalar ve faaliyet giderlerinde oluşan artışlar, bilinen müşterilere olağan olmayan zamanlarda ve olağan olmayan tutarlarda yapılan ödemeler ve tahsilatı yapılamayan satışlarda veya şüpheli alacaklarda artışlar olması şeklindeki hile belirteçleri olarak belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bir diğer dikkat çekici bulgu ise; muhasebe meslek mensuplarının kullanmış olduğu teknolojideki yetersizliğinin muhasebede hataya neden olduğu yargısına eğitim düzeyi düştükçe katılımın artmasıdır. Lise mezunu bir meslek mensubu ile yüksek lisans mezunu bir meslek mensubunun katılım düzeylerindeki farklılık, bilgi teknolojilerinden yeterli düzeyde faydalanmada bir takım uyum sorunu yaşandığına işaret etmektedir. Doğan, Z., Gülçin, K. & Nazlı, E. (2018). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma" başlıklı çalışmasında farklı illerde çalışan hileye yönelik eğilimleri kapsamında muhasebe meslek mensuplarından YMM ve SMMM'lere anket uygulamıştır. Bu kapsamda hileye yönelik eğilim düzeylerinde cinsiyetlerine, ünvanlarına, yaşlarına, çalışma yıllarına göre anlamında bir farklılık ortaya çıkmadığı, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık oluştuğu gözlemlenmiştir. Buna göre lisansüstü mezunların hile yapmaya eğilim düzeyleri, lisans mezunlarına nazaran yüksek çıkmıştır(Doğan Z. ve diğerleri, 2018:64-83).

Hile Denetimi ve Hile Tespit Yöntemlerinin Değerlendirilmesi başlıklı doktora tez çalışmamda yukarıda ifade edilen çalışmalardan farklı olarak Eskişehir ilinde yer alan muhasebe meslek mensuplarına yönelik hem nicel hem nitel araştırma yapılarak, iki farklı yöntem kullanılmıştır. Ayrıca bu çalışmada sadece katılımcıların ankete verdiği cevapların ortalamalarının yer aldığı frekans analizine göre yapılan değerlendirmelerden farklı olarak nicel araştırma kapsamında katılımcıların

demografik bilgilerine göre oluşturulan gruplar arasındaki farklılıklar incelenmiş, sadece mezuniyet durumuna göre hile prosedürü puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmüş ve bu farklılığın sebebinin lisans mezunlarının diğer mezunlara göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduklarından kaynaklandığı görülmüştür. Hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında pozitif yönlü ilişki ortaya konmuştur. Nitel araştırma kapsamında çalışmaya derinlik ve kapsamı detaylandırmak maksadıyla, çalışmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının hile hileli finansal raporlama, hile denetimi, hile tespit yöntemleri, hileli finansal raporlamanın önlenebilirliği, hilenin önlenmesinde yasal mevzuatın yeterliliği hakkındaki görüşlerini değerlendirmek için nitel araştırma yöntemlerinden mülakat yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle yapılan değerlendirmeler yapılmış ve hem nicel hem nitel araştırma yapılan bu çalışma ile hile denetimi ve hile tespit yöntemleri hakkında detaylı ve güncel değerlendirmelerde bulunulmuş finansal raporlamada hilenin önlenmesi hakkında detaylı görüş ve öneriler aşağıda ifade edilmiştir.

Nicel araştırma kapsamında elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; yapılan anket çalışmasına katılan katılımcıların 55'i kadın, 97'si erkektir. 38 kişi 21-30 yaş arasında, 67 kişi 31-40 yaş arasında, 47 kişi 41 yaş ve üzerindedir. 111 kişi lisans mezunu, 35 kişi yüksek lisans mezunu ve 6 kişi ise doktora mezunudur. 43 kişi 1-5 yıl arası, 40 kişi 6-10 yıl arası, 41 kişi 11-20 yıl arası, 28 kişi 21 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahiptir. 112 kişi SMMM, 7 kişi YMM ve 33 kişi ise bağımsız denetçi sertifikasına sahiptir. 85 kişi kendi ofisinde, 67 kişi ise bir denetim muhasebe şirketinde çalışmaktadır. 26 kişinin 0-10 arası, 20 kişinin 11-20 arası, 35 kişinin 21-40 arası ve 71 kişinin 41 ve üzeri yıllık müşteri işletmesi vardır.

Çalışmada kullanılan hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum madde yük değerleri incelendiğinde en düşük yük değerine sahip olan madde 13. madde olup yük değeri 0,557'dir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların cinsiyetlerine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testine göre cinsiyet ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları cinsiyete göre değişmemektedir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların yaşlarına göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre yaş ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları yaşa göre değişmemektedir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların mezuniyet derecesine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre mezuniyet derecesi ile hile prosedürü puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre lisans mezunlarının hile prosedürü puan ortalamaları daha yüksektir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların mesleki tecrübesine göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre mesleki tecrübe ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları mesleki tecrübeye göre değişmemektedir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların mesleki sertifikalarına göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre mesleki sertifika ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları mesleki sertifikaya göre değişmemektedir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların çalışma şekline göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t testine göre çalışma şekli ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları çalışma şekline göre değişmemektedir.

Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların yıllık müşteri işletme sayısına göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanlarının farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans testine göre yıllık müşteri işletme sayısı ile hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları yıllık müşteri işletme sayısına göre değişmemektedir.

Yapılan çalışmadan elde edilen verilerin sonucunda hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü puanları arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik yapılan Pearson korelasyon testi sonucunda hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum ve hile prosedürü arasında istatistiksel olarak orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0.01$). Buna göre hata ve hileleri tespit etme ve önlemeye yönelik tutum hile prosedürünü pozitif yönde etkilemektedir.

Nitel araştırma kapsamında ise yarı yapılandırılmış form ile Eskişehir ilinde görev yapan 4 SMMM, 3 YMM, 3 BD'ye finansal raporlamada hile denetimi hakkında 13 farklı soru yöneltilmiş, verilen cevaplar içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Buradaki değerlendirme; nitel araştırmaların özelliği gereği bilimsel gerçeklikler dışına çıkmadan, katılımcıların görüşlerine atıfta bulunarak araştırmacının öznel yorumları şeklindedir.

Nitel araştırmaya katılan katılımcılar; kartopu örneklem yöntemiyle seçilmiş olup, katılımcıların demografik bilgilerine yönelik verdikleri cevapları incelendiğinde; yaşları 32 ile 82 yaş arasında olduğu, muhasebe meslek tecrübelerinin 9 ile 65 yıllar arasında değiştiği görülmüştür. Bu kapsamda katılımcıların muhasebe meslek tecrübesi kapsamında tecrübeli kişiler olduğu sorulara verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamı lisans mezunudur. Katılımcılar farklı sektörlerde faaliyetlerini sürdürmekte, genel olarak belli bir sektöre yoğunlaşma olmamıştır. Katılımcılardan 2'si bağımlı olarak çalışırken 8'i kendi ofislerinde bağımsız çalışmaktadır. Unvan kategorisi olarak değerlendirdiğimizde, SMMM olarak çalışan kişilerin müşteri sayılarının diğer unvan kategorilerinden fazla olduğu görülmektedir. SMMM'lerin verdikleri hizmetlerin, ücretlerinin YMM ve BD'lere göre ekonomik anlamda düşük olmasından ve SMMM'lerin verdikleri hizmetlerin diğerlerine göre daha az iş yükü/sorumlulukları olmasından kaynaklı olarak daha fazla müşteriye sahip oldukları

ifade edilebilir. Ancak YMM2'de olduğu gibi ofisinde çalışan sayısı fazla olan YMM ve BD'lerin de yıllık olarak çok sayıda müşteriye sahip olabileceğini de ifade etmek gerekir. Katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin bilgi verilmemiştir. 3 ayrı meslek unvan kategoride değerlendirilen katılımcılardan birinin sahip olduğu ünvan kategorisinde Eskişehir ilinde tek kadın olarak kendisinin olması ve çalışmaya katılan kişilerin bilgilerinin gizli kalması nedeniyle cinsiyete yer verilmemiştir.

Finansal raporlamada hile yapılması, hileye başvurulması gerekçeleri, uygulamada hangi hesaplarda yoğun olarak hile yapıldığı veya ne gibi hile eylemleri yapıldığı ve topluma olan maliyetlerine yönelik muhasebe meslek mensuplarına sorulan sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde hileli finansal raporlama hakkında her üç grubunda yeterli derecede bilgisinin olduğu görülmektedir. Ancak finansal raporlama anlamında farklı görev ve sorumlulukları oldukları için hileye karşı bakış açılarında farklılıklar olduğu söylenebilir. Mali müşavirler mevcut durumu, firmanın talepleri doğrultusunda ortaya koyma ya da kayıt altına alma görevini daha çok yerine getirmektedirler. YMM ve BD'ler ise görevleri yoğun olarak denetleme olduğu için bu anlamda hile ile karşılaşmaları durumunda sorumlulukları içerisinde müdahalede bulunmaktadırlar. Bu noktada önemli bir durum ise mükellef durumları ki özellikle YMM ve BD'lerin sorumluluğuna giren firmalar büyük ticaret hacimli firmalar olduğundan bu firmalar genellikle kayıt dışı muhasebe ya da hileli finansal raporlama hamlelerini yapmamaktadırlar. Çünkü kayıt dışılık ticari hacmi büyük firmaların kazançlarına ve prestijlerine zarar bir durum getirmektedir.

Firmaların hileye başvurma nedenleri ile ilgili olarak her üç grupta yoğun olarak vergi ve finansman kuruluşlarından alınacak krediler için hile yapıldığı konusundan hemfikir olmuşlardır. Onun haricinde ortakları yanıltma amacı ve şirket birleşmesi, bölünmesi yada devredilmesi durumlarında hileli işlemlerin yapılabileceğini ifade etmiştir. Hileli finansal raporlamada piyasada özellikle kredi boyutunda bankaların kredi verebilmek adına firmalara farklı finansal tablolar sunma konusunda teşvik edici uygulamaları olduğunu ifade edebiliriz. Vergilendirme boyutuyla ilgili uygulamada az vergi çıkaran mali müşavirin, ya da ceza almayacak derecede vergi çıkartan mali müşavirin küçük ölçekli firmalar tarafından seçildiğini, YMM ve BDD'lere ise genelde büyük ölçekli firmalar ile çalıştığından bu tarz talepler olmadığını yapılan değerlendirmelerden anlaşılmaktadır.

Piyasada, finansal raporlamada hile uygulamaları gelir tablosu ve bilanço hesaplarında farklı hesaplarda farklı amaçlar için uygulandığı görülmüştür. Şirketin kasasının firma sahibinin kendi şahsi kasası gibi değerlendirdiği, bu nedenle kasa hesabında sorunlar yaşandığı, bu problemi de farklı hesaplara gizleyerek muhasebe hilesi yapıldığı gibi durumlar tespit edilmiştir. Uygulamada hile yapıcıların genel olarak yasal düzenlemeler ile yaptıkları eylemleri bertaraf edebileceği kanısına sahip olması, yeterli bir bilgiye sahip olmamasından kaynaklı, hile yapma konusunda teşvik etmektedir. Stoklar hesabının vergi durumuna göre maliyet hesaplarına kaydırıldığı, ya da kayıt dışı satışlardan kaynaklı aşırı şişmiş stokların olduğu muhasebe meslek mensupları ifade etmişlerdir. Yine gelir tablosu hesaplarında, kayıt dışı satışların ya da yapılmamış giderlerin yapılmış gibi gösterilmesi de hileli finansal raporlama uygulamaları olarak ifade edilmiştir. Bir diğer hileli finansal raporlara ilişkin hesap ise ortaklara borçlar hesabıdır ki, bu hesap özellikle varlık hesaplarının azaltılması durumunda ortaya çıkmakta ve aynı zamanda işletmenin öz kaynağının şişmesine neden olmaktadır. Fazladan amortisman ayırma yada gideri olduğundan yüksek gösterme kayıt dışı işçilik gibi özellikle Afgan, Suriyeli gibi işçileri çalıştırmasından kaynaklı durumları işletmesinin bilançosuna yansıtmak isteyen kişilerin kullandığı yöntemler olduğunu ifade edebiliriz. Genel olarak piyasadaki firmalar tarafından varlık hesaplarının, kaynak hesaplarının, gelir, gider hesaplarının çoğunluğunda hileli işlemlerin yapılabildiğini ifade edebiliriz.

Muhasebe meslek mensuplarının hileli finansal raporlamanın topluma olan etkisi konusundaki fikirleri benzerlik göstermektedir. Toplum yapılan hilenin özellikle vergi boyutuyla etkilenir. Ancak bu etki direkt olarak değil dolaylı olarak bireylere yansır. Tabi burada yapılan hilenin büyüklüğüne göre zararın etkisi de ortaya konmaktadır. Yapılan işlemin nevine göre topluma maliyetini ortaya bulunmaktadır. Burada önemli bir konu da vergiden gerekli kaynağı sağlayamayan devletin ihtiyacı olan kaynağı dışardan sağlaması ve bu borcun toplumun bireylerine yüklenmesi sorunudur. Toplumun haricinde hileli finansal raporlamadan birinci derecede zarar görenler firma sahipleri ya da ortaklarıdır. Kayıt dışılık çalışanlar tarafından farklı şekillerde kendi lehlerine kullanılabilir bir durumdur ki bu durum işletmeye ciddi zararlar doğurur. Hileli finansal raporlamaya sebep veren eylemlerin denetleme safhasında ortaya çıkan büyük miktarda ceza veya yaptırımlar firmaların batmasına, kişisel bazda firma yöneticilerinin aile hayatlarının bozulmasına kadar yol açabilmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarına yönelik hileli finansal raporlama denetimi hakkındaki görüşleri kapsamında hileli işlemlerin kolaylıkla tespit edilip, edilemeyeceği, hile denetim sürecinin nasıl olması gerektiği, hile tespitinde denetimin etkinliği, denetim sürecinde kullanılabilecek metod ve yöntemler, hile denetimine yönelik muhasebe meslek mensuplarına önerileri hakkında sorular sorulmuş ve cevapları değerlendirildiğinde; hileli işlemlerin tespiti hakkında muhasebe meslek mensupları hileli işlemin tespitinin kolay olmayacağını ifade etmişlerdir. Bu anlamda her üç grupta aynı görüştedir. Çünkü hileli işlemi yapan kişiler bu işin profesyoneli olduğundan yaptığı eylemin kolay tespit edilemeyeceği şekilde hamleler yapmaktadır. Ancak hilenin tespit süreci kendi içinde farklı unsurları durumları da barındırmaktadır. Bu anlamda meslek mensupları tecrübe ve bilginin önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Hile denetim sürecinin nasıl olması gerektiği hakkında YMM'ler ve BD'ler ; SMMM'lere göre daha fazla bilgiye sahiptirler. Finansal tabloların denetleme görevi SMMM'lerin sorumluluğunda olmadığından bu durum hakkında yüzeysel bilgiye sahip olduklarını ifade edebiliriz. Onun haricinde YMM ve BD'ler özellikle denetim işine yeterli bir süre ve ekip ayrılması gerektiği, denetleme yapılacak işe hakim olunması gerektiği, sektöre ilişkin bilgili olmanın önemini, fiziksel olarak işin tamamının bilinmesinin ve denetim iş planları yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Hileli işlemlerin tespiti ve önlenmesi hususunda denetimin etkinliği hakkında muhasebe meslek mensuplarınca yapılan açıklamalarda tecrübe ve bilgi düzeyinin önemli olduğu ancak yine de piyasada yapılan denetim süreçlerinin firma taleplerine göre yapıldığından borsaya kota firmalar ya da büyük ölçekli firmalar haricinde yapılan denetimlerin çok da başarılı olduğunu söylenememektedir. Piyasada yapılan başarısız denetimlerin nedeni olarak firmanın yasal sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla denetimi yasak savmak olarak değerlendirmesi, firma sahip veya ortaklarının ihtiyaç ve taleplerine göre denetim raporlarının oluşturulması olarak ifade edilebilir.

Denetimde kullanılacak yöntemlere ilişkin olarak ayrıntılı mizan ve cari hesaplar belli muhasebe hesaplarının çapraz sorgulamalar ile kontrol edilmesi gerektiği, sektör ortalamalarının ve risk analizlerinin önemli olduğu, bu anlamda denetim süreçlerinde hem teknolojik sistemler, hem de geleneksel sistemlerin ile matematiksel ve finansal formüllerin kullanıldığını muhasebe meslek mensupları ifade etmiştir.

Katılımcıların; muhasebe meslek mensuplarına yönelik önerilerinde ise denetçi boyutuyla denetimin gerçeği ortaya koyması gerektiği, bu anlamda mevcut standartları uygunluğun önemi vurgulanmış, finansal tabloları hazırlayanların dürüstlük ve şeffaflıktan şaşmamaları gerektiği, firma sahiplerinin belli konularda eğitime tabi tutulmasının önemi ve firma odaklı hazırlanan tablolarda muhasebe meslek mensuplarına yönelik cezai sorumlulukları olabileceği ve genel olarak muhasebe meslek mensuplarının şüpheci, uyanık ve hukuki olmaları gerektiği ifade edilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarına finansal tablolarda hilenin önlenebilirliğine yönelik olarak; mükelleflerden hileli uygulamalara yönelik taleplerin gelip, gelmediği, ne gibi taleplerin geldiği, hileli finansal tabloların tamamıyla engellenip, engellenemeyeceği, etik, eğitim ve ceza kavramları hakkındaki düşünceleri ve güvenilir bir tablonun nasıl hazırlanması gerektiği sorulmuş ve görüşleri alınmıştır. Buna göre; katılımcılar hileli uygulamalara yönelik mükelleflerden hileli işlemlere yönelik en çok vergi miktarına ilişkin olarak talep geldiğini, özellikle SMMM'lerin vergi çıkarılıp, çıkarılmamasına göre tercih edildiğini ifade etmişlerdir. Bu tarz durumlar ile özellikle şahıs şirketlerinde ya da yeni kurulmuş şirketlerde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Mükelleflerin hileli işlem taleplerini SMMM'ler daha çok yaptığını katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu durumun genel olarak sebebi ekonomik nedenler olmaktadır. Yasal mevzuat gereği BDD ve YMM'ler ile sözleşmeli çalışmak zorunda olan firmaların ticari hacimleri büyük olduğu için bu tarz talepler onlara çok fazla gelmemektedir. SMMM'lerde ise özellikle mesleğe yeni başlayanlara yönelik bu tarz hileli işlemli taleplerin geldiği, o kişilerin de hileli işlemlere müşteri kaygıları nedeniyle belli sınırlar dahilinde kabul ettiğini ifadelerden anlaşılmaktadır.

Hileli finansal raporlamanın tamamıyla engellenmesine yönelik katılımcıların çoğunluğu belli oranlarda engellenebileceğini öne sürmüş, bunun için vergi aflarının çok fazla olmaması gerektiğini, verginin insanlara anlatılması gerektiği, yasaların uygulanabilmesinin önemli olduğunu ve kayıt dışılığı önlemek adına elektronik işlemlerin arttırılması gerektiği vurgulamıştır.

Hilenin önlenmesinde etik, eğitim ve ceza kavramlarından hangisinin etkili olduğu konusunda ceza ve yaptırım diyenler de; etik, eğitim kavramlarını önemli olduğunu ifade eden katılımcılar da olmuştur.

Güvenilir ve hileden arındırılmış tablo konusunda bütün katılımcıların ifadeleri ortak bir noktada buluşturulabilir. Gerçeği yansıtan, kurallara uygun, fiziksel durumla eşleşen, objektif ve şeffaf hazırlanmış tablo güvenilirdir, hileden arındırılmıştır.

Katılımcılara yasal regülasyonların hile denetimi açısından yeterli olup olmadığı, yetersiz ise ne gibi yenilikler eklenmesi gerektiği, inovasyon sonucu ortaya çıkan yeni alanların firmalarda finansal tablolarda hileli işlemleri etkileyip, etkilemediği sorulmuştur. Değerlendirmeler sonucunda yasal mevzuatın hile denetimi açısından yeterli olduğu ama uygulamada farklı nedenlerden (Personel yetersizliği, mevcut personelde bilgi eksikliği vb.) dolayı incelemelerde eksiklikler olduğunu ifade eden katılımcılar olduğu gibi mevcut yasal düzenlemelere servet sorgulaması getirilmesi gerektiği, bütün firmaların elektronik sistemler üzerinde anlık işlemlerinin gösteren altyapıların olması gerektiği gibi durumların eklenmesi gibi düzenlemeler yapılmasının önemine dikkat çeken katılımcılar da olmuştur. Denetim ve inceleme işlemlerinin yeterli düzeyde yapılamamasından kaynaklı olarak yapılan vergi affı gibi düzenlemelerin firmaları hileye teşvik ettiği, hile yapana ödüllendirme şeklinde olduğu bu nedenle bu tarz af düzenlemelerinden vazgeçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Mevzuatta yer alan maddelerinin açık olması gerektiğini, yasal mevzuat oluştururken mali müşavirlerden görüş alınması gerektiğini, gerekirse mevzuat hususunda muhasebe meslek mensuplarına ve firmalara eğitimler verilmesi gerektiğini katılımcılar savunmuştur.

İnovasyonlar konusunda katılımcılar yasal altyapının oluşuncaya kadar olan süreçte inovasyona sahip olan firmaların yüksek kazançlar elde edebileceğini ve söz konusu kazançların kayıt dışı olarak finansal tablolara yansıtılmayacağı dolayısıyla hileli bir işlemin olabileceği hususunda görüş bildirmişlerdir.

Finansal tabloların finansal tablo kullanıcıları adına bilgi işlevi bulunmaktadır. Finansal tablolarda bulunan bu işlevin doğruluğunun ve gerçekliğinin alınacak kadarlarda büyük etkisi bulunmaktadır. Bu etkiden kaynaklı olarak firmaların bu tablolar üzerin vereceği kararlarda bağımsız denetçilerin de büyük önemi bulunmaktadır. Çünkü bağımsız denetçiler, finansal tabloları hazırlayanlarla finansal tablo kullanıcılarının arasında bir köprü görevi görmekte, finansal tablolar üzerindeki yanlışlıkların tespitine dair makul bir güvence vermektedir. Bağımsız denetim standartları, bağımsız denetçilerde bulunan sorumlulukların yerine

getirilmesinde, denetim boyunca mesleki şüpheciliğin sürdürülmesini istemektedir. Bu da bağımsız denetimde şüpheciliğin büyük önem taşıdığını ifade etmektedir.

Hileler dünya çapında büyük risk taşıyan problemler halini almıştır. Bu da denetim ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Literatürde hileli finansal raporlamada zimmete para geçirme ya da hırsızlık gibi durumların söz konusu olmadığı, genel olarak bir hilenin gizlenmesi amacıyla yapıldığı saptanmaktadır. Yapılan hilelerin her ne kadar farklı amaçlarının olduğu görülse de ortak bir kanaat getirilecek olursa şirkete büyük zararları bulunmaktadır.

Bu zararların en kapsamlı örnekleri hile skandallarında adı geçen büyük şirketler olmaktadır. Hile tespiti sonrası şirketlere verilen cezaların yüksek oluşu şirketlerin hile yapmalarını engellemek amacıyla olsa da Xerox şirketine verilen 10 milyon dolar ceza, hile karşısındaki cezaların boyutunun ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Xerox şirketi, yapmış olduğu hilelerden dolayı dönemin en yüksek cezasını alan şirket olmaktadır. Ayrıca şirketlerin iflas etmesine kadar olan süreç içerisinde hilelerin büyük payı bulunmaktadır. Hile dolayısıyla iflas eden büyük şirketlerin yalnızca kendini etkilemediği, ülke ekonomilerinin de iflaslarla beraber büyük depremler yaşadığı tespit edilmektedir.

Hile denetiminin hile tespiti hususunda büyük önem taşıdığı görülmektedir. Hilenin tespiti adına geliştirilen uygulamaların her ne kadar başarı sağladığı görülse de, hile tespiti uygulamalarının insanlar tarafından geliştirilmesi, hilenin de insanlar tarafından yapılması sebebiyle sürekli olarak değişim gösterebileceği kanaatine varılmıştır. Bu sebeple hile tespiti adına geliştirilen uygulamaların sürekli olarak güncellenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye'de hile problemlerinin yaşandığı alan genellikle vergi ve kredi boyutu olmaktadır. Şirketlerin daha az vergi ödemek amacıyla hileye başvurdukları görülmektedir. Bu sebeple vergi denetimleri hususunda yapılacak işlemler ülkede hilenin azaltılması hususunda büyük önem taşımaktadır. Ayrıca hileye başvuran kişi ve kişilere eylemlerinden dolayı caydırıcı yasal yaptırımların uygulanması önemlidir. Ancak uygulamada inceleme sayılarına bakıldığında piyasa mevcudunun %3 ile %5'i arasında değişen miktarda şirketlere inceleme yapılmaktadır. Bu durum vergi kaçağına neden olmakta ve kötü niyetli kişilerin hile yapmasını önleyememektedir. Bu nedenle devletin; personel eksikliğinden ve bilgi yetersizliğinden kaynaklı bu problemi çözmesi gerekmektedir. Vergi afları, borç yapılandırmaları gibi durumların ise hileyi caydırıcı etkisinden çok hilenin yapılmasına teşvik edici etkisi

bulunmaktadır. Bu nedenle bu tarz yasal düzenlemelerin sıklıkla yapılmaması gerektiği kanaatine varılmıştır. Finansal tablo hilesi yapanın değil dürüst olanı teşvik edici ödüllendirici uygulamaların yasal düzenlemeye koyulması sağlanmalı, var olan teşvikler uygulamaya geçirilmelidir. Vergi veya vergi psikolojisi konularında eğitimler ilköğretimden itibaren okullarda verilmelidir. Bankaların kredi verebilmek adına firmaları adeta hileye teşvik etmesi kapsamında yapmış oldukları işlemlere ağır yaptırımlar uygulanmalıdır. Özellikle küçük ölçekli firmalara yönelik yüksek miktarda kredi veren bankalara incelemelere tabi tutulmalıdır.

Şirket kuracak kişilere yönelik belli eğitimlerin alması zorunlu tutulması önemlidir. TTK ve VUK mevzuatı kapsamında şirket kurmanın sorumlulukları, basiretli iş adamının nasıl olması gerektiği gibi konuları kapsayan eğitimler, şirket kurulmadan önce verilmeli, hatta bu eğitimler ücretli olarak TÜRMOB veya Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde yapılmalı, eğitimleri geçemeyenlere şirket kurma ehliyeti verilmemelidir. Söz konusu eğitimler, tıpkı şirketin özkaynağı gibi şirket finansal tablolarına da yansıtılabilmelidir. Şirket kuranlara yönelik belli kıstaslar getirilmelidir. Piyasadaki mevcut mükelleflerin kalitesi arttırılmalıdır.

Hilenin önlenmesi adına özellikle mesleğe yeni başlayan SMMM'leri desteklemek adına TÜRMOB nezdinde fonlar oluşturarak ya da söz konusu tecrübesiz mesleğe yeni başlayanlar belli oranlarda kamu tarafından desteklenerek piyasada tutunma adına önlemler alınabilir. Bu şekilde iş bulma kaygısıyla yaşamayan muhasebe meslek mensupları, kötü niyetli kişilerin yönlendirmelerine maruz kalmayacak, hileli işlem yapmaktan kaçınacaklardır. Onun haricinde SMMM sayıları piyasa ihtiyaçlarına göre belirlenerek, tıpkı eczane, noter gibi belli kotalar dahilinde belli yerlerde görev yapacak şekilde dizayn edilmelidir.

Şirket içi yapılan her işlemin muhasebe boyutuyla elektronik sistemlere entegre olma durumu zorunlu hale getirilmeli, bu kapsamda yazılım altyapısı güçlendirilerek, firmaların kayıt dışı işlemlerinin önüne geçilmelidir. Sahte fatura yada fişi engellemek adına mali belgelere QR kodu zorunlu hale getirilmeli, söz konusu belgeler anlık olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı sisteminden sorgulanabilir olmalıdır.

Son zamanlarda ülkemizde bulunan Suriyeli, Afgan gibi mültecilerin iş gücüne katılması kayıt altına alınarak, firmaların işçilik maliyetlerine yansıtılması sağlanmalı, firmanın söz konusu giderler için hileli finansal işlemlere girmesinin önü kapatılmalıdır.

Firma sahipleri ya da ortaklarının kendileriyle beraber aile bireylerinin servet beyanları alınmalı, varlık durumları belli periyotlarla incelenmelidir.

Finansal tablo hesaplarındaki yapılacak işlemlerin örneğin varlık değerlemesi gibi işlemlerin objektif, şeffaf, hesap verilebilir olacak şekilde yasal altyapısında düzenlemeler yapılmalıdır.

Bankalar nezdinde kişilerin ya da firmaların birden fazla mevduat hesabı olmasının önüne geçilerek, şirket ödemelerinin belli miktarların üzerinde banka üzerinden yapılması sağlanmalıdır.

Büyük ölçekli firmalar gibi küçük ölçekli firmalar da belli kriterlerde YMM'ler ya da BD'ler tarafından incelemeye tabi tutulmalıdır. Denetim süreci için yeterli zaman ayrılmalı, denetimde amaç patronun isteklerini gerçekleştirmek veya yasak savmak değil; mevcut durumu ortaya koymak olmalıdır.

İnşaat, otomotiv gibi belli sektörlerde alış satış gibi işlemlerin defter değerleri bilirkişiler tarafından incelenmeli, standartlara uymayan ya da hileli işlem uygulayan firmalara farklı yaptırımlar uygulanmalıdır. Defter değeri piyasa standartlarına uygun olmalıdır.

Finansal raporların oluşturulmasında ya da denetlenmesinde farklı sorumlulukları olan muhasebe meslek mensupları gibi firma sahiplerinin de yasal sorumlulukları belirlenmelidir. Mükellefin "Yaptım, oldu!" gibi anlayıştan uzak tutacak düzenlemeler yapılmalı ve uygulanmalıdır.

Uluslararası muhasebe standartları ve VUK maddeleri uyumlu hale getirilerek tek tip finansal tablo hazırlanmalıdır. Finansal tablo hazırlayan veya inceleyenler için karışıklığa mahal verilmemelidir.

Hileye başvurmanın özünde kötü niyetli, kasıtlı birey eylemi yer almaktadır. Bireyin toplumu oluşturan en küçük yapıtaşı olduğu değerlendirildiğinde bireyden topluma giden süreçte, ahlaklı, dürüst, güvenilir, adaletli, şeffaf olma kavramlarının her türlü çıkar/menfaatin üzerinde olduğu olgusu birey eğitiminin her aşamasında olmalıdır. Bu nedenle etik değerler üzerine eğitimler, toplumun bireylerine ilköğretimden itibaren verilmesi önem arz etmektedir.

Hile denetimi adına görülen eksikliklerin giderilmesi adına hile tespit ve önleme tekniklerinin geliştirilmesi, finansal tablolarda yapılan hilelerin önlenmesi kapsamında şirket yöneticilerine ve şirket çalışanlarına yönelik şeffaflık, dürüstlük, etik olma kavramları üzerine yoğun eğitimler verilmesi, söz konusu hileleri başvuran

işletmelere caydırıcı yaptırımların uygulanabilir hale getirilmesi ya da uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdioğlu, H. (2007).”Mortgage Sözleşmelerinde Üçüncü Taraflarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* Temmuz 2007, 160-171.

Abdullahi, R. and Mansor, N. (2015). Fraud Triangle Theory and Fraud Diamond Theory. Understanding the Convergent and Divergent For Future Research. International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences, s.38-45

Acar Uğurlu, Y. (2019). *İç Denetimde Farklı Kaynak Kullanımlarının Hileleri Önleme ve Ortaya Çıkarmadaki Rolü* (Doktora Tezi).

Ahmad, Z., & Norhashim, M. (2008). The control environment, employee fraud and counterproductive workplace behaviour: An empirical analysis. *Communications of the IBIMA*, 3, 145-155.

Akdemir, Ç. (2010). *İşletmelerde Hile Riski Ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi Ve Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi).

Akdemir, Ç. (2016). *Hilenin Veri Madenciliği İle Ortaya Çıkarılması ve Perakende Sektöründe Bir Uygulama* (Doktora Tezi).

Aksoy, B. (2020). Finansal Piyasalarda Pay Senedi Manipülasyonu’nun Veri Madenciliği Yöntemleri İle Tahmini: Borsa İstanbul Örneği . *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* , (28) , 1-24

Aktan, C. C. (2006), Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki Ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing, *Mercek Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1 Ekim, ss.19-36

Alagöz, A. & Ay, M. (2002). Muhasebe Denetiminde Benford Kanunu Temelli Dijital Analiz . *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 2 (4) , 59-76 .

Albrecht, C. (2009). International fraud: A management perspective. *Ph.D. Dissertation Universitat Ramon Lull*.

Albrecht, W. S., (2003). *Fraud Examination*, South-Western, USA.

Alıcı, Ü. ve Türedi H. (2014). Mali Raporlama Hilelerinin Tespit ve Önlenmesinde İç Kontrol Yapısının Önemi, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6 (11), 119-133.

Altıntaş, N. N. (2010). Denetimde Hata ve Hile. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, 151-161.

Anuk, S. A. (2015). Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Aras, F. (2015). *Vergi Hukukunda Muhasebe Hilesi Ve Hukuki Sonuçları* (Yüksek Lisans Tezi).

Aren, S. (2003). *Yöneticilerin Kar Yönetimi İle İlgili Tutumları Ve İMKB'de Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Kocaeli, Teknik Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arens, A. A. E., Beasley, R. J., & Mark, S. (2010). Auditing and Assurance Services, Pearson 13. Edition. *New Jersey: Printice Hall*.

Armutlulu, İ. H. (2004). İşletme İstatistiğine Giriş.(2. Baskı). *İstanbul: Alfa Basım Yayım dağıtım Ltd. Ş.*

Arslan, Ö. (2018). *Muhasebe Hilelerinin Tespitinde İç Denetim Sisteminin Önemi e Denetim Standartları Açısından Bağımsız Denetçinin Hileye Karşı Sorumluluğu Bağımsız Denetim Şirketlerinde Bir Araştırma* (Doktora Tezi).

Arzova, B. (2003). "İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Kasım 2003, 120 – 124.

Aslan, T., Kızıl, C. ve Din, A. (2017), "Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova Örneği", Journal of Social and Humanities Sciences Research, Cilt:4, Sayı:5, Sayfa:1125-1138.

Aslanzade, S. (2017). *Hasılat Döngüsünde Hile Denetimi* (Yüksek Lisans Tezi).

Aytekin, S., Sezgin, H. ve Yalçın, M., (2015), "Uygulamacıların Muhasebede Hata ve Hileler İle Hile Belirteçlerine Yönelik Yaklaşımları: Balıkesir İli Örneği", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Ocak, Sayfa:69-89.

Awolowo, I. (2019). *Financial statement fraud: The need for a paradigm shift to forensic accounting* (Doctoral dissertation, Sheffield Hallam University (United Kingdom)).

Ayalp, G. E. (2019). *Türkiye'de ve Dünya'da Yaşanan Muhasebe Skandalları, Yapılan Düzenlemeler, Usulsüzlük Yapan Şirket ve Bankaların İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara

Ayarlıoğlu, M. A. (2007). *Kar Yönetimi Uygulamaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Test Edilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Aydın, U. (2002), İş Hukuku Açısından İşçinin Bilgi İfşası (Whistleblowing), *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.79-100.

Azaltun, M. (1998). *Otel İşletmelerinde Hata ve Hile Önleme Aracı Olarak İç Kontrol* (Doktora Tezi).

Azam, M. R. (2018). Theory Application: Why People Commit Fraud, *International Journal of Management, Accounting and Economics*, Cilt:5, Sayı:1, 54- 66.

Bağışlar, H. (2015*). Bankacılık Sektöründe Hile Denetimi: Yaşanan Hile Olaylarının Niteliksel Özelliklerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi).

Balıkcı, H. (2016). *Yaratıcı Muhasebe Nedenleri, Yöntemleri Ve Sonuçları* (Yüksek Lisans Tezi).

Barton, J., & Simko, P. J. (2002). The Balance Sheet as an Earnings Management Constraint. *The Accounting Review*, 77(G-1), 1-27.

Baskan, T. D. (2013). *Muhasebe hata ve hilelerin önlenmesinde bağımsız denetimin rolü ve etkinliği: Bir uygulama.*

Bayırlı, R. (2006). *Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama* (Doktora Tezi).

Bayraktar, A. (2007). *Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi* (Yüksek Lisans Tezi).

Bayraktar, A. (2007). *Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi,* Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne

Beidleman, C. R. (1973). Income smoothing: The role of management. *The Accounting Review*, 48(4), 653-667.

Beneish, M. D. (1997). Detecting GAAP violation: Implications for assessing earnings management among firms with extreme financial performance. *Journal of accounting and public policy*, 16(3), 271-309.

Benston, G. J., & Hartgraves, A. (2002). Enron: what happened and what we can learn from it. *Journal of Accounting and Public Policy*, 21(2), 105-127.

Bierstaker, J. L., Brody, R. G. ve Pacini, C. (2006). Accountants' Perceptions Regarding Fraud Detection and Prevention Methods. *Managerial Auditing Journal*, 21(5), 520-535.

Bilen, H. (2018). *Muhasebe Hilelerine Yönelik Algı Farklılıkları* (Yüksek Lisans Tezi).

Birol, B. (2017). *Corporate Governance And Fraud Detectıon: A Study From Borsa Istanbul* (doctoral thesis).

Bostan, E. (2018). *Hilenin Kriminolojik Açıdan Değerlendirilmesi Ve Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar* (Yüksek Lisans Tezi).

Bounsaythip, C. ve Esa, R. R. (2001). "Overview of Data Mining For Customer Behavior Modeling", VTT Information *Technology Research Report*, Version:1, s. 1-53

Bozkurt, N. (1999). *Muhasebe Denetimi* (2. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Bozkurt, N. (2009). İşletmelerin Kara Deliği: HİLE (1. Baskı). *İstanbul: Alfa Yayınları.*

Bozkurt, N. (2011), *İşletmelerin Kara Deliği: Hile, Çalışan Hileleri*, Alfa Yayınları, 2. Basım.

Bozkurt, N. (2016). İşletmelerin Kara Deliği Hile Çalışan Hileleri (3. b.). *İstanbul: Alfa*.

Bozlak, E. (2019). *İç Denetim Süreçlerinde Hile Denetimi* (Yüksek Lisans Tezi).

Breton, G., & Stolowy, H. (2000). A framework for the classification of accounts manipulations. *HEC Accounting & Management Control Working Paper*, (708).

Brown, M. K. (2016). *Using Non-Financial Measurements as Predictors of Fraud: A Multiple Regression Analysis*. Northcentral University.

Bulut Deniz, M., & Çukacı, Y. C. (2018). Mevcut Muhasebe Uygulamaları Ve Muhasebe Standartları Açısından Önemlilik Kavramı Ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların Bu Bağlamda Değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, *13*(22).

Büyükçoban, A. (2015). *Kobilerde İç Kontrol Sisteminin Hileyi Önlemedeki Rolü* (Doktora Tezi).

Catchick, P. (2015). The policing of financial misconduct in intergovernmental organisations. *Journal of Financial Crime*.

Cengiz, S. (2015). *Yaratıcı Muhasebe Kapsamında Manipülasyona Uğramış Verilerin Finansal Tablolardaki Gerçek Durumu Engellemesi Ve Bağımsız Denetimin Kalitesine Etkisinin İncelenmesi* (Doktora Tezi).

Ceylan, E. (2013). *Bağımsız Dış Denetim ve 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Chen, L. H. (2013). Income Smoothing, Information Uncertainty, Stock Returns, and Cost of Equity. *Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies*, 16(03).

Cieslewicz, J. (2012). The fraud model in international contexts: A call to include societallevel influences in the model. *Journal of Forensic & Investigative Accounting*

Coenen, T. L. (2008). Essentials of Corporate Fraud. *John Wiley & Sons Inc. New Jersey*

Cokeley, E. D. (2018). *Predicting Accounting Misstatements within Industries and Accounts* (Doctoral dissertation, Syracuse University).

Copeland, R.M., (1968). Income Smoothing. *Journal of Accounting Research* 6, 101.

Çakır, S. (2004). *Muhasebe Hilelerinin Tespitine İstatistiksel Yöntemler (Benford Yönteminin İrdelenmesi)* (Yüksek Lisans Tezi).

Çankaya, F. ve Gerekan, B. (2009). "Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları. " *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 29.

Çatıkkaş, Ö., & Çalış, E. (2010). Hile denetiminde proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 146-156.

Çavuşoğlu, K. (2019). *Bağımsız denetimde etik ve yaratıcı muhasebe,* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)

Çelik, A. (2007). *Stok Hileleri ve Bir Uygulama* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi (Türkiye)).

Çelik, K. (2016). *Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Manipülasyon Tespitine Yönelik BİST'te Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Çelik, Y. (2019). *İşletmelerde İç Denetim Süreçlerinin Hile Denetimine Etkisi Ve Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Çıtak, N. (2007). *Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama* (Doktora Tezi).

Çıtak, N. (2009). Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*, (91).

Çiçek, H. G. ve H. Herek (2012). Türkiye'de Vergi Suç ve Cezalarının Değerlendirilmesi: Antalya İli Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 1, 311-342.

Çomaklı, Ş. E. ve A. Ak (2013). Vergi Ceza Hukukunda Suç ve Kabahatler, *Erzurum*: *Erzurum Barosu Yayınları*.

DeAngelo, L. E. (1986). Accounting Numbers as Market Valuation Substitutes: A Study of Management Buyouts of Public Stockholders. *The Accounting Review*, 61(3), 400–420.

Dechow, P. M., Sloan, R. G., & Sweeney, A. P. (1995). Detecting earnings management. *Accounting review*, 193-225.

Delikanlı, İ. U. (2011). Finansal Düzenlemelerin İlke Bazlı Ya Da Kural Bazlı Olmasının Finansal Raporların Denetim Sürecine Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *66*(02), 73-92.

Demir, M. (2014). *Benford Yasası ve Hile Denetiminde Kullanılması*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Demir, S. (2015). *Bağımsız Denetimde Hata ve Hilelerin Adli Muhasebe Açısından Değerlendirilmesi (*Yüksek Lisans Tezi).

Demir, T. E. (2020). Muhasebe Denetiminde Hata ve Hileleri Tespit ve Önleme Yöntemleri ve Mali Müşavirlerin Bu Konudaki Bilinç ve Tutumları, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez.

Demir, V., & Bahadir, O. (2007). Muhasebe Manipülasyonu. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*, (84).

Doğan, A. (2018) Bağımsız Denetimde Yeni Bir Yaklaşım: Kilit Denetim Konuları, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20 (1), 65-89.

Doğan, S. ve Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi, *Maliye Finans Yazıları* (108), 167-188.

Doğan, T. (2018). *Hileli Finansal Raporlamanın Önlenmesinde İç Kontrol Sistemi ve Denetimin Etkinliği ve Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Doğan, Z., Gülçin, K. & Nazlı, E. (2018). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma", Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(4), 64-83.

Donegan, J. and Ganon, M. (2008). Strain, differential association, and coercion: Insights from the criminology literature on causes of accountant's misconduct. *Accounting and the Public Interest*, s.1-20.

Dönmez, A., & Ersoy, A. (2011). Bağımsız Denetim Sürecinde Analitik İnceleme Prosedürleri: Türkiye'de SPK'dan Yetki Almış Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma. *Bilig*, *56*, 131-132.

Dumanoğlu, S. (2005). Hata ve Hile Ayrimi: Hile Denetimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *20*(1), 347-358.

Durak, M. (2019). *Elektronik Ticarette Hile Denetimi ve Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi).

Dural, M. ve S. Sarı, (2011). Türk Özel Hukuku Cilt 1 Temel Kavramlar ve Medeni Kanun Başlangıç Hükümleri, *İstanbul*: *Filiz Kitabevi*.

Durmaz, Ş. (2019). *ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler* (Yüksek Lisans Tezi).

Elitaş, B. L. (2013). Muhasebe manipülasyonu ve muhasebe bilgi kalitesine etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (58), 41-54.

Elsayed, A. A. (2017). *Predictability of financial statements fraud-risk* (Doctoral dissertation, Northcentral University).

Emir, M. (2008). Hile Denetimi. Mali Çözüm. *İSMMMO Yayın Organı*(86), 109-121.

Er, S. (2009), *Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması*, İTO Yayınları, Yayın no: 2009-34. 2. Baskı.

ERCİNLER, S. (2014). *Muhasebe Hile Ve Hatalarının Engellenmesinde Bağımsız Denetim Faaliyetleri Ve Bir Anket Uygulaması* (Yüksek Lisans Tezi).

Erdem, Z. (2014). Hile denetimi ve iç kontrol ilişkisi (Master's thesis, İstanbul Ticaret Üniversitesi), 39.

Erdem, Z. (2014). *Hile Denetimi ve İç Kontrol İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi).

Erdoğan, B., & Mengi, B. T. (2018). Hata ve Hilelerin Önelenmesine Yönelik Kontroller ve Sağlık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(8), 85-106.

Erkan, M., & Arıcı, N. D. (2011, Ocak). Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kuruluna Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 29-44.

Erol, S. (2016). *Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar* (Yüksek Lisans Tezi).

Erserim, A. (2007). *Bağımsız Denetimin Yeni Türk Ticaret Kanunu Ve Denetim Standartları Acısından Değerlendirilmesi*, Muğla Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

Ertikin, K. (2017). Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti için Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar.

Fanh Hisieh, H and Shannon, S E (2005) Three approaches to qualitative content analysis. Qualitative Health Research. Vol. 15. No.9, pp. 1277-1288.

Fido, E. M. (2016). *Finansal Tablolarda Hile Denetimi ve Hileyi Önlemeye Yönelik Denetim Teknikleri Türkiye ve AB Uygulamalarının Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi).

Franklin, M., Grayvbeal, P., & Cooper, D. (2019). *Principles of Accounting, Volume 1: Financial Accounting*.

Free, C. ve Murphy, P. (2015). The ties that bind: The decision to co-offend in fraud. *Contemporary Accounting Research*, 32(1), 18-54.

Genç, M. (2019). Muhasebede Etik ve Muhasebe Hataları. Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar (s. 150-163). *Ekin Basım Yayın Dağıtım.*

Giroux, G., (1998). What Went Wrong? Accounting Fraud and Lessons from the Recent Scandals, *Social Researc*h, Vol.75, No:4.

Göçen, C. A. (2010). Kurumsal Yonetim, İc Kontrol ve Bağımsız Denetim: Parmalat Vakası. *Mali Çözüm, 20*(97), 107-129.

Gözütok, Ş. (2018). *Hile Denetiminde İç Kontrolün Önemi ve Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Gümüş, U.T. ve Göğebakan, H.(2016), "Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma" Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Yıl:1, Sayı:3, Sayfa:12-27.

Güçlü, F. (2013). *Muhasebe Denetimi* (4 b.). Ankara: Detay

Gündüz, A. (2014). *İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler Ve Çalışan Hilelerinin Tespiyle İlgili Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Gündüz, A. (2014). *İşletme çalışanları tarafından yapılan hileler ve çalışan hilelerinin tespiyle ilgili bir uygulama* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Güney, A. (2012), *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen ve Denetleyene Otoriteler*, Editör Ferudun KAYA, Bankacılık Giriş ve İlkeleri, Beta Yayınevi İstanbul.

Gür, M. F. (2014). Yolsuzluk Nedir? Yolsuzluk Çeşitleri ve Ülkeler Arası Yolsuzluk. *Mali Çözüm Dergisi*, 24(124).

Gürsoy, K. (2018). *Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Beden Dilinin Kullanılması* (Doktora Tezi).

Han, D. J. (2016). *Earnings Manipulation and Asset Substitution: Real Effects of Financial Reporting Scrutiny on Debt Contracting* (Doctoral dissertation, Columbia University).

Hass, S., Burnaby, P., & Nakashima, M. (2018). Toshiba Corporation, How could so much be so wrong?. *Journal of Forensic and Investigative Accounting*, *10*(2).

Healy, P. M. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions. *Journal of accounting and economics*, *7*(1-3), 85-107.

Healy, P. M., & Wahlen, J. M. (1999). A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting horizons*, *13*(4), 365-383.

Huber, D. (2017). Forensic Accounting, Fraud Theory, and the End of the Fraud Triangle. *Journal of Theoretical Accounting Research*, s.28-48.

Huseynov, S. (2010). *Creative Accounting and Fraud* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Işıldak, T. (2018). *Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Muhasebe Hata Ve Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Adli Muhasebecilik Mesleğinin Önemine Yönelik Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi).

Jones, M. J. (2011), Creative Accounting, Fraudand International Accounting Scandals, *England: John Wiley&SonsInc*.

Kaban, İ. (2018). *Bankalarda hile denetimi: Merkezden denetim ve personel algısına ilişkin nitel bir araştırma,* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)

Kadooğlu Aydın, G. (2019). *Muhasebe manipülasyonlarının kredi analistlerinin ve borsa yatırımcılarının değerlendirmeleri açısından incelenmesi.*

Kamışlı, M. (2008). İşlem bazlı manipülasyonun finansal oranlarla belirlenmesi: İstanbul menkul kıymetler borsası'nda istatistiksel sınıflandırma

analizleriyle bir uygulama (Master's thesis, ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Kandemir, C. (2010*). Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu* (Doktora Tezi).

Kandemir, C., Kandemir, Ş. (2012). Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Çağdaş Araç ve Yöntemler *Mali Çözüm*, 114, ss.37-70.

Karabınar, S., & Akyel, N. (2009). Hileler ve Muhasene Denetimindeki Yeri. *1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi* (s. 691-704). Piriştine: Sakarya Üniversitesi.

Karaca, G. (2018). *Muhasebedeki Hata Ve Hilelerin ANFIS Yöntemi İle Denetlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi).

Karakoç, Y. (2014). Genel Vergi Hukuku, (7. Baskı), Ankara: *Yetkin Yayınları.*

Karasu, R. (2014). Yeni bir düzenleyici ve denetleyici kurum: kamu gözetimi muhasebe ve denetim standartları kurumu. *Amme İdaresi Dergisi*, 79-105.

Karavardar, A. (2016). Hile Riskinin Tayini İçin Kanıtsal Ağ Kullanımı: Enron Vakası Uygulaması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 243- 265.

Kaval, H. (2005). Muhasebe Denetimi,2. Baskı, *Gazi Kitabevi, Ankara*.

Kaya, G. (2013). *Muhasebe Hilelerinin Vergi Usul Kanunu Ve Türk Ticaret Kanununa Göre Değerlendirilmesi Ve Mali Analize Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi).

Kaymak, C. (1996). *Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayne, B. K. (2017). White-Collar Crime, *Sage Publications*.

Kazan, G. (2021). Hile Üçgeni, Hile Elması Ve Hile Beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerine İlişkin Teorilere Kavramsal Bakış. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, *20*(62), 245-258.

Kırış, Y. (2021). *Muhasebede hilenin önlenmesi ve kullanılan yöntemler: Osmaniye ilinde gerçekleşen adli vaka örnekleri ve analizleri*, Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.

Kırıtoğlu, C. (2017). *Etik Eğitiminin Bağımsız Denetçilerin Muhasebe Hilelerini Algılama Düzeyleri Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği* (Doktora Tezi).

Kıymık, H. (2015). *Örgütsel Kültür ve Örgütsel Muhasebe Kültürü ile Hileli Finansal Raporlama Arasındaki İlişki: BİST Hizmetler Endeksinde Bir Araştırma* (Doktora Tezi).

Kızıl, C., Akman, V., Çelik, İ. E., & Şener, S. (2016). Yaratici Muhasebe Yöntemleri Ve Finansal Bilgilerin Manipülasyonu: Profesyonel Muhasebe Meslek Mensuplari Üzerinde Örnek Bir Uygulama. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1).

Kiracı, M. (2004*). Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetim Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki SPK'dan Yetki Alan Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma* (Doktora Tezi).

Kiraci, M. (2005). Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (14), 103-126.

Kocabaş, G. (2018). *Bağımsız Denetçilerin Hileye İlişkin Sorumluluklarının Finansal Tablolardaki Rolü ve Önemi* (Yüksek Lisans Tezi).

Kozak, M. A., & Şahin, S. (2018). Bilgi ifşası (whistleblowing) ve etik ikilem üzerine çıkarımlar. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *29*(1).

Kranacher, M. J., & Riley, R. (2019). Forensic accounting and fraud examination. *John Wiley & Sons.*

Kurnaz, N., Ercan, C., & Kestane, A. (2018). Muhasebe Bilgi Kalitesi Ekseninde İç Denetim Ve Bilgi İfşası (Whistleblowing) İlişkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 150-169.

Kurt, S. (2013). *Halka Açık İşletmelerden Muhasebe Hile Örnekleri ve Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

Küçük, E. (2009). *Hileli Finansal Raporlamanın Engellemesinde Kurumsal Yönetim ve Dış Denetim Rolü Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma* (Doktora Tezi).

Küçük, İ. (2008). *Finansal raporlamada hile-manipülasyonlar ve önlenmesi* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Küçükkocaoğlu, G., & Küçüksözen, C. (2005). Gerçeğe aykırı finansal tabloların ortaya çıkarılması: imkb şirketleri üzerine amprik bir çalışma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (28), 160-171.

Küçükkocaoğlu, G., Benli Keskin, B., & Küçüksözen, C. (2007). Finansal bilgi manipülasyonunun tespitinde yapay sinir ağı modelinin kullanımı. *İ MKB Dergisi*, *9*(36), 1-30.

Küçüksözen, C. (2004). *Finansal Bilgi Manipülasyonu, Nedenleri, Yöntemleri, Amaçlari, Teknikleri, Sonuçlari IMKB Sirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalisma*. Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Küçüksözen, C., & Küçükkocaoğlu, G. (2004). *Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma.* In 1st International Accounting Conference on the Way to Convergence, MÖDAV, İstanbul

Lee, H. M. (2017). *Does the Threat of Whistleblowing Reduce Accounting Fraud?* (No. THESIS). University of Chicago.

Lehmann, Constance M. (2010). "Internal Controls: A Compendium of Short Cases", *American Accounting Assocation*, 25(4). 741–754.

Leung, W. S. (2012). *Active Fraud Detection in Financial Information Systems using Multi-Agents*. University of Johannesburg (South Africa).

Manning, G. A. (2005). Financial Investigation and Forensic Accounting (2. b.*). New York: Taylor&Francis Group.*

Marczewski, D. C., & Akers, M. D. (2005). CPAs' Perceptions of the Impact of SAS 99. *The CPA Journal*.

Martin, R. (2012). Understanding SAS No. 99. *Available at SSRN 2051459*.

Mcknee, T. E., (2005), Earnings Management, *Thomson Higher Education*, Ohio, USA.

Mcnally, J.S. (2013), "The 2013 Coso Framework&SOX Compliance, One Approach to An Effective Transition", Strategic Finance, June 2013, 1-8.

Melis, A. (2005). "Critical Issues on the Enforcement of the "True and Fair Wiew" Accounting Principle, Learning From Parmalat", *Corporate Ownershipand Control*, Vol 2; 108–119.

Memiş, M. Ü., & Tüm, K. (2011). Sürekli denetim süreci ve iç denetim ile ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 145-162. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (75), 71-94

Mengi, B. T., & Türkmen, S. Y. (2013). Yatırım Hileleri. *Öneri Dergisi*, *10*(39), 31-39.

Mercan, N., Altınay, A., & Aksanyar, Y. (2015). Whıstleblowıng (Bilgi İfşası, İhbar) ve Yolsuzlukla Mücadelede İç Denetimin Değişen ve Gelişen Rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 167-176.

Messier W. F. (1997). *Auditing*, McGraw-hill.

Mikail, E. (2008). İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(1), 229-237.

Moncarz, E. S., Moncarz, R., Cabello, A., & Moncarz, B. (2006). *The Rise and Collapse of Enron: Financial Innovation, Errors and Lessons*. Contaduría y Administración, 17- 37.

Mulford, C. ve E.Comiskey (2002), The Financial Numbers Game. Detecting Creative Accounting Practices, *New York: John Wiley&SonsInc.*

Mulford, C. W., & Comiskey, E. E. (1996). *Financial warnings*. Wiley.

Nazoğlu, B. (2018). *Yaratıcı Muhasebe ve Bankalar Üzerine Bir Uygulama* (Doktora Tezi).

Negurita, O., & Ionescu, I.-E. (2016). Risk Factors for Bank Fraud Arising As A Consequence of Missatements Resulting From Mısappropriation of Assets. *Economics, Management, and Financial Markets*, 11(1), 330-337.

Newman, C. ve Neier, D. (2014). Become Proactive, Not Reactive, to Anti-Fraud and Anti-Corruption Programs. *Financial Executive*, 14-16.

Ocak, M., & Güçlü, F. C. (2014). Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve. *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya Isletme Fakültesi Dergisi*, 6(3).

Ocal, M., & Güçlü, F. (2014). Muhasebe manipülasyonu: hile, yaratıcı muhasebe, kâr ve izlenim yönetimine ilişkin kavramsal çerçeve. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, *6*(3).

Oktar, S. A. (2009). Muhasebe Hileleri ve Bir Hukuka Uygunluk Sebebi. *Vergi Sorunları Dergisi*, *249*(2009), 7-14.

Okur, M. R. (2019). *Predicting fraudulent financial activities through neural network algorithms.*

Oral, H. (2010). *Muhasebe Hileleri Ve Vergi Usul Hukuku Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi).

Oral, H. (2010). Muhasebe Hileleri ve Vergi Usul Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.

Öksüz, Ö. (2018). *Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Hata ve Hile Denetimi Üzerine Etkileri Cap Denetim Yazılımı İle Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Önder, Ş. Ve Ağca, A. (2013). Toplam Tahakkuk Modelleri İle Türkiye'de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: İmkb'de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013 Özel Sayı.

Özad, S. (2019). *Muhasebe Hileleri Ve Önlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi).

Özbirecikli, M. (2006). Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları Ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (18), 1-18.

Özçelik, H. Aracı, N. ve Keskin, S. (2017), "Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(29), 197-214.

Özdoğan, B. (2019*). Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi Doğrultusunda Hile Soruşturması; Bir Bankada Hile Vaka Çalışması* (Yüksek Lisans Tezi).

Özeroğlu, A. (2014). Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* s.180-196.

Özgener, Ş., Tanç, A., & Ulu, S. (2009). Çalışma yaşamında sorun bildirme sistemi, Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür E. (Editör), "Çalışma Yaşamında Davranış Güncel Yaklaşımlar", *Umuttepe Yayınları,* Kocaeli.

Özkul, F. U., & Özdemir, Z. (2013). Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Öneri Dergisi*, *10*(40), 75-89.

Özmen, Ş. (2001), *İş Hayatı Veri Madenciliği İle İstatistik Uygulamalarının Yeniden Keşfediyor,* V. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Adana.

Öztürk, S. (2015). *Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Kontrol Öz Değerlendirmenin Rolü ve Bir Uygulama* (Doktora Tezi).

Parasız İ. (2011), *Türkiye'de ve Dünyada Bankacılık*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Pehlivanlı, D. (2011). Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama (1. Baskı). *İstanbul: Beta Yayınları.*

Pickett, K. H. (2007). Corporate Fraud A Manager's Journey. New Jersey*: John Wiley & Sons, Inc.*

Rae, K. and Subramaniam, N. (2008). Quality of internal control procedures: Antecedents and moderating effect on organisational justice and employee fraud. *Managerial Auditing Journal*, s.104-124.

Rahman, K. M., & Bremer, M. (2017). The implications of the Toshiba accounting scandal for auditor liabilities in Japan. *Nazan University*, *1704*, 1-17.

Rasgen, M. (2016). *Hile Denetiminde Benford Yasası'nın Kullanılmasına İlişkin Bir Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Rezaee, Z. (2002). Financial statement fraud: prevention and detection. *John Wiley & Sons.*

Sabuncu, B. (2019). Muhasebe Hileleri ve Çözümleri, 1. Baskı, *Gazi Kitabevi: Ankara*.

Sağlar, J. ve Yüce, D. (2015). Bağımsız Denetimde Kamu Gözetim Kurumunun Rolü ve Kurumdan Beklentilerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Temmuz 2015, 45-57.

Saltoğlu, M. (2003). Yaratıcı Muhasebe Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü Ve Enron Örneği, *Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi,* Eylül, Ss. 107-116.

Savaşan, F., & Odabaş, H. (2005). Türkiye'de Vergi Kayıp Ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *5*(10), 1-28.

Saygan, S., & Bedük, A. (2013). Ahlaki Olmayan Davranişlarin Duyurulmasi (Whistleblowing) Ve Etik İklimi İlişkisi Üzerine Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *28*(1), 1-23.

Sevilengül, O. (2005). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Yayınevi

Sevim, Ş., & Eliuz, A. (2007). Denetim komitelerinin iç denetimin etkinliği üzerindeki rolleri ve İMKB'de bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 60-70.

Singleton, T. W., & Singleton, A. J. (2010). Fraud auditing and forensic accounting (Vol. 11). *John Wiley & Sons.*

Sipahi, B. (2004). Sas 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler, *Mali Çözüm Dergisi*, 14(67), 114-120.

Soylu, A. (2018). *Muhasebe meslek etiği ve muhasebe ve denetim meslek mensuplarının etik algısı üzerine bir araştırma* (Master's thesis, Işık Üniversitesi).

Spathis, C. T. (2002). Detecting False Financial Statements Using Published Data: Some Evidence From Greece, *Managerial Auditing Journal*, 17(4), 179-191.

Stiglitz, E.S. (2012).Serbest Düşüş, Gündoğan Yayınları, S.11.

Stolowy, H., Breton, G. (2004), Accounting Manipulation: A Literature Review And Proposed Conceptual Framework, *Review Of Accounting And Finance*, 3, S. 5–65.

Sujeewa , G., Yajid , M., Khatibi , A. and Azam , S. (2020). The Relevance of Fraud Diamond Theory in Determining Employee Frauds in Public Sector Entities in Sri Lanka. *International Journal of Economics, Commerce and Management,* s.15-25.

Suzuki, D., & Yamada, J. (2016, December). Accounting fraud and accounting standards: The case of Toshiba's fraudulent accounting. In *5th International Conference on Accounting, Auditing, and Taxation (ICAAT 2016)*. Atlantis Press.

Süer, A. Z.(2003). Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler. *Uluslararası Muhasebe Sempozyumu*, Antalya-Türkiye, 1-14.

Şemsettin Sami. 2010. "Kâmus-i Türki." *Çağrı Yayınları*, İstanbul.

Şengür, D. E. (2010). *İşletmelerde Hile, Hilelerin Önlenmesinde Hileli Finansal Raporlama İle İlgili Düzenlemeler ve Bir Araştırma* (Doktora Tezi).

Şenyüz, D. (2015). Vergi Ceza Hukuku, (8. Baskı), Bursa: *Ekin Yayınevi*.

Şevkin, S. (2011). *Vergi Matrahını Etkileyen Muhasebe Hileleri Ve Denetim*i (Yüksek Lisans Tezi).

Şimşek, E. E. (2001). *Türk Vergi Hukukunda Muhasebe Hileleri*. İstanbul Üniversitesi SBE YL Tezi.

Taner, T. ve Öncü, S. (2000). İşletmelerde Planlama-Bütçeleme-Kontrol, Manisa: Emek Matbaası

Takan, M. ve Boyacıoğlu, M. A. (2010). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yöntemleri*, Konya:Nobel Akademik Yayıncılık.

Tarhan Mengi, B. (2013). Hileli Finansal Raporlama. *Beta Basım Yayım Dağıtım İstanbul*

Taşdelen, A. (2010). Vergi Usul Kanunu Yönünden Vergi Kabahatleri, Ankara: *Turhan Kitapevi.*

Taylor, D., & Glezen, G. W. (1994). Auditing: integrated concepts and procedures.

Tekin, A., & Kabadayı, N. (2011). Kazanç yönetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *14*(1-2), 127-159.

Tekin, E. (2017*). 2010-2014 yılları arasında Türkiyede halka açık şirketlerde manipülasyon üzerine Beneish modeli ile ampirik çalışma.*

Temel, H. (2008). Bağımsız Denetimde Sarbanes Oxley Kannunu ve SPK Düzenlemelerinin Karşılaştırılması, Finans, *Politik Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 45, Sayı 519, Ss.81-96.

Tepav. (2006). Bir Olgu Olarak Yolsuzluk:Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Ankara*: *Matsa Basım*.

Thomas, W. (2002). The Rise and Fall of Enron. *Journal of Accountancy*, 41-48.

Tian, K., & Keep, B. (2001). Customer Fraud and Business Responses: Let the Marketer Beware. *USA: Greenwood Publishing*.

Tipi, O. (2018). *İşletmelerde Hilelerin Önlenmesine Yönelik İç Kontroller Ve Bist İmalat Sektöründe Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi).

Türedi, H. (2007). *Denetim*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Türedi, H. (2020). *Hile Denetimi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi.

Türel, A. (2011), *Worldcom Skandalı: Muhasebe Hileleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Uçma, T. (2010). *Finansal Bilgi Manipülasyonunda ve Hileli Finansal Raporlamada Denetçi Sorumluluğunun Belirlenmesine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli* (Doktora Tezi).

Uçma, T. (2011). Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçi ve Denetim Komitesi Sorumluluğunun Belirlenmesi: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 4(1), 1-32.

Uğurlu, M. (2011). *Finansal Tablolardaki Hile Riskinin Belirlenmesi: Yapay Sinir Ağı Modeliyle Bir Bankada Uygulama* (Doktora Tezi).

Uzay, Ş. (2007), *Türkiye'de Denetçi Bağımsızlığı, Türkiye'de Muhasebe Denetimi Alanında Yayınlanan Araştırmalar (1995-2005) Ve Seçme Yazıları*, İsmmmo Yayınları. Yayın No: 82.

Uzun, F. (2018). *Çalışanları Hileye Yönlendiren Nedenler ve Sonuçları* (Yüksek Lisans Tezi).

Vardar, M. K. (2019). *Hilenin Önlenmesi Ve Ortaya Çıkarılması: Muhasebe Meslek Mensuplarının Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*

Varıcı, İ. (2011). *Hile Riski ve Denetçinin Sorumluluğu: Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama* (Doktora Tezi).

Varıcı, İ.; Er, B. (2013) Muhasebe Manipülasyonu ve Firma Performansı İlişkisi: İMKB Uygulaması, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, ss. 43-52.

Victoria, M. E. (2018). *Fraudulent Financial Reporting: a Quantitative Study of the Fraud Triangle Theory and the Magnitude of Misstatement* (Doctoral dissertation, Capella University).

Williams, B. J. (2016). *The new frontiers of accounting fraud: The impact of accounting standards convergence on fair and accurate financial reporting* (Doctoral dissertation, Utica College).

Willigham, J. J., & Carmichael, D. R. (1989). Auditing Concepts and Methods: A Guide to Current Auditing Theory and Practice (5. b.). *McGraw-Hill.*

Wolfe, D. ve Hermanson, D. (2004). The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud. The CPA Journal, December, 38-42.

Yaldız Çelik, A. (2019). *Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi Açısından İç Denetimin Etkinliğinin İncelenmesi İstanbul Bölgesinde Uygulama* (Yüksek Lisans Tezi).

Yaman, A. (2019). *İşletmelerde Hile, Çalışanların Hile Algısı Ve Etik Anlayışları Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi).

Yazıcı, N. (2018). Hile Üçgeni: Fırsatların Önlenmesinde Kırık Camlar Teorisi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, Cilt:53 Sayı:3, 843-851.

Yılmaz, E. (2008). *İçerden Öğrenenlerin Ticareti*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).

Yılmaz, G. (2019). *Hilenin Önlenmesi ve Tespitinde Büyük Veri Analitiğinin Kullanımı ve Türkiye'deki Çalışan Hileleri Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi).

Young, S. (1999). Systematic measurement error in the estimation of discretionary accruals: An evaluation of alternative modelling procedures. *Journal of Business Finance & Accounting*, 26(7- 8), 833-862.

Yörük, N. ve Doğan, E. (2009), *Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Finansal Bilgi Manipülasyonun Belirlenmesine Yönelik İ.M.K.B'da Bir Uygulama*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yüksel, F. ve Kayalı, N. (2019), Yaratıcı Muhasebe, Bursa: Ekin Basın Yayım.

Zengin, S. (2017). *Finansal Tablo Hileleri ve Kobi TFRS Kapsamında Örnek Uygulamalar* (Doktora Tezi).

Zengin, S. (2018). *Finansal Tablo Hileleri Ve BOBİ FRS Kapsamında Örnek Uygulamalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zhang Y and Wildemuth B M (2009) Qualitative analysis of content. In: Wildemuth, B (eds) Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library. Portland: Book News.

İnternet Kaynakları

https://tr.pinterest.com/pin/730427633293417877/

https://sozluk.gov.tr/

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.213.pdf

https://www.netinbag.com/tr/finance/what-is-financial-engineering-and-risk-management.html

https://languages.oup.com/

https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/3/7

KGK, (2018) Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 240. https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20240(1).pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

ACFE, Rapor (1996-2020). Kaynak: https://www.acfe.com/fraud-resources/report-to-the-nations-archive (Erişim Tarihi: 01.08.2022).

https://www.aicpa.org/home

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-5.htm

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5411&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5
https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10377/TDS-2022-Seti
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6233.pdf
https://acfetr.com/index.php?pg=indexmain
https://www.coso.org/SitePages/About-Us.aspx

EKLER

EK-1 ANKET FORMU

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ; ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ KONULU ANKET FORMU

Sayın Katılımcı,

Aşağıda "**FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ VE HİLE TESPİT YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**" konulu doktora tezinde kullanılmak üzere değerlendirilecek sorular yer almaktadır. Ankete vereceğiniz cevapların bilimsel çalışmalar haricinde hiçbir kurum ve kişiyle paylaşılmayacağını bilmenizi isteriz. Anketi cevaplamak için ayırdığınız zaman ve katılımınız için teşekkürlerimi sunarım.

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Cinsiyetiniz : Kadın Erkek

2. Yaşınız : 21-30 31-40 41 yaş ve üzeri

3. Mezuniyet Derecesi:

Lisans (….) Yüksek Lisans (….) Doktora (…)

4. Mesleki Tecrübeniz 1 - 5 yıl 6 - 10 yıl 11-20 yıl 21 yıl ve üstü

5. Sahibi Olduğunuz Meslek Sertifikaları:

SMMM (…..) YMM (….) Bağımsız Denetçi (…)

6. Çalışma Şekliniz?

Bağımsız/Kendi Ofisimde (…) Bağımlı/Bir Denetim Muhasebe Şirketinde (…)

7. Yıllık Yaklaşık Müşteri İşletme Sayınız Nedir?

0-10 (…) 11-20 (…) 21-40 (…) 41 ve Üzeri (…)

1. Muhasebe Meslek Mensuplarının Hata ve Hileleri Tespit ve Önleme Etme Konusundaki Bilinç ve Tutumlarına Yönelik Değerlendirmeleri

DEĞERLENDİRMELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Müşteri işletmede (ya da mükellefte) etkili bir iç kontrolün oluşturulması için her zaman katkıda bulunurum.					

Müşteri işletmede (ya da mükellefte) hata ve hileleri önleyici bir iç kontrolün olmadığını gördüğümde bunu hemen üst yönetimle paylaşırım.					
Hileleri önlemek hataları önlemekten daha önemlidir.					
İşletme içindeki dürüstlük ve şeffaflık kültürünü yerleştirmek, hata ve hileleri önlemede işe yarar.					
Hata ve hileleri önlemek için işletme yönetiminin bir iç kontrol sistemi oluşturması, faydalı bir araçtır.					
Hata ve hileleri önlemede işletme içindeki etik kuralların oluşturulması ve uygulanması etkili bir yoldur.					
İşletmede iç denetim biriminin olması, hata ve hilelere karşı caydırıcı bir etki yapar.					
İşletme içinde yapılan hileleri yönetime bildirecek iletişim mekanizmalarının oluşturulması, kullanışlı bir araçtır.					
İşletmede çalışanlar arasında karşılıklı güven esasına dayanan olumlu bir çalışma ortamının olması, hata ve hileleri önlemede etkilidir.					
Hata ve hileleri önlemek için işletmedeki iş usulleri hakkında tedarikçi ve müşteriler bilgilendirilmelidir.					
Meslek mensubu olarak işletmelerdeki hata ve hileleri önleme konusunda kendimi sorumlu hissediyorum.					
Herhangi bir hata tespit ettiğimde hemen yönetimi bilgilendiririm.					
Herhangi bir kasıtlı bilgi yanlışlığı (hile) tespit ettiğimde bunu hemen müşteri işletmeye bildiririm.					
Hileleri tespit etmek hataları tespit etmekten daha önemlidir.					
Hileleri ortaya çıkartmak için birçok sayısal yöntemin (Yapay sinir ağı, Benford kanunu, Veri madenciliği gibi) kullanılabileceği konusunda bilgi sahibiyim.					
Hileler işletme çalışanlarından bilgi alınarak hızlıca bulunabilir.					
İşletmede yapılan hata ve hilelerin tespitinden "bağımsız denetimin" etkili bir araç olduğunu düşünürüm.					
İşletmede yapılan hata ve hilelerin tespitinden "iç denetimin" etkili bir araç olduğunu düşünürüm.					
Hileleri tespit ederken, hile yapılma olasılığının yüksek olduğu riskli alanlara odaklanmak gerekir.					
Hileleri tespit etme konusunda uzmanlık konusu hileleri araştırmak olan kişilerden (Hile denetçilerinden veya Suiistimal İnceleme Uzmanları) yararlanılabilir.					

Hileleri tespit etmede analitik inceleme prosedürleri kullanılabilir.					
Müşteriler bazen bankadan kredi alabilmek için finansal tablolarını olduğundan daha iyi gösterilmesi için talepte bulunurlar.					
Müşteriler bazen kendi lehlerine olabilecek bilgi yanlışlığına göz yummamı isterler.					
Müşterilerden gelen gerçeğe aykırı ve yanıltıcı bilgi sunma taleplerini reddederim.					
Mesleğimle ilgili mevzuatın sık değişmesi, mükelleflerle ilgili işlemlerde hata yapılma olasılığını arttırır.					
Vergi afları gibi düzenlemeler, meslek mensubunun mükellefin hatalı ve hileli davranışlarını önlemesini engellemektedir.					
Ülkemizdeki yasal mevzuat, muhasebe hilelerinin önlenmesinde yeterlidir.					
Mevcut hile tespit yöntemleri, muhasebe hilelerinin tespitinde yeterlidir.					
Müşteriler hileye başvurmama konusunda, etik anlayışa sahiptir.					
Hile konusunda, kanun koyucu tarafından daha sert yaptırımlar uygulanmalıdır.					
Muhasebe hileleri, şirket içi etik eğitimiyle önlenir.					
Muhasebe hilelerinin tespiti için, yeni tespit yöntemleri üretilmelidir.					
İşletmelerde hileye başvurma önlenemez.					

2. Hile denetim yöntemleri ile ilgili hile yapılma olasılığını azaltmak amacıyla atacağınız adımları aşağıdaki kutulara işaretleyerek belirtiniz. Her adımın hileyi önleme ve tespit etmede size göre ne kadar etkin olduğunu 1'den 5'e kadar bir numara ile belirtiniz. (1=Hiç Etkin Değil, 5=Çok Etkin)

Hile Prosedürü	✓	Etkinlik
Kurumsal Davranış Kuralları/Etik Politikası		1 2 3 4 5
İç Kontrölün Gözden Geçirilmesi ve Geliştirmesi		1 2 3 4 5
Çalışanların Referans Kontrolleri		1 2 3 4 5
İş Sözleşmeleri		1 2 3 4 5
Hile Denetimi		1 2 3 4 5
Hile Raporlama Politikaları		1 2 3 4 5
Hile İhbar Hattı Kurulması (Fraud Hotline)		1 2 3 4 5
Islık Politikası (Gammazlama)		1 2 3 4 5
Operasyonel Denetim		1 2 3 4 5
Adli Muhasebecilerin Kullanılması		1 2 3 4 5
Hile Denetim ve Önleme Eğitimleri		1 2 3 4 5
Etik İlkeler Eğitimi		1 2 3 4 5

Gözetleme Ekipmanları Takılması (Kamera vs)		1 2 3 4 5
Üst Yönetimin Dikkatinin Artırılması		1 2 3 4 5
Tedarikçi / Taşeronlara Karşı Yaptırım Listesi Oluşturma		1 2 3 4 5
Denetim Komitesinin Rolünü Artırma		1 2 3 4 5
Elektronik Yazışmaların Gözetimi		1 2 3 4 5
Çalışanlara Rotasyon Politikası Oluşturmak		1 2 3 4 5
Güvenlik Departmanı		1 2 3 4 5
Çalışanlara Danışmanlık Programları		1 2 3 4 5
Nakit Denetimi		1 2 3 4 5
Mal/Demirbaş Sayımı ve Gözetimi		1 2 3 4 5
Banka Mutabakatları		1 2 3 4 5
Etik Görevlileri		1 2 3 4 5
Diğer (……)		1 2 3 4 5

EK-2 YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ; ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ KONULU GÖRÜŞME FORMU

Sayın Katılımcı,

Aşağıda "**FİNANSAL RAPORLAMADA HİLE DENETİMİ VE HİLE TESPİT YÖNTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**" konulu doktora tezinde kullanılmak üzere değerlendirilecek sorular yer almaktadır. Sorulara vereceğiniz cevapların bilimsel çalışmalar haricinde hiçbir kurum ve kişiyle paylaşılmayacağını bilmenizi isteriz. Soruları cevaplamak için ayırdığınız zaman ve katılımınız için teşekkürlerimi sunarım.

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. İş Unvanınız :……
2. Cinsiyetiniz :…….
3. Yaşınız :……..
4. Mezuniyet Derecesi:

Lisans (….) Yüksek Lisans (….) Doktora (…) Alınmış Kurslar (Belirtiniz)

5. Muhasebe Tecrübeniz (Yıl)…….
6. Sahibi Olduğunuz Meslek Sertifikaları:

SM (…) SMMM (…..) YMM (….) Bağımsız Denetçi (…)

7. Mesleki Unvanınızı Nasıl Elde Ettiniz?

Sınav ile (…) Sınavsız (…)

8. Çalışma Şekliniz?

Bağımsız/Kendi Ofisimde (…) Bağımlı/Bir Denetim Muhasebe Şirketinde (…)

9. Çalıştığınız İşletmede / Müşteri İşletmelerde İncelediğiniz Ağırlıklı Sektör …….
10. Yıllık Yaklaşık Denetlediğiniz Müşteri İşletme Sayınız Nedir?

0-10 (…) 10-20 (…) 20-40 (…) 50 ve Üzeri (…)

GÖRÜŞME SORULARI

1. Sizce finansal raporlamada hileye neden başvurulur?

2. Geçmiş dönemdeki tecrübelerinizden yola çıkarak daha önce hileli finansal raporlamaya başvuran bir işletme ile karşılaştınız mı? Ne gibi hileli finansal raporlama uygulamalarıyla karşılaştınız?

3. Hileli finansal raporlama kolaylıkla tespit edilebilir mi? Hileli finansal raporlamada denetim süreci ne kadar etkilidir? Finansal raporlamada hile tespiti için hile denetim süreci sizce nasıl olmalıdır?

4. Size göre uygulamada başvurulan finansal raporlama hileleri, en çok hangi hesaplarda uygulanmaktadır?

5. Finansal raporlamada hilenin tespitine yönelik denetim yöntemlerinden hangisini en çok önerirsiniz? Kullandığınız özel bir metod veya yöntem var mıdır?

6. Mükelleflerinizden finansal raporlamada hile uygulamalarına yönelik, açık veya zımni şekilde talep görüyor musunuz? Bu talepler nelerdir? Sizce meslektaşlarınızın bu tarz talepleri karşılama oranı nedir?

7. Mevcut yasal regülasyonlar finansal raporlamada hilelerin önlenmesi için yeterli midir? Sizce finansal raporlamada hile tespitine yönelik ne gibi önlemler veya denetim yöntemleri mevzuata eklenmelidir?

8. Karşılaştığınız ya da tespit ettiğiniz bir finansal raporlama hilesinde, ortaya çıkan zarar/kayıp/tahribat miktarı nedir? Sizin öngörünüze göre hileli bir finansal raporlamanın topluma maliyeti nedir?

9. Sizce hileli finansal raporlama tamamı ile engellenebilinir mi? Ne şekilde ve nasıl finansal raporlamada hile uygulamalarının önüne geçilebilir?

10. Sizce hileli finansal raporlamanın önlenmesinde eğitim ve etik olma kavramı mı ceza kavramı mı daha etkilidir?

11. Sizce güvenilir bir finansal tablo nasıl hazırlanmış olmalıdır? Hileden arınmış bir finansal tablonun özellikleri nelerdir?

12. Finansal tabloda hile denetimine yönelik muhasebe meslek mensuplarına önerileriniz nelerdir? Hangi konularda özenli ve dikkatli olmalıdırlar?

13. İşletmelerde veya finansal piyasalardaki yeni uygulamalar veya inovasyonlar sizce finansal tablolarda hile uygulamalarını arttırır mı? Sizce bu tarz yeni işlerin denetim süreçleri ne şekilde belirlenmelidir?

EK-3 ETİK KURUL ONAY FORMU

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU KARARLARI

Toplantı Tarih	**:** 31.03.2023
Toplantı Sayısı	**:** 2023/ 04
Toplantıda Alınan Karar Sayısı	**:**15

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 31.03.2023 tarih ve saat 11:30'da toplandı. Yapılan görüşmeler sonrasında aşağıdaki kararlar alınmıştır:

KARAR:

5- MCBÜ İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi Doç.Dr. Nilgün KAYALI'nın 15.03.2023 tarih ve E.507559 sayıda kayıtlı MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Eğitim Doktora öğrencisi Celil DUMAN'ın **" Finansal Raporlamada Hile Denetimi; Eskişehir İli Örneği "** adlı tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verildi

(imza)
Prof.Dr.Ramazan GÖKBUNAR
Başkan

(imza)	**(imza)**	**(imza)**
Prof.Dr.Fatma ŞAŞMAZ ÖREN	Prof.Dr.Nurettin GÜLMEZ	Prof.Dr.Osman Murat KOÇTÜRK
Üye	Bşk.Yrd.Üye	Üye
(imza)	**(imza)**	**(imza)**
Prof.Dr.Selhan ÖZBEY	Prof.Dr.Özge AYAN	Prof.Dr. Talip KABADAYI
Üye	Üye	Üye